אין ווערק פון שלום עליכם

אידישע רעמאנסן

אַלע ווערק פון שלום-עליכם

אידישע ראַמאַנען

שלום־עליכם פאַלקספאַנד אויסגאַבע—ניו־יאָרק, 1919

אידישע ראַטאַנעז

Copyright, 1918, by Olga Rabinowitz (Sholem-Aleichem), New York

ערשטע אויפלאגע — — — — — — — — — — — — שקמאבער, 1918
צוויטע אויפלאגע — — — — — — — — — — — — כאי, 1919
דריטע אויפלאגע — — — — — — — — — — — — אויבוסם, 1920

אינהאלט

פּעכדער בלאַנק און זיין געזינדעל 7

סטעמפּעניו 121

סענדער בלאנק
און זיין געזינדעל

ש ראשון אהן ש „ראשון".

נעשריבען אין יאהר 1887

דאָס ערשטע קאפיטעל.

דער סטרהאנג הויבט זיך אויף — און די קאמערדיע הויבט זיך אן.

צו א גרויסען צווייגאַרעמדיגען מויער אויף דער שענסטער גאס פון דער שטאדט .א (אזוי הויבען־אן אלע ראמאניסטען, אזוי הויב איך אויך אן) פאהרען־צו און פאהרען־אף א גאנץ פריהמארגען פאיטאנען מיט דראשקעס מיט פערשיעדענע פארשוינען; די פארשוינען שפרינגען־ארא און בעצאהלען דעם קוטשער מיט דער בריטער האנד, נישט נעדונגען זיך.

חוץ וואס עס פאהרען אהער א גאנצען טאג מענשען, איז שוין דא געווען צוויי מאל דער דאקטאר קלוגער, און נאך יעדען מאל, וואס ער איז ארויסגענאנגען פון דאנען, האבען איהם בעגלייט יונגע לייט מיט ווייבער און האבען מיט איהם א היבשע ווייל פערבראכט אויף דעם טראטואר, און איינע פון די ווייבער, די יונגערע, האט אלע רגע צוגעטראגען א קלאר וויים טיכעלע צו די אויגען און האט חוץ דעם געשנייצט די נאז מיט אזא כח, גלייך ווי זי האט געוואלט אויסשנייצען אינגאנצען איהרע צרות דורך דער נאז. דער דאקטאר קלוגער האט זי בערוהיגט מיט אלע מעגליכקייט; ער האט אויסגעשאטען פאר דער אומגליקליכער פרוי א סך מיט שענע ווערטער, וואס איך מיין, אז קיינער האט פון זיי ווינציג־וואס פערשטאנען, מחמת דער דאקטאר קלוגער האט ליעב איבערצושיטען זיין שפראך מיט זהר פיעל הויכע ווערטער, אדער גאר ווערטער פון דער מעדיצין.

— בארוהיגט זיך, מאדאם זעמעל, קומט צו זיך! באטראכט זיך, אז איהר זענט א מוטער פון קינדער, א יונגע מוטער, — וואס טהוט איהר דאס? זייט רוהיג: אייער פאטער וועט, אם ירצה השם, זיין געזונט. אמת, ער דארף איבערטראגען זהר א שווערען

שניידער׳ס, אדער הערשעל דעם שוסטער׳ס אלמנה? וואר וועט זיך דאָס פּלוצים אנידערזעצען מאכען א רעכענונג, וויפיעל קינדער זיי האָבען נעלאָזט? וואו וועלען זיי זיך פריטוליען מיט די וויסטע אלמנות, זייערע מוטערס, און וואָס וועט זיין פון זיי דער תכלית?

מען קאָן אָבער פון דעם אמת ניט אוועקגעהן אפילו אויף קיין טריט, און מיט׳ן נאנצען וויליען בענעהרען מיר צו וויסען, וואָס מהוט זיך דאָ אין דעם דאָזיגען הויז? וואר איז דאָ אזוי מסוכן קראנק? מיר וווייסען, אז דאָ וואהנט סענדער בלאנק, כמעט דער נרעסטער גביר פון דער דאָזיגער שטאָדט! קאָן עס דען נעמאהלט זיין, אז סענדער אליין זאל זיין שלאָף און אזוי מסוכן שלאָף? מיר קאָנען דאָס שוין מעהר אויף זיך ניט טראָגען און בעטען אונזערע נייגיערינג לעזער מטריח זיין זיך מיט אונז צוזאמען צו סענדער בלאנק אין שטוב ארויין איהם מבקר חולה צו זיין. נאָר לעת־עתה וועלען מיר אויף א וויילע אפשטעלען זיך דא פון הינטען און צו־הערען די שענע רעד, וואָס פרויקע דער משרת האלט פאר דעם נאנצען קאמיטעט דיענסטען, משרתים און פריקאזטשיקעס; און הגם עס איז זעהר ניט שען איבערהויפט אונטערהערען זיך, ובפרט נאָך אין קיך, וואָס דיענסטען רעדען צווישען זיך, נאָר וואָס זאל נעבאך טהון, זאָגט אליין, איין ארעמער פּאנאראמשטשיק, וואָס וויל צופריעדען שטעלען אלע זיינע ליעבע נעסט? וואָס זאל נעבאך טהון א מחבר א ראמאניסט, וואָס וויל, אז אלע קלאסען לעזער זאלען זיין צופריעדען? לאָז אייך צו קיין חרפה ניט זיין, ערעל־סטע דאמען! צווישען אייך נעפינען זיך א סך בעלי־בית׳טעם אזעלכע, וואָס שטעהען ניט אין מאל מיט׳ן אויהער הינטער דער טיר צו חאפען עפּים א וואָרט פון די דיענסטען אין קיך; פון דעם רעדט מען שוין ניט, אז א שוויענער איז מחויב זיך אונטערהערען, וואָס רעדט עפּים דאָס איידעמעל מיט דער טאכטער אויף איהר, אויף דער שוויענער? און די שנור פון איהר זייט מוז דאָך אוודאי וויסען, וואָס שושקעט זיך עפּים דער שוואָגער מיט דער שוויענער דאָרט, און וואָס ווינקט עפּים דער שוואָגער מיט דער שוועגערין?

קריזיס, נאָר די נאַטור פון׳ם מענטשען איז שטאַרקער פון אייזען. איהר האָט נעווים געהערט דאָס וואָרט: „א מענטש איז שוואַכער פון א שטרוי און שטאַרקער פון א שטיין". א וואָהל וואָרט, כלע־בען, א קלוג וואָרט! מיר דאַרפען זיין צוגעגרייט צו אַלעם, ווי א גרויסער חכם האָט נעזאָגט: „סי וויזע פּאַצום פּאַרראַבעלאַם". אויף אונזער לשון הייסט דאָס: וויילסט דו שלום, טא גרייט זיך צו א מלחמה... פּאַרשטעהט איהר, מיינע לייבע דאַמען? אַריש! אין צווייי שעה אַרום בין איך וויעדער דא...

— אוי, שוויגער! איהר פּאַרשטעהט וואָס דער דאָקטאָר זאָגט? ער זאָגט, מע דאַרף זיין גרייט, מע דאַרף זיך ריכטען, איהר פּאַרשטעהט, שוויגער?

— אוי, איך וויים ניט! איך וויים נאָר, אז איך בין אומ־גליקליך, עלענד און אומגליקליך! וועה איז צו מיר און צו מיינע יונגע יאָהר!...

פון דעם טיעפען האַרצען איז דער מחבר זיך מודה ומתודה, אז דער טוידט פון׳ם נגיד מאַכט אויף איהם א סך א גרעסערען אייגדרוק ווי, למשל, פון דעם קבצן; ער האָט זיך נאָך ניט אהער ניט אָפּגענעבען קיין דין וחשבון, פּאַר וואָס דאָס איז אזוי; דער קבצן איז דען ניט אזא מענש, ווי דער נגיד? פּאַר וואָס זשע הערען מיר אויס נאָנץ קאַלט, וועהן דער שמש קלאָפּט מיט דער פּושקע: „צדקה תציל ממות!", אז יוסעל דער שניידער, אָדער הערשעל דער שוסטער איז נעשטאַרבען? און אז מע זאָגט אונז: „איהר וויסט? רב יוסעלע איז דאָך נעשטאַרבען!" אָדער „רב הערשעלע איז נעשטאַרבען!" — טהוט עס אונז א חאַפ און א טראָג אין דער לופטען, און מיר וועהרען פערצאַפּעלט: „הא? וואָס? רב יוסעלע? וויפיעל איז נעבליבען נעלט? וויפיעל קינ־דער? ער האָט מסתמא נעלאָזט א צוואה? אזא גוטס! אזא גוטס! א רחמנות, כלעבען, אויפ׳ן וויבעל!" וועט אונז רען קומען אויפ׳ן זינען אָפּילו צו בעדויערען די לאַנע פון יוסעל דעם

ניט, אָפּשטעקען איהם מאַקי א פינסטערען פּאַטש אויך. פון וואַנען איך וויים — דאָס איז שוין „אונזער" עסק! זי האָט אזוי ליעב דעם טאַטען, ווי אויגען־וועהטיג; זי קאָן נאָר אָפּנאַרען איהם גוט! און איצט, אז ער איז עפּיס ניט געזונט, האָט זי זיך עס אביסעל צעפּעסטעט — ננו! גראָד איז זי איצטער געוואָרען א גוטע שוועסטער מיט דער שוועגערין; זי שושקעט זיך מיט איהר און סור׳עט זיך א נאַנצען טאָג, און נאָכדעם שיקט זי מיך, איך זאָל שטעהן אונטערהערען זיך, וואָס רעדט דאָרטען סאַני מיט דער שוויעגער. א גוטע סחורה דיין רעווקע, קיין מעשה ניט! „מיר" קענען זיי; „מיר" זענען דאָ אויך ניט קיין נעכטיגע, פּאַרשטעהסט דו מיך...

— מיין מאַראָם סאַני הערט זיך, ווי דעם פּאַראַיאַהריגען שניי! — האָט זיך אָנגערופען זלאַטקע די שוואַרצע, סאַני׳ס דיענסטמיידעל. — ביי אונז אין דער היים...

— דיין מאַראָם — האָט איהר פּרויקע איבערגעשלאָגען — איז אויך געקומען אהער טאַנצען אויף דער חתונה און אָפּלעקען א ביינדעל; נאָר האָט צייט אביסעלע — פּפיו!!! (דאָ האָט פּרוי־קע אויסגעצוינגען א לאַנגען סווישטש). דיין מאַראָם האָט אויך נישט פּיינר קיין פּליאַטקעס פיהרען און אָנרעדען אויף איהר איי־גענער שוועסטער כל הצרות אויף איהר קאָפּ! אומזיסט האָט זי מיך נעמוטשעט דריי טעג מיט דריי נעכט כסדר, איך זאָל איהר דערצעהלען וואָס טהוט מאַרקוס? וואוהין נעהט ער דאָס אלע טאָג? צו וועמען שרייבט ער דאָס קוויטעלעך, און וואָס לויף איך אלע טאָג אויף דער פּאָסט נאָך בריוולעך? א! דיין סאַני איז דאָך נאָר איין אנטיק! דערפאר אָבער האלט זי דער מאן שטאַרק אין די הענט! נאָר איין אָסיפּ איז א בראַווער מאן. ער וואלט יא געווען אפשר א שטיקעל לייט, וועז ער זאָל ניט זיין אזא שקרן, אזא לאָך, אז ער זאָל ניט האָבען אין זיך קיין וואָהר וואָרט און זאָל...

פרויקע האָט נעהאלטען אָפּען דאָס מויל און וואלט נאָך אפשר גאַנץ לאַנג גערעקאָמענדירט פּאר אונז זיינע פּרינציפּאלען; נאָר א שטאַרקער קלונג גלעקעל האָט איהם איבערגעשלאָגען אין

אויהערען, מיינע ליעבע פרייגד, אויהערען האָט אונז גאָט נעשענקט במתנה, אז מיר זאָלען דורך זיי הערען, וואָס מע רעדט!...

— איך ווייס ניט, — זאָגט פרויקע, ווישענדיג די גלעזער און קייענדיג קאָרענעם לעקאָך — איך ווייס ניט, וואָס פאָר א רוח האָט זיך אריינגעחאַפּט צו אונזער „אלטען" אין בויך אריין! אליין לויגט ער, ווי א קלאָץ, אויסגעצויגען, מיט אָנגעבלאָזענע באקען, מיט א רויטען פיסק, מיט א קאַרק, אויף מיר נעזאָגט נעווארען, און שרייט, ווי א משוגע'ן קעלבעל: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק!" ניט מיט אזא פנים לעגט מען אין דער ערד אריין, ניין! און דער דאָקטאָר גיסט אין איהם רעצעפטען, מיט פלעשלעך, מיט דער רוח ווייסט וואָס! מע זאָל ביי מיר פרענען, וואָלט איך איהם געהייסען אויסטרינקען א גלאָז ריצענאויל, א טאָפּ סאַראָווץ מיט א דריי קריגלעך זויערמילך, וואָלט עס איהם באלד געעפענט די אויגען! ניט אזא בויך נעמט מען מיט פלעשלעך!

— די בעל־הבית'טע ווייזט דאָך און זאָגט, אז ער שמארבט שוין אווען? — האָט זיך אָנגערופען זעלדע די קעכין און האָט אריינגעקוקט אין אויוון אריין.

— זי זאָגט? שפייט איהר אָן א פולען פנים! — האָט פרויקע מיט היץ געענטפערט און אַרויסגעשלעפּט פון קעשעני נאָך א שמיץ לעקאָך. — זי ווייסט דאָך יא מעהר פון א טוידטען! דאָס האָבען איהר די קינדער איינגערעדט; דאָס וואכסט פון רעווועקע'ן!

— וואָס האָסט דו צו מיין מאדאם, פרויקע? — האָט זיך אייגענשטעלט פאר איהר בעל־הבית'טע א יונג מיידעל פון א יאָהר צוואנציג מיט דעם נאָמען מלכה־סאָסעל.

— דיין מאדאם? — איז אויף איהר פרויקע אָנגעפאלען.— דיין מאדאם וואָלט שוין לאָנג געהרען, אז דער „אלטער" זאָל אויס־ציהען די פיסלעך; פאָר וואָס — דאָס איז שוין „אונזער" עסק און ניט פאר דיין קאָפּ צו פארשטעהן אזעלכע זאכען! דיין רעווועקע קאָן נאָר שפּיעלען אין קאָרטען מיט פרעמדע יונגע לייט און אָסיפּ'ן אַרויסשטעלען דריי פייגען, און אמאָל שטילערהייד, אז קיינער זעהט

אזוי וואלטען די דאזיגע צוויי דאמען געקאנט זיך קוקען גלייך אין פנים אריין, וועו צוויישען זיי וואלט זיך ניט פערבונדען, טאקי דא אויף די טרעפ, אזא מין שמועס:

— נו, וואס זאגט איהר עפים, רעווועקא, אויף אייער טאטענ'ס משרתים? דעם גרעסטען בזיון קאן מען דורך זיי האבען! א מערכה באלעדיגט צו ווערען דורך אזעלכע הינט? עס איז מיר א חידוש, כלעבען, אז איהר, רעווועקא, זאלט דערלאזען האלטען אזא הונט אין שטוב? מיר דאכט זיך, אז אייערס איין וואלט ביי'ם שוועהר...

— זאגט דאס ניט, סאני! דער פאפאשא איז ניט שולדיג; דאס איז „איהר" פלינעל־ארויטאנט, און דאס בן־יחיד'ל „איהרס" הענגט זיך פשוט אויף זיין האלז. דער פאפאשא זאל וויסען א צעהנט־חלק, א הונדערט־חלק פון אט די אלע זאכען... א, סאני! ניט אומזיסט קרענקט ער פון „איהר"! „זי" איז זיין מלאך־המות! „זי" הערנעהט איהם דעם עק!...

— און פון דעסטוועגען באריהמט „זי" זיך, אז „איהר" מאר־קוסעל וועט זיין א האלבער יורש... אייער טאטענ'ס נוטס וועט ארייגפאלען אין א מקום קדוש...

— וואס מיינט איהר דאמיט? איהר האט תמיד ליעב, סאני, יענעם באלעדיגען אומזיסט און אומנישט מיט שטעכווערטלעך און אויפ'ן וואונק...

— שטעכווערטלעך, רעווועקא? איך וויים ניט, ווער האט ליעב יענעם צו שטעכען, אזוי ווי איהר, רעווועקא?

— סאני! איהר זענט ערשט נעכטען נעקומען אהער, הויבט איהר זיך שוין אן צו קריעגען! איהר מיינט, עס איז אמאליגע יאהרען, וועו איהר זענט נעזעסען ביי אונז אויף קעסט?

— ב י י א י ך אויף קעסט, רעווועקא?...

ווער וווייסט, מיט וואס דאס וואלט זיך נעענדיגט, וועו אין דער מינוט זאל נישט נעווען דורכלויפען דער יונגער הערר בלאנק, מארקום בלאנק, מיט וועלכען מיר וועלען זיך אין ניכטן בעקענען,

מיטען די רער. ער האָט א וואָרף געטהאָן דאָס האַנטוך מלכה'ן אין פּנים אַריין און האָט זיך געשווינד נעלאָזט לויפען צו די מרעפּ ארויף, אויף דעם אויבערשטען עטאַזש; אָבער ווי פערוואונדערט און דערשטוינט איז ער געוואָרען, אז ער האָט אליין מיט זיינע אויגען דערזעהען, ווי צוויי הויכגעשעצטע און געהרטע דאָמען שטעהען הינטער דער קיך־טיר! און אז די דאָמען האָבען איהם דערזעהען, האָבען זיי זיך גלייך מיט איהם געלאָזט לויפען אויף די טרעפּ! אונזער אָרעמע פערער איז ניט אימשטאַנד ארויסצו־לאָזען די דאָזיגע ווערטער, נאָר דער אמת פאָדערט פון אונז אויפ־דעקען פאר אונזערע לייבע פרייגד, אז... נוואָלד! די דאָזיגע צוויי דאָמען זענען געווען נישט קיינער, נאָר די הויכגעשעצטע מאדאם רעווקא זעמעל און די געהרטעסטע מאדאם סאני בלאנק, וועלכע האָבען מיט אונז קיין וואָרט ניט דורכגעלאָזיי פון דעם, וואָס פרויקע דער משרת האָט נערעדט.

אונזערע פיעלגעשעצטע דאָמען, רעווקא און סאני, לויפענדיג ארויף אויף די טרעפּ, האָבען זיך פלוצים ביידע אין איין אויגענ־בליק א חאפּ געטהאָן צוריק אראָפּ, און מיט דעם דאָזיגען מאנעווער האָבען זיי געוואָלט אפּנארען פרויקע'ן, בכדי ער זאָל מיינען, אז זיי קומען ערשט אן און לויפען נאָר אראָפּ, ניט ארויף. צי דער מאנעווער איז זיי נעראָטען, צי ניין, — דאָס קאָנען מיר בשום אופן נישט וויסען, וואָרום פרויקע האָט נאָר א קוק געטהאָן אויף זיי מיט אויסנעגלאָצטע אויגען, האָט געטהאָן א שמייכעלע, א וואָרף מיט דער גריווע (נויטיג צו בעמערקען, אז ביי סענדער בלאנק זענען אלע געגאנגען אהן היטלען, חוץ סענדער'ן אליין, וואָס האָט גע־טראָגען א יארמלקע) און געשווינד ארויפגעלאָפען אויף די אוי־בערשטע טרעפּ.

אונזערע געהרטע דאָמען זענען תחילת געבליבען שטעהן און נעקוקט איינע אויף דער אנדערער מיט גרוים חרפּה ובזיון, און נאָט ווייסט, מיט וואָס דאָס אלץ וואָלט זיך געקאָנט ענדיגען, מיט וואָס וואָלט פרויקע אפּגעשפּיעלט פאר זיין שארפע צונג, און ווי

געלאזט פליהען, לויפען אין דער וועלט אריין, וואוהין די אויגען וועלען מיך טראגען! אבי אנטלויפען, אנטלויפען וויט פון דאנען, וויט פון די דאזיגע ווילדע חיות, מערדער, דעספאטען, טיראנען, וואס האבען קיין שום נעפיהל פון קיין מענשען, וואס האבען קיין שום בעגריף פון דער השכלה, וואס האבען נישט נעהערט פון קיין ציוויליזאציע, וואס זענען איבערגעגעבען מיט זייער גאנץ חיות צו דעם גאלד און צו די אלע נארישע, בלינדע, אונמענשליכע נעפיהלען. א! קיינער, קיינער פערשטעהט מיך נישט, נאר איהר, אריה-לייב! נאר איין מענש אויף דער וועלט!... ווי אזוי רייסט מען זיך ארוים פון דאנען? קיין לעהרער ווילען זיי מיר נישט האלטען; קיין ביכער ווילען זיי מיר נישט קויפען — און איך בין עלענד, עלענד, ווי א שטיין, ווי א פערבלאנזעטער אין דער וויסטעניש, ווי אין געפענגעניש. איך האב אפילו נישט פאר וועמען אויסגיסען מיין ביטער הארץ, א חוץ אייך, מיין עהרליכער אריה-לייב, איז דאס — מיט נרוים מיה, ווייל איך האב מורא פיעל צו שרייבען, זיי זאלען מיך נישט בעמערקען, — און איהר וויסט דאך, וויי עס איז שווער אויסצוהאלטען מיין פאטער'ס אפעקע. דערום קאן איך אפט ניט שרייבען, און די בריעף אפטראגען אויף דער פאסט אליין קאן איך ניט, מע זאל מיך נישט בעמערקען. איהר וויסט דאך, וויי אזוי דא האט מען ליעב צו קוקען מיט זיעבען אויגען, דערום מוז איך שיקען דעם בריעף דורך אונזער פרויקע'ן, פון וועלכען איך האב נענוג צרות מיט יסורים ביז איך רעד איהם צו און ביז איך בעצאהל איהם נוט — איהר נערענקט דאך וואס פאר א פארך און א נגב ער איז... ווי נאט איז אייך ליעב, אריה-לייב, ענטפערט מיר וואס גיכער אויף דעם דאזיגען בריעף מיט איין עצה פון איין אמת'ען נוטען ברודער: וואס זאל איך טהון? שיינד וועל איך אייך פאלגען אלעס, וואס איהר וועט מיר שאפען — אפילו אין פייער אריין! אייערע בריעף שיקט וויעדער אויף דעם זעלבען אדרעס, וואס פריהער, אזן פערגעסט ניט צו שרייבען „Для пере-дачи Фройкѣ Крокману“ — וועז ניט בין איך א פערפאלענער!

און וועז מארקוס זאל ניט נעווען מיט א שמייכעלע א קוק טהון אויף די דאזיגע צוויי דאמען, וואם האבען געפונען, אז דאם דא־זיגע שמייכעלע איז פאר זיי די גרעסטע בעלעריגונג.

— וואם זאגט איהר עפיס, סאני, אויף „איהם“?

— אויף אייער ברודער, רעווקא? וואם זאל איך זאגען? א וואוילער יונגערמאן, א גאנץ פיינער יונגערמאן; איין עבירה וואם ער איז ביז אהער נישט אנטלאפען, נישט באנומען דעם שוועהר און נישט אנטלאפען שארלאטאנעווען...

— אנטלאפען?

— ווייסט איהר וואם? נאט אייך אט דאם בריוועל, לייענט — וועט איהר אויך ווייסען.

און איינע האט איבערגענעבען דער אנדערער א בריף, וואם מיר ערלויבען זיך איבערגעבען אונזערע לעזער וואהרט אין וואהרט, ווי א דאקומענט, וואם איז נויטיג צו דעם דאזיגען ראמאן.

„מיין טייערער אריה־לייב! מיין עהרליכער לעהרער! מיין גוטער חבר! מיין ליעבסטער פרייגד! וואם וועט זיין פון דעם דער תכלית? איך קאן דאם שוין מעהר נישט איבערטראגען! וואם ווייטער וועט אלץ ערגער און ערגער. וואם טהוט מען? וואם טהוט מען? מע מוטשעט מיך, מע האלט מיך אויף אין אייזער־נער קייט, מע בעלעדיגט מיך אויף יעדען טריט! מע רעדט מיר שידוכים, מע ווילל מיך חתונה מאכען. איהר פערשטעהט, אריה־לייב? חתונה מאכען מיט גוואלד! מע ווילל מיר אנהענגען א ווייב, א ווייב צו נייענצעהן יאהר! איהר פערשטעהט? מע ווילל מיך פערקויפען, ווי מע פערקויפט א זאך, א חפץ, פונקט אזוי ווי עם וועהרד בעשריבען אין א ראמאן! און וועז? דעמאלט, וועז איך בין דערפון אזוי ווייט, נאך ווייטער ווי איהר, אריה־לייב, זענט פון מיר! א, גוטער, ליעבער, טייערער אריה־לייב! גיט מיר איין עצה: איך בין גרייט אויף אלעם! איך פיהל, אז אין דער דאזיגער מינוט איז ביי מיר אויסגעוואכסען פליגעל — און איך וואלט זיך

— די רגע! — האָט סאני נעענטפערט. און ווי די פויגעלעך, זענען אונזערע געשעצטע דאטען ארויפגעפלויגען אויף דעם אויבערשטען עטאזש. וואוהין מיר בעטען אויך אונזערע לעזער, זיי זאלען זיך מיט אונז מטריח זיין.

דאָס צווייטע קאפיטעל.

די אפטיארעז שפיעלען נעצייכענט נוט.

ווי איין ארענטליכער ראמאניסט, זענען מיר מחויב פאָרצושטעלען א בילד פון סענדער בלאנק'ס הויז און נים דורכלאָזען קיין קלייניגקייט; נאָר מחמת מיר זענען זעהר נייגיעריג שוין אָנצוקוקען דעם הערר בלאנק עטליכע שעה פאר זיין טוידט, מוזען מיר די בעשרייבונג פונ'ם שענעם הויז אָפלעגען אויף איין אנדער צייט, און איצט נאכגעהן טריט ביי טריט אונזער געשעצטע העלדין, רעווקא זעמעל, גלייך צו סענדער'ען אין צימער אריין.

דער שארפער ריח פון די אפטיק-פלעשלעך שטעלט אונז פאר אין דער פאנטאזיע איין אויסגעצויגענעם חולה מיט א בלאס געזיכט, מיט א פאר גלעזערנע אויגען און מיט פערשמאכטע ליפען, און מיר פיהלען, אז דא האָט זיך דער טוידט נעמאכט א נעסט, און דער מלאך-המות ליגט ערגיץ אין א ווינקעלע און מיט א לאנגען שעכט-מעסער אין דער האנד היט ער איהם די נשמה. אזוי אז א פראסט לויפט דורך איבער'ן לייב; און יעדער פון אונז, אפילו דער גרעסטער אפיקורס, דערמאנט זיך אויך אין דעם לעצטען טאג פונ'ם קורצען לעבען, און יעדער, נאך זיין פערשטאנד, הויבט אן צו פילאָזאפירען אויף זיין שטייגער: דער מאטהעמאטיקער זאגט, אז די גאנצע וועלט איז געגליכען צו א ראָר, און דער טוידט איז דער צענטר, און מיר, מענשען, זענען נישט מעהר ווי אומגלייכע ראריוסען, וואס שפארען זיך אן אלע אויף איין פונקטום... דער זייגערמאכער זאגט, אז די גאנצע וועלט איז געגליכען צו א

„אייער איבערגענעבענער תלמיד, נעטרייער חבר און בעסטער, בעסטער פריינד

מ א ר ק ו ס ב ל א נ ק.

P. S. אריה־לייב! איהר נעדענקט דאך מיין שוואגער אסיף זעמעל? האט דער דאזיגער פראלער נישט לאנג אריינגעשריבען א בריעף, אז ער עפענט א ניי געשעפט, איין אמעריקאנישע וואש־פאבריק, און האפט צו געווינען א גרויסען פראצענט פון אנדערר־האלבען מיליאן! עס פערשטעהט זיך, אז מע האט איהם דערווייף אפילו נישט געענטפערט...

אייער מ א ר ק ו ס".

— וואו האט איהר געקריגען אזא בריעף, סאני?

— וואו? אייער אסיף האט דאס מיר געגעבען, טאקי אסיף אליין!

— מיין אסיף? ווי ארום? וואס הייסט דאס?

דאס דאזיגע שענע בריוועל האט אין איין אויגענבליק אויפ־געמונטערט די פערזאָרגטע, פערקלאמטע רעווועקא. שען, הויך, ג׳ע־זונד און פריש איז רעווועקא געווען, חאטש זי האט געהאט געלע האר מיט גרויע אויגען. א קליינינקע, א שוואַרצינקע, א לעבעדיגע, מיט נאנץ שוואַרצע האר, מיט גרויסע שוואַרצע אויגען, מיט א קליין נעזעל, א צענויפגעציפעט מיילבעל, ווי אויף שנירלעך, מיט גריבעלעך אין די בעקלעך, אפילו ווען זי האט ניט געלאכט — אט האט איהר סאני׳ן אינגאנצען.

— סאניטשקע! ליובעניו, הארצעניו, נשמה׳ניו! — אזוי האט זיך רעווועקא נאנץ פריינדליך געווענדט צו איהר שוועגערין. — איך בעט אייך, געהט, נעמט, רעדט מיט אסיפ׳ן! לאז ער אייך אקו־ראט דערצעהלען, וואו האט ער דערטאפט דאס דאזיגע בריוועלע? אלץ, אלץ, אלץ וועדר געווהר, איך בעט אייך, סאניטשקע, הער־צעניו! טאקי באלד לויפט ארויף! איך וועל אריינגעהן צום פא־פאשא און וועל אייך ארויסשיקען אסיפ׳ן, ניכער!

— פאַפאַשאַ! — האָט איהם אונזער העלדין געזאָגט, ארויס־שיקענדיג אָסיפ'ען מיט א וואונק, און האָט זיך געזעצט ביי'ם פאָ־טער צוקאָפענס און האָט אַנידערגעלענט איהר ווייכע, ווייסע האַנד אויף זיין שטערן. — פאַפאַשאַ! ווער שוין געזונט. סע איז שוין צייט. זעה, וואָסער א פּנים דו האָסט באקומען, פאַפאַשאַ! שטאַרק זיך! פאַל ניט אַראָפּ ביי זיך! לאָז זיך ניט אָפּ איינאַנצען!

— אוי, שלעכט, שלעכט, טאָכטער! — האָט איהר דער פאָטער געענטפערט. — איין עק! איין עק! גאָט ווייסט, צי איך וועל דערלעבען מאָרגען, נאָט ווייסט! רבקה! קינדער! חיים! מאָר־קום! וואו זענט איהר? וואו זענען מענטשען? רופט מיר מען־טשען! איך וויל שרייבען א... א... צוואה!

— א צוואה? ווייס איך, וואָס דו רעדסט, פאַפאַשאַ! נא דיר נאָר א צוואה! מילא, אז מע איז ניט נעזונט, איז וואָס? סע מאַכט זיך! א מענטש איז ניט קיין אייזען...

— א... אוי, טאָכטער, איך וויל שרייבען א צוואה. איך האָב עטליכע נעצעהלטע שעה צו לעבען, צו מוטשען זיך. גוואַלד! גוואַלד!

דער דאָזיגער „גוואַלד" האָט אויפגעהויבען דאָס גאַנצע הויז אויף די פּיס. צום אלעם ערשטען האָט מרים־חיה, סענדער'ס ווייב, נע'חלש'ט, און דאָס וויסען מיר דאָך אלע, ווי גרינג דער שוואַכער פרוי איז צו חלש'ען; צו איהר איז צוגעלאָפען די מאַדאָם סאַני מיט אזא שרעקליך נעשריי „שוויענגער!!" — אז וועז מרים־חיה זאָל טאַקי אויף איין אמת געווען חלש'ען, וואָלט זי זיך אויך בע־דאַרפט אויפחאַפען — און זי האָט זיך טאַקי אויפגעחאַפט, אויפ־געפענט די אויגען, אַנידערגעלענט דעם קאָפּ ביי דער שנור אויפ'ן האַרצען און נעמומען צו לייענען א צעטעל, ווי אזוי אומגליקליך און עלענד זי איז, ווי אזוי זי בלייבט ווי אויפ'ן וואָסער, ווי א פער־ווייסטע אלמנה — א יונגע נאָר א פערווייסטע אלמנה! וועט זיך אויף איהר ארומקוקען?

ציפערבלאט, די ווייזערס — דאָס איז אונזער לעבען, דער אומ־רוה — דאָס זענען מיר, און אז די וואָג פאלט אַראָפּ — איז אונ־זער לעצטע היסטאָריע... דער שוסטער זאָגט, אז די וועלט איז נע־נליכען, להבדיל, צו א חאָליווע, און דער מענש — דאָס איז דער האמער... דער בעל־עגלה זאָגט, אז די נאנצע וועלט איז בעשאפען נעוואָרען נאָר צוליעב דעם בעל־עגלה; אי וואָס דרעהען זיך דאָ ארום אזוי פיעל מענשען? — דאָס, זאָגט ער, זענען אונזערע פּארשוינען, פון וועלכע מיר האָבען פּרנסה... פון א באָנדער האָב איך אליין נעהערט, ווי ער האָט נעזאָגט, אז די נאנצע וועלט איז נעגליכען, להבדיל, צו א פעסעל, וואָס אז סע וועלן נאָר צעלעבצט, מוז דאָס דער באָנדער אָנשלאָגען...

אריינגעקומען צו סענדער בלאנק אין חדר אריין, צום חולה, האָט זיך פאר אונזערע אויגען פאָרגעשטעלט אזא מין בילד: אויף א נרויסען אייזערנעם בעט ליגט מיט'ן בויך ארויף א איד פון א יאָהר פופציג, מיט נעלע האָר, מיט א נרויסער נעלער באָרד, דאָס נאנצע פּנים כמעט מיט די הענד בעוואָכסען מיט נילדענע האָר, מיט לאנגע נעלע ברעמען אויף די אויגען (א סך עהנליכקייט מיט זיין טאָכטער רעוועקא). סענדער איז נעשלאָפען, ווי עס האָט אויסגעווייזען, מיט א זיסען נעזונדען שלאָף, און אויף זיינע באקען האָט נעפלאָמט א פייערעל.

רעוועקא איז שטיל צוגענאנגען צו זיין בעט, האָט צונעלעגט א פינגער צום מויל: „ש־ש־ש־ש־ש־ש־ש־ש!!!" — און דער אומגליקליכער חולה האָט זיך נעבאך אויפגעהאפט, האָט אויפגע־עפענט זיינע נרויסע נרויע אויגען און האָט ארויסגעלאָזט עפּים ווי פון א לעריגען פאָס: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק!" — אז די פענסטער האָבען נעציטערט. אין איין אויגענבליק האָט זיך רע־וועקא'ס פרייליך שען נעזיכט וויעדער פערענדערט, און אויף איהר שענעם וווייסען שטערן האָבען זיך פלוצים אויסגעלאָגט מיט א מאל עטליכע טיפע, טיפע קנייטשען, און איהרע אויגען האָבען זיך בענעצט מיט אמת'ע, ביטערע טרערען.

האָט אויף מיר קיין פּאַראיבעל ניט! אמת, מיר האָבען א בע־
קאַנטען איינעם, רב הערץ אָדער רב זרח — דאָס איז אַלץ איינס —
נעדענק איך גאַנץ נוט, ווי אזוי צוריק מיט א יאָהר צוויי, אָדער
דריי, אז דער דאָזיגער רב הערץ אָדער רב זרח האָט בעראַרפט
שטאַרבען און זיינע קינדער מיט זיינע פריינד זענען זיך צעגוים־
געפאָהרען צו איהם — איז כדאי נעווען צו זעהען, מיט וואָס פאַר
א ריהרענדיגער פריינדליכקייט, מיט וואָס פאַר א ווירקליכער איבער־
געבענהייט און ליעבשאפט דאָס דאָזיגע נעזינדל איז געגאַנגען און
נעהאַנגען ארום דעם חולה; עס איז כדאי נעווען צו זעהען, ווי
אזוי דער גאַנצער עולם האָט ארומגערינגעלט דעם דאָקטאָר, און ווי
אזוי איינער איבער'ן אנדערען זענען געלאָפען צו בעריענען דעם
חולה; און שטעלט אייך פאָר, אז אַלע האָבען פערגעסען אָן זיך
און מע האָט נאָר נעהאַט צו טהון מיט'ן חולה, און ביז דער לעצטער
מינוט האָבען זיינע קינדער און זיין ווייב זיך נישט נעזעצט צו בע־
דויערען זייער איינענע לאַגע, ווי אונזערע נעשעצטע פרויען מרים־
חיה בלאַנק מיט איהר ליעבסטער שנור סאַני בלאַנק, וואָס האָבען,
ווי עס ווייזט אוים, בעציִטענס בעווויינט ניט דעם הערר בלאַנק,
וואָס האָט זיך נעקלויבען שטאַרבען, — זיי האָבען בעקלאַגט זיך
אַליין. שטעלט אייך פאָר, אז בשעת רב הערץ אָדער רב זרח האָט
זיך גערַאַנגעלט מיט'ן מלאך־המות, האָט קיינער נישט אין זינען
נעהאַט קיין צוהָה מיט קיין בעוואָהרענישען, און וועז עמיצער זאָל
זיך נעווען דערפון אויסרעדען, וואָלט דאָס נעווען די גרעסטע בע־
לעדיגונג פאַר דעם גאַנצען הויזגעזינד. ניט אזוי ווי דאָ, ביי אונזער
בעריהמטען הערר בלאַנק, וואו די מאַראָם רעווועקא זעמעל האָט א
וואונק נעטהאַן צו איהר פיעלגעליעבטען מאן אָסיף זעמעל, ער
זאָל לויפען און ברענגען וואָס גיכער מענשען, דעם רב, דעם נאָ־
טאַריוס, און אז דער דאָזיגער וועלטליכער דיפלאָמאט, מיט וועלכען
מיינע לעזער וועלען זיך באַלד בעקענען גאַנץ נאָהענט, אז דער
דאָזיגער הערר זעמעל, זאָג איך, איז געקומען צום נאָטאַריוס, האָט
ער מיט איהם נעמאַכט א גאַנץ לאַנגען שמועס וועגען זאָקאַנעם

אויף איהר קוקענדיג, איז סאָני צענאַנגען נעווּאָרען פּאַר נעווייַן, און פּאַר גרויס רחמנות האָט זי כּמעט פערגעסען אין איהרע אייגענע צרות און האָט נענומען טרייסטען די „וויסטע אַלמנה" מיט די דאָזיגע ריהרענדיגע און האַרצרייסענדיגע ווערטער:

— נעבוג אייך צו טרויערן, שוויעגער, כּלעבען, נעבוג! פּאַר־געסט ניט אָן גאָט און זינדיגט נישט מיט אייערע רעד, שוויעגער! גאָט וועט אייך ניט פּאַרלאָזען. איהר זענט נאָך א יונגענד, און אייער מזל קאָן קיינער נישט וויסען. איהר זענט ניט די ערשטע, און ניט די לעצטע. גאָט קאָן אייך נאָך באַשערען, און איהר קאָנט נאָך וויסען פון א וועלט, און מסתמא וועט אייך דער שוועהר ניט פּאַרגעסען אין דער לעצטער מינוט און וועט אייך באַוואָהרענען. אָבער איך, שוויעגער, איך קאָן זיך צו אייך נישט גלייכען, איך בין באַפאַלען מיט קינדער, און דאַרף האָבען פּיעל זכות־אָבות, כּיז איך זאָל פּועל'ען ביי גאָט, אז דער שוועהר זאָל מיך אויך נישט פּאַרגע־סען מיט מיין מאָן. איהר ווייסט, איך האָב נאָך כּמעט קיין חיי־שעה נישט געהאַט, חוץ דחקות, יסורים און האַרצוועהטיג, חאָטש מיין חיים איז אַיין עהרליכער, א שטיל'ער, א לייטישער יונגערמאַן, ניט אזוי ווי אונזער אָסיפּ, דער שאַרלאַטאַן, וואָס פּאַרשפּיעלט זאָגט מען, אין קאַרטען א יאָהר וויפּיעל איך מיט מיין מאָן און מיט מיינע קינדער דאַרפען פּאַרלעבען, און פון דעסטוועגען ווייסט איהר, ווי־פּיעל מתנות רעווועקט האָט תמיד פּונ'ם שוועהר, און איך, א חוץ דעם נדן, נישטאָ וואָס צו רעדען!...

און מיט די דאָזיגע ווערטער האָט נעבאַך סאָני בעהאַלטען איהר ווייַנענדיג פּנים ביי מרים־חיה'ן אויפ'ן האַרצען, און אזוי האָבען נעבאַך די דאָזיגע צוויי אומגליקליכע ווייבער אויסגעגאָסען איינס פּאַר אַנדערען זייערע הערצער, זייערע ביטערע הערצער, וואָס זענען אַנגעזאָדען פון א צייט מיט יאָהרען מיט קנאה, שנאה, פער־דראָס, האַרצוועהטיג מיט נאָך אַנדערע געפיהלען... מיר זענען אַלע אזוי, לעזער, ווער ווינציגער, ווער מעהר, ווער קליגער, ווער נאָרישער, ווער אָפען, ווער פערבאָרגען — אָבער ענאַאיסטען זענען מיר אַלע,

דער אדער יענער טראכט ביי זיך אין הארצען; יעדער אויף זייטע נעראנקען איז בעל־הבית און קאן זיך מיט זיי בענוצען, ווי ער פער־שטעהט... על כל פנים, דאס קאן איך אייך זאגען, אז נאך דעם נעווייטן מיט'ן נעשריי פון אונזער פיינער העלדין רעוועקא „מע דארף ניט! מע דארף ניט!" האב איך אליין מיט מיינע אויגען נעזעהן, ווי זי, רעוועקא, האט אוועקגערופען איהר נעשעצטען מאן, אסיף זעמעל, און האט זיך מיט איהם עפים נע'סוד'עט און נע־שושקעט עטליכע מינוט, און איהרע אויגען זענען נעווען טרוקען, ווי פעפער. וואס האבען זיי נערעדט — קאן איך עד היום נישט וויסען; איך האב נאר נעהאפט עטליכע ווערטער: „ירושה"... „צוואה"... „א חלק"... „זאקאן"... „איין אכטעל"... „א זוהן"... „א מאכטער"... און דאס איז שוין נענוג פאר אונז, און מיר שטויסען זיך שוין אן, פון וואס דאס דאזיגע פארפאלק האט דא נעשמועסט. די מאדאם רעוועקא איז נעווען עפים זעהר צעטראגען, ווי א סוחר בשעת ער שמועסט פון א נרויס נעשעפט, און דער הערר אסיף זעמעל האט ארויסנגעשטעקט ביידע הענד אין די הויזענקעשענים, פערריסען די נאז מיט די אשקאלירענע בריללען און האט אביסעל ווי אונטערנעשפרונגען, ווי אונטערגעטאנצט, סקריפענדיג שטארק מיט די שטיוועל, און אויף זיין פרייליך פנים איז נעווען קלאר, אז עס איז איהם היינטיגען טאג בכלל זעהר אויפגעלעגט אויף'ן הארצען...

דאס אייזערנע בעטעל, וואס דער אומגליקליכער קראנקער ליגט אויף דעם אציגד און אמפערט זיך מיט'ן מלאך־המות, איז, אוי־נעטליך, ניט קיין שלאף־בעטעל, נאר אזא מין קושעטקע, א גאנץ גרויסע, וואו סענדער האט ליעב נעהאט צו לענען זיך אפרוהען נאך יעדען מאהלצייט מיט א גאנץ גרויסער גראבער ציגאר אין די ציהן. ווי עס ווייזט אוים, האט סענדער ליעב פון תמיד אן שטארק און מאסיוו מעבעל; דאס קאן מען בעמערקען נאך דעם גאנץ גרויסען דעמבענעם שרייבטיש, און נאך דער הויבער דעמ־בענער קרעסלע (פאטעל), וואס האט ניכער א פנים פון א גאר־

בכלל און וועגען ירושה בעזונדער. ער האָט בעוויזען, ווי ווייט ער איז קלאָר אין זאַקאָנעס, און האָטש ער איז, דאָנקען גאָט, ניט אזוי נויטבערערפטיג, דאָך פערהאָפט ער, אז זיין נעלייעבטער שוועהר, דער הערר בלאָנק, וועט איהר אָפשרייבען דעם גרעסטען חלק ירושה, מחמת איהם, אָסיפ'ען, האָט ער ליעב, ווי אַיין אייגענעם זוהן. און שפּעטער, אז דער נאָטאַריוס מיט די איבעריגע זענען געקומען צום חולה, האָט אָסיפ ארום זיי שטאַרק ארומגעטאַנצט, און אזוי אייגענומען און אויפגעלעגט, אז א מענש פון דער זייט האָט נעקאָנט מיינען, אז דאָ וועט מען שרייבען תנאים, ניט קיין צוואה, אז דאָ איז א התונה, ניט קיין נעפּעהרליכער קראַנקער; וואָס נעזעגענט זיך מיט'ן לעבען... נאָר איין רעווועקט האָט זיך ניט פערלאָרען: די דאָזיגע נעטרייע טאָכטער איז ניט אָפּגעטראָטען אויף קיין מינוט, אויף קיין רגע, פונ'ם קראַנקען פּאָטער; אויף איהר פּנים זענען געווען אָנגעצייכענט אזעלכע יסורים, אזעלכע טיעפּע שמערצען, אז דער נעפּעהרליכער סענדער האָט זי געטרייסט:

— וואָס וויינסט דו, נאַרעלע?

די דאָזיגע עטליכע וועטער האָבען געעפענט ביי דער זעלטענער טאָכטער א נייעם קוואַל פון טרערען, און קוים מיט צרות האָט זי געקאָנט אויסרעדען אָדער אויסקוויטשען:

— טאַטע! מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

— וואָס, נאַרעלע? וואָס דאַרף מען ניט, נאַרעלע?

— קיין צוואה דאַרף מען ניט! מע דאַרף ניט! איך וויל ניט! איך קאָן דאָס ניט איבערטראָגען! דו וועסט נאָך לאַנג, לאַנג לעבען!

— גענוג שוין, גענוג, נאַרעלע! זעהסט דאָך, אז איך עק זיך!

— מע דאַרף ניט! מע דאַרף ניט!

וואָס האָט נעקלערט אונזער שענע רעווועקא, שרייענדיג: „מע דאַרף ניט", ביי זיך אין האַרצען? עס איז נישט גרינג צו וויסען, ליעבער פריינד, וואָס איהר אָדער איך קלערען אין האַרצען; דאָס איז בכלל זעהר א שווערע זאַך צו טרעפען, און היינטיגע יאָהרען איז גאָר ניטא דער נאָר, וואָס זאָל ארויסגעהן און דערקלערען, וואָס

דאס דריטע קאפיטעל

איז אביסעל צו נרויס, דעז עס ווערד דא בעשריבעז א סך פארשוינעז אוז נעשמועסט פוז פערשיעדענע זאכעז.

אלסדינג קאן זיך מאכען אויף דער גרויסער וועלט, אוז יערער צופאל קומט־אן אזוי אומנעריכט, פלוצים, אז אונזער מענשליכער פערשטאנד שטעלט זיך אנידער אוז ווערד פערגליווערט, אז ער בענעגענט אזעלכע וואונדערליכע זאכען אין דער נאטור.

דער פערפאסער פונ׳ם דאזיגען בוך איז אליין נעווען איין עדות ביי א סך אזעלכע אומנעריכטע צופאלען. ווי היינט שטעהט אונז פאר די אויגען אונזער „רב יוסעל־דוד פאני" מיט דער נרויסער בארד, מיט דער צעפלעצטער נאז, מיט׳ן נראבען בויך, מיט דער בריטער ליסענע אויפ׳ן קאפ; אט איז ער נעקומען פונ׳ם דאוונען, אט האט ער נעמאכט „שהכל" אויף א נלעזעל ספירט אוז האט פערביסען מיט עטליכע הייסע קארטאפלים, אט האט ער זיך צוגעלענט א מינוטקעלע אויפ׳ן טאפטשאן — אוז אט האט ער ניט נעסטייעט!... אוז אלי? אלי דער טלית׳ניק ווי אזוי איז נעשטארבען? אין באד פרייטאג, אויף דער אויבערשטער באנק! נאר וועז מיר זאלען נאר וועלען זיך ארייגלאזען אין לאנגע שמועסען, וואלטען מיר נעקאנט אפצעהלען נאך צוואנציג אזעלכע צופאלען, וואו דער טוידט קומט פלוצים, נישט נעריכט. נאר ניט דא איז דער ארט צו פערנעמען זיך מיט אזעלכע „ספורי־מעשיות", אוז אז א ראמאניסט זאל וועלען אין איין בוך ארויסשרייבען אלץ, וואס ער וויסט, וואלט זיין ראמאן קיינמאל קיין עק ניט נעהאט, ביז׳ן טוידט ארייז...

מיט אונזער נעהרטעסטען סענדער בלאנק איז אויך נעווען איין אומנעריכטע זאך. דאס איז נעווען אין א שענעם פריהמאר־נען, נישט אין קיין חמארנעם טאג, איז זיך סענדער אויפנעשטאנען, ווי א מענש דארף אויפשטעהן, אוז טרינקענדיג טיי האט ער, פונקט ווי אלע טאג, א ציה נעטהאן ביי׳ם גלעקעל, אוז עס איז ארייננע־

דערֿאבנע שאפע, אידער פון א קרעסלע, חאטש אין מיטען איז אויסגעהאקט איין אָרט אויף סענדער׳ס נעזיס, בעצוינען מיט א נאנצער יוכטענער פעל. מערקווירדיגער, שטאַרקער און מאסיווער פון אלע איז דאָס שרייב־נעצייג מיט די אלע שמאכטעליאקעס, וואָס נעפינען זיך ביי יעדען לייטישען מענשען פון היינטינער וועלט אויפ׳ן שרייבטיש. אלע איז אָפּנעאַרבייט און אָפּנעטעסעט אזוי ערנסט, אזוי אָרענטלעך, אזוי נעטרעי, — ניט אַנדערש, ווי „פּא־זאקאזו" נעמאכט נעוואָרען, וואָרום אז מע קויפט ביי די היינ־טינע טאַנדעטניקעס, איז דאָס נאָר קיי און שפּיי, מיט׳ן ווינד און מיט׳ן רויך, אבי נאָר נעלד אויסצונארען און נענוג! ניין, סענדער איז ניט פון די דאָזיגע שפּרינגערס, וואָס היינט לעבען זיי און מאָרגען פּור־פּא! סענדער האָט ליעב שטאַרקס, פעסטינס, מאסי־וועס — און איז אלעין אויך שטאַרק, פעסטיג און מאסיוו, פער־פֿראָווט פון נעזונדע מאכלים מיט די בעסטע וויינען און פער־זאָרנט אויף היבשע, היבשע עטליכע יאָהר. נאָר — אך! ניטא קיין אייבינע זאך אויף דער וועלט! איין איבעריגער טראָפען וואַ־סער אין טייך מאכט א גרויסע בעוועגונג אין די חוואליעס; איין איבעריג שטיקעל נעפילטע פיש פון א דריי־פיער פונט מאכט־אָן א נאנצע סומאטראָכע, א רעוואָלוציע אין בויך — און מיר זענען אלע ביי נאָט אין די הענד!... וועד וואלט זיך דאָס נעקאָנט ריכטען, אז איבער א האַהן מיט א הוהן זאל חרוב וועדען אזא גרויסע שטאָדט, ווי ביתר? וועד וואלט זיך דאָס נעקאָנט ריכטען, אז איבער אזא נאָרנישט מיט א נישט, ווי א שטיקעל העכט, זאל עס נעמען אומוואלנערען אזא מויער, ווי סענדער בלאַנק, וואָס האָט זיך נאָך אויף זיין לעבענס לעבען קיינמאל נישט נעקלאָנט, אז סע זאל איהם עפּים וועה טהון? און פון דעסטוועגען זעהט איהר דאָך, אז אויף דער וועלט קאָן זיך אלץ מאכען.

— אויך אין סוף אריין.
— באשיטען מיט גרייפלעך.
— מיט גרייפלעך.
— א צימער פון פאסטערנאק.
— פון פאסטערנאק.
— סע איז נאך דא ביי אונז פונ׳ם וועיסען ווין? — האט פלוצים סענדער א פרעג געטהאן און אנידערגעשטעלט אויף פרוי־קע׳ן אזעלכע אויגען, גלייך ווי איינער רעדט: „זאג שוין, זאג, ממזר, נא, שטעך מיך, קוילע מיך!“... פרויקע איז גאר צעמישט געוואָרען; ער האט זיך א חאפ געטהאן מיט בוידע הענד ביי׳ם שטערן, ביי די קנעפלעך פונ׳ם פירזשאק, ביי די עלענבויגענס, ביי די קעשענים, און האט א וואָרף געטהאן מיט די אויגען אויף דער סטעלי, גלייך ווי דארט איז געווען אנגעצייכענט, וויפיעל בוטעל־קעס וויין עס געפינט זיך נאך ביי סענדער׳ען אין קעלער, און קוים מיט צרות געענטפערט:
— הא? וואס? וועיסער וויין? ניין! יא! סע איז נאך דא.
— פארגעס ניט שיקען נאך ביער.
— נאך ביער, — זאגט פרויקע.
— מע מעג שוין עפענען א נייע פאס אונערקעס.
— אונערקעס.
— נעדענק זשע, וואס איך האב דיר אנגעזאגט מכח די פיש.
— מכח די פיש — זאגט פרויקע.
— איצט נעה!

פרויקע איז ארויסגעגאנגען, און סענדער האט גיך־גיך נעענ־דינט מיט׳ן אנבייסען, האט זיך ארומגעטרייסעלט, אפגעווישט מיט דעם טישטיכעל די ליפען, די הענד, אויפגעשטאנען, אויסגעגלעט דעם בויך, פערדויכערט א גראבע ציגאר און האט זיך אראפגעלאזט אין דער בעקאנטער קרעסלע אריין. די ציגאר האט ארויסגעלאזט און צעטראגען איבער׳ן גאנצען קאבינעט זעהר א שענעם ארמאט, און סענדער׳ס געדאנקען זענען אוועק וויית־וויית אין קיך אריין,

קומען אונזער בעקאנטער פרויקע, אויסנעצוינגען זיך פאר דעם בעל־הבית, ווי א סטרונקע.

— מע האָט שוין נעבראָט די פיש? — האָט סענדער א פרעג געגעבען און האָט אָפגעזופט א האלבע גלאָז טיי.

— נעבראכט! — האָט פרויקע נעענטפערט, ווי א חוואט.

— העכט?

— העכט.

— נרויסע העכט?

— נרויסע העכט.

— פרישע?

— פרישע.

— זאָג זעלדע'ן, די פיש זאָלען זיין מיט מעהרען געקאָכט. — האָט סענדער ארויסגענעבען א בעפעהל און האָט א זופ נעטהאָן די אנדערע האלבע גלאָז טיי.

— מיט מעהרען געקאָכט, — זאָגט איהם פרויקע נאָך, ווי נאָך א סידור.

— עטליכע קארטאָפלים אין די פיש איז אויך נישקשה, — האָט סענדער בעפעהלען ווייטער.

— אויך נישקשה, — זאָגט פרויקע.

— און בע'טעם'ס, מאָסטקע, ווי מיט קליי, רויטליך, נעדעכט, מיט פעפער, הייס, אויסגעזאָדען. דו הערסט, צי ניין?

— איך הער, איך הער.

— קיין זראָוע דארף מען היינט ניט, — האָט סענדער ווייטער ארויסגענעבען א אינסטרוקציע.

— דארף מען היינט ניט, — זאָגט פרויקע.

— אויפ'ן אָרט פונ'ם זראָ — איין עסיג־פלייש.

— עסיג פלייש, — זאָגט פרויקע.

— נענזען־פלייש אין סוף.

— נענזען־פלייש אין סוף, — זאָגט פרויקע.

— די דרויבעלעך פון די נענז אויך אין סוף אריין.

מרים־חיה, די מאדאם בלאנק, איז נאך נאר א יונגע פרוי, פון א יאהר זעכס און דרייסיג, נישט מעהר; זעהר א שענע, א קלאר־ווייסע, ווי געפאלענער שניי, מיט זעהר שענע בלויע אויגען און שוואַרצע ברעמען, מיט זעהר איין איינגענומען סימפאטיש נע־זיכט; די גוטסקייט איהרע לעגט איהר, ווי מע זאגט, אויפ'ן פנים. מרים־חיה איז א פשוט'ע, עהרליכע און א פרומע אידישע פרוי. זי טראגט נישט קיין אייגענע האר. פרעמדע טונקעל־רוסאווע צעפ בעשענען איהר קאפ. און געקליידט איז זי ניט נאך דעם לעצטען זשורנאל, נאר ריין, ציכטיג, טשעפקע, איינגענומען. איהר וואוכם איז ניט זעהר קליין, דאך ווייזט זי אוים ווי א קינד, ווי א ליאלקע, אקעגען איהר מאן, וואס זי שעצט איהם העכער און גרעסער פון אלעמען אויף דער וועלט, און סענדערס וואַרט איז ביי איהר, להבדיל, א דין. זי איז ביי איהם די צווייטע פרוי און האט מיט איהם איין־און־אייגציגען זוהן מארקוס, וואס די נאטור האט איהם נעשענקט מרים־חיה'ס שענקייט מיט סענדער'ס גבורה, און אינ־איינעם איז פון איהם ארויס אקוראט אזא זעלטענער העלד, ווי מיר דארפען אין אונזער ראמאן. ארויסלאזען איהם אויף דער גאס, וועלן עס שפאציערען אונזערע מאמזעלען מיט די דאמען, איז נעווען, מיין איך, א נעפעהרליכע זאך, וואַרום אין דער שטאדט, וואו עס קומט־פאר אונזע אמת'ע געשיכטע, איז דער צווייטער מארקוס ניט נעווען. אמת, סע זענען נעווען נאך צווויי, דריי מארקוסען, נאר ניט אזעלכע מארקוסען, ווי אונזער מארקוס, מיט אזעלכע גרויסע בלויע אויגען, מיט אזא ברייטען ווייסען שטערן, מיט אזעלכע שענע בלאנדע נעקרייזעלטע האר, מיט אזעלכע שענע ווייסע הענד, מיט אזא הויכען גרויסארטינען שטאלט, מיט אזא שען ליכטיג ריין פנים, מיט אזעלכע איידעלע מאניערען, מיט אזא איינגענומענעם רערען... לאכט, לאכט, איהר נעבילדעטע מאמזעלען, קורסיסטקעס! אויב אייערע איידעלע הערצער זענען נאך ניט פערדארבען נעווא־רען פון פערשיעדענע פרייע, מאדנע נעדאנקען, וועלען זיי זיך נאך קאנען קלאפען, בענגענענדיג אזא מאנספארשוין, אזא שענעם קא־

און עם האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז ער הערט א ריח פון גע־קאָכטע פיש; סענדער האָט צעשפּרייט די נעזלעכער און האָט מיט'ן גאַנצען כח געזומען אריינשלעפּען צו זיך אין נאָז אריין דעם שענעם, געשמאקען אראָמאט פון די אויסגעצייכענטע געפּילטע פיש, און אזוי האָט ער געהאפט א דרימעל, זיצענדיג אין קרעס־לע, אויף א האלבע שעה. אויפגעשטאנען, האָט ער זיך געזומען אביסעל צו די געשעפטען, אפּגערעדט מיט א צוויי־דריי מעקלערס, איבערגעזעהן די בריף פון דער פּאָסט, אפּגעענטפערט וועמען מע דארף און האָט א קלוגע געטהאן צו פרויקע'ן און האָט געהייסען גרייטען צום טיש.

אז אונזער סענדער האָט אריינגעטראָטען מיט א פער'חלש'ט האַרץ אין עס־צימער אריין, איז שוין דער לאַנגער דעמבענער טיש געווען אינגאַנצען גרייט מיט די טעלער, מעסערס, לעפּעל, פּלעשער און קלייניע פּלעשעלעך, גלעזער און קלייניע גלעזעלעך, מיט אַלערליי געזאַלצענס, הערינג געשניטענער, הערינג געהאקטער, שמאַלץ־הערינג, גערויכערטער הערינג, געמאַראַנירטער הערינג, קלייניע הע־רינגלעך, סערדעלען, איקרע און ווארשעווער קאַלבאסען. דאָס עס־צימער אליין האָט מיט דער שטאַרקייט פון מאַסיוון מעבעל געהאפט דעם אפּבליק פון סענדער'ס קאבינעט; די דאָזיגע צוויי חדרים האָט סענדער ליעב געהאט מעהר פון זיין גאַנצען גרויסען הויז, מחמת די איבערינע חדרים זענען געווען אויפגעפוצט אויף היינטיגען מאניער, און זייער נרינג, רויכיג מעבעל האָט נישט געקאָנט אויסהאַלטען אויף זיך דעם שווערען קערפער פון'ם נע־שעצטען הערר בלאנק. דריי פריבאַרען זענען אויפ'ן טיש געשטא־נען: פּאר סענדער'ען, פּאר זיין ווייב און פּאר מארקום'ען.

אונזערע לעזער זענען נאָך ניט בעקענט מיט די איבעריגע צוויי פּארשוינען. ביז וואַנען סענדער וועט זיך אפּפּארטיגען מיט די גע־זאלצענע זאכען, וואָס שטעהען דא אויפ'ן טיש, וועלען מיר מיט איין קוק בעטראכטען סענדער'ס ווייב מיט איהר זוהן מארקום'ען.

מיט מאיר קוואשע, אָט דעם בעל־ענלה־יונג, וואָס פּאַרמאַנט ניט מיין מיסט. דו פּאַרשטעהסט? א העזה פון א שייגעץ!

— וואָס הייסט, סענדער? מע זאָגט דאָך אָבער, אז ער איז אַיין עושר, א גביר! נעם, סענדער, דו האָסט דאָך ליעב א נע־פילטען קאָפּ?

— אַיין עושר? א גביר, זאָגסט דו? א קבצן, אַיין עני ואביון! זעהסט דו, דער שותף זיינער, מאָטעל פּריעדמאַן, האָט אַביסעל געלט, נאָר וואָסער א געלט? נעראַבעווועט, ג'נזל'ט, אויס־נעריסען מיט גוואַלד. אזוי ווי ראובן בייטשעלע, אָדער שמחה פּיינ איז אויך א גלייכער שידוך? הא? ווי מיינסט דו, אשטיינער? איאָ, א פיינע זאך? סענדער בלאַנק מיט שמחה פּייג — צוויי גלייכע מחותנים, איאָ?

— איך וויים? מיר דאַכט, אז רב שמחה איז א... פיינער מענטש...

— א פיינער מענטש, זאָגסט דו? נו, און רב יואליק שלע־פער? און רב אייזיק פּאַטשייליע? און זלמן קרום־פּנים? אויך פיינע מענטשען? הא? זאל איך זיך מיט זיי אויך משדך זיין? ווי מיינסט דו?

— איך זאָג דען, סענדער, אז...

— אז וואָס? חס ושלום! דו ווילסט נאָר, איך זאל נעמען אויף מיינע שלטערע יאָהרען און אוועקגעבען אזא קאַפּיטאַל מיט געלט דער רוח ווייסט וועמען — עפּים פּייפערס, גנבים, שלעפּערס!

— שלעפּערס?

— פּאַרשטעהט זיך, שלעפּערס! זאָלסט דו טאַקי וויסען, אז סע איז שלעפּערס, קבצנים, כלבים, שארלאַטאַנעס, פליהערס, אַנ־זעצערס, ניטא איינער א רעכטער, אלע אויף פרעמד געלט, אבי קאַרעטעס, פערדלעך! סע איז גאָלע הולטאיעס, בלוטזויגערס, קר־לעספּאַט... קולעספּאַטארניקעס... ווי אזוי הייסט דאָס דאָרטען בייי דיר, מאַרקוס, אין די היינטיגע ביכלעך?

— עקספּלאַאַטאַטערעס, — פּערדעכט איהם מאַרקוס.

וואליער, ווי אונזער יונגער העלד מארקוס בלאנק, מיט וועלכען מיר מרעטען־ארוים מיט גרויס גדלות אויף די בלעטלעך פון אונזער אמת'ער ערצעהלונג. איך וויס, איהר וועט מיר ענטפערען: וואס קומט אונז ארוים פון א שען פנים מיט א גרויסען שטאלט? דער עיקר איז — צי האט ער עפּים אין קאפּ, אין הארצען? וואס אמת איז אמת: מיין העלד האט די נאטור ניט געשענקט קיין בעזונ־דערע פעהיגקייטען, אדער טאלאנטען; וועט פערמאגט אבער אזא גוט, ווייך, וואַרעם הארץ, ווי מארקוס האט? וועט פערמאגט אזא גליקליכע לאגע צו זיין א זוהן, א בן־זקונים ביי סענדער בלאנק, וואס קאן איהם געבען נדן, וויפיעל מיינט איהר? צוואנציג טויזענד, דרייסיג טויזענד, און פאר וואס ניט קיין פופציג טויזענד רובעל? סענדער וועט איהם געווים נעבען פופציג טויזענד רובעל, אויב ער וועט גרויבען דעם שידוך, וואס ער ויל. און דעם שידוך, וואס ער ויל, פאר וואס זאל ער איהם ניט גרויבען? מיט וואס איז סענדער בלאנק ערגער פון גרשון מירמעלשטיין?

— וואס זאגסט דו, מרים־חיה, אויף דעם דאזיגען פּארך? — זאגט סענדער צום וויב און קוקט אריין אין די פיש אריין.

— אויף וואסער פּארך, סענדער? וואס פאר א פיש ווילסט דו? א מיטעלשטיק? איין עקשטיק? צי א קאפּ?

— לאז זיין א מיטעלשטיק מיט איין עקשטיק מיט א קאפּ, — זאגט סענדער. — איך רער פון דעם שייגעץ, רער איך.

— וואסער שייגעץ, סענדער? נעם — אט דאס איז א נוט שטיקעל, סענדער.

— טויזענד מאל דאנק מען דיר זאגען, צי וואס? איך רער פון גדליה דעם שדכן, רער איך. ער שרייבט שוין וויערער א מאל וועגען דעם דאזיגען נראביען!

— וועגען וואסער נראביען?

— איך האב דיר שוין, דאכט מיר, צעהן מאל געזאגט, אז גדליה רער שדכן דולט מיר א ספּאדק, איך זאל א שידוך טהון

סענדער איז נעווען אמאל א קליין מענשעלע, נאר א קליין מענ־
שעלע. דאס איז נעווען שוין לאנג, אבער גאנץ לאנג, נאך איידער
ער האט געהאט די קלינגערס, אז ער האט נאך געהייסען סענדער
חלפן (למאי זאלען מיר לייקענען? ער איז נעווען א חלפן), האט
ער זיך דעמאלט אנגעלייטען פון די שענע אידען, זיידענע יונגע־
לייט, נגיד'ישע קינדער. אוי, האט ער זיך פון זיי אנגעלייטען!
אוי, פלעגט ער שטעהן פאר זיי בעבדא קמיה מאריה, האבען דאס
נייענייהריגע קדחת! אוי, פלעגט ער זיי מקנא זיין, און אוי,
פלעגט איהם אויף זיי ברענען!... און נאכדעם, אז ער איז פון
א חלפן ארויף אויף דער מדרגה פון א בעל־הלואה, און פון א בעל־
הלואה — אויף א פעלהענדלער, פון א פעלהענדלער — א גראבאר־
שטשיק, פון א גראבארשטשיק — א צעלניקער, פון א צעלניקער —
א קאמיסיאנער, פון א קאמיסיאנער — אליין א סוחר, א צוקער־
הענדלער, א גרויסער סוחר, א רייבער סוחר, ביז א באנקיר, — איז
ער אלץ נעוואכסען העכער און העכער אין די אויגען פון זיינע בע־
קאנטע, און ער האט אנגעהויבען אראפווארפען איינציגווייז די פרי־
העריגע נעמען, ווי א פויגעל, וואס ווארפט פון זיך איינציגווייז
די אלטע פעדערען, און האט אנגעהויבען צו בעקומען נייע נעמען:
סענדער גראבארניק, סענדער צעלניקער, סענדער הארטאוועניק,
איינער פון זיינע ארעמע קרובים האט איהם געשענקט פון זיך
א „על" — איז נעווארען „סענדערעל". און צום סוף (א צייט
מיט יאהרען האט מען נישט נעווואוסט זיין פאמיליע) — סענדער
בלאנק!... רב חיים'קע, רב זיאמקע, רב מאיר'ל האבען ביסלעכ־
ווייז אויפגעהערט צו פערריייסען פאר סענדער'ן די נאז און האבען
אנגעהויבען ארומדרעהען זיך ארום דעם אויפגעקומענעם נגיד, פרי־
הער געבענדיג איהם צו וויסען, אז ער איז פון די „אויפגעקומענע",
מיט אזעלכע אויסרעדעך, למשל: „א! שלום עליכם, א באקאנ־
טער איד! דאכט זיך, סענדער? וואס זשע מאכט איהר עפים
גוטס? עפים זאגט מען אויף אייך, אז סע נעהט אייך, אהן עין־
הרע, זעהר גוט?"... און נאכדעם שוין: „רב סענדער סערדצע!

— עקסלאפאטשניקעס, מערזאווצעס, סוואלאטשעס, און נע־נוג! און מע וויל, איך זאל מיך מיט זיי משדך זיין! א, ווי לאנג קרענקען זיי, ניט דערלעבען זאלען זיי דאס!

— עס, סענדער. דערווייל עסט דו ניט.

— איך עס, איך עס, וואס דען טהו איך? זעהסט דו, אט דער דאזיגער גרשון, גרשון מירמעלשטיין — אט דאס הייסט א לייטי־שער מענטש, א מענטש, א פיינער מענטש, א געשטעלטער מענטש, א בארוהטער מענטש, א מענטש, וואס סע הייסט מענטש, וואס מע קאן אויף איהם זאגען מענטש, מיט איינעם וואָרט — א מענטש!... ווי מיינסט דו, מרים־חיה, אשטייגער, אז איך זאל וועלען מיט איהם א שידוך טהון, וואס וואלט ער געזאגט, הא?

— איך וויים? וואס קאן ער זאגען, סענדער? איך וויים וואס?

— אדרבה, ווי מיינסט דו, מרים־חיה? איך וויל הערען דיין מיינונג.

— מיין מיינונג? איך מיין, אז... איך מיין נאָרנישט.

פאראן ביי אונז א סך אזעלכע וואָרט, וואס מיינען נ א ר־נ י ט, וואס מיינען נאָר דאס, וואס דער מאן וויל און וואס דער מאן הייסט. מרים־חיה איז געווען איינע פון די וואָרט, וואס האבען דרך־ארץ פאר'ן מאן, נישט מחמת „אהבה", נאָר מחמת „יראה", דאס הייסט, נישט אזוי פאר ליעבשאפט, ווי פאר אפשיי. סענדער איז געווען א איד, וואס ביי זיך אין שטוב האבען אלע פאר איהם נעהאט דרך־ארץ, פונ'ם וואָרט ביז'ן נעבאלעוועטען מי־זיניק מארקוס. אויפ'ן לשון פון די „העכסט־אינטערעסאנטע רא־מאניסטען" קאן מען זאגען, אז סענדער איז געווען א דעספּאט, א טיראן... איך וואלט נאך צוגעזעצט דאס וואָרט „מערדער", איז ער אבער געווען וויַיט פון א מערדער. ער איז געווען א איד נלייך מיט אלע אידען, וואס ביי זיך אין שטוב האט ער נעהאט די דעה, און וויַיטער קיינער ניט. און אז מיר האלטען שוין דער־ביי, נעבען מיר דא איבער אביסעל זיין ביאגראפיע אין קורצען:

זיצען, נעגעבען א פּאַפּירקאָס, אָנגעצונדען און אונטערגעטראָגען דעם גאַסט א שווערבלע, געפרעגט: „וואָס האָט איהר עפּים אזא שלעכט פּנים?" און נעגעבען איין אויסרער: „פּאַר וואָס זעהט מען אייך עפּים ניט?" ווי אויף נאָדלען איז דער גאַסט געזעסען; ער האָט שוין לאַנג אויסגערויכערט דעם געשענקטען פּאַפּירקאָס; ער האָט שוין לאַנג זיך אויסגעהוסט דרײַ מאָל און אכצעהן מאָל זיך אונטערגעהויבען אויפֿן בענקעל, אָפּגעווישט דעם שווייס, גוט אויסגעשנייצט די נאָז, ארויסגענומען און נעמאַכט זיך איין אייגענעם פּאַפּירקאָס, אייגעם, דעם אַנדערען, דעם דריטען, עטליכע מאָל געפרובט אָנהויבען צו רעדען, וואָס ער בעראַרף, און איבערגעהאַקט געווארען אויפֿן ערשטען וואָרט, — און סענדער האָט אלץ דערצעהלט פון זיינע געשפּטען, פון זיינע פערפּאלענע חובות, פון זיינע משפּטים, וכדומה, מיט נרויס התלהבות, גלייך ווי דער גאַסט בעט איהם, וויינט און חלש'ט פּאַר איהם, ער זאָל איהם „אינגאַנצען" דערצהלען און חסושלום ניט דורכלאָזען קיין ברעקעלע... נאָר יעדע זאַך דאַרף זיך אָבער האָבען איין עק, און א מענש האָט אין זיך א נאָל! דער גאַסט, רב זיאַמקע, אַדער רב חיים'קע, האָפּט די מינוט און הויבט־אָן גלייך־גיך, אין איין אָטהעם:

— איך האָב אייך געוואָלט בעטען, רב סענדער, איהר האָט דאָך געהערט מסתמא, אז איך האָב אוועקגעקויפט ביי דעם פּריץ שישינסקי'ן אינגאַנצען די ווייץ, און מחמת...

— איך וויים, איך האָב געהערט! — שלאָגט איהם סענדער איבער אינמיטען. — איך האָב געהערט פון אייער גילדענעם נעשעפט. איך בין אייך וועניג־וואָס מקנא, רב זיאַמקע, אָבער נאָר וועניג! וווייסט איהר זשע, פּאַר וואָס? איך וועל אייך דערצעהלען! אָט דער שישינסקי האָט ביי מיר פּאַר פּיער יאָהרען נעוואָלט לייהען פּופציג טויזענד קערבלעך, און דוקא אויף גוטע קאָנדיציעס. איך האָב אָבער דעמאָלט געהאַט איין עסק מיט'ן קאַשקיווקער פּריץ. די מעשה איז אזוי געווען...

טיר שטעהען, דאכט זיך, אויף איין סטאנציע? קומט אריין אויף דער נאכט צו אונז אביסעל!"... „א, רב סענדער! איהר דערוויטערט זיך שוין פון אונז?"... „איך האָב צו אייך א קלייניע בקשה, רב סענדער: עטליכע טויזענד קערבלעך אויף צוויי חדשים"... „אך! וועמען זעה איך? וועז איך וויים, אז איהר זענט היע!"... און נאכדעם: „מיר וויללען, די גאנצע שטאדט וויל, זי חלש'ט, אויסקלויבען אייך פאר א גבאי, פאר גלאסנע, דעפוטאט, פאר דירעקטאר אין באנק"... „הערר בלאנק! מיר האָבען די עהרע, מיר בעטען, איהר זאלט אונז ניט אָפזאָגען. זייט אזוי גוט און געהט אריין אין אונזער לאגע, איהר זענט דאָך ביי אונז, ווי זאגט מען עפים, איהר פארשטעהט, צי ניין?"...

אונזער סענדער איז ניט געווען פון די דאזיגע, וואָס פערחלינען זיך מיט זייער מזל און בלאזען, ווי מע זאגט, פון זיך; ניין! ער קאָן אויסהערען די דאזיגע אלע קאמפלימענטען גאנץ גלייכגילטיג, מיט ענייות, גלייך ווי ער וואלט גאר אזא כבוד ניט פערדיענט, און ענטפערען, אז ער איז נישט מסוגל, נישט מיט אלעמען, נישט אויפגעלעגט, סע איז דאָ נרעסערע פון איהם. אבער דאָרט, טיף־טיף אין הארצען, האָט ער געמעגט שטארק אנקוועלען פון ביידע זייטען: אי וואָס ער האָט דערלעבט אזא כבוד, אי וואָס אָט די אלע כלבים האָבען אראָפגעלאָזט די ווייללען און פערשטעהען דרך־ארץ. און נישט פאר קיינעם, נאר פאר'ן וויב האָט ער ליעב זיך פערגיסען אמאל מיט א געלעכטער.

— וואָס זאגסט דו עפים, מרים־חיה, אויף רב זיאמקע דעם מיוחס, חא־חא־חא? געדענקסט איהם חאטש, א רוח אין זיין מאטען?...

קיין פעטער אָנבייסען, קיין גוט גלאָז ווין האָט ניט נעקאָנט איהם צושטעלען אזא פערגענינגען, ווי רב זיאמקע וכדומה אזעלכע לייט, וועז זיי האָבען בעראָפט אָנקומען צו איהם. אויפ'ן שענסטען אופן און מיט'ן גרעסטען כבוד האָט אונזער סענדער צוגענומען דעם געהרטעסטען גאסט ביי זיך אין קאבינעט, געבעטען

— פארשטעהט איהר, רב סענדער? האָב איך ביי אייך נע־וואָלט בעטען א גמילות־חסד אויף א קלייניגער צייט.

— א גמילות־חסד? ! — פרעגט סענדער שטאַרק־שטאַרק פער־ווונדערט, נלייך ווי מע האָט איהם דערצאהלט, אז דער און דער האָט געגומען דאָס גרויסע נעווינס, אָדער ס'איז נעווען נאָר־וואָס אין דרויסען א הריגה, א שרפה, א מגפה...

— יאָ, א גמילות־חסד, — ענטפערט זיך רב זיאמקע נישט הויך, נישט שטיל, נאָר אזוי, מיטעלמעסיג, ניט צו פערשטעהן, וואָס וואונדערט זיך דאָס עפּעס אזוי רב סענדער? — יאָ, א גמילות־חסד, ביז וועסנע; נישט קיין סך: א רובעל צעהנטויזענד.

— איצט האָב איך נישט, בנאמנות, איך האָב ניט איצט ביי זיך, איך זאָל אזוי ניט האָבען קיין שלעכטס, איך זאָל אזוי ריין זיין פון שלעק מיט אייך אינאיינעם. פאַר וואָס האָט איהר מיר נעכטען ניט נעזאָגט? נעכטען האָב איך נראָר יאָ נעהאַט, איז נעקומען צו מיר א מענטש פון גבריאל פעלקענשטיין און לעגט מיר פאָר איין עסק, אזוי ווי אין טיטיקיווקע סטראָיעט זיך היינט א נייע פאַבריק, און גבריאל פעלקענשטיין האָט נעמאכט א קאָנטראָקט מיט די שותפים נאָך פאראיאהרען, אז דער וואלד דער טיטיקיוו־קער... און אזוי ווייטער — אָהן איין אויסלאָז, מיט מעשיות און מיט קלייניע מעשה'לעך נעבונדען און נעפלאָכטען, אזוי, אז סע ברעכט דעם מוח!...

און אזוי נעהט זיך רב זיאמקע אוועק נעבאָר אָהן נעלד, אָהן כח, איין אויסנעמוטשעטער, א נאַסער פון שוויים, און פאר זיין אוועקנעהן מוז ער נאָך אויסהערען א לאַנגע נאָטאציע פון רב סענדער'ען, אז ניט אזוי האַנדעלט מען, אז מע זאָל דארפען אָנ־קומען צו יענעם, און מע טאָר זיך ניט פיהרען אזוי גרויס, און מע דארף זיך היטען פון שלעכטע שותפים, און מע דארף וויסען, וויי אזוי צו האַנדלען און מיט וועמען צו האַנדלען, און מע זאָל פרעגען ביי איהם, ביי סענדער'ען, וואָלט ער קלאָר נעמאכט און נעוויזען א דרך אין אלע נעשעפטען. און ביי'ם נעזעגענען זיך בעט איהם

און סענדער האָט אַוועקגעצויגען א שפּאַנעל־נייע מעשה אויף נייע זעכס שעה. רב זיאמקע איז שוין פיטש־נאָס: עס רינען פון איהם ריקעס שוויים; ער ווישט זיך נעבאך מיט דער פּאָלע און זיפצט, ווי אַיין אומגליקליכער פּלענער אין נעפענגעניש; רב זיאמקע שלאָגט איהם איבער די רעד:

— האָט מיר קיין פּאראיבעל ניט, רב סענדער, וואָס איך שלאָג אייך איבער די רעד... איהר ווייסט, וואָס איך בין נעקומען צו אייך?

— ניין; פון וואַנען זאָל איך ווייסען?

סענדער בלאָנק האָט נאָנץ נוט נעווואוסט, וואָס רב זיאמקע'ס וויזיט בעדייט, נאָר ער מאכט א נאַיוו פּנים און קוקט איהם אין די אויגען אַריין.

רב זיאמקע איז אויפגערעכט נעוואָרען און זאָגט זיך נאָנץ פרייליך:

— פּאַרשטעהט איהר מיך, רב סענדער, די מעשה דערפון איז אזוי: איך האָב די ווייב אַוועקגעקויפט מיט א שותף, מיט אברהם זאלצוואסער...

— מיט אברהם זאלצוואסער? נאָט זאָל אייך אָפּהיטען, רב זיאמקע! דאָס איז דאָך א שווינדלער, א דרעהער, א רוצח, א קוילער! שטעלט אייך פּאָר, אז פּאַר צוויי יאָהרען ווינטער, ארום חנוכה, צי אַרום פּורים, — איך געדענק ניט אקוראט — קומט צו מיר אַריין א איד. נוט מאָרגען! — נוט יאָהר! זעהר פיין! און מישט מיר אויף א מעשה...

רב זיאמקע בייסט זיך די נעגעל, קראצט זיך אונטער דער יארמעלקע. ער הוסט, ער קלאָפּט מיט די פּיס, עס פערשפּילייעט זיך די קאָפּאָטע, ער רוקט־אָן דאָס היטעל שטאַרק, שטאַרק. און סענדער דערצעהלט נאָר א נייע מעשה נאָנץ אַנגענעהם, בהדרגה, מיט זעהר שענע וויצען פערפראוועט. אָהן איין אויסלאָז, אָהן איין עק! רב זיאמקע שפּרינגט שוין אונטער און פּאַלט אַריין אין די רעד, שוין נאָר אָהן דרך־ארץ:

זאלען אביסעל נעהענטער זיך בעקענען מיט אונזער יונגען העלה, מיט אונזער שענעם מארקוס בלאנק, — דאם קלענסטע און דאם בעסטע קינד פון סענדער'ען.

„דאם קלענסטע און דאם בעסטע" — אזא מיינונג איז נעווען וועגען מארקוס'ען דער פאטער אליין איבער צוויי זאכען. ער־ שטענס, האט סענדער ליעב געהאט זיינע קינדער, וועו זיי זענען נאך נעווען קליינע, ברעקעלעך, קאראפוזיקעס; אוו ווי באלד די רא'זיגע קאראפוזיקעס אבען אננעהויבען אונטערצוואכסען, אזוי האט אונזער פיינער סענדער אננעהויבען בעקומען צו זיי א שנאה, וועלכע איז נעוואכסען אלע מאל שטארקער אוו גרעסער. ער האט נעקוקט אויף זיי, ווי אויף שותפים, ווי אויף פרעטענדענטען אויף זיין גוטס, אוו אהן קריעג, אהן סצענעס, אהן פעטש האט זיך נישט נעמאכט קיין שמחה, קיין חתונה; דער פאטער האט נעארבייט מעשים, נעטופעט מיט די פיס, די מוטער האט נעווויינט, די קינדער האבען נענאסען מיט טרערען. — אוו דער סוף האט זיך אויסגע־ לאזט, אז סענדער האט נעמוזט עפענען די האנד אוו מיט טוידטע קלוות אפצוהלען נעלה, וויפיעל מע האט בעדארפט.

ביי א סך נאנץ לייטישע מענשען פיהרט זיך אזוי. דער מחבר פון דער רא'זיגער נעשיכטע איז ניט איין מאל נעווען איין עדות ביי אזעלכע פיינע סצענעס, ניט איין מאל נעווען א פערמיטלער צוויישען פאטער מיט זיינע אייגענע קינדער, וואו דער נאנצער סכסוך איז נענאנגען וועגען איבעריגע עטליכע הונדערטערס, וואס מיט דעם האט מען נעקאנט פשוט מציל זיין פון הונגער אוו פון דחקות א נאנצעם הויזגעזינד; נעלד האט טאקי דער פאטער נע־ נעבען, נאר בלוט האט ער אפנעצאפט ביי די אומגליקליכע קינדער א סך מעהר, ווי אויף עטליכע הונדערטערס... אז איך האב אויף א ציקאווסט א פרעג נעטהאן דעם איינגעשפארטען פאטער, צו וואס האט איהם נעטויגט דער נאנצער טארארם מיט די בזיונות, מיט די טרערען אומזיסט אוו אומנישט? — האט ער מיר נאנץ ערנסט נעענטפערט:

סענדער אמאל אריינקומען, מהיכא תיתי, אביסעל שמועסען... רב זיאמקע לויפט אהין אין אטהעם און האט מורא זיך ארומקוקען! עס נעהט איבער א קליינע צייט. מע דארף אבער פארט די קלינגערס, — וואס טהוט מען? ער נעהט נאך א מאל צו רב סענדער'ן, טאמער, א קשיא אויף א מעשה?... און ווייטער די זעלבע נעשיכטע; ווייטער א מאל דאס איינענע! און אזוי איז מיט רב זיאמקע'ן, מיט רב חיים'ן, מיט רב איציקל'ן, און אזוי איז מיט אלע זיינע אלטע בעקאנטע. אט אזא מין נפש איז ער.

אונזער סענדער איז ניט בעסער און ניט ערגער פון אלע אנדערע אויפנעקומענע נבירים, פשוט'ע מענשלעך, וואס קאנען קיין אנדערע פערגענינגענס נישט האבען פון קיין זאך, א חוץ געלד און כבוד.

אייגענטליך, וואלט איך דא בעדארפט אביסעל בעשרייבען די ביאגראפיע זיינע: ווער איז ער? פון וואנען שטאמט ער ארויס? ווער זענען זיינע עלטערען? מיט'ן גרעסטען און מיט'ן שענסטען כבוד וואלט איך דאס געטהאן, ווען איך זאל דאס וויסען. איז דען מעגליך, אז ראמאניסטען זאלען קענען א גאנצע וועלט? און וואס איז אונז דער אונטערשיער — לאמיר שמועסען עפענטליך: — וואס געהט אונז אן, ווער איז געווען סענדער'ס זיידע, צי סענדער'ס באבע? צי איז זיין פאטער געווען א מלמד, א שוסטער, א באנדער, צי א מעקלער? מיר ווייסען נאר סענדער'ן; מיר גערענקען איהם, אז ער איז אמאל, ניט היינט געדאכט, געווען א געמיינער איד, א חלפן, א פעלהענדלער, א מוכר־תבואה'ניק, און היינט... היינט איז ער סענדער בלאנק! קוקט אייך גוט צו איהם: אפשר איז ער אייך אויך קענטליך, אזוי ווי מיר?

דאס פיערטע קאפיטעל.

מראטירט פון מארקוס'ן אליין.

שוין צייט, שוין צייט צו פערנעמען זיך אביסעל מיט דעם יונגסטען פון דער פאמיליע בלאנק; שוין צייט, אז אונזערע לעזער

לייזער'ס אַנטיקעל, וואָס איז שען און קלוג, אז „עס עקט זיך מיט איהם די וועלט"? אָבער דערווייל זעהען מיר פּאר אונזערע אויגען סענדער'ס מיזיניקעל און מיר לייענען נרויסע גילדענע אותיות, אָנגעצייכענט אויף זיין ווייסען שטערן:

„גאלד וועסט דו האָבען,
א פערד וועסט דו זיין"...

און דאָרט, ביי דער זייט, שטעהט לייזער דעם בעל־ענלה'ס א זוהנדעל, א שווארץ „אינגבערעל" מיט א שטיק בולקע אין דער האנד (קוים דערלעבט דעם גליקליכען שבת!), אָפּגעריסען און בארפּים, מיט א פּאָר גלעזערנע אויגען, און אויף זיין בעוואכסענעם שווארצען שטערן איז אָנגעצייכענט פערקעהרט:

„א פערד וועסט דו האָבען,
א קבצן וועסט דו זיין"...

אך! פּאָר וואָס בין איך ניט קיין פּאָעט? איך זיץ אצינד בעגייסטערט, פול מיט מחשבות; איך וואלט אָנגעשריבען דערויף א גאנצען שיר אין שענע קלינגענדיגע פערזען, מיט מעלאָנכאָלישע, פילאָזאָפישע, הויכע געדאנקען, מיט טענות צום בורא־שמים, פּאָר וואָס קומט דאָס, אז סענדער'ס קינד, וואָס איז פונקט אזוי קלוג און מיט די זעלבע טאלענטען, ווי לייזער'ס אידיאָט, און פון דעסטוועגען נעהט יעדער צו צו מארקלען מיט א פּאַרטיג שמייכעלע, מיט א חנופה'לע, מיט א קניפּ אין בעקעל, און צו לייזער'ס פּעמפּעק וויל קיינער אפילו קיין קוק ניט טהון, און אז ער קומט זיך יא עמיצען אונטער די הענד, טהוט מען איהם א שטורך, א שנעל אין נעזעל, א ציפּ ביי'ם אויהער, אָדער מע רוקט איהם אָן דאָס היטעלע איבער די אויגען און מע מאכט פון איהם חוזק...

און שפּעטער, אז מיר האָבען דערלעבט צו זעהן אונזער קליינעם העלד צו דער בר־מצוה, האָבען מיר זיך זאָס ניט געקאָנט אָנקוקען זיין שענע צורה, און הגם מיר האָבען פון איהם אליין קיין בעזונדערע שארפע חכמות ניט נעהערט, דאָך האָט מען אונז דערצעהלט פון דעם דאָזיגען פייער, פונ'ם דאָזיגען מארקל, אזעלכע

— א קינד טאָר מען ניט ווייזען קיין וועג, א קינד איז א חזיר, א קינד דאַרף מען לערנען, סע זאָל ווייסן, אז א קערבעל איז ניט קיין הונט, וועט ער אויך ווייסן אויף דער עלטער, ווי אזוי זיך צו באַגעהן מיט א קינד און ווי אזוי מע דאַרף היטען א קערבעל היינטיגע יאָהרען...

סע פערשטעהט זיך, אויף אזא לאַניקע האָב איך ניט געהאט וואָס צו ענטפערען...

די צווייטע סיבה, וואָס מאַרקוס איז געווען טייערער ביי סענדער'ען כמעט פון אַלע קינדער, איז ווייל מרים־חיה איז ביי איהם געווען דאָס צווייטע וויב, און אינגאַנצען איהר לעבען איז געווען אָפגעהאַנגען פון איהר טייערען בן־יחיד.

„נו, מילא? — פרענט מיך דער לעזער. — וואו שטעהט דאָס, אז די קינדער פון ס צווייטען וויב דאַרף מען בעסער ליעב האָבען?"

נו, מילא! — ענטפער איך אויך דאָס אייגענע. מילא אהין, מילא אהער — סע איז פאַרט אזוי אייגנעפיהרט ביי א נעוויסער קלאַס אידען. נאָר למאי זאָלען מיר אוועקגעהן פון ס אמת? מאַרקוס איז טאַקי נעווען איין אנטיקעל, וואָס מע קריגט עס נאָר ניט. די נאַנצע שטאָדט האָט מיט איהם געהאט צו טהון; אז סענדער האָט געבראַכט דעם ערשטען שבת דעם פינפיהרינגען מאַרקעל אין בית־המדרש מיט א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך און מיט א גילדען היטעלע, האָבען איהם ארומגערינגעלט א מאַסע יונגלעך, ווייס־חברה'ניקעס, און יעדער האָט איהם א טאַפ געטהאָן. פון יענעם שבת אָן איז אוועקגעגאַנגען א שם אויף דער נאַנצער שטאָדט, אז ביי סענדער בלאַנק איז דאָ א מיזיניקעל, א מאַרקעל, עקט זיך מיט איהם די וועלט! עס איז איהם ניט אין פּנים אריינצוקוקען, און קלוג איז ער, אז עס זאָל איהם נאָר קיין נוט אויג ניט שאַדטען... איך וואָלט א בעלן געווען אָנטהון לייזער דעם בעל־ענלה'ס יונגעלע אין א זיידען העמדעל, סאַמעטענע הויזלעך מיט א גילדען יאַרמעלקע, און הערען, וואָס וועלען זאָגען אָט די אַלע צבוע'קעס. וואָס דאַרפען אָנקומען צו סענדער'ס קעשעני, אויף

אז דער תנא האָט זיך געשטעלט, זאָגט ער, אויף דעם פסוק, צו פרע־
גען, זאָגט ער, א ווייערראַנאַנד: מה דאָך, זאָגט ער, עבודה זרה
איז אַזוי, איז דאָך פֿרה אדומה, זאָגט ער, על אחת כמה וכמה!"...
און מיט דעם דאָזיגען „זאָגט ער" האָט חיים־חנא אַזוי פערערט
און פערקלאַפּט די צייהן, אז דער פערהערער איז געבליבען זיצען,
ווי א מענש, וואָס מע חאַפּט איהם אויף פונ'ם שלאַף און מע זאָגט
איהם: „קוק!" — ער קוקט און קוקט און ווייסט ניט, וואו ער
איז אין דער וועלט...

אז חיים־חנא איז געשטאָרבען, און מארקעל איז אריינגעפאַלען
צו אַנדערע מלמדים אין די הענד אריין, האָבען די דאָזיגע אַנגע־
הויבען בעמערקען, אז רב סענדער'ס זוהן האָט אביסעל „א האַרט
קעפּעל", א „שווערע תפיסה" מיט א „קורצען זכרון"; דערצו האָט
סענדער אַנגעהויבען וועלען רייכער און רייכער, און ביי לייטען האָט
ער געזעהען, ווי אַזוי מע לערנט קינדער אויף דעם נייעם שניט,
האָט ער נעקריגען מארקוס'ען א צוויי־דריי לעהרערס פון „היינטי־
גער וועלט", וואָס אונזער יונגער העלד האָט ביי זיי נענאַשט פון
יעדער זאַך צו ביסלעך, עמוואָס פון אויבען, אַזוי, אז צו זיעבעצעהן־
אכצעהן יאָהר האָט ער נעהייסען זעהר א פיין בחור'ל, ניט ער־
גער פון א סך אזעלכע בחורים'לעך, וואָס איך מיט אייך קענען
זיי זעהר גוט: זיי נעהען זעהר שען אויסגעפוצט, זיי האָבען ביי
זיך א סך ביכלעך; צוויישען זיך שמועסען זיי אויף דער גאַס וועג־
גען טורנעניעוו'ען, און שרייען אַזוי שטאַרק, אז איהר מוזט זיי
בעמערקען; צייטונגען לייענען זיי אלערליי, און מיט פרעמדע
הענד שרייבען זיי אליין אויך א מאל אריין א קאָרעספּאָנדענציע
אין א אידיש בלאַט, און שפּעטער, אז ער וועלט עלטער, דערמאָנט
ער אייך, אז ער האָט אמאל, אין די יונגע יאָהרען, „געשריבען אין די
צייטונגען". מיט איינעם וואָרט, אונזער אויסגעצייכענטער מאַר־
קום וואָלט נעווען א יונגעל א משכיל, ווי אלע משכילים אין דער
פּראַווינץ, א „אינטעליגענט", א נעווהנליכער טיפּ פון א אידיש
בחור'ל א נאַחאַל, וואָס נעמט א שענע כלה מיט רויטע בעקלעך

אנטיקלעך, אז מיר זענען באמת געווען אנטציקט פון דעם דאזיגען יונגאטש. „שטעלט אייך פאר, — אזוי האט דערצעהלט חיים־חנא דער מלמד — אז מיט זיינע פליצליכע קשיות, וואס ער פרעגט ביי איהם, ביי זיין רבי'ן, שטעלט ער איהם אזוי אנידער, אז ער, רב חיים־חנא, מאהלט אייך, וואס איז באמת א חריף, בלייבט אפהענ־טיג און קאן קיין מויל ניט עפענען אקעגען דעם דאזיגען תלמיד, וואס דארף אויסוואכסען עפיס א טין גאון, אדער איך וויים אליין ניט וואס!"... איז נאך דא וואס צו רעדען פון סענדער'ס פערגע־ניגען און פון מרים־חיה'ס גליק, וואס האט זיך אויסגעגאסען אין טרערען? מיט וואס האט זי פערדיענט ביי גאט אזא ברכה? מיט וואס האט זי זוכה געווען צו האבען אזא תכשיט, וואס גאט און לייט טהוען זיך פרייהען מיט איהם? ניט אנדערש, אז דער־וואס־לעבט־אייביג האט זיך ארומגעקוקט אויף איהר, ווי זי קומט נעבאך אף ביי סענדער'ען, כמעט ווי א דיענסט — גאט זאל ניט שטראפען פאר די רעד! ניט אנדערש, אז דאס איז איהר א רפואה צו דער מכה...

נאר מרים־חיה האט, אפנים, ניט פערדיענט ביי גאט, אז איהר זוהן זאל באמת זיין א גאון־עולם; כל זמן רב חיים־חנא דער מלמד האט געלעבט, איז מארקעל געווען אזא תכשיט, אזא גילדען קעפעל, אז קיינער האט איהם ניט געקאנט נעמען פערהערען, מחמת חיים־חנא איז דערצו געווען א מזיק; ער האט קיינעם ניט געלאזט אוים־רעדען א ווארט: ניט דעם פערהערער, ניט דעם תלמיד. ער האט גערעדט פאר אלעמען; ער האט אליין געפרעגט און אליין גע־ענטפערט. און אז יענער האט געפרעגט דעם תלמיד, למשל: „וואס לאזט מיך דא, מארקעל, דער תנא הערען?" — האט חיים־חנא פערקאטשעט די ארבעל, געמאכט מיט די הענד און זיך גיך געענטפערט: „נו, זאגט ער דאך אייך, אז עבודה זרה איז ניט גליך, זאגט ער, צו דער פרה אדומה; פאר וואס? זאגט ער, מחמת עבודה זרה, זאגט ער, איז איין אנדער זאך, און די פרה אדומה, זאגט ער, איז וויעדער איין אנדער זאך; איז געדרונגען, זאגט ער,

אלע כחות פון זיין נעזונדען יונגען קערפער. — מיט איינעם וואַרט, מיין מאַרקוס האָט געוואָלט שטודיערען. איין מאָל פּאַר אלע מאָל שטודיערען: אויף דאָקטאָר, אויף אַרוואָקאַט, אויף אינזשיניער — שטודיערען און געגנג!

וועג און ווי אזוי איז דער דאָזיגער געדאַנק איינגעפאלען מאַר־קוס'ן אין קאָפּ אריין — קאָן איך אייך אקוראט ניט זאָגען; נאָר די בריוולעך, וואָס ער האָט געשריבען צו איינעם פון מיינע חברים, צו אריה־לייב'ן, זענען געווען מיט אזא פייער געשריבען, אזוי הייס, אזוי ענערגיש, אזוי אמת, אז איך האָב זיך אויף קיין מינוט ניט פערטראַכט, אז דער דאָזיגער יונגער מענש וועט זיין צוועק דערגרויכען. (איינע פון די דאָזינע שענע בריעף האָט דער לעזער בעגענענט אין דעם ערשטען קאַפּיטל פון אונזער אמת'ער מעשה).

נאָטירלעך, האָט דער פּאָטער ניט געטאָרט וויסען פון דער דאָ־זיגער פיינער אידעע, און איך רעכען, אז עס איז גלייבער, וואָס סענדער האָט ניט געוואוסט, וואָס מאַרקוס טראַגט ביי זיך אין קאָפּ און אין האַרצען: נאָט וויסט, וואָס עס וואָלט געקאָסט דער־פון אַרויס! סענדער האָט געהאַט צו טהון מיט די שידוכים, און מאַרקוס האָט געשריבען הייסע בריוולעך צו אריה־לייב'ן, אזוי ווי אויבען איז געשטאַנען.

מעהר ווי אלע מאָל האָט זיך אויפגעהויבען דאָס פייער ביי אונ־זער יונגען העלד זומערצייט, פונקט אין דער עפּאָכע, וועו עס קומט פאָר אונזער נאָטירלעכע נעשיכטע; אין דער דאָזיגער צייט זענען זיך צענויפגעפאָהרען אלע תלמידים פון די גימנאַזיעס מיט אלע סטודענטען פונ'ם אוניווערסיטעט. אך! ווי שטאַרק אונזער מאַר־קוס האָט זיי נעבאַך מקנא געווען אויף זייערע גילדענע קנעפּלעך, די אָפּיצערסקע היטעלעך, די העמדלעך פון די סטודענטען; ווי פרייליך, ווי פריי, ווי נליקליך זענען די דאָזיגע מענשען, און ווי טרויעריג, נעבונדען און אומגליקליך איז ער נעבאַך! דעמאָלט, וועו זיי שיפען זיך אויף דער לאַרקע אין דער אויסנעצייכענטער זומער־

און מיט א סך נדן, — און האָט חתונה, און ווערד א פיין איידעמעל, א בעל־הלואה, א שטיקעל סוחר, א גרויסער סוחר, א יונגער־מאן א גביר מיט עטליכע קינדער, וואָס בעקומען ביי איהם פונקט אזא ערציהונג, ווי זיינע עלטערען האָבען איהם נעגעבען, און אזוי איז „דור הולך ודור בא והארץ לעולם עומדת" — איין דור גייט נאָך דעם אַנדערען, ווי א זייגער... נאָר ניין! אונזער שענער העלד האָט געהאט איין אַנדער השגה אין דער וועלט, און זיין צוועק איז געווען ניט אזוי, ווי מיר האָבען פון זיינעטוועגען אויסגעבעט. יעדער מענש האָט זיך זיין קאָפּריז, זיינע השגות; פּאר וואָס זאָל מאַרקוס בלאַנק זיין ערגער פון אַלע אַנדערע מענשען? איך זעה, אז מיינע לעזער ווילען טרעפען, אז מסתמא מוז דאָ זיין א שען מיידעל אינמיטען, און מארקוס איז שטאַרק פערליעבט... ניין! איהר דאַרפט נעדענקען, אז מיין ראָמאַן איז „א ראָמאַן אָהן א ראָמאַן"! איך וועל אייך ניט נעהן שווערען, אז וועט מיין שענער העלד זאָל געווען בעגענענען ערגיץ א מין ראָזא, אַדער א יעלזיאַבעטא, וואָלט ער פון איהר אַנטלאָפען וואו דער שוואַרצער פעפער וואַכסט. איך וויים נישט. די עפּאָכע צווישען אכצעהן און צווישען צוואַנציג יאָהר איז די נעפּעהרליכסטע צייט פּאר די יונגע קינדער, און אזוי ווי דאָס ברעקעלע קינד מוז נעבאַך איבערקומען פּאָקען, מאָלען אוז צייהנדלעך, אזוי מוז דאָס גרעסערע קינד איבערקומען די צייט פון ליעבע, — און למאי זאָלען מיר זיך נאַרען? מיר האָבען דאָך אַלע גענאָקט, געמאָזעלט, ליעב געהאט אוז, דאַנקען גאָט, איבערגעקומען אָט די אַלע וועהטיגען געוונדערהייר... וואָס קאָן איך אָבער טהון מיט מיין יונגען העלד, אז עס האָט זיך איהם פּאַרט ניט גטראָפען דער צופאל? קאָן איך איהם דען מיט גוואַלד זאָגען: „געה, מארקוס, ליעב זיך אייך, שרייב פלאַמפייריגע בריוולעך, ווער צגאַנגען וויי א וואַכס, העגג זיך, טרינק זיך, אבי איך זאָל האָבען שטאָף אויף א „העכסט־אינטערעסאַנטען ראָמאַן"? ובפרט, אז מיין יונגער העלד האָט געהאט גאָר איין אַנדער אידעע, איין אַנדער ציעל, וואָס ע־ האָט זיך צו דעם געשלאָגען דורך טיר און דורך טויער מיט

— אי, טשעפע זיך אפ פון מיר! גארניט! גארניט! — מאר־קוס שלעפט ארויס זיין האנד פון איהרע הענד, און מרים־חיה געהט־אוועק מיט א טיפען זיפץ פונ׳ם הארצען.

איך פרעג אייך: ביי אט אזעלכע פערשיעדענע אומשטענדען, וואס איז דער חדוש, אז יעדען צופאל, וועלכער זאל קאנען אונזער פיינעם העלד אויסלייזען פון זיין טרויעריגער לאגע, וואלט ער בע־גענגט מיט פרייד? וואס איז דא צו וואונדערען זיך, וואס מאר־קוס האט גלייך מיט אלע אונזערע בעקאנטע ביי סענדער׳ן אין הויז ארויסגעקוקט אויף דעם דאזיגען צופאל, וואס קיינער פון זיי האט אויך ניט ארויסגערעדט און וואס יעדער בעזונדער האט גע־מראכט ביי זיך טיף־טיף אין הארצען?...

ליעבער לעזער, טייערער פריינד! וויר דו ביזט דארטען און וואס דו ביזט דארטען — גיב מיר אהער דיין האנד און לאמיר זיך ביידע ווינשען, אז עס וועט קומען אמאל די צייט, וועו מיר וועלען זיך דארפען אפגעזעגענען מיט׳ן דאזיגען נארישען וועלטל, זאל אונז גאט שומר ומציל זיין פון אזא טרויעריגער לאגע, וואו אונזער געהרטער סענדער בלאנק האט זיך געפונען אין דער צייט, וועו זיין פיינע משפחה האט זיך צענויפגעפאהרען צו איהם „מבקר חולה זיין"...

דאס פינפטע קאפיטל.

סענדער׳ס משפחה פאהרט זיך צענויף ביסלעכווייז.

מיר האבען איבערגעלאזט סענדער בלאנק אין קאבינעט נאך דעם גרויסארטיגען אנבייסען. סענדער האט זיך געפיהלט עפים ניט אין בעסטען; א שרעקליך שניידענדיש איז אויף איהם אנגעפאלען, און א גאנצע מלחמה האט זיך אויפגעהויבען אין זיין בויך.

— שלעכט! שלעכט! — האט ער געזאגט צו מרים־חיה׳ן. — ס׳איז מיר שלעכט, זעהר שלעכט!

נאכט און זינגען ליערלעך אקעגען דער זילבערנער לבנה, מוז ער נעבאך זיצען אין דער היים און אויסהערען אט די אלע מעשיות מיט די רער פונ׳ם פאטער, וואס האבען זיך איהם שוין אזוי צו־געגעסען! ער איז פשוט געפענטעט אין קייטען; ער איז אין גע־פענגעניש; מע האט איהם פערשפארט, טע האלט איהם אין אס־טראג; מע לאזט איהם ניט ארויס אויף דער ליכטיגער שיין. וואס האט מען נעבאך צו איהם און צו זיינע יונגע יאהר און טעג? פאר וואס קאן ער ניט גענישען פון דער זיסער יוגענד, גלייך מיט אט די אלע יונגע מענשען? פאר וואס איז פאר איהם אלץ פערשלאס־סען, אלץ בעהאלטען, אלץ פערבאטען? אלע מעגען, נאר ער, מאר־קוס, טאר ניט; ער דארף דא זיצען און פערשווארצט ווערען — ביז וואנען? ביז ווי לאנג נאך?

מיט אזעלכע שווארצע געדאנקען זיצט נעבאך אונזער יונגער העלה, אנגעשפארט רעם שענעם קאפ אויף די ווייסע הענד, און סענדער דערצעהלט זעהר א שענע געשיכטע, ווי אזוי א שותף האט איהם ארריינגעפיהרט אין א געשעפט אריין, ווי אזוי ער האט איהם געווהלט „אפקאבען", ווי אזוי זיי זענען ביידע נעקומען צום פריץ, ווי אזוי דער פריץ האט איהם נעבעטען זיצען, ווי אזוי דער שותף האט זיך ארריינגעהאפט צו איהם אין די הענד אריין, ווי אזוי דער פריץ האט זיך מיט איהם אפגערעכענט און האט איהם געזאגט: „עי, מאשקא! יאק סיעמאש, פאן מאשקא?" חא־חא־חא! — סענדער לאכט און זיין פעט לייב טרייסעלט זיך פאר געלעכטער. מרים־חיה לאזט ניט אראפ קיין אויג פון איהר טיערען זוהן, וואס איז נעבאך שוין פון א צייט אזוי בלאס, אזוי אומעטיג; ער עסט ניט, ער טרינקט ניט — וואס איז „דעם קינד"?

— וואס איז דיר, מארקעל? וואס טהוט דיר וועה, מיין קינד? — אזוי זאגט איהם די געטרייע מוטער פאר׳ן שלאף, קוקט איהם אין די אויגען אריין און נעמט איהם אן ביי דער האנד, און טרערען קלויבען זיך איהר אויף די אויגען.

בכח, אזוי ווי מיין העלפ, מקיים זיין אלע חובות, וואס ליגען אויף אונז, און דערצו נאך אזוי בערוהט אפלעבען זיך דאס וועלטעל — אך, ווי גרינג וואלט אונז נעווען צו געהן פון דער וועלט! ווי אנגענעהם וואלט ביי אונז געווען דער טוידט! בערעבענט זיך אליין: איך עס מיר אפ אנבייסען, פערריכער מיר א געשמאקע ציגאר, טרינק מיר אויס א גוט גלאז ביער, זאג מיר אפ א פאר קאפיטלעך תהילים, שענק מיר איין ארעמאן א צווייי גראשען, איך נעם מיר דעם טינט־און־פען און מאך מיר א חשבון: דעם זוהן אזוי פיעל, דער טאכטער אזוי פיעל, עטליכע קערבלעך אויף דער שוהל, א פאר רובעל אויפ'ן מרחץ, להבדיל, עטליכע נריוונעם אויף צעטיילען די תלמוד־תורה־יונגלעך פאר דער מטה, אז זיי זאלען פון מיין כבוד וועגען שרייען: „צדק לפניו יהלך!" נאכדעם זאג איך מיר אפ גאנץ בערוהיגט ווידוי מיט א גלאטען לונג־און־לעבער און מיט א ריינעם סאוועסט, איך לעג מיך צו, פערמאך מיר איין אויג, דאס אנדערע אויג — און ווער אנשלאפען... און אויף מארגען וויעדער א מאל דאס אייגענע... אז דער דאקטאר איז נעקומען צו סענדער'ען, האט ער אים גענפונען זעהר אין א טרויעריגער לאגע.

די ערשטע פראגע, וואס סענדער האט פארגעלעגט דעם דאקטאר, איז נעווען:

— איז מיין שלאפקייט ניט געפעהרליך, און צי וועל איך נאך קאנען נעזונענען זיך מיט מיינע קינדער?

— ווען איהר זאלט זיין אזוי נעפעהרליך, — האט אים דער דאקטאר קלוגער נאנץ ערנסט נעענטפערט — וואלט איך איצט ניט נעהאט דאס גליק מיט אייך צו רעדען; נאר נאך די קינדער שיקט וואס צום גיכסטען. טהוט־אפ אייערס, וועט איהר זיין רוהיג, אראפ א משא!

טוידט ווי די וואנד איז סענדער נעווארען, אז ער האט דער־הערט דעם דאקטאר'ס רעזאלוציע. און ער האט אנגעהויבען צו ציטערען, צאפלען מיט אלע אברים: „אוי, מיין סוף! אוי, מיין עק! אט דאס איז שוין מיין עק! אט דאס איז מיין עק!"...

— וואָס זשע איז דיר אזעלכעס? גאָט איז מיט דיר, סענדער!

— איך ווייס ניט. אָט דאָ איז ביי מיר אײַן אומגליק! — און סענדער האָט אָנגעוויזען מיט ביידע הענד אויפֿן בויך. ראשית חכמה, האָט מרים־חיה געשיקט רופען דעם דאָקטאָר. הגם סענדער גלויבט ניט אין קיין דאָקטאָר און זאָגט, אז די גאַנצע „שפּיגל" (די מעדיצין) איז נאָר א שאַנטאַזש, א „פּאָקוס" אויף צו נאַרען נעלה, פון דעסטוועגען לאָז איהם ווען טהון א פּינגער — שיקט ער באַלד צום דאָקטאָר. פּאַרהאַן א סך אזעלכע צווישען אונזערע אידן, וואָס האָבען עפּעס קיין „אמונה" ניט אין דער מעדיצין, חאָטש (די מעדיצין) איז נאָר א שאַנטאַזש, א „פּאָקוס" אויף צו נאַרען אויף דער וועלט, און ער מעג יאָ גלויבען און ניט גלויבען — אַלץ איינס!

אונזער נעהערטער סענדער האָט זיך געהאַט זיין דאָקטאָר, דעם דאָקטאָר קלוגער, און מיט איהם האָט ער ליעב נעהאַט אין א פּרייער צייט אריינצושמועסען מכח „דאָקטאָריע". דער דאָקטאָר האָט לאַנג נעקנעלט, ביז ער האָט איהם איינגעבילדעט, אז פונקט אזוי ווי ער קאָן שטאַרבען פון א שלאַפקייט, אזוי קאָן מען זיך נעזונגענען מיט'ן לעבען נעזונדערהייט. דער דאָזיגער כלל איז סוף־כל־סוף איהם אריין אין קאָפּ, און פון יענער צייט אָן האָט ער נעפיהלט, אז זיין לעבען הענגט אויף א האָר, חאָטש אפילו ער איז נעזונד און שטאַרק אויף אַלע אברים. דעריבער האָט ער זיך נעריכט טאָג אויף טאָג און האָט זיך שוין לאַנג צוגענרייט א צוואה, אויסגערעכענט ביז דער לעצטער פרוטה (דאָס איז ביי איהם געווען בסוד), און יערער טאָג איז ביי איהם געווען א נעשענקטער, און דעריבער טאָקי פלעגט ער זיך אָנטהון כל התענוגים אויף דער וועלט: גוט עסען, רעכט טרינקען, אויסרוהען די ביינער, גענוג אויסלאַכען זיך אויף „די היינטיגע", „די קבצנים", אָפּגעבען גאָט זיינס, דאָס הייסט, דאָווענען אַלע טאָג, אמאָל, אז עס איז געווען צייט, אָפּ־זאָגען א צוויי־דריי קאָפּיטלעך תהלים, און אמאָל שענקען א נדבה (זעלטען, זעהר זעלטען). אך! וועז יעדער פון אונז זאָל האָבען

געהאפט, אויסגעשנייצט די נאז שטארק־שטארק און האט אזוי געזאגט:

— מיין ליעבער הערער בלאנק! איהר ווייסט, אז איך בין אייך א גוטער פרייגד. איך וועל טהון אלע מיטלען. נאר איהר וועט מיך פאלגען, צי ניין? רופט נאך א דאקטאר, וועלען מיר מאכען א קאנסיליום. ביי אונז אין דער מעדיצין איז דא א נלייך ווארט: איין קאפ איז גוט, צוויי איז נאך בעסער... — מיט די דאזיגע ווער־טער האט ער זיך אפגעזעגנעט מיט'ן חולה און מיט אלע אנדערע און איז געשווינד ארויסגעגאנגען פון קאבינעט. אראפגעלאפען פון די טרעפ און געקומען ארא, האט ער געטראפען פרויקע'ן מיט זיין פאלטא אין די הענד. ארויפגעווארפען אויפ'ן דאקטאר דעם רא, האט זיך פרויקע ניט געקאנט איינהאלטען און האט א פרעג געטהאן דעם דאקטאר: „וואס הערט זיך מיט'ן בעל־הבית?" האט איהם דער דאקטאר קלוגער געענטפערט מיט א זיס שמייכעלע אויף לאטיין (דער דאקטאר קלוגער איז זעהר א פשוט'ער ביי זיך, זעהר א ליעבענסווירדיגער מענש און איז מיט יעדען א גוטער ברודער):

— נישקשה, אביסעלע נארגולעס, אביסעלע פלעריז קסוחאטי־וא, נאר סע וועט זיין רעכט: דער דאקטאר קלוגער שלאפט ניט!...

— דער רוח וויייסט איהם, וואו ער נעמט אזעלכע טערקישע וועדטער! — האט פרויקע נעזאגט צו זיך אליין און פערשלאסען די טיר.

מיר וויייסען וואהל פאר קלאר, אז פרויקע האט זיך נארניט אנגעקאהרט מיט די בלאנקס; נאר מחמת ער דיענט שוין דא א יאהר זיעבען־אכט, דערפאר האלט ער זיך מיט זיי שטארק היימיש, נאהענט, כמעט ווי א וויייטער קרוב, און דעריבער האט זיך פרויקע גערעכענט ביי זיך, אז על־פי יושר קומט איהם אויך א שטיקעל חלק פון סענדער בלאנק'ס ירושה. ער איז נעווען, נאך זיין השגה נאך, זעהר גערעכט: האראוועז האט ער געהארעוועט, ווי איין אייזעל, און דער נאנצער צייט פון זיין געטרייער דיענסט האט

— זאָגט מיר, דאָקטאָר, דעם אמת, דעם ריינעם, לויטערן אמת: צי קאָן איך האָבן א שטיקעל האָפענונג? איך בין ערשט אלט דריי און פופציג יאָהר! מיין פאָטער האָט געלעבט פיער און אַכציג יאָהר, מיין מוטער — זעכס און נייענציג יאָהר, און מיין זיידע, זאָגט מען, האָט אָפגעלעבט מעהר אלס הונדערט יאָהר; פאַר וואָס זשע קומט עס מיר, איך זאָל אזוי גיך?...

ביי די דאָזיגע ווערטער האָט זיך סענדער צעוויינט, ווי א קליין קינד. מרים־חיה האָט געלעכטערט, און מאַרקוס, וואָס האָט געהאָט זעהר א גוט ווייך האַרץ, האָט זיך געווישט די נאַסע אויגען.

און דער דאָקטאָר קלוגער האָט צענומען די הענד, אויסגעצויגען דעם קאָפ און געמאַכט אזא מינע, פונקט ווי דער רייזענדער מאַכט, בשעת עס ברעכט זיך איבער איין אָפּ און דער וואָגען טהוט א טראָסק אין דער ערד ארין.

די דאָזיגע מימיקע האָט אויף אונזער סענדער'ן געווירקט שרעקליך: עס האָט זיך איהם דייטליך פאַרגעשטעלט, ווי זיין אינוועניגסטע „מאשינעריע", די „געדערים", האָבען פלוצים געלאָפענעט, און צוהערענדיג זיך צום בויך, האָט זיך איהם אויסגעוויזען, אז דער מאָגען האָט זיך איהם ווירקליך אנידערגעשטעלט אויף אויבּיג. דאָך האָט ער זיך געשעמט א פרעג טהון דעם דאָקטאָר און האָט איהם נאָר געבעטען, ער זאָל איהם נאָך א מאָל גוט בעטראַכטען. דער דאָקטאָר קלוגער איז מרוצה געווארען צו בעטראַכטען דעם חולה נאָך א מאָל און האָט זיך צוגעלעגט מיט'ן אויהער צום קראַנקען'ס בויך. בעטראַכטענדיג איהם, האָט דער דאָקטאָר ניט ארויסגעלאָזט קיין פיפּס פון'ם מויל, נאָר גלאַט אזוי געקנייטשט מיט די פלייצעס, געדרעהט מיט'ן קאָפ, געסמאַרעט מיט דער נאָז, לאַנג־לאַנג געטראַכט, געקוקט דעם חולה אין די אויגען ארין, געזיפצט, וויטער געשאָקעלט מיט'ן קאָפ, געקנייטשט מיט די פלייצעס און אזוי וויטער. סענדער בלאַנק האָט דאָס אלץ גוט בעמערקט, און טראָפענס שוויים, קאַלטער שווייס, האָבען ארויסגעטראָטען אויף זיין פנים. נאָכדעם האָט זיך דער דאָקטאָר אויפּ־

אפשר זאָל ער נאָר איבערמאַכען דאָס קייטעל אויף אויהערינגלעך מיט א בראָש פון בליומקע׳ם וועגען ?...

— דזין ! דזין ! דזין ! — האָט דאָס גלעקעל זיך געלאָזט הערן פון אויבען. פייל אויס דעם בויגען האָט זיך פרויקע געלאָזט לויפען אַרויף און אין עטליכע מינוט ארום איז ער אראָפגעלאָפען מיט צוויי דעפעשען, וואָס מע האָט איהם נעגעבען אוועקצושיקען עקסטרע צו די קינדער און מע האָט איהם צעהן מאָל אָנגעזאָגט : „ער זאָל לויפען גיך, אויף איין פוס !" פון דעסטוועגען האָט זיך פרויקע ערלויבט צו צוזעצען זיך אויף א רגע׳לע, זעהען, וואָס שטעהט דאָ אין די דעפעשען.

צום כבוד פונ׳ם דאָזיגען געטרייען דיענער מוזען מיר בעמערקען, אז אין די פינף יאָהר, וואָס פערשיעדענע לעהרערס האָבען פערבראַכט ביי די בלאַנקס אין הויז, האָט זיך פרויקע צוגעלערנט אביסעל רוסיש לייענען און שרייבען. מע קאָן ניט זאָגען, אז פרויקע האָט זעהר טייערע פעהיגקייטען צום לערנען ; דערפאר האָט אָבער מאַרקוס אַליין נענוג געקנעלט מיט איהם, ביז ער האָט דערלעבט, אז פרויקע קען שוין האַלב טראָף (סקלאַדעס) און חתמ׳ענען זיך אויף רוסיש : „פרויקע קראָקמאַן", אזוי אז עס איז אויסגעקומען גאָר : „מאַנפרויקערקאָקער". נאָר צום רעכענען האָט פרויקע נעהאַט א זעלטענעם קאָפ, און ווער ווייסט, וואָס פאַר א מאַטהעמאַטיקער פון איהם וואָלט ארוים, ווען זיין פאַטער, קאָפעל קראָקמאַן, זאָל ניט נעווען זיין קיין קוימענקהערער און זאָל ניט נעווען פון בראָנפען שטאַרבען און פאַר דעם טוידט אָפגעבען פרויקע׳ן צו א קאָוואָל, און דער קאָוואָל זאָל איהם ניט נעווען שלאָגען אלע טאָג ווי א הונד, און פרויקע זאָל ניט נעווען אָנקומען פריהער צו זיין א הויף־משרת און נאָכדעם א לאָקיי ביי סענדער בלאַנק. די גרעסטע „זאַדאַטשע" האָט פרויקע נעקאָנט אויסרעכענען אויפ׳ן קאָפ, אזוי אז דער בעל הבית פלעגט ניט איין מאָל נבהל ונשתומם ווערען.

ער נאָך ניט געזעהען פון זיין בעל־הבית קיין מתנה אפילו פאר א צווייער, און חוץ לזה האָט נאָך סענדער געהאט א טבע אָפּנעמען חשבון ביי פרויקע'ן פונ'ם מאַרק ביז דער לעצטער קאָפּיקע! מיט זיין נאַנצען לעבען איז פרויקע געווען איבערגעגעבען דעם בעל־הבית, און פון זיינעטוועגען וואָלט ער גענאַננען אין פייער און אין וואַסער, און דעריבער האָט פרויקע נעשאַרפט די צייהן אויף דרייטוץ זילבערנע לעפעל, א נרויסען זילבערנעם הדס, א גוטען בורשטינענעם, אין גאָלד נעפאַסט, ציגארען־שפּיץ, וואָס נאָך זיין רעכט־נונג נאָך האָט ער בעראַרפט וועדטה זיין, צום וועניגסטען, פינף און דרייסיג רובעל, א טוץ געפּרעסטע העמדער. מיט נאָך אזעלכע קליניגקייטען, וואָס די יורשים וואָלטען זיך ביי'ם טראַסק ניט אַרומגעקוקט. און איבערהויפּט איז פרויקע נעווען אָנטציקט פון סענדער'ס נילדענעם זייגער מיט דער מאַסיוועד נילדענער קייט; דאָס דאָזיגע קייטעל האָט סענדער בלאָנק אליין נעלאָזט מכּח אין דער פּאַבריק, און דעריבער איז דאָס נעווען אזוי מאַסיוו. פרויקע פלענט ניט איין מאָל האַלטען דאָס קייטעל מיט'ן זייגער, אָנמעסטען זיי אויף זיך, קוקען אין שפּיגעל אַריין און אָנקוועלען פון זיך. נאָר פרויקע איז ניט נעווען קיין נגב; חלילה! נאָלד האָט געמענט לינען פאַר זיינע אויגען, וואָלט ער ניט געטשעפעט. „נאָר נאָך דעם בעל־הבית'ס טוידט, — האָט ביי זיך פרויקע נע'פּועל'ט — ווען אָלע וועלען נעמען, וועל איך אויך נעמען: וואַר וועט זיך אַרומ־קוקען אויף דעם עלענדען פרויקע'ן?" און איצט, אז פרויקע האָט דערזעהען, ווי זיין בעל־הבית פאָכט מיט דער נשמה, האָט אין איהם אָננעהויבען קלאָפּען דאָס האַרץ פאַר שרעק, און זיצענדיג אונטען אויפ'ן בענקעל און וואַרטענדיג, אז אָט־אָט וועט מען איהם שיקען נאָך דער „חברה־קדישא", האָט זיך פרויקע דערווייל נעמאכט א צעטעל, וואָס ער דאַרף, און אז עס איז נעקומען צום זייגער מיט דער קייט, האָט ער זיך נעטראַכט, וואָס זאָל ער טהון מיט זיי: צי זאָל ער זיי פערקויפען, צי זאָל ער נעמען זיך דעם זייגער און דאָס קייטעל אוועקשענקען בליומקע'ן (זיין כלה), צי

ווי אזוי סענדער'ען איז נענאנגען אין זיינע נעשעפטען גוט, אזוי איז זיינע קינדער נענאנגען שלעכט. אז חיים איז אראפ פון קעסט, האט ער נעהאט זיינע עטליכע טויזענד רובל.

— נערענק, חיים, — האט איהם דער פאטער נעזאגט — אז איך האב פון מיין צד נענוג יוצא נעווען: דיך אויסגעהאדעוועט, חתונה נעמאכט, נענעבען נדן, נעהאלטען פינף יאהר אויף קעסט אויך — און וואס נאך? האסט צו מיר כלל וכלל ניט! מיט מיר קעהרסט דו זיך שוין היינט ווינציג־וואס אן: איך האב נאך קינ־דער; איך האלט א טאכטער אויף קעסט און דארף חתונה מאכען א זוהן. פאהר דיר נעזונטערהייט און זיי מצליח! אז דו וועסט זיך שאנעווען, וועסט דו האבען נעלט און סע וועט דיר זיין גוט, אם ירצה שם. זעה, היט־אף א קערבעל, וועסט דו זיין א מענטש!...

אז חיים איז נעבליבען אהן נעלד, האט ער צום פאטער ניט נעווואלט שרייבען: ער האט נאנץ גוט נעווואוסט, אז עס וועט זיין אומזיסט. נאר אז מע האט שוין אלסדינג אזיסנעפערקויפט פון שטוב, און די קינדער האבען נעבעטען ברויט און עס איז ניט נע־ווען, האט זיך חיים נעזעצט און האט אנגעשריבען אזא מין בריעף:

„לכבוד אהובי אבי היקר הגביר המפורסם החכם ומופלג כש"ת מוהר"ר סענדער נ"י.

„שוין מעהר אז צוויי יאהר, זינט איך בין נעבליבען אהן א קאפיקע, האב איך דיר דען אפילו מזכיר נעווען, זעהסט דו דאך אליין, אז מסתמא האב איך שוין קיין נעלד ניט... וואס רעד איך? די קינדער און מיין ווייב און איך שטארבען פאר הונגער... איך בין דא א פרעמדער... על כן, אהובי אבי! פערשטעהסט דו שוין... ניטא וואס צו רעדען... אזעלכע צוויי קינדער, ווי איך האב, דאכט מיר... און מיין ווייב איז דוקא ניט קיין אויסבערנגערין, ווי אנ־דערע... און איך וויים? פערקעהרט, מיט אלע מעגליכקייטען... וועז ניט אט דער פייפערמאן, אט דער גזלן... ער האט ביי מיר אויסנע־נארט דריי טויזענד רובל!... מזומען'ע דריי טויזענד קארבען!... קיין אנדערע נעשעפטען איז דא ניטא... אפשר דארט, אין דיין

בכן, האָט אונזער געבילדעטער משרת צונעטראָגען די רעפּע־שען צום פענסטער און איז אָפּגעשטאַנען איבער זיי קרוב צו א האַלבער שעה, ביז ער האָט יאָקאָש צענויפּגעלאַנט.

— בוקי... אָן... על... יע... נאש — באַליען... שלאָף! אָן... פּאָקאָי... אוי... סלאָווא... נאש... אָן — אָפּאָסנא... זעהר געפּעהר־ליך! אָפּאָסנע! דאָס הייסט, אָט שטאַרבט ער. אהא?...

און פרויקע'ס נעדאַנקען האָבען זיך וויטער אייננעפּלאַנטעט אין דעם גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט... אויף דעם טע־לעגראָף האָט פרויקע פריהער נעוויזען די דעפּעשען עפּים א רויטען אירען, ער זאָל זיך מטריח זיין איבערלייענען און געבען איהם צו פערשטעהן, וואָס שטעהט דאָרטען.

„אך, וען מע זאָל מיך נעווען לערנען אין די יונגע יאָהרען!" — האָט זיך פרויקע נעטראַכט, אראָפּגעלאָזט טיף אין דער אונטער־שטער קעשעני די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס אויס־גאָב, אווי, אז זיי זאָלען מאַקי ביי איהם בלייבען, מחמת ווער וועט זיך היינט ארומקוקען, צי עס איז דאָ יוסנאָב, צי ניין? נאָר ווי איבערראַשט איז ער געווען, אז אריינגעקומען צו רב סענדער'ן אין קאָבינעט, האָט איהם זיין נעפּעהרליכער פרינציפּאל באַלד א חאַפּ געטהאָן:

— אויסנאָב, פרויקע! צוויי מיט פערציג!...

„ער האָט שוין אָפּילו אויסנערעכענט, דער אלטער גאַנאַמ־ניק!" — האָט פרויקע נעטראַכט און האָט במחילת כבודו אויסגע־לעגט אויפ'ן טיש די צוויי רובעל מיט די פערציג קאָפּיקעס און איז מיט א ביטער הארץ אוועק אין זיין רוה אריין.

באַלד אויפ'ן אנדערען טאָג איז געקומען סענדער'ס אלטערער זוהן, חיים בלאָנק, מיט זיין ווייב סאָני און מיט צוויי קליינע קינ־דער: פאני — א מיידל פון א יאָהר אכט, און מאני — א קליי־ניטשקע פון זעכס יאָהר.

היינטיגע יאהרען, און אזעלכע פייפערמאנס, וואס נארען־אויס געלט, זענען דאָ אומעדום אויף דער גאנצער וועלט. וואס זאל מען טהון? שוועדע יאהרען היינט! פון דעסטוועגען, אז מע איז א מענש, קומט מען ניט דערצו, אז מע זאל בלייבען ווי אויפ'ן וואסער. דיין שוואגער מוהר"ר יוסף זעמעל האט היינט דאס גרעסטע געשעפט, און מע זאגט, אז ער פערדיענט גרודעם מיט גאלד. איך זיץ שוין היער מעהר פון דרייסיג יאהר, האט זיך מיר נאך איין מאל ניט געמאכט אזא גליקליך געשעפט, ווי חתני מוהר"ר יוסף נ"י האט בעקומען דאדורט אין זיין שטאדט; עס איז א סברה, אז ער קויפט זיך א דירה פאר צוואנציג טויזענד רובל, — לאז איהם גאט העלפען; איך פערגין איהם מיט'ן נאנצען הארצען. היינט געהט מיר א נייע סדרה: מע דארף א שידוך טהון מיט מארקוס'ען, און נעבען איהם א דרייסיג טויזענד רובל נדן און א קוויטאנציע. פאר א זעכס טויזענד רובל. היינט הלבשה און חתונה־הוצאות! איך האב צוריעכט נעמאכט מיין הויז, קאסט מיך בלא גוזמא צעהן טויזענד רובל! היינט איז ביי מיר נעווען בתי מרת רבקה תחיה צו נאסט מיט'ן קינד (א זעלטען קינד!), האט מען איהר נעמוזט שענקען ת"ק קערבלעך א מתנה! פון וואנען זאל זיך דאס נעמען אלעס? נרים לזוגתך מיט די קינדעלעך.

פון מיר אביך ס ע נ ד ע ר ב ל א נ ק".

נאך א יאהר — א שוועד יאהר! — האט זיך חיים אפגענומוטשעט, ביז ער האט זיך נעקריגען ענדליך א שטעלע מיט פופציג רובל א חודש נעהאלט, און אין א יאהר ארום האט מען זיך ארומנעקוקט, אז חיים איז איין ארענטליכער מאן און איז א נעטרייער מענש, האט מען איהם מוסיף נעווען נאך פופציג רובל. דערפאר האט ער אבער נעהארעווען און איז נעווען אינגאנצען פערקויפט דעם פרינציפאל און האט פערבראכט נאנצע טעג מיט נעכט אין וואלד (דאס איז נעווען זיין שטעלע).

אין דער דאזיגער לאנג איז ער נעווען, ווען ער האט פלוצים דערהאלטען די עקסטרע־טעלעגראמע פון'ם פאטער, וואס רופט איהם

שטאָרט, וואו מע קען מיך, מע ווייסט וואָר איך בין... מע זאָגט, אז יעקב־משה צוקערשטיין האָט נעוואונען צעהן טויזענד רובל... נרים לאמי ח' היקרה מרת מרים־חיה, לאחותי היקרה מרת רבקה עם בעלה היקר מו"ה יוסף זעמעל מיט זייערע קינדער... ווי נעהט עס זיי היינט? גרים לאָחי המשכיל החכם מוהר"ר מאַרקוס שיחיה. זייט נעזונד און פיל גליקליך, ווי עס ווינשט אייך

דיין זוהן ח י י ם ב ל א נ ק.

„גם איך האָב דיר פערגעסען מודיע זיין, אז זונתי מרת סאָני שתחיה איז איצטער ניט בקו הבריאה, און מיין קלענערע טאָכטער מאניטשקע פאָקט.

ח י י ם ה נ " ל".

פון טאָג אויף טאָג איז חיים נענאַנגען אויף דער פֿאָסט, און ערשט אין צוויי וואָכען ארום איז אָנגעקומען א בריעף.

— א בריעף, סאָני, א בריעף פון דער היים!

סאָני איז שוין געזונד געוואָרען און האָט זיך קוים ארומגע־שלעפט איבער דער שטוב, נאָר דאָס קינד איז נאָך אלץ נעווען שלאַף. מיט גרויס ציטערניש האָבען זיי זיך נעזעצט לייענען דעם לאַנג־ערוואַרטעטען בריעף:

„לבני היקר הרבני מוהר"ר חיים נ"י ע"ש זונתו היקרה מרת סאָנע תחי' עכב"ב.

„ראשית מודיעכם, אז מיר זענען אלע ברוך השם אין בעסטען געזונד, נעב גאָט דאָס נעמליכע פון אייך צו הערען ניט ערגער. אמן! והשנית, פערשטעה איך ניט, וואָס האָסט דו נעהאַט צו מיר, בני היקר, וואָס זאָלסט מיר אָנטהון אזעלכע יסורים, און מיר אלע זאָלען האָבען איבער אייך א פערשטעהרטען יום־טוב? לאָז מען פרענען ביי דער וועלט, צי האָב איך ניט יוצא נעווען אקעגען דיר, ווי דער בעסטער פאָטער? על כן, בני היקר, בעט איך דיך, זאָלסט מיר ניט מקצר ימים זיין און ניט שרייבען מיר אזעלכע בריעף, וואָס זיי זענען מיר ניט לרצון. און אהער האָסט דו ניט וואָס צו פאָה־רען, מחמת אָהן נעלד קריגט מען אין ערגיץ קיין נעשעפטען ניט

אונזער יונגער העלד איז נעווען אזוי צופריעדען, אזוי גליקליך מיט'ן גאסט, וואס ער האט זיך שוין אזוי לאנג מיט איהם נישט געזעהן, אז ער האט נאר פערגעסען צו פרעגען חיים'ן, ווי געהט עס איהם. און חיים האט פון זיין זייט אויך ניט געמאכט פון זיך קיין רעדע און האט די גאנצע צייט, וואס זיין יונגערער ברודער האט געפלאפעלט, קיין אייניציג וואָרט ניט נעזאגט. און סאני? סאני איז נעזעסען מיט מרים־חיה'ן אין א ווינקעלע און האבען זיך שטילער־הייט געשמועסט פון היימישע זאכען: פון די דיענסטען די הולטיי־קעס, פון די קינדערשע מלבושים'לעך, ווי עס קאסט יעדע זאך גאלד, פון דעם יקרות בכלל און פון היהנער, גענז, קאטשקעס, אז צו וואס מע ריהרט זיך צו, הייסט מען זיך אפגיליטען!

— אנומעלט האב איך מיר געהייסען ברענגען אייער — האט מרים־חיה דערצעהלט דער שנור און זיי האבען ביידע געפלאמט — ביי מיר איז שוין א מקח זיעבעציג קאפיקעס; סיידען ערב פסח צאהל איך א קערבעל, א קערבעל מיט פינף — אבער נישט מעהר. איך צעהל־אפ די אייער... פינף שאק האב איך זיך געהייסען ברענ־גען, מחמת איך האב געווואלט אפבאקען א טארט פון צעהן פונט, חאטש אפילו יענע וואך האב איך אנגעבאקען א פולע שאפע מיט צוקערלעקאך, און עס איז אין דריי טעג פארשוואונדען געוואָרען; איך זאל זאגען אויף דער אידינע — קאן איך ניט: ביי מיר איז היינט איין עהרליכע אידינע, איך זאל האבען אזא יאהר... שא! דו דארפסט זי קענען, זי איז ביי מיר געווען פאר זעכס יאהרען, זי הייסט זלאטע...

— אוי! זלאטע? שחיטעניר, זלאטע איז ביי אייך?

— יא, זלאטע! זי האט זיך שוין גע'גט מיט'ן מאן און וויע־דער א מאל חתונה געהאט.

— וועמען האט זי גענומען, שוויעגער?

— וויים איך וועמען זלאטע האט גענומען! אזא יאהר זאל ער האבען! עפים א שארלאטאן, איין אויסוואורף. ער איז כלומרשט א שניידער, א קורנאסער שלים־מזל!...

ארויס, ער זאל תיכף ומיד קומען מיט די קינדער. חיים האָט ניט געקאָנט וואַרפען דעם וואָלד אפילו אויף צוויי טאָג; נאָר עס איז א תירוץ, אז דער פאָטער איז געפעהרליך שלאָף און רופט, מע זאל קומען?

אז חיים איז אריינגעקומען צום פאָטער אין קאָבינעט אריין, איז ער איהם געפאָלען אויפ'ן האַלז, און אויף סענדער'ס אויגען האָבען זיך בעוויזען טרערען. ער האָט צוערופען צו זיך די שנור, געפרעגט „וואָס מאַכסט דו?" און האָט אויסגעצויגען די לינקע האַנד די צוויי אייניקלעך, אז זיי זאָלען א קוש געבען דעם קראַנקען זיידען; דערפאַר האָט ער זיי א קניפ געטהאָן אין בעקעל און געהייסען זיי געהן זיך שפיעלען. די קינדער זענען מיט גרויס פערגענגען ארויסגעלאָפען זיך שפיעלען און דערווייל בעטראַכטען דעם זיידענ'ס גרויסען הויף מיט'ן שענעם גאָרטען. אונטען האָט זיי פרויקע איבערגענומען, געשענקט צו מארמעלאַדען און האָט זיך געקומען אויספרעגען בייַ זיי: ווי רופט מען זיי? וויפיעל זענען זיי אלט? וואָס טהוט זייער פאָטער אין דער היים? וואָס טהוט די מוטער? צי האָבען זיי אויך אזא גרויסע שטוב, ווי דער זיידע? צי קאָנען זיי שוין לייענען, שרייבען? די עלטערע, פאַני, האָט איהם געזאָגט, אז זי קאָן שוין גיך לייענען ניט נאָר געדרוקטע, אפילו געשריבענע אויך. פרויקע האָט זיך ניט געפוילט זי באַלד אויפ'ן אָרט אפעקזאַמענירען. ער האָט ארויסגעחאפט א שטיקעל פאפיער פון דער קעשעני און האָט מיט א שטיפטעל אנגעצאַפעט: „מאַנפרויקערקאָקער". די קינדער האָבען אויסגעשאָטען א געלעכטער און זענען מיט א קוויטש אוועק אין גאָרטען אריין, שרייענדיג: „מאַנפרויקערקאָקער!!" אונזער געריהמטער פרויקע האָט דאָס נעהערט, און פון יענער מינוט אן האָט ער געטראָגען א שנאה אין האַרצען אויף די רחוינע צוויי קינדער מיט זייערע עלטערען צוזאמען.

חיים איז שפעטער מיט צוויי שעה אריינגעגאַנגען צו מאַרקוס'ען אין קאָבינעט, וואו יענער האָט איהם בעוויזען אלע זיינע אנטיקעלעך פון דער ביבליאָטהעק ביז די מינדסטע קליינינקייטען.

— דוואדצאַט פּיאַט קאַפּעיקע סערעבראַמ׳ס!

— וואַזמי דוואדצאַט! — האַט איהם די דאַמע אויף נעלעב־טער געענטפּערט און האַט זיך אָפּגעשטעלט אויף א רגע׳לע און האַט דערווייל נעחאַפּט א קוק אויפ׳ן האַהן.

— פּאַשאַליטע דיענערק׳ס! — האַט איהר דער יון געענטפּערט אויף איין אמת. די דאַמע האַט לאַנג ניט נעטראַכט און האַט זיך פּערקערעוועט צוריק אהיים מיט׳ן סאַלדאַט און מיט׳ן האַהן.

ערשט צום דריטען אקט, אז איך האָב א קוק געטהאַן דורך מיין בינאָקל אַרויף, האָב איך דערזעהען, ווי מיין דאַמע פונ׳ם האַהן איז אַריינגעקומען אין טהעאַטער אריין און דאַס פּנים האַט איהר צוויי מאל אזוי פיעל נעשיינט, ווי פריהער.

נעקומען אהיים פון טהעאַטער, האָב איך זיך דערמאַנט, אז מאָרגען איז ערב יום־כפור און מע דארף א ווייסען האַהן אויף כפרות...

„גליקליכער מאן! — האָב איך זיך נעטראַכט. — דו האַסט דאַס נעטרייעסטע ווייב אויף דער וועלט!"...

דאַס זעכסטע קאַפּיטעל.

רעזומקא, איהר נעשיכטע איז קורצעז, און אסיפ זעמל מיט זיינע ירושות.

אז די פאַמיליע זעמל איז אַריינגעקומען אין שטוב אריין, איז די מאַדאַם רעזומקא זעמל אַרויפגעפאַלען דער שטיפמאַמע און דער שוועגערין אויפ׳ן האַלז אַהן וועדטער, און פון זיי איז זי מיט דעם אַנטהון מיט אַלעמען אַוועקגעפלויגען צום קראַנקען פאַטער אין קאַבינעט אריין, און דער מאן איהרער מיט די קינדער, מיט דער שוויעגער און מיט דער שוועגערין זענען נעבליבען דא. פאר וואַס דער הערר אסיפ זעמל איז, אויך ניט אַריינגענאַנגען באַלד מבקר־חולה זיין דעם שוועהר — וועלען מיר גיך נעזוואַהר וועדטן; און דערווייל וועלען מיר זיך בענוצען מיט דער דאָזיגער געלעגנהייט צו בעקענען זיך מיט דעם הערר זעמל.

— אפשר מרדכי צפורה'ס? איא איך טרעף, שוויעגער?
— יאָ, פון וואַנען ווייסט דו, סאָני?
— און וואו איז היינט צפורה? זי דיענט נעבאך?
— יאָ? אַוודאי! שוין לאַנג נעשטאַרבען!
— אוי! צפורה איז נעשטאַרבען?! וואָס דערט איהר, שוויי־גער?! אי־אי־אי!!!...

און נאָט ווייסט, וואוהין די געהרטע דאמען וואָלטען פער־קראַכען אין זייער לאַנגען שמועס, און צי זיי וואָלטען זיך אמאל אומגעקהרט צו די פינף שאָק אייער, צי זיי וואָלטען אזוי, שפרינ־גענדיג, ניט פערפאָהרען העט־העט, אין די ווייטע לענדער אריין, — וועו פרויקע זאָל ניט געווען פלוצים אריינגעהן און אָנזאָגען א נייע בשורה, אז דער הערר אָסיפ זעמעל מיט דער מאַדאַם און מיט'ן קינד, מיט נאָך עפים איין אלטער אידינע, זענען נעקומען צו פאָהרען.

מיינע לעזער וואונדערען זיך, וואָס אונזערע האַכנעשעצטע דאמען האָבען אין אזא צייט, וועו דער אלטער לינט כמעט אויפ'ן טוידטען־בעט, נישט געפונען קיין אנדער זאך אויף צו שמועסען, נאָר אייער מיט היהנער וכדומה?... שאַט! איהר האָט ניט וואָס צו וואונדערען זיך: זיי זענען אומגעהרען אריינגעפאלען אין אזא אינטערעסאנטען שמועס מכח בעל־הבית'ישקייט, וואָס עס קומען אריין אין דעם אי היהנער, אי אייער, אי פעטרעשקע, אי קובעבע מיט לאקריץ. דער מחבר פונ'ם דאזיגען בוך האָט אליין נעזעהען מיט זיינע אויגען, ווי א פראָווינציאלע דאמע האָט זיך צוגענריית אין טהעאַטער, שען, פיין, ווי עס קעהר צו זיין; אפילו א בילעט נענומען אין דער ערשטער רייה קרעסלעס פאר דריי רובל מיט פופציג קאָפיקעס. פלוצים, אין מיטען וועג, נעהענדיג, דערזעהט זי, ווי א סאָלדאט טראָגט א וויסען האָהן אונטער'ן שניעל און קוקט זיך עפים אלע מינוט ארום אויף אלע זייטען. דער מאדאם איז איינגעפאלען אין קאָפ אריין א פרעג טהון דעם סאָלדאט, עס קאָן זיין אויף קאטאָווע:

— טשטאָ טעביע זא פיעטוהא?

— ס'איז נעקניפט און געבונדען! — שלאָגט איהם איבער דאָס ווייב. — ער האָט אבער פארגעסען זאָגען, ווי אזוי געהער זיך אן רייזעלע מיט איהר מאן א קרוב? אט וועל איך אייך דערצעהלען! אייער באבע חנה'לע פון קאָרסישעוו האָט געהאט א פעטער אין מעזשביזש, האָט ער נעהייסען נח...

— סקאָצעל קומט! — שלאָגט זי איבער דער מאן. — זי איז פארפאָהרען אוש קיין מעזשביזש צום פעטער נח! לאָז מיך, וועל איך זיי קלאָר מאכען די משפחה אקוראט. הקיצור, אייער זייר־דעג'ס אנדערע שוועסטער זיסעלע האָט געהאָט א מאן פון הולי־פאָלי, רב לוי'ניו האָט מען איהם גערופען; האָט זי ניט געהאט קיין קינדער, האָט זי זיך מיט איהם גע'נט, און האָט חתונה געהאט דאָס אנדערע מאָל, פון מאנעסטרישטש, פאר איינעם א געוויסען רב נפתלי מאנעסטרישטשער, און האָט געהאט מיט איהם אזוי נרויס ווי פינף זיהן מיט זיעבען טעכטער...

— פונקט קאפויר! — שלאָגט איהם איבער דאָס ווייב. — זיעבען זיהן מיט פינף טעכטער.

— מיין איך זיעבען זיהן מיט פינף טעכטער (ער צעהלט אויף די פינגער): ברוכ'ל, חיימ'ל, יענקעלע, הערצעלע, בערישל, פישעלע, יוסעלע, און עטעלע, רבקה'לע, האָרעלע, פייגעלע, קרייג־דעלע, — אזוי דאָכט זיך? איז ברוכ'ל געשטאָרבען, און יענקעלע האָט חתונה געהאט קיין קאָרסישעוו, ענומען רייזעלע דער מוהמע נחמה'לע'ס, וואָס געהער זיך אן אייער זיידען רב מדרכי'לע אין איינענע פלימעניצע; האָבען זיך, הייסט דאָס, דער זיידע מיט דער באבע משדך געווען, — איהר פארשטעהט, ווי עס קייטעלט זיך? ס'איז נעקניפט און געבונדען! זאָגט אפשר, אז ניין?

— יאָ, — זאָג איך — ס'איז נעקניפט און נעבונדען. וואָס נע־הער עס זיך אבער אן מיט אייך? ווער זענט איהר?

— הערט זשע ווייטער! — מאכט ער צו מיר. — אט דער נפתלי מאנעסטרישטשער, וואָס איך האָב אייך געזאָגט, האָט דאָך

ער איז אלט אכט און צוואנציג יאהר, און מע קאן בשום אופן ניט וויסען, צי איז ער א שענער, צי א מיאוסער יונגערמאן, ווייל די אויגען זענען פערשטעלט מיט אשקאלירענע ברילען, די האר מיט דער גראזירטער באַרד זענען אפגעפארבט, אנגעפאמאדעט און לאזען פון זיך א שרעקליבען ארמאט. דער קאלנער פון העמד איז אזוי אנגעקראכמאלעט, אז דער הערר זעמעל קאן זיך קיין ריהר ניט טהון מיט'ן קאפ און מוז זיך דרעהען מיט'ן גאנצען קארפוס פון זיין דינעם, לאנגען שטאלט. אויף זיין קלאר־ווייסען קאמזויל העגגען עטליבע קייטעלעך מיט מראליאנען, און אויף דריי פינגער — פיער פערשיידענע פינגערלעך ,מיט א גרויסען סיגנעט, און די שטיוועל סקריפען ביי איהם אויף אזא קול, אז מע דארף אפטרעטען די שטוב. אונזער זעלטענער פארשוין אפיף זיצט ניט איין אויף איין אָרט, און אפילו וועז ער רעדט מיט עמיצען, האט ער אויך ליעב ארומשפאנען אהין און צוריק און קוועטשען די סקריפקעס פון די שרייענדינע שטיוועל, האלטענדיג די הענד אין די קעשענים. מיר האבען שיער ניט פערגעסען בעמערקען, אז אין דעם טיערען האלזטוך ביי איהם שטעקט א גיל־דענע שפילקע מיט א קעפעל פון א חזיר, מיט זעהר שענע אפנע־ארבייטע חזיר'שע אויהערלעך, און אויפ'ן קלייענם פינגער פון דער לינקער האנד איז ביי איהם א לאנגער, גאנץ לאנגער נאגעל.

— וואס זשע מאכט איהר עפיס, סאפיא אבראמאוונא? — האט זיך אפיף געוועגדט צו זיין געהרטער שוועגערין און האט זיך צוגעזעצט צו איהר; מרים־חיה איז שוועקנאנגען מיט די קינדער אין זאל אריין. — שוין א לאנגע צייט האבען מיר זיך ניט געזעהען!

— יא, אפיף מאיסעיעוויטש, — האט סאני געענטפערט, בע־טראכטענדיג דעם געשעעטען שוואגער, — שוין גאנץ לאנג! א סך וואסערען זענען אפגעלאפען פון יענער צייט. גענוג צרות האבען מיר איבערגעטראגען! ווי געהט דאס עפיס אייך אין אייערע גע־שעפטען? דער שוועהר האט אונז אמאל געשריבען, אז דאס גליק

— זי פארדולט מיר דעם קאפ! — מאכט דער מאן. — וואו זשע האלט איך? יא, האט רבקה'לע פון מאנעסטרישטש, הייסט דאס, געהאט א טאכטער, מיין איך א זוהן, האט ער געהייסען מענ־ דעל, און עטעלע פון ראדאמישל האט געהאט א זוהן, מיין איך א טאכטער, גנענדעל, האבען זיי צווישען זיך א שידוך געטהאן, דאס הייסט, רבקה'לע'ס טאכטער מענדעל פון ראדאמישל האט חתונה געהאט פאר עטעלע'ס זוהן גנענדעל פון מאנעסטרישטש, מיין איך פארקעהרט, רבקה'לע'ס זוהן גנענדעל פון מאנעסטרישטש האט גענומען עטעלע'ס טאכטער מענדעל פון ראדאמישל פאר א ווייב...

— טפו זאלסט דו ווערען פאר אלע אידען! — רופט זיך אן דאס ווייב צום מאן, חאפט זיך אויף, טהוט א פלעסק מיט די הענד. — איהר האט אמאל געהערט, אז א זוהן זאל הייסען גנענ־ דעל און א טאכטער מענדעל, אז גנענדעל זאל נעמען מענדלען פאר א ווייב?

— אז דו פארדולסט מיר דעם קאפ! — זאגט צו איהר דער מאן און ווי דערצעהלען ווייטער, קומט אן מיין חיה־עטעל:

— שוין געגרייט צום טיש, קומט עסען! רוף, ליובעניו, די געסט צום טיש, זיי געהרען אודאי הונגעריג!

ביי'ם טיש קעהרט זיך אום דער קרוב מיינער צו דער באבע נחמה'לע'ס פעטער פון מעזשביזש, וואס האט נעהייסען נח, און דער נח האט נעהאט, ווי יענער נח פונ'ם חומש, דריי זיהן; נאר יענעם נח'ס דריי זיהן האבען געהייסען שם, חם און יפת, און דעם נח'ס דריי זיהן האבען נעהייסען שימעלע, העמעלע און יאקעל — און ערשט דא ציהט זיך אוועק א לאנגער פארעם פון קרובים און שידוכים צווישען זיך, גערעהט און נעקייטעלט, נעקנייפט און נע־ בונדען — א מעשה אהן איין עק! א שטיקעל גליק, וואס דער פעטער זלמן (מאריך ימים זאל ער זיין!) מישט זיך אריין אין מיטען:

נעהאָט די עלטערע צוויי טעכטער: עטעלע און רבקה'לע. האָט עטעלע חתונה געהאָט פון ראַדאָמישל פֿאַר רב משה לייב ראַדאָמישלער'ס א זוהן, וואָס נעהער זיך אָן מיט נפתלי מאַנעסטרישטשער מאַקי איין אייגענער, מחמת נפתלי'ס א שוועסטער האָט חתונה נעהאָט פֿאַר משה לייב'ס א ברודער, — איהר פֿאַרשטעהט, וואָס דאָ טהוט זיך?

— און וואו האָסט דו אַהינגעטהאָן רבקה'לען? — רופט זיך אָן דאָס ווייב און ווייל אַנהויבען דערצעהלען פון רבקה'לען, דערלאָזט זי ניט דער מאַן; ער פערשטעלט איהר דאָס מיל מיט דער האַנד און שרייט:

— האָב צייט מיט רבקה'לען! וואָס האָסט דו קיין צייט ניט? זי וועט זיין נאָנץ! איך וועל זי אין קעשענע ניט באַהאַלטען! יאָ, וואו זשע האַלט איך? — ביי עטעלע'ן, אַפּנים. האָט עטעלע פון מאַנעסטרישטש, הייסט דאָס, חתונה געהאָט פון ראַדאָמישל, ווי איהר וווייסט שוין, מאַקי פֿאַר איין אייגענעם, און רבקה'לע האָט ענומען א מאַן א פּליאָסק פון מאַנעסטרישטש, האָט ער נעהייסען ענידְ, און האָט נעהאָט מיט איהם א מאַכטער ננענדעל.

— גוט יום־טוב דיר! — זאָגט דאָס ווייב. — פון וואַנען האָט זיך צו דיר ענומען ננענדעל? ננענדעל איז דאָך נאָר עטעלע'ס מאַכטער פון ראַדאָמישל!

— און איך וואָס האָב נעזאָגט?

— דו האָסט נעזאָגט — דער מוהמע רבקה'לע'ס מאַכטער.

— עס האָט זיך דיר נע'חלום'ט! איך האַלט נאָך נאָר אַפּילו ניט ביי רבקה'לען.

— אוי! — מאַכט דאָס ווייב און טהוט א מאַנדאַנטער. — מע קאָן דאָך פון איהם דעם שלאָג באַקומען! דו האָסט דאָך נאָר וואָס אויסגערעכענט דעם יחוס פון דער מוהמע רבקה'לע, אז זי האָט חתונה געהאָט פון מאַנעסטרישטש, אַפּילו א סיטק, זי האָט ענומען א מאַן א פּליאָסק, הענידְ האָט ער נעהייסען...

— אמן הלואי! — זאגט חיה־עטעל. — די זון האט אזוי אנ־געבראטען דורכ'ן טאג, אז עס וואלט שוין געמעגט, כלעבען, אונ־טערפרישען א ביסעל אויף דער שענער דאטשע! נא דיר א דא־טשע! נא דיר „לופט"! גאט זאל העלפען, עס זאל א נאס טהון א רעגען און פארטרינקען די דאטשעס מיט די דאטשניקעס מיט גאנץ בויבעריק, רבונו של עולם!

עס געדויערט נישט לאנג, און דער הימעל ציהט זיך איבער מיט גריכטע וואלקענס. עס ווערד מיט א מאל פינסטער־חושך, גלייך ווי עמיצער האט פערלאשען די זון. די פויגעלעך האבען זיך בעהאלטען אין די נעסטען. די לופט ווערד אלע מינוט גערוכטער און שווערער. מיט א מאל שנייידט־דורך א בליץ און פערבלענדט די אויגען, און באלד טהוט א זעץ א דונער, וואס קנאלט, הילכט און קאטשעט זיך פון איין עק וואלד ביז'ן אנדערען.

— איך האב מורא, עס וועט געהן א רעגען! — רופט זיך אן דער פעטער זלמן און קוקט אין הימעל אריין. — און גלייך ווי ער האט נעטראפען; ער האט נאר אויסגערעדט, האט אנגעהויבען צו גיסען א שלאקס־רענען, אלע מאל געשמאקער, גערוכטער און שטאר־קער, און אלע מאל טהוט א בלישטש א נייער בליץ, וואס בעלייכט דאס גערוכטע בלויע פינסטערניש, און א זעץ א דונער, א פאהר איבער'ן גאנצען וואלד — ט־ר־ר־ר־ר־ר־ר־ר!

— מיר דאכט, אז דער רעגען האט זיך פארקאטשעט נישט אויף א ווייל. — זאגט דער פעטער זלמן. — ער וועט, אם־ירצה־השם, געהן און געהן און געהן.

— איהר זאלט דערלעבען אנזאגען בעסערע בשורות! — מאכט חיה־עטעל דערשראקען און חאפט א קוק אלע מאל אין שטוב אריין.

— וואס קוקסט דו זיך ארום אלע מינוט? — רופ איך מיך אן צו איהר.

— ווי טייער איז ביי אייך פלייש אין בויבעריק, הא? ביי אונז אין אוורימש איז פלייש ביזוקר גרוב. וויסט דו פאר וואס? איבער דער טאקסע. מיר האבען אונזער אייגענס א בעל־טאקסע, איז ער א גרויסער הולטיי! און אייער בעל־טאקסע איז אויך אזא הולטיי, הא? אלע בעלי־טאקסעס זענען גרויסע הולטייעס, ממזרים, ימח שמם! אפשר ניין! הא?...

מיין קרוב מיט'ן סאמעטענעם קאשקעט הערט אויף צו עסען, האלט דעם גאפעל אין דער לופטען און קוקט אויפ'ן פעטער זלמן, ווי א גזלן, למאי ער האט איהם איבערגעשלאגען, סאמע אין מיטען. נאר דער פעטער זלמן הערט איהם, ווי דעם קאטער; ער טהוט זיך זויגס: ער דערצעהלט מעשיות פונ'ם אוורימשער בעל־טאקסע און פון אוורימשער קהל און עסט בשעת מעשה גאנץ געשמאק.

יח.

[מע בעלענט די משפחה. — מיר פאהרען קיין אויסלאנד אין די בערער ארייו.]

— וואו באלענט מען די „משפחה"? — רופט זיך אן צו מיר נאכ'ן עסען מיין חיה־עטעל פערזארגט. — זיי זענען טאקי זעהר אנגעלענטע געסט, נאר פון דעסטוועגען אין דרויסען קאן מען זיי ניט לענען.

— פרעג מיך עפיס גרינגערס! — זאג איך. — דעם פעטער זלמן רעכען איך אויסבעטען אט־דא, אויף דער ווראנדע; יענטעל וועט שלאפען מיט די קינדער; און דאס פארפאלק, וואס ס'איז „געקניפט און געבונדען", מעג ליגען ביי דער הייסער וואנט; לאזען זיי חאטש הנאה האבען פון דער דאטשע... ווי געפעלט דיר, חיה־עטעל, דאס ווינטעלע, וואס האט א בלאז געטהאן? עס חמאדעט זיך. מיר דאכט, עס וועט געהן א רעגען.

— נאָשלד! נוואָלד! נוואָלד! ראָטעוועט! מיר זענען פאַר־ביי! — שרייט מיין חיה־עטעל און צעלאָזט די הענד און בלייבט שטעהן אין וואַסער, ווי פערנליווערט.

— די קינדער, די קינדער ראָטעוועט ארוים! — שרייט יענטעל אויף א קויסטש און שטעהט אויף איין אָרט.

— פאַר וואָס ראָטעוועט מען ניט די קינדער? — שרייט דאָס פּאַרפאַלק אין ריחרט זיך ניט פון׳ם אָרט.

— וויסט איהר, וואָס איך וועל אייך זאָגען? — שרייט דער פעטער זלמן. — עס וואָלט גלייבער נעווען, איהר זאָלט די קלענערע קינדער ערגיץ אַריבערטראָגען, וואָרום עס וועט, שיינט מיר, זיין א מבול...

* * *

איך וויל מיך אין פערשלים מיין בעשרייבונג פון גלות דאָטשע, מחמת מיר האַלטען, איך אין מיין חיה־עטעל, הייסט דאָס, ביי אוועקפאָהרען קיין אויסלאַנד, אין די „וואַרעמע בערער" אַריין. די דאָקטוירים נעפינען, אז מיר בעראַרפען ביידע טרינקען אזעלבע מינים וואַסערען אין באָדען זיך אין די וואַרעמע בערער. אין אַנד ווילט זיך אונז טאַקי אַביסעל אָנקוקען א וועלט; מהיכי־תיתי, אז גאָט העלפט, מע קאָן, פאַר וואָס ניט?... די קינדער לאָזען מיר איבער אין בויבערייק אויף דער דאָטשע, חלילה ניט אַליין; יענטעל דעם פעטער זלמ׳ס האָבען מיר נעמאַכט פאַר בעל־הבית׳טע אין שטוב, און צוליעב איהר איז שוין פערבליבען דער פעטער זלמן אויך. דאָס פּאַרפאַלק, וואָס איז „נעקנייפט און נעבונדען", האָט אפילו אויך שטאַרק חשק נעהאַט איבערצובליבען ביי אונז איבער׳ן זומער, האָט זיי מיין ווייב נעגעבען אָנצוהערעניש, אז עס וועט אין בויבערייק אָהן זיי, אם ירצה השם, אויך זיין פרייליך, און זיי האָבען נעטשעוועט דעם וועג. וואוהין פאָהרען מיר — וויים איך נאָך אַליין ניט; מסתמא וועט אונז שוין דער דאָקטאָר אפשיקען אהין, וואו מע בערערט. און מחמת מיר האַלטען ביי אָפּפאָהרען אין אזא

— איך קוק, — זאגט זי — צי סע קאפעט נישט פון דער סטע־
לי. יא, סע קאפעט גלייך אין בעט אריין! מע דארף אונטער־
שטעלען א שיסעל.

— ביי אונז אין אוריטש — זאגט דער פעטער זלמן — איז
אויך געווען אזא מבול, שוין דרינען א יאהר עטליכע און צוואנציג,
און אפשר, הא? אלע דרייסיג! עס האט פארטרונקען דעמאלט די
גאנצע שטאדט האט דאס פארטרונקען! מע האט זיך נעשיפט
אויף שיפלעך האט מען זיך געשיפט! ס'איז נעווען חושך איז נע־
ווען!

— וואו זענט איהר ערגיץ? — הער איך א קול פון שטוב. —
קומט אהער! העלפט טראגען! ראטעווט!...

איך טהו זיך א וואַרף אין שטוב אריין — א צרה! איין אומ־
גליק! דער רעגען שמייסט דורך די פענסטער, און סע ניסט פון
דער סטעלי, און מיין חיה־עטעל פערקאטשעט דאס קליידעל אין
וואסער. אין איין האנד האלט זי א קאפען־קישעלע, אין דער אנדע־
רער — א פאן, וואס מע פרענגלט איינגעמאכטס, און שרייט אין
איין קול:

— גוואלד! העלפט טראגען! ראטעווט! ראטעווט!

— וואס טהוסט דו? — זאג איך צו איהר. — וואס שלעפסט
דו פון שטוב? לאמיר אנטלויפען, זיך ארויסראטעווען מיט די
נפשות! וואו זענען ערגיץ די קלענערע קינדער?

— פאפאשא! אידי־קא סיודא! (טאטע, קום נאר אהער!)—
שרייען צו מיר די קליינע חברה־לייט פון'ם אנדערען חדר, שטעהען
מלא־שמחה כמעט ביז די קנעכלעך אין וואסער און טאנצען און
פאליאסקען זיך, מאכען בולבעלעך און זינגען:

דאזשדיק, דאזשדיק, פערעסטאן!
מי פאיעדיעם נא יארדאן!...*

---

* רעגען, רעגען, הער שוין אויף! סיר"ז פאהרען אויפ'ן ירדן!

אין די וואַרעמבעדעה

בילדער, מיפען, בעגעגעניסען, צרות און פערגעניגען.

געשריבען אין יאָהר 1903.

לאנד, וואו מע רעדט דייטש, בעראַף מען זיך אַנהויבען געווענ־
נען מיט זייער שפּראַך און געזעגענען זיך מיט אייך אויף דייטש
און זאָגען: „אַדיע! צום וויעדערזעהענ!"...

אין די וואַרעמבּעדער

[אייגנער, טיפּעז, בעגענענישען, צרות און משאלות.]

א.

[א וויב טיט „נערוון". — די באברויסקער דאמע. — סיר פּרעגלעז אייגנעמאכטס.]

„איידער נעמען א ווייב, איז גלייכער זאָלסט זיך אויסברעכען א פּוס". — וואוי האָט נעזאָגט איינער א פילאָזאָף (איך האָב מורא, אויב נישט סאָקראַט?). און איך זאָג: איידער האָבען א ווייב מיט „נערוון", איז גלייכער גאָרנישט נעבוירען ווערען אויף דער וועלט.

דאָס זאָגט אייך נישט קיין פילאָזאָף, נישט קיין שרייבער, וואָס זיצט ביי'ם שרייבטיש און טראַכט־אויס מעשיות פונ'ם קאָפּ; דאָס זאָגט א פּראַקטער בשר־ודם, א איר א בעל־הבית, וואָס נאָט האָט איהם נעהאָלפּען, ער האָט געחאַפט די נראָבע עטליכע קלינגערס, ארויסגעטריבען דעם קבצן פון שטוב, אריבערגעפאָהרען מיט ווייב און קינדער קיין בויבעריק אויף דאטשע, בעקענט זיך מיט דאָקטוי־רים, מיט רעצעפּטען, אפּטייקען, הידראָפּאטיע, מאסאזש, צרות, שלעק — חי נעלעבט!

דער נרעסטער אומגליק פון אַלע אומגליקען אויף דער וועלט איז דער דאָקטאָר. און נישט אזוי דער דאָקטאָר, ווי דעם דאָקטאָר'ס קאָבינעט. וואָס מע ראַרף דאָרטען זיצען און שוויצען, בלעטערען די נאזעטעז, וואָס לינען אָננעקרייט אויפ'ן טיש. און אָנגעקוקן נישט

זיך ; א מינדסט נאַרישקייט, א וואַרט, אז איך האָב אויסגערעדט — „וואָס האָסט דו צו מיינע נערוון?"

בקיצור, ס'איז געבליבן, אז מיר פֿאָהרן קיין אויסלאַנד אויף דער קור. וואוהין? דאָס וועט מען אונז שוין א ידיעה געבן ביי'ם פֿראָפעסאָר אין ווין אָדער אין בערלין. און איך האָב נענומען מאַכן זיך א פּאָס קיין אויסלאַנד, און מיין חיה־עטעל האָט זיך דערווייל צוגעגרייט אביסעל מלבושים מיט היטעלעך אין וועג אריין, נענומען אייגקויפּען טשעמאָדאַנעס, קאָרזינעס און קוישלער, און פֿרעגלען איינגעמאַכטס. איז, דאַכט זיך, וואָס נעהערען זיך אַן מיט מיר, מאַנסביל, היטעלעך, מלבושים, קוישלעך און איינגעמאַכטס? „ניין, עס גייט נעהער זיך, זאָגט זי, אַן: דו פֿאָהרסט, זאָגט זי, גלייך מיט מיר, מענסט דו זיך, זאָגט זי, אביסעל אָנטהון א מיה, זיך מטריח זיין". די וועטער „זיך מטריח זיין" זענען געוואָרען מיט אזא טאָן און מיט אזא ניגון, וואָס ס'איז שווער ארויסצוגעבן דאָס אויף פּאָפּיער — אויב איהר האָט א ווייב, און זי האָט „נערוון", בעראַטפּ איהר זיין אביסעל בעקענט מיט דעם טאָן און מיט דעם ניגון.

און עס האָט זיך אָנגעהויבן א חתונה פון מלבושים, מאַנאזיענען, קלייטען, שניידערס, מאַדיסטקעס, מאַדעס, זשורנאַלען — אז איך האָב איבערגעלעבט בשלום די דאָזיגע דריי וואָכען, וועל איך שוין, אפּנים, לאַנג לעבן! מיין חיה־עטעל האָט זיך נענומען, איין מאָל פּאר אלע מאָל, איבערשטשענאַליאירן וויען און בערלין און פערשעמען מאריענבאד און פראַנצענסבאד און באַדענבאד און אלע איבעריגע בעדער. מע איז נעשטאַנען און מע האָט געפּאקט אין די קאַסטענס, און איך האָב בעצאָהלט חשבונות פון די קלייטען און זיך גערעכענט מיט די מאַדיסטקעס: קאַלענקאָר און קנעפּלעך און העקלעך און בערשטלעך און גאז, און נאָך א מאָל קאַלענקאָר און סטעקליאַרוסען און פּראָשוועס און טאַשמעס און שפּיצלעך, און וויעדער א מאָל קאַלענקאָר און סאַמעט און זייד און מאַרלייע און שפּילקעס, און ווייטער א מאָל קאַלענקאָר און ריוש

קיין בעקענטע פּנימ׳ער אלערלײ, וואָס קוקען אויף אייך, און איהר קוקט אויף זיי, און פון נישט האָבען וואָס צו טהון הויבט איהר אָן דורכצווואַרפען זיך מיט רעד: „שוין לאַנג, אז איהר קורירט זיך? וואָס איז אייער שלאַפקייט? וואוהין רעכענט איהר צו פאָהרען אויף דער קור?“ און אזוי ווייטער.

מיין חיה־עטעל, זאָל געזונד זיין, איז א מענש, וואָס האָט פיינט זיצען און שווייגען. האָט זי זיך צערעדט מיט עפּים א דאָמע, א ליטווישקע, דאָכט זיך, פון באָברויסק, און איז געווארען צו איהר צוגעקלעפּט. וואָס האָט זי אזעלכעם דערזעהען אויף דער באָברויסקער דאָמע — ווייס איך נישט; נאָר מע איז געווארען גיך נפש־אחת. מיין חיה־עטעל האָט מיר געזאָגט, אז ס׳איז ביי זיי ביידען איין חולאת. אין וואָס בעשטעהט זייער חולאת? אין גארנישט. וואָס זיי זאָלען נישט דערהערען אויף יענעם, דאָכט זיך זיי אוים, אז ביי זיי איז אויך דאָס אייגענע. לאָז עמיצען אָנהויבען שטעכען אין זייט, שטעכט זיי אויך; א צאָהן — איז א צאָהן; איין אויהער — איז איין אויהער; א פוס — איז א פוס. אז מע שמועסט אלסדינג, וואָס ביי יענעם, איז ביי זיי! זי איז שוין אויסגעווען, די באָברויסקער דאָמע, וואו די וועלט האָט איין עק און איבערגעטהאָן כל המיטלען שבעולם — עס העלפט נישט!

— וואָס זשע זאָגט דערויף דער דאָקטאָר? — פרעגט ביי איהר מיין חיה־עטעל מיט גרויס מיטלייד צו דער באָברויסקער דאָמע.

— וואָס זאָל ער זאָגען? ער וויסט אלץ נישט. ער זאָגט, אז ס׳איז נערוועז, און הייסט מיר פאָהרען קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבעדער.

פון דעמאָלט אָן האָט מיין חיה־עטעל בעקומען „נערוועז“. נאָר איהר מיינט גלאַט נערוועז? נערוועז צו נערוועז איז נישט גלייך. די נעכט, וואָס איך בין נעבען איהר אויסגעזעסען, זאָל מיר נאָט נישט רעכענען! וואָס טויג אייך, ס׳איז דערגאַנגען אזוי ווייט, אז איך האָב נישט געטאָרט א טריט טהון, א הוסט טהון, א ריהר טהון

— ס'זאל זיין צום שוויצען? רעכטס זיך, צפנים, זו איך זאל דאָרטען טאָ קרענקען?

— פרענעל פערשקעס! פרענעל פלאָמען! פרענעל עפעל! פרענעל פּאָרשוועס! זאָנטיקעס! לאָמפּען! האָקמעסערס! ריקבעטלעך!...

. . . . . .

וואָס סע קומט פאָר צווישען אונז נאָכדעם, נאָך דער סצענע פון ס'אייגעמאכטס, קלערט אייך, ווי איהר פערשטעהט. איך בין אייך נישט סתּויב צו דערצעהלען אלסדינג.

ב.

[וואָס הייסט „חבוט־הקבר"?]

אונזערע חכמים בעשרייבען חבוט־הקבר מיט אלערליי שרעק־ליכע פּאַרבן, און דעם ניהנם — נאָך מוראַ'דיגער. סע ווייזט אויס, אז זיי האָבען נישט געהאַט קיין ווייבער מיט „נערוון" און זע־נען קיינמאָל נישט נעפאָהרען קיין אויסלאַנד אין די וואַרעמבערער, נישט נעסיהרט מיט זיך קיין צוועלף פוד באַגאַזש, א חוץ טשע־מאָדאַנעס, קישלעך, בינטלעך און פּעקלעך אלערליי, און האָבען נישט מיסבעטומען מיט זיך אהין קיין אייננעמאכטסען. מיר, אויב ס'איז מיר בעשערט אָפּקומען חבוט־הקבר, האָב איך איהם נעהאַט אין בויבשיק אויפ'ן וואָקזאל, ביי'ם אוועקפאָהרען קיין אויסלאַנד, און דער נעהנם האָט זיך פאָר מיר נעעפענט שוין זיצענדיג מיט מיין חיה־עטלעך אין וואַגאָן. אייך איז גרינג צו שטעהן און קוקען בשעת עס ווערד א טומעל, דער קוריער־צוג קומט־אָן, שטעהט איננאַנצען אויפּלכע פינף מינוט, און מע דאַרף האָפּען נעמען בילעטען, אויפ־

און פּוליצאי און פּעדערלעך און מאנטשעסטער. און אבער א מאל קאלענקאר. א גליק, וואס ס'איז פארהאן ביי מיר א טעלעפאן און עמיצער האט אנגעקלונגען, מיך צוועקגערופען — לאנג לעבען זאל ער.

— וועך קלינגט?

— אינטעראנטסקאיע פראוולייעניע?

„לעבען זאלסט דו אזוי, ווי איך בין אינטעראנטסקאיע פראוולייעניע!" — טראכט איך מיר, נאר איך טרעט נישט אף פון טעלעפאן; איך האלט אין האנד דאס טרייבעל פון טעלעפאן און מיט דער אנדערער צאהל איך אף דער מאדיסטקע און בין זיך מחיה. וואס איך בין פטור געווארען פון איהר און פון איהר חשבון.

— וואס פאר איין איינגעמאכטס, זאגט זי, זאל איך פרענלען אין וועג אריין?

— וואסערע דו ווילסט.

— וואס הייסט, איך וויל? און וואו ביזט דו?

— איך קאן מיך באגעהן, זאג איך, אהן אייננעמאכטס.

— וואס זאגט איהר אויף איהם? ער קאן זיך באגעהן אהן אייננעמאכטס! קומט אוים, הייסט דאס, אז אלסדינג איז נאר פון מיינעטוועגען! וואהרום איך בין די גרויסע פרעסערין, די גרויסע נאשערין...

— אבער לאז זיין שפיל, חיה־עטעל, אין גאטעס ווילען! פרענעל רויזען־איינגעמאכטס — איין עק!

— ס'זאל ווערען נעצוקערט און מע זאל דאס דערפען ארויס־ווארפען?

— נו, לאז זיין ווייניעל — פרענעל ווייניעל.

— איך האב טאקי מעהר נישט וואס צו טהון, נאר אנידערזעצען זיך איצט ארויסנעמען די קערלעך.

— ווייסט דו וואס? פרענעל שווארצע יאנדעס!

— זיי זאלען צעקראכען ווערען, חכם איינער?

— פרענעל מאלינעס!

אלטע אידינע פון א יאהר זיעבעציג, מיט אונטערגעבונדענע צייהן, א הויכע און א גראבע, אויף סענדער׳ס מאניער.

— ווי קומט איהר אהער, מוהמעניו? — האבען זי די יוננע דאמען נעפרעגט. — וועו קומט איהר אן? ווי ארום, און פון וואנען?

— אך! — האט זיי די מוהמע דאבריש נעענטפערט, קרעכצענדיג און שאקלענדיג מיט׳ן קאפ. — אך! איך האב דערהערט די גוטע בשורה פון א היגען בעל־עגלה, וואס פאהרט צו אונז אלע וואך; פון איהם בין איך געוואהר געוואָרען פוג׳ם שלאג! אך! איין ברודער! איין־און־איינציגער ברודער! און וואסער א ברודער! אזא ברודער! אך! אך!

— וואס אבקעט איהר, דאבריש? — האט זיך מרים־חיה אנגערופען. — גאט וועט געבען, וועט ער, אם ירצה השם, זיין נעזונט.

— יא, מיין קינד, יא, ביי גאט איז אלץ מעגליך, יא! ער איז אודאי א גרויסער בריה! ער איז א דאקטער איבער אלע דאקטוירים!

דער בעריהמטער אסיף זעמעל, וואס האט נאר־וואס געהאט דעם שענעם פסק פון זיין שוועהר, האט פערבונדען א שמועס מיט דער מוהמע דאבריש און האט אויסגעשאטען איננאנצען זיין סאטירע, אלע זיינע וויצען מיט די וועלט־ערע איבער איהר, און דערמיט צעלאכט דעם גאנצען עולם. ערשט אין א פאר שעה ארום נאך איהר קומען האט מען זי אריינגערופען צום קראנקען ברודער, וואו זי איז אפגעזעסען עטליכע מינוט און איז צוריק ארויסגענאנגען, שנייצענדיג די נאז און ווישענדיג די אויגען. דער ניט־געפעלענער אסיף האט זי בענגענט מיט א הילכיגען געלעבטער און האט איהר אין די אויגען איבערגעקרימט, ווי זי ווייגט און שנייצט די נאז. דער עולם האט אויסגעשאסען א געלעכטער, און אסיף האט געשוויגט פאר שמחה.

— לאכט, לאכט, קינדערלעך! — האט זיי די גוטע מוהמע

געבען דעם נאנצען באגאש. אפגעזענענען און צעקושען זיך מיט אלע קינדער, קיין עין־הרע, ארײנכאפען זיך מיט'ן וויב און מיט אלע פעקלעך און טשעמאדאנעם און קוישלעך אין וואגאן אריין און פערכאפען ערטער, און קיין ערטער איז נישטא. איך פרעה מיך, וואס איך האב פערכאפט איין אָרט פאר מיין חיה־עטלעך, און זי איז נאך נישט צופריעדען. נישט צופריעדען דערמיט, וואס איהר אָרט קומט אוים אקוראט אקענען א גראבען גלח, וואס אז מע טהוט אויף איהם א קוק, ווערט שוין היים אויף צו חלש'ען, און נישט צופריעדען דערמיט, וואס איך האב נישט וואו צו זיצען און דארף מיך האלטען מיט די פעקלעך, און נישט צופריעדען דערמיט, וואס פון אייליגענישׂ האב איך פערגעסען אָנצוגען די קינדער און די דיענסטען א סך נויטיגע זאכען. א דאנק דעם גלח, וואס ער האט רחמנות געהאט אויף מיר, זיך אביסעל א רוק געטהאן און געמאכט מיר חאטש א שטיקעל אָרט, און איך קאן זיך צוזעצען חאטש אויף איין עק באנק און ארומקוקען זיך, וואו איך בין אין דער וועלט. פונ'ם אָנהאָרעווען זיך, פונ'ם לויפען מיט'ן טאראראם, דרעהט זיך מיר דער קאפ, און איך פיהל, אז איך האב עפיס, דאכט זיך, פערגעסען, נאר וואס — וויים איך נישט, און דערפאר, אפנים, בין איך אזוי פערטראכט און הער נישט וואס מע רעדט צו מיר.

— זעה נאר, האסט חאטש גוט באהאלטען די קוויטאנציעס ?— מאכט צו מיר מיין חיה־עטעל.

— וואסערע קוויטאנציעס ?

— פונ'ם באנאש.

— מזל טוב !

— וואס איז דאס מיט דיר? דו ביזט אזוי פארטראגען, אז דו וויסט שוין גארנישט, וואס מע רעדט צו דיר?

ערשט דא דערמאן איך מיך, אז איך האב פערגעסען אפנעמען ביי'ם אָרטעלשטשיק די קוויטאנציעס פונ'ם באנאש, און נישט בעקלערס, וואס איך טהו, לאז איך מיך לויפען, וואוהין — וויים

אקענען דער לבנה, מאַכען מיט די הענד און שפּטשען מיט די לי־
פּען. אין דער שטאָדט, וואו די מוהמע דאַבריש וואָהנט, דער־
צעהלט מען וועגען איהר עטליכע זעהר ניט קיין שענע מעשיות,
און „נאַטשאַלסטוווע" האָט אויף איהר שוין לאַנג איין אויג, נאָר
אין די קליינע שטעדטלעך ווערד אַלץ אָפּגעטהאָן פּערנייהט און
פּערדעקט.

— איהר זענט דאָך עפּים יאָ א מומחה'טע, — האָט זיך צו
איהר אָסיפּ ניט אויפּגעהערט צו טשעפּען, — ווי זשע קומט דאָס,
אז איהר זאָלט ניט געבען קיין רעכטע רפואה דעם שוועהר?

— גאָט, גאָט וועט איהם צושיקען א רפואה שלמה, מיין קינד!
ער איז א רופא כל בשר, מיין קינד! ער איז א מפליא לאיינסעם
(לעשות), מיין קינד!...

די טוהמע דאַבריש קאָן א נוזמא לשון־קודש־וועדטער, און דער־
פּאַר נילט זי פּאַר א למדן'טע, א וואָהלקענענדינע, א מאַנסביליאַער
קאָפּ.

— נו, און אָפּשפּרעכען העלפּט דען ניט? — האָט איהר אָסיפּ
וויייטער דעקוטשעט מיט זיין סאָטירע.

— ניין, מיין קינד! אין א פּרעמדער שטאָדט קאָן מיין שפּרע־
כען ניט עולה יפה זיין, מיין קינד.

אונזער העלד אָסיפּ האָט לאַנג נעטריבען קאָטאָווסע מיט דער
מוהמע דאַבריש, וואָס האָט איהם נערופען „מיין קינד" און איז
ניט ברוגז נעווען, וואָס מע שפּעט איבער איהר אזוי אָפּענטליך;
נאָר אָסיפּ'ס סאָטירע האָט זיך סוף־כל־סוף צונעגעסען איטליכען,
האָט איהם רעווענגע נעוואָגט:

— נענוג שוין, אָסיפּ! — און האָט אויף איהם אזא קוק נע־
טהאָן, אז אָסיפּ איז אַנשטומט נעווארען אויף א היבשער ווייל,
ביז דער דאָקטאָר קלוגער איז געקומען בעזוכען דעם חולה, און
ביי'ם נעזעגענען זיך האָט זיך מיט איהם אָסיפּ צערעדט מכח זיינע
נעשעפּטען. ער האָט איהם דערצעהלט וועגען דעם גרויסען פּרא־
צעס, וואָס ער פּיהרט מיט זיין נעווענעם שותף פּייפּערמאַן, וואָס

נעענטפערט מיט גרויס הכנעה. — איהר וועט אמאל אויך אלט ווערן, וועט מען אייך אויך אויסלאכן!

דער לעבעדיגער אסיפ האט ניט אויפגעהערט צו שפעטן פון דער אלטער מוהמע, צום גרויסטן פערגעניגען פון דער גאנצער פא־מיליע, און די גוטע מוהמע דאברוש האט ניט איבערגערעדט דאס צווייטע וואָרט און האט געלאכט גלייך מיט זיי אלע.

שוואר צו פערשטעהן די פראָסטקייט און די ווייכקיים פון דער דאזיגיער אלטער: צי ווייל זי איז טאקי בטבע אזא גוטע פרוי, צי איבער איין אנדער זאך? מיר קענען די מוהמע דאברוש פאר א אידינע, וואס האט ביז פופציג יאהר עקספעדירט דריי נעזונדע מאנען אויף יענער וועלט און איז געבליבען א „קטלנית", ווי עס ווערד ביי אונז אנגערופען, און קיין קינדער האט זי ניט געהאט.

די מוהמע דאברוש האט, ווי עס ווייזט אוים, נעוואוסט, אז אויף דער אלטער וועט זי בליבען עלענד, ווי א שטיין, האט זי פון פריהער צונעגרייט א שטיקעל פערמעגען, עטליכע הונדערט רובל מיט א קליין שטיבעלע און מיט איין אייג קליטעל פון „באקא־ליע", פון וואנען זי ציהט זיך איהר בערערפעניש. אין שטאדט הייסט זי ביי איטליכען „די מוהמע דאברוש", און כריסטען רופען זי „דאברוכא". א חוץ וואס זי האט א קליטעל, איז די מוהמע דאברוש א שטיקעל רופא'טע אויך; ביי איהר קרינט מען אלערליי רפואות, פערשיעדענע נראזען, סם, מישיאק, ראזמארין, שאלווי, ראמאשקעס, און זי איז א ווילדע מומחה'טע אויף אפשפרעכען איין עין־הרע, צייהנוועהטיג, א „בעשיכע", אפקוועטשען „זובישטשעס", אויסגיסען אויף וואכס, וואַרפען אויף קארטען, ברענגען איין אנט־לאפענעם מאן אויף א קאטשערע, פערטרייבען מכשפות, שרים, לצים, „דאמאוויקעס" און א סך אנדערע תחבולות און סגולות. פאר דער מוהמע דאברוש האט יעדערער אפשיי, און די כריסטען נע־בען איהר אפ גרויס כבוד, נאר איהר וועלטה נאך. זומער קאן מען זי אפט בעגענענען גאנץ פריה, איידער די זון געהט אויף, אין פעלד, קלויבען איהרע גראזען, און ווינטער, שפעט אין דער נאכט,

— אזוי? וואָס זשע מאַכט עפּים אייער חולה? ווי געהט עס דעם הערר בלאַנק'ען אין געזונט?

— עט! דערווייל אָהן א שום פּאַרענדערונג, סטאַטוס נער־וואָזוס... איך רעכען, אז מאָרגען אָדער איבערמאָרגען — ניט שפּע־טער — דאַרף זיין דער קריזיס, אָדער אהער, אָדער אהין... — און דער דאָקטאָר קלוגער האָט בעוויזען מיט'ן גאַנצען גוף אהער און אהין.

— אוי־וואַ! איין עבירה אזא מענטש, ווי רב סענדער, כלעבען. ווי זאָגט איהר, הערר דאָקטאָר?

— א, אָהן א שום ספק! א פיינער מענטש, א לייטישער מענטש, א פּאַטשטיענע מענטש, א זעלטענער מענטש!

— נו, און דאָס ווייב מיט די קינדער, הערר דאָקטאָר?

— א, פרעגט נאָר נישט! אודאי, א גרויסער בראָך, א גרוי־סער בראָך, א גרויסער אומגליק פאַר'ן ווייב מיט די קינדער נע־באָך. גוטע מענטשען, עהרליכע לייט, אַלע, די נאַנצע פאַמיליע! וואָסער א פּאַסטוך, אזעלכע שאָף. דאָס עפּעלע פאַלט נישט ווייט פונ'ם בוימעלע... לייטישע מענטשען! נאָר וואָס זאָל מען טהון?

— א דימענטענער מענטש, א גילדענער מענטש, אט דער דאָק־טאָר קלוגער!

אזוי זאָגען איהם נאָך זיינע פּאַציענטען, און אזוי זאָגען מיר איהם אויך נאָך דעם זעלבען שבח: א דימענטענער, א גילדענער מענש! אַלע קענען איהם. אומעטום איז ער דאָ. וואוהין מע זאָל איהם נישט רופען, פּאָהרט ער; וועקט איהם אויף אין האַלבע נאַכט, וועט ער מיט אייך פּאָהרען אין עק וועלט אַריין, אבי דאָס האַלבע קערבעל... אוי, האָט ער ליעב דאָס האַלבע קערבעל!

זייט זשע מוהל, וואָס האָט איהר געוואָלט: אומזיסט זאָל ער צו אייך פּאָהרען? פון די דאָזיגע אידעאַליסטען איז ניט אויסצו־שטעהן!

דער דאָקטאָר קלוגער האָט ליעב דאָס האַלבע קערבעל; ער האָט דאָס אזוי שטאַרק ליעב, אז ער לויפט נאָך דעם נאָך, אוו

האָט איהם בעראבעוועט אויף אָנדערהאַלבען מיליאָן, און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש־פאַבריק, וואָס נעהט ביי איהם זעהר גוט — טשעסטנאָיע סלאָווא!

דער דאָקטאָר קלוגער האָט זיך תחילת שטאַרק פעראינטערעסירט מיט אָסיפ׳ס מעשיות און איז זעהר נייגיעריג געווען צו בעקומען א בעגריף וועגען דעם אינטערעסאַנטען פראָצעס אויף אָנדערהאַלבען מיליאָן און וועגען דער אַמעריקאַנישער וועש־פאַבריק. אונזער העלד האָט זיך פשוט מחיה געווען, וואָס נאָט האָט איהם צוגעשיקט אזא מענשען, וואָס אינטערעסירט זיך מיט איהם, האָט ער ארויסגענומען א גאַנצען פאַק פאַפיערען: פראָשענייעס, קאַפיעס, חשבונות, פלאַנען, וועכסלען, קוויטלעך און גלאַט אזוי פאַפיערען. דער דאָקטאָר קלוגער האָט נעבאָך געמוזט איבערקוקען דעם גאַנצען פאַק מיט פאַפיערען, און א קאַלטער שוויים האָט איהם בעשלאָגען. וואָס האָט ער נעקאָנט טהון, אז ער האָט זיך אליין אָנגענעמען אַין אומגליק? עטליכע מאָל האָט ער זיך געריסען פון זיינע הענד, געקוקט אויפ׳ן זייגער, נאָר אומזיסט: אָסיפ איז איהם אַרײַנגעפאָהרען מיט זיינע געשעפטען גלייך אין האַרצען אַריין און האָט איהם אָפגעמוטשעט א גוטע שעה צייט, ביז רעווועקא האָט איהם מיט איהר אַריינקומען איבערגעשלאָגען (פאַר איהר האָט אונזער העלד נעהאָט דרך־ארץ).

אז דער דאָקטאָר קלוגער איז ארויסגעפאָהרען פון סענדער׳ס הויף, האָט ער ארויסגעלאָזט א פרייען זיפץ פונ׳ם האַרצען, ארומגעקוקט זיך, צי עס לויפט איהם ניט נאָך דער הערר זעמעל מיט זיינע דאָקומענטען.

— א זעלטענער קאָפ! — האָט דער דאָקטאָר קלוגער דערצעהלט ביי זיינע אנדערע פאַציענטען. — אָנדערהאַלבען מיליאָן! איך בין געווען ביי א פאַציענט, ביי דעם הערר בלאַנק; איהר קענט דאָך דעם הערר בלאַנק? האָט ער אַין איידעם, א זעלטענער קאָפ. שטעלט אייך פאָר, ער פיהרט א פראָצעס אויף אָנדערהאַלבען מיליאָן!

ווי באלד דער דאזיגער גוטער דאקטאר איז געקומען צו פאה־רען דאס ערשטע מאל, האט ער אנגעהויבען צו פאהרען אהער פינף מאל אין טאג און האט געמאכט פון סענדער׳ס בויכוועהטיג א גאנ־צען יריד, און זיין נעטרייע פרוי, די דאקטארשע, האט צעקלונגען איבער דער גאנצער שטאדט, אז דער אלטער בלאנק איז פערביי, איין אומגליק, א מין חלירע! סע געהט ארום א חלירע אין שטאדט! מע דארף זיין נעהיט זעהר, זעהר! מע דארף זיך זעהן בעצייטענס מיט׳ן דאקטאר, נישט אפלעגען אין דער לאנגער באנק אריין!...

דאס אכטע קאפיטעל.

דער זאמער גלויבט ניט דעם הונגעריגען, די געוונדע פערנעמען אינ׳ם חולה, און עפים נאה.

דער זייגער האט געקלונגען צעהן, אז סענדער בלאנק׳ס משפחה האט זיך געזעצט עסען וועטשערע.

אויבען־אן, אויף מרים־חיה׳ס ארט (מרים־חיה איז געזעסען אין קאבינעט נעבען איהר מאן דעם חולה), איז געזעסען רעווקא; נעבען איהר, פון דער רעכטער האנד — סאני, ביי דער לינקער האנד — חיים; נעבען חיימ׳ען איז געזעסען אסיפ, נעבען סאני׳ן איז געזעסען מארקום, נעבען אסיפ׳ען — די אלטע מוהמע דאבריש. דער מאהלצייט איז צוגעגאנגען גאנץ נעוועהנליך; אלע זענען נע־זעסען סטאטעטשנע, וויל סענדער׳ס שטוהל איז געשטאנען לעדיג, און עס איז עפים נעווען ניט פרייליך. אונזער ניטפערלארענער העלד אסיפ האט יא א פאר מאל א לאך געטהאן איבער דער מוהמע דאבריש, נאר זיין סאטירע האט אבער דא ניט נעווירקט. די מוהמע דאבריש האט נעגעסען מיט גרויס דרך־ארץ, דהיינו: זי האט נאך יערען זופ אוועקגעלעגט דעם לעפעל און אפגעווישט די ליפען, און אזוי ווייטער. פרויקע האט דערלאנגט צום טיש מיט גרויס קוראזש: ער האט זיך געוואלט אויספיינען פאר די געסט, און פאר גרויס אימפעט האט ער אויסגעגאסען אויף דעם הערר זעמעל א טעלער

דינגט זיך מיט'ן ארעמאן, וואס קאן עס איהם נישט נעבען, אזוי לאנג, ביז ער מוז עס איהם געבען. און איך זעה דאָ בפירוש ניט ארויס קיין שום עולה פון זיין זייט, ובפרט, אז מע טרייבט איהם:

— נעה, נשמה מיינע, איך האָב נעהערט אין מארק, אז ער ליגט אויף א טיפוס, און ביי דעם מאַלט א קינד! נעה, מיין לעבען, גיכער. דאַרט קאנסט דו נעמען א קערבעל, און אפשר טאקי צווויי, מחמת איך וויים, וויפיעל פלייש מע נעמט אהין יעדען טאג. און דו זאלסט זעהן, וואסער א טואליעט זיין ווייב מיט זיינע טעכטער טראגען, וואלסט דו אליין געזאגט, האַרץ מיינס, אז דער רוח וועט זיי ניט נעמען! נישקשה, מאַמע מיינע, האסט נענוג געהאַרעוועט, ביז דו האסט בעקומען דעם דיפלאָם צו מזל! שעם זיך ניט, מיין קרוין, דאס איז דיין פרנסה; דאס איז מיין קלייט, מיין קראָם, און דאקטוירים איז היינט דאָ נענוג...

איך רעכען, אז מיין לעזער שמויסט זיך שוין אן, אז אזעלכע זיסען רער קאן נאָר זאגען א ווייב — א ווייב, וואס איז איבערגעבעבען צום מאן מיט'ן גאנצען לעבען. אז וואהל איז דיר, הערר דאקטאר, אויף דער וועלט, און אז וואהל איז דיין לעבען נאמען, געבענשטער, דער גליקליכסטער פון אלע, פון אלע מאנען! מיר פערגינען דיר מיט'ן גאנצען, גאנצען הארצען!...

איך מוז וויעדער א מאל בעטען מחילה פון מיינע לעזער און לעזערין, וואס איך האָב אוועקגעוואַרפען אונזער ליעבסטע פאמיליע בלאנק און האָב זיך אביסל פערנומען מיט זייטיגע פארשוינען: ערשטענס, איז די גוטע מוהמע דאברויש אונזער סענדער'ס איין אייגענע שוועסטער, בלוט און פלייש; און אזוי ווי די דאזיגע בארמהערציגע שוועסטער האט געקאנט קומען מבקר חולה זיין דעם ברודער, האט זי געווים פערדיענט א שטיקעל ארט אין אונזער כראניק; און צווייטענס, דעם דאקטאר קלוגער האבען מיר אהער ניט געבראכט; איהם האט געבראכט צו פיהרען פרויקע דער משרת.

וואָס ווייטער, איז מען געווארען אלץ מונטערער, לעבעדיגער; יע־דער האָט נערעדט, געקוקט, נערעבענט, געצעהלט און געשטעלט גלעלר, געהאַפט א קוק צו יענעם אין די קאַרטען אַריין, געוואונקען, געשמייכעלט, חוץ איין חיים, וואָס איז געזעסען, ווי א פרעמדער, און האָט כסדר צעביטען איין קערבעל נאָך דעם אַנדערען. מעהר פון אלע האָט גלעבט דער הערר אָסיפ זעמעל: זיינע האָר זענען נעווען צעקאַשמעט, דאָס פנים פערפלאַמט, דער שטערן פערשוויצט, און אַליין איז ער אלע מאל אונטערגעשפרונגען:

— וואַליאי!... איך קויף!... שנייד!... נעב איהם אַהער, דעם חברה־מאן!... איך בראָק ווייטער!... דער מלכה א קניפ אין בעקעל, און דעם מלך א פייג אונטער דער נאָז!... צוויי טייז, ווי די מייז!... א פליאסק אין פיסק!... אַהא, רעווועקא!... נעב נאָר, נעב!... גוט־גוט!... נאָך! נאָך! נאָך!... אָט אזוי לערענט מען ביי אונז!... האָק א צדיק!... דו פייפסט, ברודער?... קריך, קריך, חיים־סערצע!... סאָפיא אבראַמאוונא! לעגט זיך שלאָפען!... אָט־אָט־אָט־אָט־אָט!... האָק! טפרררררו! לויפ ניט!... מארקוס, שטעל גלעט!... זוך, זוך, חיים!... רעווועקא, מאלאַדיעץ!...

אונזער נעהרטער אָסיפ האָט אזוי לאַנג נעסמאלירט א וועלט, ביז ער האָט זיך אויסנעבייטעלט ביז נאָר, איז ער אויפגעשטאַנען און האָט עפים איינגערוימט רעווועקא'ן א סוד אויפ'ן אויהער.

— איך ווייל ניט, איך ווייל ניט! — האָט איהם זיין ליעבסטע פרוי נעענטפערט אויפ א קול. — בעסער הער־אויפ צו שפיעלען, אז דו האָסט קיין גלעט ניט!

אָסיפ איז נעווען אויסער זיך פאר כעס; פון דעסטוועגען האָט ער זיך איינגעהאַלטען און האָט נעזאָגט הויך אויפ א קול:

— דו מיינסט, אז איך האָב קיין גלעט ניט? איך האָב, טשעסטנאַיע סלאָווא! אָט וועל איך באַלד ווייזען.

און אונזער העלר איז אַוועקגעלאָפען גלייך צו פרויקע'ן אונ־טען, ביי די טרעפ, און ביי איהם געבעטען א הלואה ביז מארגען זייגער אכט אין דער פריה, טשעסטנאַיע סלאָווא!... פרויקע האָט

יוך; אוּנזער פּראָנט האָט זיך אויפֿגעהאָפֿט פּונ׳ם אָרט אָן האָט אָפּגעשטעקט דעם נעטרייען משרת עטלעכע פייערדיגע פּעטש און האָט מיט טרערן אויף די אויגען זיך נענומען ווישען, בערשטלעך, רייניגען און שעלטען פּרויקע׳ן מיט טוידטע קללות, און פּון יענעם אָבענד אָן איז צווישען אונזער אריסטאָקראַט זעמעל מיט פּרויקע דעם משרת געוואָרען א ברענענדיגע שנאה אויף טוידט.

נאָך דער וועטשערע זענען אלע נעגאַנגען זאָגען דעם קראַנקען פּאָטער „א גוטע נאַכט". מרים־חיה איז נעבליבען ביי סענדער׳ן אין קאָבינעט. די מוהמע דאָבריש האָט זיך נעלעגט שלאָפֿען ערגיץ אין א ווינקעלע מיט נרוים הכנעה און ענווות. די קלייניע קינדער זענען שוין לאָנג נעשלאָפֿען מיט׳ן זיסען, טיערען שלאָף, און חיים, מאַרקוס, רעוועקא, אָסיפּ און סאַני האָבען זיך אלע בעזעצט אין דער שענער, נרויסאַרטיגער זאל — און איך וויים עד היום ניט, ווי ארום, פּון וואָס און פּון וואַנען זענען אלע פּלוצים מוסכם געוואָרען צו שפּיעלען אין קאָרטען? — נאָך איידער מע האָט זיך ארומגעקוקט וואו מען איז אין דער וועלט, האָט שוין אָסיפּ געהאָלטען א פּעשעל קאָרטען אין די הענד און דאָס פּנים האָט איהם געפּלאַמט פּאָר שמחה. נאָר אָסיפּ׳ען איז היינטיגען אָבענד ניט בעשערט געווען צו טיילען קאָרטען, וויל רעוועקא האָט זיך ניט געשעמט און אויסגעשריען אויף א קול צו איהר נעליעבטען מאַן:

— זייט זשע מוחל, אָסיפּ מאַיסעיעוויטש, ניט אהער די קאָרטען, מחמת איהר זענט צו א גרויסער מזיק אויף פּינף טייו...

דער עולם האָט זיך צעלאַכט, און אָסיפּ האָט זיך נעבאָך געביסען די נעגעל פּאָר דאָסאָדע; ער האָט אויסגעלאָזט זיין ביטער האַרץ צום אומגליקליכען פּרויקע׳ן, וואָס האָט אין דער מינוט אַרייינגעטראָגען ליכט מיט א שטיקעל קרייד. פּרויקע האָט דערלעבט א נקמה אין זיין שונא און האָט שוין כמעט פערגעסען, אז פּון אָסיפּ׳ס פּעטש איז איהם אויפּגעלאָפֿען א באק.

רעוועקא האָט געטיילט קאָרטען, און דער גאַנצער עולם האָט בלומרשט געשפּיעלט אָהן חשק, אָהן ווערטער; נאָר ביסלעכווייז,

— א, דו מערזאווקע אייגע! — איז רעווועקא אויף איהר אנ־
געפאלען. — דו האסט שוין אנגעהויבען דיינע אלטע שטיק?... —
און רעווועקא האט איהר א ווארף געטהאן די קארטען אין פנים
אריין און איז ארויס פוג'ם טיש.

— דו ביזט אליין א מערזאווקע! — האט איהר סאני געענט־
פערט מיט כעס. — און דיין פראנט האט פארשארלאטאנעווועט אינ־
גאנצען זיך ירושה אין פעטערבורג אויף גוטע זאכען...

— הא? ! וואס? ? ! איך? ? ? ! ! איך? ? ? ! ! ! איך? ? ? ! !
משעסטנאיע סלאווא! ! ! !

— לאז זיין שטיל!

— וואס זאגסט דו אויף דער קאטאסטראפע, אויף אזא טרא־
נעדיע? — האט מארקוס געזאגט צו זיך אליין.

— שששששא! דער בעל־הבית האט באפוילען, עס זאל זיין
שוין שטיל! — האט פרויקע געזאגט, אריינגעלאפען א דערשרא־
קענער.

ווי דער כח פון עלעקטרי, האבען דא פרויקע'ס ווערטער נע־
ווירקט, און חברה האט זיך ערשט דערמאנט, אז ניט איצט איז די
צייט אין קארטען שפיעלען — און יעדער איז זיך צעגאנגען אנגע־
בלאזען, מיט איין אראפגעלאזטער נאז, צו זיך אין זיין רוה אריין,
אהן ווערטער, אפילו אהן א „גוטע נאכט", שטיל, אויף די שפיץ
פינגער...

* * *

לינענדיג אין בעט, האט חיים א פרעג געטהאן זיין סאני'ן:
„וואס הייסט דאס?" — און סאני האט זיך געשווארען ביי איהרע
קינדער, אז זי ווייסט ניט „פון קיין פותר און פון קיין חלום", און
זי וועט געהן שווערען ביי א ספר־תורה, אז זי האט אליין געזעהען,
ווי אסיפ האט אונטערגערוקט עטליכע מאל זיינע קארטען רעווע־
קא'ן, און ווי רעווועקא האט געוואונקען אויף מארקוס'ען...

— מענסט זיך טאקי איבערנעמען, חיים, מיט דיין משפחה!
ביי מיין טאטען וואלט אויך אזוי געווען, איא, חיים? חאטש דיין

איהם דערמאנט די פייערדינע פעטש און האט לאנג ניט נעוואלט נעבען; נאר ער האט אויף איהם רחמנות נעהאט (פרויקע האט זעהר א נוט הארץ!) און האט איהם נעליהען צעהן רובעל, בתנאי, אז ניט שפעטער ווי מארגען זיינער אכט זאל ער איהם דערפאר נעבען פופצעהן רובעל.

אסיפ איז אריין מיט גרויס קוראזש אין זאל אריין:

— א פיינע שטאדט! זייגער צוועלף ביינאכט קאן מען שוין ניט צעבייטען קיין הונדערטער, טשעסטנאיע סלאווא!

עס איז איבערגענאנגען נאך א האלבע שעה, און ביי אסיפ'ען האבען די צעהן רובעל נעטאגט, און חברה וואלט זיך אפשר צענאנגען פון די קארטען בשלום יעדער אין זיין רוה אריין, וועז דער צעהיצטער הערר זעמעל וואלט פלוצים זיך ניט אויפגעהאפט פונ'ם ארט, ווי איין אפנעבריהטער, מיט א גוואלד:

— סאפיא אבראמאוונא! איהר דארפט נעדענקען, אז איהר שפיעלט ניט מיט קיין זשוליקעם! איך האב פיינט אזעלכע אפענרעם! טשעסטנאיע סלאווא!

סאני איז נעוואָרען אלערליי פארבען, און דער עולם איז אנגעפאלען אויף אסיפ'ען:

— הא? וואס איז דארטען? וואס? ווי אזוי? וואו? וועז?

— סטייטש! — האט אסיפ נעשרינען ניט מיט זיין קול. — ווי אזוי דערלאזט איהר נאר אזעלכעם? מיר זענען ניט קיין קארמאנשטשיקעם! דא שפיעלען ארענטליכע מענטשען, ניט קיין קארטיאזשניקעם! סאפיא אבראמאוונא! איך פראטעסטיר פאר אלעמען, אז איהר האט נעשטעלט א גילדען און האט ארויסנענומען א פערצינער אויסנאב! זייט זיך מודה! טשעסטנאיע סלאווא!

— אך, איהר קארטיאזשניק! — איז אויף איהם סאפיא אבראמאוונא אנגענאלען. — איהר זענט אליין דער נרעסטער אפעריסט! איהר מיינט, אז איך זעה ניט, ווי איהר טרעסט־אן רעווענא'ן אלע מאל אויף די פים אונטער'ן טיש?

— הם...
— ווי אזוי ווייזט „ער" דיר אויס, אסיפ?
— שלעכט, זעהר שלעכט, רעווקא. היינט, מארגען... טשעסט־נאיע סלאווא!
— נו, נו! ביים זיך אפ די צונג!
— הם...
— וואם זאגט דער דאקטאר, אסיפ?
— ער זאגט, אז „ער" דארף שרייבען א צואה, מחמת...
— דער דאקטאר איז אזא שוטה, ווי דו!
— הם...
— איך מיין, אז ביי איהם ליגט ערגיץ א גרייטע צואה! ווי מיינסט דו, אסיפ?
— לאם איך דיר דערצעהלען, רעווקא, נאר דו וועסט דאך מיר אויף קיין שבועה ניט גלויבען, — שווער איך דיר, אז וועז ניט, זאל איך א מיתה משונה איינגעמען דא אויפ'ן ארט, איך זאל ניט דערלעבען אויפשטעהן, טשעסטנאיע סלאווא!...
— א? דו שווערסט זיך שוין? איז דאם נעווים א ליגעי! נענוג, נענוג, אסיפ!

. . . . . .

א גוטע נאכט! מיר האבען בעלעגט אלע אונזערע העלדען, וואם דארפען אצינד רוהען און געניסען דעם זיסען שלאף נאך אלע נאריישקייטען מיט די שטות'ערייען פונ'ם גאנצען טאג. איך מיין, אז עם דארף זיין א נרעניץ פאר דעם ראמאניסט אויך, ביז וואנען איהם איז ערלויבט נאכצוגעהן מיט'ן לעזער פיס־טריט נאך זיינע העלדען. פון אונזער זייט איז דאם אליין שוין אויך ניט אזוי שען און איידעל, וואם מיר האבען זיך ערלויבט אונטערהערען, וואם אונזערע פיינע העלדען שמועסען צווישען זיך פאר'ן שלאף. ארויס־געהענדיג פון סענדער'ס הויז, האבען מיר דאם רעכט ביי זיך און צווישען זיך רעדען, שמועסען, בעדויערען און חוזק מאכען פון אלע,

שוועסטער איז א טאַכטער, ניט קיין זוהן, וועט זי נעמען מעהר ווי דו! איך האָב פֿאַרשפּיעלט צוויי און צוואַנציג קערבלעך, און רע־ווען האָט זיי אָפּגעוואונען, און ירושה וועט זי אויך נעמען מעהר פון אונז, חאָטש זי איז א טאַכטער און דו ביזט א זוהן!... רעווען האָט תמיד געקאָנט מאַכען דעם שוועהר חניפה'לעך מיט חנ'דלעך, דערפֿאַר וועט זי זיין א גרעסערע יורש'טע פון דיר, דאָם זאָג איך דיר פֿריהער, חיים! דו מעגסט זיין אויף מיר ברוגז וויפּיעל דו ווילסט!...

* * *

— וויפּיעל האָסט דו געוואונען, רעווען? — האָמ אָסיפּ א פֿרעג געטהאָן, אַרומגעהענדיג איבער'ן צימער האָלב אויסגעטהאָן און נאָך אלץ שטאַרק פֿערפֿלאַמט.

— דו דאַרפֿסט דאָם טאָקי נויטיג וויסען, אָסיפּ? — האָט איהם רעווען געענטפֿערט און האָט זיך געמומען איבערצוהלעזן איהר קאָפּיטל: — פֿערציג, פופציג, זעכציג, פינף און זיבעציג, אַכציג, דריי און אַכציג, זעכס און אַכציג, זיבען און אַכציג, נייענ־ציג, צוויי און נייענציג מיט פֿערציג קאָפּיקעס... צוויי און נייענ־ציג רובל מיט פֿערציג קאָפּיקעס... אָסיפּ! געב נאָר אהער מיין שקאַטולקע! — אָסיפּ האָט איהר צוגעטראַגען די שקאַטולקע, און רעווען האָט אהין אריינגעלענט איהר ביסעל אַרעמקייט, האָט פֿערשלאָסען און געגעבען אָסיפּ'ן צוריק דאָם קעסטעלע, ער זאָל דאָם אוועקשטעלען. מיט גרויס קנאה האָט נעבאָך אָסיפּ געקוקט אויף רעווען'ס קעסטעלע.

— עס וואָלט שוין, כלעבען, א יושר געווען, רעווען, אז דיין „אלטער" זאָל...

— וואָס מאַכט ער דיר קאָלי, אז ער לעבט, אָסיפּ?

— איך מיין פון דיין טובה וועגען, רעווען! טשעסטנאָיע סלאָווע...

— איך בעט דיך, זאָלסט ניט זאָרגען פאַר מיר, אָסיפּ!

„העכסט־אינטערעסאַנטע" ראַמאַנען פון פיער טהייל מיט אַיין עפּי־
לאָג און מיט א „שיר" און טהוט איהם א שלייַדער אין וואַנאַן
אַריין! אַוועק־אַוועק אָט די אַלע בלאַנדע העלדען, די שרעקליכע
מערדערס, די אידישע גראַפען מיט די באַראָנען, די ווילדע מילי־
נערען, די אומגעלומפּערטע אידישע פּראָצענטניקעס, וואָס זענען
ניט נעשטויגען און ניט נעפּלויגען, אָנגעצויגען אויף הויכע דרוקעס
אין דער ווילדער פּאַנטאַזיע פון די דאָזיגע בעהעלפּער, וואָס האָבען
זיך א נאָמען נעגעבען שרייבערס, פערפּאַסערס, ראַמאַניסטען!...

נאָר אַזוי ווי ביז דעמאָלט דאַרף נאָך אַוועקגעהן א היבשע צייט,
ביז וואַנען דאָס אידישע פּובליקום וועט זיך אַרומקוקען, אז מע
האָט זיי געהאַדעוועט א לאַנג צייט מיט שמאַטעס, נעגעבען קיין
שטרוי, פּשוט ווי בהמות, און די בעהעלפערס וועלען זיך נעמען
צו זייער אַלטער מלאכה און וועלען אויפהערען צו פּאַטשקען ריין
פּאַפּיער, — ביז אָט די דאָזיגע גליקליכע צייט וועט קומען, וועלען
מיר זיך אויך פּרובען חאָטש אויף א מינוט נעמען זיך אויף דעם
דאָזיגען שניט און נעבען די לעזער א ראַמאַנטישע סצענע, ווי א
סורפּריז, ווי א פּרעמיע צו דעם דאָזיגען ווערק.

בכן, איז נעווען אַיין אויסנעצייכענטע, א זעלטענע זומער־
נאַכט: אויפ'ן הימעל איז אַרומגעשוואָמען די שענע לבנה (וואָס
אַלע פערליעבטע זענען זעהר נעהרען), און האָט מיט איהר בלאַס
נעזיכט אַראָפּגעקוקט אויף דער ערד, צו זיין אַיין ערות אויף די
אַלע נידערינקייטען, וואָס ווערען אָפּגעטהאָן צווישען די זינדיגע
מענשען. די שטערען זענען נעווען, ווי בריליאַנטען, אויסגעשאָטען
אויף דעם רייגעם בלויען הימעל, און א שרעקליך שטילשווייגעניש
האָט געטהאָן הערשען אויף דער ערד, גליַיך ווי די נאָנצע נאַטור
מיט אַלע איהרע בעשעפּענישען זענען אנשלאָפען נעווארען מיט א
זיסען, א שרעקליכען שלאָף, גליַיך ווי אַלץ איז אויסגעשטאָרבען
אויף דער ערד. מע האָט נישט נעהערט קיין קול פון קיין מענשען,
קיין נעזאַנג פון קיין פויגעל, קיין בילען פון קיין הונד, קיין שאַראַך
פון קיין גרעזעלע, קיין בעוועגונג פון קיין צווייגעלע. אַלץ איז

מיט וועלכע מיר האָבען זיך דאָ בעקענט — קיינער קאָן אונז נישט שטעהרען; דערוויף בין איך א שרייבער, און איהר, מיין ליעבער פרײנד, א לעזער, אז מיר זאָלען רעדען פון „יענעם" — און „יענער" לאָז רעדען פון אונז, וואָס ער ווי׳ן און וויפיעל ער ווי׳ל... א גוטע נאכט!

דאָס נייענטע קאָפיטעל.

אט דא הויבט זיך אן דאָס רעכטע שפיעל, וואו די אקטיארעז קאָנען בעווייזען אינגאנצען זייער קונסט.

עס מאכט מיר פערגעניגען, וואָס איך האָב די געלעגענהייט אָנצוהויבען דאָס דאָזיגע קאָפיטעל, ווי אַיין עכטער ראָמאניסט, און פּאָרשטעלען מיין ליעבען לעזער אויף האָרצריייסענדיגע סצענעס מיט ריהרענדיגע בילדער, גלייך מיט אַלע מיינע חברים די ראָמאניסטען, וואָס האָבען שוין לאַנג קונה־שם געווען און וואָס איך קאָן זיך צו זיי בשום אופן נישט גלייכען, דען זייער קליין פינגערל איז נרעבער פון מיינע לענדען, און אז איך זאָל אפילו לעבען נאָך הונדערט יאָהר, וואָלט איך אויך נישט געקאָנט אָנשרייבען אזוי פיעל שענע ראָמאָנען, מיט וועלכע אונזער ניי־זשארנאָנישע ליטעראָטור האָט זיך נישט וואָס צו שעהמען אקעגען אנדערע ליטעראָטורען, און איך פערהאָף אויף דעם וואָס לעבט אייביג, אז עס וועט, אם ירצה השם, קומען א צייט, וואָס מע וועט די דאָזיגע שענע זשארנאָנישע ראָמאָנען אָנגרוזען נאָנצע וואָנאָנעם און מע וועט זיי עקספעדירען וויט־וויים, און איך האָב מורא, אז דער, וואָס וועט זיי אוועקאָנדלען, וועט נעווים פערדיענען א נחמא געלד אינ׳ם דאָזיגען „פאָפיער־מסחר"... איך שטעל מיר פאָר די טרויערינע לאָגע פון די דאָזיגע ראָמאָניסטען (אויב זיי וועלען דאָס דערלעבען) מיט זייערע אויסגעצוויגענע פנימ׳ער, אז זיי וועלען דערזעהען, ווי אזוי זייערע אינטערעסאָנטע ווערק ווערען געפאָקעוועט אין זעק און אין טיוקעס, ווי אזוי א באָסיאָק חאָפט א נאָנצען טיוק מיט

— פּונ׳ם בית־הקברות צו רב סענדער דעם נגיד... זלמן! וואו זענען די כלים? ביי לוי־מרדכי׳ן? שטעלט אַנידער די מיטה און גיט אַהער דאָס פּלעשעל, וועלען מיר נעמען צו קאָפּעטשקעלעך.

— רב רפאל! וואָס רעדט איהר? רב סענדער איז געשטאָרבען?

— יאָ געשטאָרבען, ניט געשטאָרבען — ס׳איז נישט אונזער עסק: מע האָט געשיקט רופען, געהען מיר. מסתמא ניט פאַר וואוילטאָג, פאַרשטעהט זיך! וועז קומט מען אַן צו רפאל דעם אויבער־שמש? אז מע געהט אויף יענער וועלט.... מיכאל, האָסט דאָכט זיך, א שמעק טאַבאַק?

— אַזוי? הייסט דאָס, איז רב סענדער אויך אָפּגעשטאָרבען, רב רפאל? איין עבירה, כלעבען.

— איין עבירה? וואָס איז? געהאָט א גראָבען בויך? לאָזען זיך די וועלעם פרייהען.. אויסבאַהאַלטען זיך פונ׳ם טוידט איז אביסעל שווערליך, און אויפ׳ן בית־עולם איז דאָ ארט נעמוג, טאָטע מיינער!... חברה, נו? געמוג אייך שוין צו חלעפטשען, לאָזט איין ארט אויף שפּעטער. סענדעריבע איז א גאַנץ וואוילע אידינע, אין איין עמער שפּירעט וועט מסתמא זיין, הא? מיר זאָלען איהם האָטש קאָנען ביז טאָג מאַבען זיין רעבט... ווי מיינט איהר, ס׳איז שוין שפּעט?

— זיינער צוועלף, רב רפאל.

— הא? צוועלף? קינדער! קינדער! די נאַכט שטעהט ניט! היידא!

די פּלוצימדיגע בשורה פון סענדער׳ס טוידט האָט אויף מיר אזוי שטאַרק געווירקט, אז איך האָב זיך געלאָזט געהן מיט דער חברה שמשים, נישט געפרעגט זיך, וואוהין און צוליעב וואָס. אז סענדער האָט געלעבט, איז ער מיר וועניג־וואָס אָפּגענאַנגען, און אז איך האָב דערהערט, אז ער איז געשטאָרבען, האָט דאָס מיך עפּים ווי א ציפ געטהאָן, א רים אין הארצען: וואָס פרעגט איהר? א מענש לעבט, עסט, געהט אַרום, און פּלוצים — נא דיר! ווי

געשלאָפען מיט'ן טייערען, מיט'ן זיסען שלאָף אין דער שענער שטאָדט .N, וואו עס קומט־פאָר אונזער פיינע געשיכטע.

און איך, דער פערפאסער פון'ם דאָזיגען בוך, נאָר איך אליין בין נעווען דער אייגציגער מענש אין דער גאַנצער שטאָדט, וואָס האָט געוואָכט די דאָזיגע שענע זומער־נאַכט; איך האָב מיר נעשפאַציערט אייגער אליין איבער אַלע גאַסען, פערטיעפט אין געדאַנקען, און געזוכט מאָטעריאַל צום שרייבען, און וויפיעל איך האָב ניט געטרָאכט און געקלערט, האָב איך גאָרנישט נעקאָנט אויסקלעכרען אזעלכעס, וואָס זאָל טויגען אין א רָאמאַן אריין, ביז גאָט האָט רחמנות געהאַט אויף א יונגען שרייבער, און מיינע אויגען האָבען דערזעהען עפּים א רערעל פון שווארצע פינורען... די פיגורען זענען צוגעגאַנגען אַלע מאָל נעהענטער צו מיר, און מיר האָט זיך אוים־געווויזען, אז איך זעה מתים, אָנגעטהאָן אין שווארצע קלייַדער; די מתים האָבען עפּים ווי גערעדט צוווישען זיך, גע'טענה'ט און געקריגט זיך; זיי זענען געשטאַנען ארום א מיטה, און איך וואָלט נעקאָנט שוועדען, אז זיי האָבען געהאַלטען א מין זאָך, ווי א פלעשעל, א בוטעלקע, וואָס יעדער בעזונדער האָט זי אָנגעבוינגען צו זיך אין מויל אריין און איבערגעגעבען דעם צווייטען, דער צווייטער דעם דריטען, און אזוי ווייטער. א פראָסט איז איבערגעגאַנגען איבער מיין לייב, און די האָר האָבען מיר זיך געשטעלט קאָפויר. איך האָב געוואָלט זיך לאָזען לויפען, האָבען מיך די פיס ניט געפאָלגט. עד היום הזה קאָן איך עס ניט פערשטעהן, ווי אזוי איך בין ניט געשטאָרבען פאָר שרעק, פאָר פחד! נאָר שטעלט אייך פאָר מיין איבערראשונג, אז די דאָזיגע מתים מיט דער מיטה זענען צוגעגאַנגען נאָהענט צו מיר, און איך האָב זיי דערקענט!

— א גוטען אָבענד! דאָס זענט איהר, חברה שמשים? חברה מקברים?

— גוט יאָהר! יאָ, דאָס זענען מיר, מיר.

— פון וואַנען? וואוהין?

— און אונזערע טעכטער טראגען מסתמא אויך די אייגענע האר, הא?
— קומט אייך א דאנק!
— וואס טויגען אונז אט די אלע שטות'ערייען, איך בעט אייך? וואס זאגט עפים אונזער נבאי?
— אונזער נבאי פון חברה־קדישא?
— יא, יא, אונזער רב קלמן פלאקען?
— איך וויים? איך מיש מיך שוין ניט אין קהל'שע זאכען... לאזען זיי זיך דארט שלאגען קאפ אין וואנט!
— וואס זאגט איהר אויף איהם? ער מישט זיך שוין ניט אין קהל'שע זאכען!... גוטע יאהרען? הא?
— איך מיין, וואס טויג אונז אט די דאזיגע פוסטע מחלוקת'ען? זאגט בעסער, מע וועט עפים נעבען נעלט?
— וואס היימט נעלט?
— וויפיעל נעלט? נעלט צו נעלט איז ניט נלייך!
— איך מיין א צעהן זעקלעך...
— פאר וואס ניט קיין צוואנציג, איך בעט אייך?
— צוואנציג טויזענד קערבלעך? וועה איז מיר! וואס וועלען מיר טהון מיט אזא סומע נעלט?
— טפו זאלסט דו ווערען, אז אך און וועה איז דיין שכל!... וואס זאגט איהר אויף אזא שאלה פון א תם?...
— איך זאג אייך דעם אמת, צוואנציג טויזענד קערבלעך איז נאר ניט אזא אי־אי־אי! וואס איז דארטען? וועט אנקומען וויי־צינער אביסעל די יורשים! א גרויסער אומגליק!...
— ער האט אנגעזאמעלט נענוג, נישקשה!...
— כשר נעלט!
— מיט פרעמדע הענט!
— אידיש בלוט!
— שא!... וואס איז דארט אזא נוואלד?

אזוי זאָל דאָס נישט אַננעמען ביי׳ם האַרצען? ובפרט נאָך אזא סענדער, וואָס... וואָס...

נאָר לאָמיר בעסער הערען, וואָס זאָגט די שטאָדט, וואָס רעדט דער עולם, אָט די אַלע רעדלעך, וואָס שטעהען דאָ אַרום דעם הערר בלאַנק׳ס הויז, ביי דעם הערר בלאַנק אין הויף, ביי׳ם הערר בלאַנק אין שטוב?...

דער ערשטער אקט.

— וואָס פאַר אַ גרויסער עולם, קיין עין־הרע ניט!

— ניט אומזיסט זענען מיר אידען, רחמנים בני רחמנים.

— וואָס זשע מיינט איהר? ער האָט אודאי פאַרדיענט, אז מע זאָל איהם אָנטהון אַ כבוד.

— וואָס איז דאָרט אַוועלכעס? מיט וואָס?

— יאָ, די גרויסע טובות, וואָס די שטאָדט האָט פון איהם דאָ נעהאַט? די גליקען?

— טובות וויל איהר? וואָס פאַר טובות?

— צי אפשר אַ בעל־צדקה אַ גרויסער?

— וואָס הייסט ביי אייך, רב מאיר, אַ בעל־צדקה?

— צי גלאַט אזוי אַ גרויסער נדבן?

— איך ווייס ניט, וואָס איהר ווילט האָבען?

— און דערצו אַ גרויסער למדן מסתמא?

— יאָ, אַ גאון־עולם, חוץ זיין שאַדען...

— דערפאַר איז ער אָבער געווען אַ גרויסער ירא־שמים!

— יאָ, אַ גוואַלדאַוונע זאַך!

— אַ למד־וואו׳ניק, חאַ־חאַ־חאַ!

— איהר זענט אַלע זעהר פרום!

— פרום, זאָגט איהר? אונזערע קינדער געהען אויך אָהן היט־לען, ווי רב סענדער׳ס קינדער, הא? וואָס זאָגט איהר, רב חיים? מיין איידעם רויכערט אויך אַ פּאַפּיראָס אים שבת, איא?

דער צוויטער אקט.

— איך פרעג אייך אליין, רב קלמן, איהר זענט איין עהרליכער איד: ווי קומט דאָס, איהר זאָלט אזעלכעס זאָגען?...

— וואָס זאָג איך, וואָס? איך זאָג דען חלילה עפּיס? וואָס זענט איהר מיך דאָ חושד, רב חיים? אייער פּאָטער — לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען, גאָט איז א גרויסער קינצלער — נאָר וועט חלילה וחס, די שעה זאָל ניט זיין, ער מאכט־צו אַיין אויג, וועט מען אייך צעטראָגען די שטוב אויף שטיקלעך! איהר זעהט? טהוט א קוק, זייט מוחל, דורך דעם פענסטער, וואָס פּאָר איין עולם עס קלויבט זיך!

— וואָס זשע ווילט איהר, רב קלמן?

— וואָס ווייל איך? וואָס זאָל איך וועלען? איך ווייל נאָר־ניט! פּראָמענע — לאָז זיין ווי איהר ווילט! איך בין אייך, גלויבט מיר, דער בעסטער גוטער פריינד, און מיט אייער פּאָטער — איז איך ווייס? מיט'ן שענסטען אופן! מיט א הלואה, מיט א נמילות־חסד, מיט, מיט אלץ... איך מיין אייער טובה דאָ. איהר מוזט דאָ יוצא זיין. פּאָרט, ווי זאָגט מען, א קאָפּיטאָל... דער ערשטער גביר אין שטאָדט... דער ראש וראשון!... און למאי זאָלען מיר זיך דאָ טאקי נארען? אייער פּאָטער איז אודאי געווען א פיינער מענטש, אַיין עהרליכער מענטש... אויב ער לעבט נאָך, לאָז איהם גאָט געבען יאָהרען... און אויב ניט, לאָז ער מיר מוחל זיין... ער האָט פּאָרט נישט יוצא געווען פּאָר דער שטאָדט!... איז א יושר, אז איהר, א יורש, אַיין עלטערער זוהן... א... א... ווי זאָגט מען...

— וואָס האָט איהר צו אונז, רב קלמן, גאָט איז מיט אייך? דער טאָטע איז טאקי פּארביי... ער איז דאָך אָבער נישט נעשטאָרבען — ער לעבט דאָך נאָך! עס איז דען נישט קיין שפּיכות־דמים? איך פרעג אייך, רב קלמן? איהר האָט נאָר קיין מורא ניט פּאָר גאָט?...

— וואו? אין שטוב? מע קעהר איהם שוין „אויפהויבען"?
ניין! מיר דאכט, אז עס איז נעצעל׳ס קול?
— וואָסער נעצעל׳ס?
— נעצעל דעם שניידער׳ס!
— וואָס ווילּ ער? דאָס איז א שיינעץ! אומעטום מישט ער זיך אריין!
— א שניידערעל, א פאלגע! איהר ווייסט דען ניט?
— אזוי טאקי? און איהר קאָנט דאָס ניט סובל זיין? ווי באלד א נאשבראָט זאָגט א וואָרט, אזוי חאפט אייך אוועק דער רוח!... אז נעצעל איז א שניידער, איז אייך וואונד און וועה? איך בין אויך א שניידער און שעם מיך כלל נישט מיט מיין מלאכה! אבי ניט קיין פוסטעפאָסניק, קיין בלוטזויגער, קיין שבתי־צבי׳ניק! א רוח אין אייער טאטענ׳ס ביינער אריין, פאר וואָס זאָל מען טאקי דא נישט אָפּלעקען קיין ביינדעל?... איהר האָט א סך אזעלכע רב סענדערס? פאר וואָס זאָל מען טאקי נישט נעמען אויפ׳ן שניידערשען שוהלכעל אויך א מטבע? פרעסערס! זויפערס! שקצים! הולטאיעס!...
— איהר האָט זיך אָפּגעזוכט כבוד, וואָס טויג מיר מעשיות...
— וואָס שרייט מען דאָרט אזוי?
— דאָס טענה׳ט א טרעגער; ער שרייט — דרייסיג טויזענד! דרייסיג טויזענד, און געגוג!
— דרייסיג! פערציג! דרייסיג!
— פערציג! פערציג!
— וואָס פערציג?
— פערציג טויזענד קערבלעך!
— פערציג! פערציג! פערציג!...
— שרייט, קינדער, פערציג!
— פערציג! פערציג! פערציג!!!...

וער? וואָס? וועמען? איין אויבערשטע העמד, איין אלטען זשילעט — מכות־בכורות אייך אלע מיט אייער בעל־הבית'טע צו־זאמען! זי האָט דערזעהען ביי מיר די שליסלעך, האָט זי זיי ביי מיר צוגענומען... געוויס זיעבען יאָהר, האָב איך קיין פּאָרעם נישט געהאט, וועל איך געהן היינט צו דער שאפע, געהן זאָלט איהר אויף קוליעס!... האָרעווע פון אייערטוועגען טאָג מיט נאכט, ווי א פּאַרקויפּטער, קיין חיי־שעה, — און וואָס?... ברענען זאָלט איהר אויפ'ן פייער! איין אומגליק וואָלט געווען, וועז פרויקע זאָל האָבען נאָך א נאַרניטער מיט נאָך א פּאָר שטיוועלעטען!... און א זייגער? וועד האָט היינט ניט קיין זייגער? א לייאדע פּאַרך טראָגט זיך היינט ארום מיט א זייגער: נא, זעה, קוק מיך אָן! און פרויקע דאַרף ניט! פרויקע דאַרף נאַרניט! פרויקע דאַרף נאָר דיענען יעדען באזונדער, ווי א הונט!... די שטיוועל פוץ, צום טיש דער־לאַנג, נעגג לויף, א בריעף טראָג־אָפּ, אהין נעה, דאַרט שטעה — טפו זאָלט איהר ווערען אלע מיט אנאנדער!... זעלדע! די לע־פעל! ניט אהער די לעפעל!

— וואָסערע לעפעל? וואָס טשעפּעסט דו זיך?

— אָנא, די זילבערנע לעפעל! א טוץ לעפעל! ניט נאָר אהער, זייט מוחל, די זילבערנע לעפעל, זעלדע! נו, גיבער, גיבער!...

דער פיערטער אקט.

— אוי, מיין קרוין, מיין סענדער! אויף וועמען לאָזט דו מיך איבער? ביי נייען און דרייסיג יאָהר איין אלמנה — וואו איז דאָס געהערט נעוואָרען אזעלכעס?...

— ווייניט ניט, שוויעגער, נאָט איז א פּאָטער, און דער שוועהר קאָן נאָך לעבען בלייבען, שוויעגער!

— אוי, זאָג עס ניט, סאָניטשקע, זאָג עס ניט! דו האָסט איהם נישט נעזוהען היינטיגע נאכט, סאָניטשקע! סע איז נאָר ניט דער סענדער, וואָס פריהער!

— ע, רב חיים, איהר שמועסט זיך מיט מיר אויס גאָר אויף איין אנדער אופן! וואר איז שולדיג? איהר זענט אליין שולדיג!... איהר האָט געמאכט א גוואלד: „אידען, ראטעוועט!" איז זיך דער עולם ביסלעכווייז צענויפגעלאָפען... מע הערט אזא נעוויין!... מע זהרט אלע לויפען, אלע שרייען: „געשטאָרבען! געשטאָרבען!"... מע האָט געפרענגט דעם דאָקטאָר, זאָגט ער: „שלעכט! שלעכט!"... אייער משרת זאָגט: „איין עק! א סוף!"... און דאָ ווייניט מען, — נו, איז מען דאָך אידען, לויפט מען! אייער פאָטער איז דאָך פאָרט, ווי זאָגט מען... און פרובט זאָגט דעם עולם, אז ער איז נאָך ניט געשטאָרבען, וועט מען אייך דען גלויבען? שוין צו שפעט!... אָן נעהען די חברה נושאי המיטה, — נו געה, טענה מיט זיי!... שקצים! וואר האָט געשיקט נאָך אייך?... שכורים, ארויס, אין אייער טאָטנ׳ס מאמע׳ס טאטען אריין!...

דער דריטער אקט.

— אוי, א דונער האָט מיך דערשלאָגען! זעלדע, איהר הערט א געוויין? איהר הערט, ווי די בעל־הבית׳טע רעווועט?

— וויסט איז מיר! זלאטקע, אָט דאָס איז ער אויסגענאנגען, אפנים! וואונד איז מיר! ניטא שוין מיין בעל־הבית!... מלכה! זלאטקע! לויפט ארויף און טהוט א פרעג ביי פרויקע׳ן, א מכה איז מיר א גרויסע!

— אָן לויפט פרויקע.

— וואו? וואָס טראָגט ער דאָס? עפיס א פעקעל?

— פרויקע־סערדצע, וואָס הערט זיך דאָרט? שוין, צי נאָך ניט? פרויקע! וואָס שטומסט דו? רעד! שוין, צי נאָך ניט?...

— שוין... נאָך ניט... געפעלט דיר אביסעל, ווי זי האָט געעפענט א מויל! לויגט אין דער ערד אלע! וועדר די כפרה פאר מיר און פאר מיין בליומקע׳ן! א שענע פאָריאקע! געדיענט און געדיענט — זאלסט זאָגען, אפילו אין האָנט אריין אנגעשפיגען...

דער לעצטער אקט.

דער דאזיגער לעצטער אקט קומט־פאר אין א צונעשלאסענעם חדר, וואוהין מיר קאנען בשום אופן נישט ארייַן. איך האב נאר נעקאנט זעהען דורך דעם פענסטער אונזער נעהרטעסטע מאדאם רעווועקא זעמעל, וועלכע איז נעזעסען מיט זעהר א פערפלאמט פנים ביי א קיילעכינען טיש, אנגעשפארט דעם קאפ אויף איהר שענער וויסער האנד, און איהרע גרויע אויגען האבען אומגעבלאנזעט פער־טראכט.

נאר איין גאט וויסט, וואס טראכט אצינד די דאזיגע פיינע פרוי? ארום איהר דרעהט זיך ארום איהר ליעבליכער מאן, דער גערהמטער אסיפ זעמעל, מיט די הענד אין די קעשענים, קוועטשענ־דיג די סקריפענדיגע שטיוועל; ער ווילֿ צונעהן צו רעווועקא'ן און ווילֿ איהר עפים זאגען, נאר, ווי עס וויזט אוים, קאן ער ניט...

וואו איז אונזער מארקוס, דער יונגסטער פון אלע יורשים?... סע קאן זיין, אז ער איז דער אינצינער, וואס זיצט אצינד איבער'ן פאטער'ס קאפ. סע קאן זהר נעמאהלט זיין, אז מארקוס איז דער איינצינער, וואס האט אין דער מינוט לחלוטין פערגעסען אן זיך און טרעט נישט אף פונ'ם קראנקען פאטער, וואס איז פארביי. אלץ קאן זיין אויף דער וועלט, און מיר זענען נישט מחויב ארויי־קריכען יערען בעזונדער אין הארצען ארייַן. גיט אהער אייער האנד, לעזער, און לאמיר אוועקגעהן פון דעם דאזיגען הויז אין דער א־זיגער נאכט, מיחמת קיין פערגענינגען, ווי איהר זהט ארוים, קאנען מיר דא היינטיגע נאכט נישט גענישען... לאז גאט געבען פרייליכ־כערע און מעהר איינגענעמענע סצענעס אין אונזער לעבען!

דאס צעהנטע קאפיטעל.

וואו אונזער געשיכטע בעקומט נאר איין אנדער פנים.

שוואַרצע וואלקענס האבען זיך אנגעזוקט אויף סענדער בלאנק'ס הויז און א פינסטערע, א שרעקליך פינסטערע נאכט האט זיך דא

— אָט וועלען מיר הערען, וואָס וועט דער דאָקטאָר זאָגען, שוויענער! דער דאָקטאָר איז דאָרט?

— אוי, וואָס קאָן איהם דער דאָקטאָר העלפען, סאָניטשקע, אז איך בין אזוי זינדיג ביי גאָט און אזוי אומגליקליך, עלענד און אומגליקליך?...

— אוי, אזא ברודער, איין־און־איינציגער ברודער, ווי איין אויג אין קאָפ! קינדערלעך, בעט גאָט, ער איז א גרויסער גאָט, א שטאַרקער גאָט, א גוטער גאָט, ער קאָן אלץ, ער קאָן פון טוידט אויך לעבעדיג מאַכען!... אוי, מיין טייערער סענדער! נעדענקסט דו, ווי טייער דיין אייניציגע שוועסטער, דיין דאָבריש, איז ביי דיר געווען? נעדענקסט דו, סענדער מיינער, ווי געטרויי, ווי גוט איך בין געווען צו דיר, אז דיר איז, ניט היינט נעדאַכט, די צייט געווען ניט אין בעסטען, און איך האָב דיך, סענדער, אונטערגעהאלטען מיט אלץ, ווי ווייט איך האָב געקאָנט, און דו האָסט מיר צוגעזאָגט, אז גאָט וועט דיר צושיקען א שטיקעלע הצלחה, וועסט דו מיר אָפּדאַנקען מיט'ן נרעסטען כבוד, און צום סוף, סענדערעל, האָסט דו פארגעסען אן דיין אייניציגע שוועסטער דאָבריש, וועלכע איז דיר אפשר געטרייער פון אַיין אנדערען, סענדערעל, לאָז דיר נאָט מוחל זיין, ווי איך בין דיר מוחל מיין קריוודע, סענדערעל! מסתמא וועלען מיר דיינע טייערע קינדערלעך ניט פארלאָזען אויף דער עלטער, און עמיצער וועט זיך אפשר ארומקוקען אויף מיר אויך, דיין אייניציגע שוועסטער, א פארוויסטע אלמנה און א קראַנקע, סענדערעל! נאָר איך האָב נאָך א בטחון אויף דעם, וואָס איך בין ניט וועדטה זיין הייליגען נאָמען צו דערמאָנען אָט דא, אז אויב איך האָב ביי זיין שטוהל א שטיקעלע זכות, וועט ער איהם נאָך צושיקען א רפואה־שלמה, אם ירצה השם, חאטש אנדערע קוקען ארויס, סענדערעל, אויף דיין טוידט, און איך וועל נאָך האָבען די זכיה צו רעדען מיט דיר, אם ירצה השם, און דאָס אלץ דערצעהלען אין פריידען!...

— אוי, לאזט מיך! לאזט מיך! לאזט מיך! לאזט מיך צו איהם! איך וויל איהם זעהען מיט מיינע אויגען! איך וויל איהם אנקוקען! לאזט מיך! לאזט מיך!

ביי די דאזיגע ווערטער האבען זיך אלע אונזערע בעקאנטע פרויען איבערגעקוקט צווישען זיך. אונזער געליעבטער סאטיריק אסיפ זעמעל האט אזוי אנגעטראטען מארקוס'ען אויפ'ן פוס, אז יענער האט אזא אויסגעשרינען פאר וועהטיג.

דאס גאנצע געזינדעל האט זיך צענויפגעקלויבען ארום דעם קראנקען סענדער'ען, וואס איז פון טוידט לעבעדיג געווארען — מזל טוב!

— וואס זאגט איהר אויף מיין מאן? — האט די גוטע דאקטארשע געקלונגען אין אלע גאסען. — וואס זאגט איהר עפים? איא, מע מעג בעטען גאט פאר אזא דאקטאר? פון טוידט לעבעדיג געמאכט! וואס? ניין אפשר? וואס, איך בעט אייך? א מענטש האט עפים א וועהטה? אט לעבט ער, און אט — טפו!

און די גוטע דאקטארשע שנייצט די נאז און ווישט די אויגען, און אלע גוטע וויבער שנייצען די נעז און ווישען די אויגען.

. . . . . .

אך, וויי שען, וויי איינגענומען, וויי זיס דאס איז אנצוקוקען פון דער וויטען אזא אידיליע, ווען די גאנצע פאמיליע טאנצט־ארום ארום דעם קראנקען, וואס האט איבערגעלעבט די שווערע קראנק־הייט, איבערגעקומען, אפגעשוויצט, איבערגעטראגען דעם קריזים, און אצינד הויבט ער אן קומען צו זיך, ביסלעכווייז ווערען א מענש, איבער־א־נייעם לעבען, לעבען צוזאמען מיט אט די אלע איבערגע־געבענע, ליעבע, נעטרייע, וואס קוקען איהם אין די אויגען ארײן און קאנען זיך גאר זאט ניט אנקוקען, גלייך ווי מע האט איהם ניט געזעהען שוין פון צוואנציג יאהר, גלייך ווי ער האט זיך אומגע־קערט פון א ווייט לאנד, און יעדער לויפט איהם מקבל־פנים זיין, און ביי יעדען אין די אויגען בעקומט ער גאר איין אנדער חן, און

אויסנעצוינען: א גאַט׳ס שטראָף האָט זיך אויסנעגאַסען אויף סענ־דער׳ס קאָפּ מיט זיין גאַנץ הויזגעזינד. נאָר... למאי זאָלען מיר זיך נאָרען? איהר האָט שוין געווויס נעלייענט נענוג ראָמאַנען און זענט שוין מסתמא גוט בעקענט מיט די אַלע אָנשטעלען, מיט די קונצען פון דעם ראָמאַניסט, וואָס פיהרט אייך און פיהרט אייך, און איהר מיינט, אז איהר זענט שוין מיט איהם אינגאַנצען פאַרטיג! צום סוף — סטאָפּ! אייערע נערוון זענען שטאַרק אָנגעצוינגען און ביז׳ן סוף נעפינט איהר זיך אין איין ציטערניש, אין איינע פחדים. ניין, רבותי! איך בין א שלעכטער ראָמאַניסט, איך קאָן ניט אָט די מלאכה, און סודות האָב איך פיינט: אונזער פיעל־נעלייעכטער העלד סענדער איז ניט נעשטאַרבען, הגם איך וואָלט געקאָנט אויס־פיהרען גאַנץ לייכט, אז ער זאָל יא שטאַרבען, אזוי ווי עס שטאַרבען פיעל העלדען ביי׳ם פערפאַסער אונטער דער האַנד און ווערען ביי איהם דערטרונקען אין איין טראָפען טינט. נאָר, איך פרעג אייך, איז דאָס א קונץ א גרויסער — אזוי זיך בענעהן מיט א פרעמד לעבען? מע דאַרף האָבען יושר, מיינע לייעבע פריינד, און מע דאַרף בערעכענען יענעם אויך. סענדער בלאַנק האָט טאַקי נעשרי־בען א צוואָה, נעזאָגט ווידוי, זיך פיין נעזעגענט מיט דער פאַמי־ליע, נאָר שטאַרבען האָט ער פונקט אזוי נעוואָלט, ווי איך מיט אייך ווילען שטאַרבען.

— נו? וואָס האָב איך נעזאָגט? ווער איז נערעכט? האָב איך אייך דען ניט נעזאָגט, אז עס מוז קומען א קריזים? אָט קאָ־עזאר אָט ניהיל — אהין אדער אהער! דאָנקען און לויבען גאָט, וואָס אהער!

אזוי האָט נעזאָגט אונזער נעטרייער דאָקטאָר קלוגער מיט אזא רוהינער שטימע, אז די מוהמע דאָבריש האָט זיך צעווויינט, ווי א קליין קינד, און האַלטענדיג די הענד איבער׳ן קאָפּ, האָט זי צע־שטופט דעם גאַנצען עולם און האָט זיך נעלאָזט צום חולה אין קא־בינעט אריין.

אוינען, וואָס איז איין עבירה נעווען, זיי זאָלען זיין רויט און נאַס פון נעוויין.

— אוי, פֿאַוואָלי! פֿאַמעליך! — האָט זי אָננעשריגען אויף מיר, אַז איך האָב מיין חבר א גרינגען קוועטש געטהאָן ביי דער האַנד. — זעצט זיך אָט דאָ, ביי דער זייט, אָט שטעהט א בענקעל, איהר קאָנט איהם חלילה אומגעהרען א זעץ טהון מיט דער האַנט, אָדער מיט'ן פוס... — און אַליין האָט זי זיך געשטעלט אויף די קניעס ביי איהם צוקאָפּענס און האָט אָננעהויבען צו איהם רעדען, ווי מע רעדט צו א ברעקעלע קינד, וואָס ליגט נאָך אין ווייענעלע און עס שפּיעלט זיך מיט די פיסעלעך:

— נו, מוציקעל? וואָס ווילסט דו? ווי אזוי איז דיר, מוציקעל?

און „מוציקעל" איז געלעגען, פערוואָרפען דעם קאָפּ אַרויף, און האָט זיך געפּעסטעט, געמאַכט חנ'דלעך, ווי א קליין קינד, און אז איך האָב נעוואָלט מיט מיין חבר, וואָס איז אַצינד נעווען אין בעסטען נעזונד, אַביסעל שמועסען וועגען אונזערע געשעפּטען, האָט דאָס דאָזיגע ווילדע ווייבעל אַנידערגעלעגט איין הענטעל אויף איהר מאַנ'ס מויל און דאָס אַנדערע הענטעל אויף מיין מויל און האָט אונז מעהר קיין וואָרט נישט געלאָזט אויסרעדען.

דאָס אַנדערע מאָל, אז איך בין נעקומען צו מיין חבר און האָב נאָך ניט אוספּעיעט אַראָפּוואַרפען די קאַלאָשען פון די פיס, איז שוין זיין ווייבעל געלאָפּען אָקעגען מיר מיט פּאַרטיגע קולעקעס; איך האָב נעמיינט, אז זי ווילּ מיך דאָ טוידטען אויפ'ן אָרט.

— וואָס איז ביי...?

— ששששששא! ששששא! ששא! שא! ער שלאָפט. נאָר־וואָס אַנשלאָפען נעווארען. ששא!

— ער שלאָפט? לאָז ער שלאָפען נעזונטערהייט! לאָז...

— ששששא!!! אוי, איך בעט אייך, ששששא!...

און אויף איהר פּנים איז נעווען אויסגעגאָסען אזוי פיעל רחמנות מיט נעבעט, אז איך האָב נעמוזט אַנטרונען וועהרען פון דאַנען און

וואָם ער זאָל ניט זאָגען, איז דאָס א חכמה. אַלע דרעהען זיך ארום איהם, נאָר מעהר פון אַלע איז דאָס ווייב. מיר דאכט זיך, אז די ווייבער זענען דערויף בעשאפען נעוואָרען, אז זיי זאָלען ווייזען, ווען מיר לייגען שלאָף, און פרייהען זיך און ארומטאַנצען ארום אונז, ווען מיר הויבען־אָן נעזונד צו ווערען.

דער מחבר פונ׳ם דאָזיגען בוך האָט ערגיץ א חבר און זעהר א נאָהענטען גוטען פרייגד, וואָס איז אָפגעלעגען דריי וואָכען אויף א היציגע שלאָפקייט, און אז ער האָט אָנגעהויבען קומען צו זיך, און איך בין געקומען איהם צו בעזוכען, האָט מיך בעגעגענט אין פאַרצימער זיין ווייב, זעהר א צערטליך בעשעפעניש, וועלכע איז איהם געווען אזוי שטאַרק איבערגעגעבען, טאקי נאָר ווי א גוט, א געטרייי ווייב קאָן זיין איבערגעגעבען איהר מאָן א יאָהר דריי נאָך דער חתונה.

— נו, וואָס מאַכט ער, דער פיינער מענטש?

— א, ער האָט אויסגעטרונקען אָט ערשט דריי לעפעל זופ, דריי גאַנצע לעפעל זופ!... — און דאָס יונגע ווייבעלע האָט זיך בעגאָסען מיט טרערען.

— איך פארשטעה ניט, וואָס איז דא פאַרהאַן צו ווייגען, אז א מענטש טרינקט־אויס דריי לעפעל זופ? איך בין אייך מבטיח, אז שפעטער מיט עטליכע טעג וועט ער קאָגען אויסטרינקען א סך מעהר פון דריי לעפעל, ניט נאָר זופ, אפילו באָרשטש, און נאָך בעסערם פון באָרשטש!

— א, וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר? פרייהער מיט דריי טאָג האָט ער מיך שוין כמעט־כמעט גאָרנישט דערקענט!... און רעדען? וואָס ווייסט איהר? וואָס ווייסט איהר?...

— פע, כלעבען, א חרפה, א בושה אייך צו ווייגען אַצינד! פרייהען דאַרפט איהר זיך, פרייהען, לאכען, זינגען, טאַנצען, ניט ווייגען!

— וואָס איז, איך ווייז דען? — האָט מיך דאָס דאָזיגע נאַרישע ווייבעל געפרעגט, און טרערען האָבען זיך געגאָסען פון איהרע שענע

— ווייַן ניט, נאַרעלע! אַבי נאָט האָט נעהאָלפן, איך קאָן זיצען גלייך מיט אייך אַלע ביי׳ם טיש, עסען און טרינקען, ווי א מענטש. דאַנקען גאָט דערפאַר, נאַרעלע!

— קיין עין־הרע ניט! — האָט די מוהמע דאַבריש אַריינגעשטעלט איהר וואַרט.

— וועז קאָן איך אייך זעהען נאָך א מאָל, קינדערלעך? — האָט זיך סענדער געוועגדט צו דער גאַנצער פאַמיליע מיט זעהר א ריהרענדיגער שטימע. — איהר וועט זיך אַלע צעפאַהרען, יעדער אין זיין שטאַדט אַריין, און איך וועל ווייטער בלייבען אַליין! אַך, וועז איך זאָל אייך אַלעמען קאָנען האַלטען דאָ אַרום זיך! (סענדער האָט בעוויזען מיט זיינע גרויסע הענד אַרום זיך, ווי א קוואַטשקע מיט די פליגעל, וואָס שיצען אונטער זיך א סך היהנדעלעך).

— איהר קאָנט דאָס דען ניט אויספיהרען? — האָט זיך די מאַדאַם סאַני בלאַנק איינגעשטעלט פרענען דעם גוטען, בארעמהערציגען שוועהר.

— ניין, קינדער, איך קאָן דאָס ניט אויספיהרען: יעדער האָט זיך זיינע נענג און איטליבער לעבט זיך מיט זיין שכל, און עס איז ועהר שווער, אז מיר זאָלען זיך אַלע קאָנען אויסגלייבען. נאָט זאָל מיר העלפען, איך זאָל שוין פטר׳ען, חתונה מאַכען מיין בן־זקונים, וואָלט איך שוין מעהר ניט באַדאַרפט הארעווען און וואָלט מיר נעלעבט מיט מיין אַלטיטשקער, ווי זאָגט מען, דיד דא באבא. הא? וואָס זאָגסט דו, מרים־חיה׳ניו?

— נו, און מיט׳ן נעלט וואָס וועט איהר טהון? — האָט זיך אָסיפ ניט וויללענדיג ארויסגעהאָפט און איז פאַרטיג געווען די רגע נעמען דאָס וואַרט צוריק, נאָר עס איז שוין געווען שפעט: סענדער איז אַננעצונדען געוואָרען פאר כעס און האָט איהם מיט א שטאַך געענטפערט:

— וואָס איך וועל טהון מיט׳ן נעלט? איך וועל דאָס געבען, נעווייניטליך, דיר, און דו וועסט שוין מסתמא מאַכען דערמיט גרויסע נעשעפטען פון ערד־קויהלען מיט גרויסע אַמעריקאַנישע פאַבריקעס...

ניט שטעהרען דעם זיסען שלאָף פון מיין גליקליכען חבר. וואָס, איך בין זיך מודה, איך האָב שטאַרק־שטאַרק מקנא געווען איהם אין דער דאָזיגער מינוט!...

איינער פון די דאָזיגע געבענשטע לייט, וואָס אויף זייער דאָלי איז אָנגעצייכענט געוואָרען צו פערזוכען דעם טעם פון׳ם דאָזיגען גליק, איז געווען, בלתי ספק, אונזער נעשעצטער סענדער בלאָנק, בשעת ער איז אינגאַנצען געזונד געוואָרען און איז אויפגעשטאַנען פון׳ם בעט. דער ערשטער, וואָס איהם איז בעשערט געווען אָנצוקוקען איהם פריהער פאר אַלע, איז געווען אונזער־בראָווער משרת; מיט ציטערענדיגע הענד האָט פרויקע געגומען ארויפציהען אויף זיין בעל־הבית די מלבושים, און אז עס איז נעקומען צום גילדענעם זייגער מיט דער שווערער קייט, האָט זיך פון פרויקע׳ס הארץ ארויס־געאַפט א שווערער, שווערער זיפץ.

מיט נרוים פּאַראַר איז אונזער העלד אַריינגעקומען און האָט זיך געזעצט צום טיש מיטאָנ עסען. אַרומגערינגעלט מיט זיין גאַנצער פאַמיליע. סענדער׳ס הארץ איז אזוי צעווייקט נעוואָרען, קוקענדיג אויף זיינע קינדער מיט די אייניקלעך, אז ער האָט אָננעהויבען צו לאַכען, זאָגען ווערטלעך, אויספרענגען און אויסהערען יעדען בעזונדער, און דערמיט האָט ער פרייליך נעמאַכט דאָס נאַנצע הויז, און יעדערער האָט דערצעהלט, ווי איבערראַשט, דערשראָקען ער איז נעווען, אז ער האָט דערהאַלטען די טרויעריגע טעלעגראַמע. און רעווקא האָט, דערצעהלענדיג, זיך אזש צעווויינט. האָט זי דער פאָטער בערוהיגט:

— וואָס וויינסט דו, טאַכטער? אָט בין איך שוין געזונט, נאָרעלע!...

— יאָ, פאַפאַשא! — האָט איהם די געטרייע טאַכטער ענטפערט. — איך דערמאָן זיך אָבער, אין וואָס פאַר א טרויעריגער לאַגע איך האָב דיך געטראָפען, וויינט אין מיר מיין הארץ... אַך, פאַפאַשא!...

סטען שוואַנער א פלאַם־פייערינען פאַטש, אַזוי, אז די פענסטער האָבען אוש נעקלונגען.

דער דאָזיגער אומגעריכטער פאַטש האָט ווי א דונער דער־שלאָגען יעדען בעזונדער, און קיינער האָט קיין וואָרט ניט נעקאָנט אויסרעדען. סענדער איז געוואָרען מלא כעס וחמה און די אויגען זענען ביי איהם אַנגענאָסען געוואָרען מיט בלוט — און ער איז טאקי נערעכט געווען: וואו איז דאָס געהערט געוואָרען אזא עזות, אז מע זאָל פאַטשען פאר איהם אין די אויגען, ביי זיין טיש, אין זיין הויז, זיין קינד, זיין פלייש און בלוט?!... ווי א צערייצטער בער, ווי א לייב, וועו ער חאפט זיך אויף פונ'ם שלאָף, ווי א בייזער לעמפערט, איז אונזער סענדער אויפגעשטאַנען פונ'ם אָרט, האָט אַנגעוויזען מיט דער האַנד אויף דער טיר און האָט אויסגעברומט אויף דער גראָבער שטימע:

— וואָן!... וואָן פון מיין טיש!... וואָן פון מיין שטוב!... אַלע וואָן!... אַלע!... איהר האָט נעמיינט, איך שטאַרב שוין, זענט איהר געקומען מיך ירש'ענען?!... וואָן!!!...

. . . . . .

נוואַלד, וואו נעמט מען אזא פערד צו בעשרייבען די דאָזיגע פצענע? וואו נעמט מען אזא פאַרב אויסצומאָלען דאָס דאָזיגע שענע בילד, ווי עס זיצען פערשטיינערטע מענשען מיט גלעזערנע אויגען און מיט אָפענע מיילער, און אויף זייערע פנים'ער שטעהט אַנגעקריצט שרעק, ציטערניש און פערשטומונג? וואו נעמט מען אזא כח אראָפצולאָזען זיך צום גרונד פון יעדען'ס האַרץ, וואָס יעדער האָט נעפיהלט, וואָס יעדער האָט געטראַכט אין די דאָזיגע עטליכע שווערע מינוטען?... לאָזען זיך אונזערע לעזער אליין פאַר־שטעלען, איטליכער ווי ער קאָן, נאָר זיין השגה נאָך.

דער גאנצער עולם איז געבליבען זיצען ווי אויף נאָרלען, און אונזער פיינער אָסיפּ האָט אַראָפּגעלאָזט די נאָז און האָט אָנגעהויבען רייבען איין פוס אָן דעם אַנדערען. אָלע האָבען דערפיהלט, אז דערפון קאָן ערויס זעהר א מיאוסע סצענע, און האָבען, ווי מע זאָגט, געגאָפט אויף די נעגעל. נאָר איין מאַרקוס, וואָס איז עפּים היינט נעווען זעהר אויפגעלעגט און פרייליך, האָט פּלוצים אויסגעשפּרונגען אָזא שטאַרקען געלעכטער, אז אָלע זענען פערציטערט געוואָרען. דאָס געלעכטער האָט זיך אָפּגעצוינגען היבשע עטליכע מינוט, און מאַרקוס האָט זיך פערגאַנגען און איז נעווארען ברוין און בלוי, אזוי, אז אָלע האָבען געמיינט, אפשר איז ער געריהרט...

— ערד־קויהלען!... חא־חא־חא! חא־חא־חא־חא!... — האָט מאַרקוס קוים אויסגערעדט און האָט זיך ווייטער פערגאַנגען אויף א לאַנגע צייט.

— און דאָס געלט פאַרטעכערען — זאָגט זיך סענדער ווייטער — און פיהרען נאָכדעם א פּראָצעס מיט פייפערמאַן'ען?...

— פיי... חא־חא־חא! פייפ... חי־חי־חי! פייפער... חא־חא־חא! פייפערמאַן'ען?... — האָט מאַרקוס קוים אויסגעשריגען און האָט זיך פערגאַנגען פשוט אויף צו שטאַרבען.

מיר ווייסען ניט, וואָס איז דאָ פאַרהאַן וואָס צו לאָכען אויף ערד־קויהלען, אָדער אויף א פאַמיליע פייפערמאַן? ניט אַנדערש, אז מאַרקוס'ען האָט נענומען אויף צו לאָכען דער הערר זעמעל אליין מיט זיינע געשעפטען און פּראָצעסען, און ווייל דעם פאַטער'ס ווערטער האָבען דאָ געהאָט דעם גרעסטען עפעקט, דעריבער האָט זיך מאַרקוס ניט געקאָנט איינהאַלטען און האָט נעמוזט איין מאָל פאר אלע מאָל ערויסלאָזען דאָס, וואָס האָט איהם עטליכע טאָג כסדר אזוי געשטיקט. אקענען זשע אָבער, פאר דעם הערר זעמעל איז דאָס נעווען די גרעסטע בעלעדיגונג. און מיר קאָנען איהם, על־פּי יושר, בשום אופן ניט שולדיג מאַכען, וואָס ער האָט זיך אויפגעהאַפּט פונ'ם אָרט און האָט אָפּגעשטעקט זייז געליעב־

נאר אז עס איז געקומען צום געשעעטען הערר זעמעל, האט איהם סענדער זעהר קאלט געזאגט „פאהר־געזונט" און האט איהם אויסגעצויגען דעם גראבען פינגער, וואס אסיף האט שטארק־שטארק געדריקט און האט מיט זעהר א ריהרענדינגער שטימע געזאגט צום שוועהר:

— איך פארהאפ, אז איהר וועט אונז געווים פארצייהען. איהר ווייסט, אז אונזער גאנצער וויללען איז... אז מיר... אז איהר... אז אייער געזונט... אז דאס, וואס איהר זענט, דאנקען גאט, אין בעסטען געזונט... אז מיר אלע... אז... אז... אז...

מיט דעם לעצטען „אז" האט זיך דער שענער העלר זעמעל דערוואַרגען און איז געוואַרען רויט ווי פייער פאר חרפה, וואס ער איז פערקראכען דער רוח וויסט וואוהין!...

אנגעצויגען, שטארק אנגעצויגען איז געווען דאס געזעגענען זיך און דאס אפרייזען פון דעם הערר בלאנק'ס קינדער, און יעדער האט דאס געפיהלט, און סע איז עפים יעדען געווען אזוי ביטער, אזוי שלעכט אויפ'ן הארצען, אזוי לעדיג אינווענדיג!... נאר ארויסרעדען, אויפדעקען דאס איינער פאר דעם אנדערען האט קיינער ניט געוואלט און ניט געקאנט. יעדער האט זיך געהאט זיינע געדאנקען, יעדער איז געווען פערטומען מיט זיך זעלבסט. נאר די קלייגע קינדער האבען פערטרויט איינם דעם אנדערען זייערע געפיהלען מיט זייערע געדאנקען.

— זעה נאר זעה, מאכי, וואס פאר א הויכער מויער! אי־אי־אי! ביי אונז איז ניטא אזא שטוב! אי־אי־אי! וויפיעל פענסטער! וויפיעל קוימענס! וואס איז דאס? פאפאשא! מאמאשא! וואס איז דאס? ווער זיצט דא? וואס פאר א גראז! וואס פאר בוימער!

גליקליכע קינדער! קוועלט־אן, קוועלט־אן פונ'ם גרינעם גראז, פון די שענע בוימער, פון דער גרויסארטינער רייכער נאטור! ניך־ניך וועט איהר אפשר געווואהר ווערען פון אנדערע זאכען, וואס וועלען אייך פערשלאגען דעם קאפ, און איהר וועט פערגעסען די נאטור מיט איהרע שענע בילדער, גלייך מיט אייערע עלטערען

דאָס לעצטע קאָפּיטל.

דער פּאַרהאַנג לאָזט זיך אַראָפּ און דאָס שפּיעל נעמט אייַן ענדע.

א טאַרעראָם, א ליאַרעם, א געפּילדער! מרים־חיה האָט זיך נעקושט מיט די געסט, געזעגענט מיט די קינדער. סאַני האָט געווינט. דער הערר אָסיפּ זעמעל איז אַרומגענאַנגען שטאַרק צערודערט און האָט געסקריפּעט מיט גרויס רעש. מאַרקום האָט זיך בעהאַלטען ביי זיך אין צימער און האָט עפּים אַלע מאָל אַרויסגענומען א קאַנוועדט און האָט איהם צוגעטראָגען צום מויל, צום האַרצען און ווייטער צום מויל. די קליינע קינדער האָבען צענויפּגעלאַנט זייערע קוקלעס, וואָס די באָבע האָט זיי געקויפט. נאָר איין רעוועקא איז אַרומגענאַנגען זעהר צערודערט און איין באָק האָט איהר אזוי געפּלאַמט, אז זי האָט זיך נעמוזט פערשטעלען מיט נאָזטיכעל. נאָר מעהר פון אַלעמען איז געווען פערנומען אונזער פיעלגעליבטער געטרייער משרת פרויקע: ער האָט דאָס נעבאַך געהאַרעוועט מיט אַלע זיינע כחות, לויפענדיג אויף די טרעפּ — טאָ אַראָפּ, טאָ אַרויף, און האָט געשלעפּט פון די קעשענים לעקאַך, ניס און קאַנפעקטען, און האָט נעקנייפּט זלאַטקע די שוואַרצע און מלכה דאָס מיידעל און האָט זיי געזאָגט:

— נו, קינדער? מאַרש! מאַרש! וואָס האָב איך אייך געזאָגט? חא־חא־חא! מאַרש אין אייער רוה אריין, פון וואַנען איהר זענט נעקומען! און מיר, זעלדע, וועלען בלייבען פאַסטאַראָמו אויף אונזער מיסט — טרא־לא־לא! טרא־לא־לא! טרא־לא־לא!...

* * *

סענדער בלאַנק האָט זיך געזעגענט מיט די קינדער זעהר ליעבליך. ער האָט זיך צעקושט מיט רעוועקא'ן, מיט חיימ'ען, מיט חיימ'ס קינדער, און האָט עטליכע מאָל איבערגערעדט, וואָס ער האָט פערגעסען שענקען זיי עפּים א מתנה.

— או־וואַ! או־וואַ! פאַר וואָס האָט איהר מיך נעכטען, אייערנעכטען ניט דערמאָנט? או־וואַ!...

מען־אַראָפּ דאָס היטעל און געבען־אָפּ דעם גוט־מאָרגען פון דער ווייטען.

פּלוצים, מע קוקט זיך נאָרנישט אַרום, אָט איז שוין דער וואַלד! פּלוצים איז ווי פינסטערער געוואָרען און עס האָט מיט א מאָל א זעץ געטהאָן א גרינער, א פרישער אַראָמאַט אין נאָז אַריין, און עס איז עפּיס ווי קיהלער געוואָרען אויפ'ן לייב. מע הערט כמעט יעדען קלאָפּ פון די פּיס פון די פערד און פון די רעדער. ווי א לאַנג, שמאָל שנירל ציהט זיך דער וואַלד; פון ביידע זייטען יונגע בעריאָזעס, ווי מיט קרייד אָפּגעווייסט; קייןווינט איז ניטאָ, און זייערע גרינע בלעטלעך געפינען זיך בערוהיגט, שטיל; צוויישען דעם ים מיט בוימער לייכט זיך דורך די ליכטיגקייט — לויטער, פונקט ווי א שפּיגעל. פון ווייט הערט מען א קול: „אַאו!" און דער וויעדער־קול ענטפערט אויך „אַאו!"... נאָר אָט האָט זיך שוין דער וואַלד אויך געענדיגט, און מע איז אַריינגעפאָהרען אין א זאַמד, א נעריכט, טרוקען זאַמד, וואו די פערד נעהען געמאָסטענע טריט, און דער וואָגען קאַטשעט זיך פאָרויס, און אָפּטמאָל חאָפּט זיך אַרויס פון איין אקס אָט ווי א זיפּץ, אָדער א קרעכץ. די פערדלעך איז נישט גרינג צו שלעפּען די פּיס פונ'ם זאַמד. דער רייזענדער איז דעמאָלט אויפגעלענט אָנצושפּאַרען זיך אויף א זייט און חאָפּען א דרימעל, אָדער אַזוי ליגען אויסגעצויגען און קוקען אַהין, אין דער ווייטקייט, און קלערען, טראַכטען, אָדער גאָר ניט קלערען, אַזוי לאַנג, ביז דער בעל־ענלה טהוט א געשריי אויף די פערד מיט א פייף, און די פערד טהוען פּלוצים א שלעפּ דעם וואָגען און הויבען־אָן ווייטער לויפען, ווי פריהער, ביז עס קומט צום טייך, וואו די פערד שרעקען זיך פריהער און נאָכדעם נעהען זיי טריט ביי טריט, און דאָס וואַסער זשומעט, רוישט אונטער די רעדער. און אז מע קוקט אַראָפּ, זעהט מען דעם אָפּשיין פון דער זון, וואָס ציטערט אין וואַסער און וויעגט זיך אַהין און אַהער, גלייך ווי מע ווארפט זי אונטער אין א לויפלעך... נאָך דעם טייך איז נאָך אַביסעל זאַמד, און ווייטער — דער זעלבער בריטער פּאָטשטאָוער שליאָך מיט די

אַצינד, וואָס זענען אויך אַמאָל געווען קינדער און האָבען אויך געקוקט אויף דעם דאָזיגען גראָז, כּיט די דאָזיגע בוימער, מיט דער דאָזיגער זון, מיט די זעלבע אויגען, וואָס איהר קוקט אַצינד... גליק־ליכע קינדער! געב גאָט אויף לאַנג, אויף לאַנג אייער גליק!...

נאָר ווי וויסט אוּן פּינסטער עס איז אונזערע רייזענדער געווען אויפֿן האַרצען, אַווי, פּערקאָהרט, לֵיכטיג, פּריש, ווארעם, גרין אוּן פּרייליך איז געווען אין דרויסען. אין די לעצטע טעג פּונ׳ם חודש מאי איז דאָס געווען, אוּן די זון האָט נאָך ניט אַווי געברא־טען, ווי גענוארעמט, געלייכט, געמאַכט לעבעדיג אַלץ, אי דאָס גראָז, וואָס אויפֿן פּעלד, אי די שעפּעלעך, וואָס אין פּעלד, אי די מענשען מיט די קליינע מענשעלעך, די קינדער, וואָס קריכען־ארוים נאָנץ פּריה פּוּן די פּינסטערע האַלב־צעוואַלגערטע שטיבעלעך, פּונקט ווי די טאראַקאַנעס פּוּן די שפּאַלטען — אַלע אוּן אַלץ בענשען, לוי־בען אוּן דאַנקען די שענע וואַרעמע לֵיכטיגע זון, וואָס שטעהט אַצינד אין האַלבען הימעל אוּן גיסט פּוּן זיך איהר צערטלֵיכע וואַרעמקייט אויף דעם גרויסען בריייטען פּעלד, וואָס האָט דאָ ניט לאַנג אַרויפֿ־געצויגען אויף זיך דאָס גלאַטע גרינע קלייד. ווי א לויטערער שפּיגעל איז ריין דער הימעל; עס שווימען אַרום ערטערווייז שי־טערע שטיקער וואָלקענס, נישט אויף א רעגען, נאָר אַזוי שווימען זיי, אַזוי לאַנג, ביז זיי ווערען צעקראַכען, צעגאַנגען, אוּן מע ווייסט ניט, וואוהין זיי זענען אַוועק. ווייט־ווייט אויפֿן האָריזאָנט זעהט זיך אַרוים א שפּיץ קלויסטער, אַדער א גרינער דאַך פּוּן א פּריצ׳י־שען הויף, עס בעווייזט זיך אויף א מינוט אוּן עס ווערד ווייטער פּערשוואוּנדען. דער וועג איז א פּאַסט־וועג אוּן איז גלייך, ווי אויף א ברעט. דער שטויב איז נאָך ניט אַזוי גרויס, ווי אין חודש תמוז. די סטאיפּעס פּונ׳ם טעלעגראַף פּליהען פּאַרבי! פּאַרבי! אוּן עס שווינדעלט אין די אויגען, אוּן מע הערט א געזאַנג פּוּן פּויגעלעך, אוּן מע זעהט דעם גערודער, וואָס עס טהוט זיך צווישען די קליינע בעשעפענישען אין דער נאַטור. גויים מיט זייערע אָכסען אוּן מיט זייערע אַקער־צייג בעגעגענט מען גאַנץ אָפט; אייניגע פּוּן זיי נע־

טרעטען אין איין אַנדער זייט, און האָט זיך נענומען אריינצוזעצען די דאָמען, רעווען־קאַ'ן מיט סאָני'ן, אין וואָנען אריין אזוי נעטריי, גלייך ווי ער וואָלט דערפאר גענומען נאָט וויסט וואָס פאר א נעהאלט !...

אין צווי מינוט אַרום איז שוין קיין צוג נישט נעווען; נאָר א וויסער צעגאַנגענער רויך האָט זיך נעקויקעלט־נעקויקעלט און איז אויף פערשוואונדען וויט־וויים, אין דעם אונטערגעפאַרבטען הימעל, און א שטאַרקער פייף מיט א טויבען נערויש האָט נאָך אביסעל נעקלונגען אין די אויהערען פון דעם פערשוואונדענעם צוג. נאָר גיך איז אלץ שטיל נעוואָרען. דער בופעטשיק פערמאַכט שוין זיין קרעמעל; דער סטאַראָזש פערקלאַפּט שוין די טיר; די נאָ־סילשטשיקעם מיט די זשאַנדאַרמען צעגעהען זיך, דער אהער, דער אהין; און עם ווערד אומעטיג, — פונקט ווי אין א אידישער שוהל פרייטאָג צו־נאַכטס, נאָך מעריב, אז אלע צעגעהען זיך אהיים, נאָר אהרן־משה דער שמש דרעהט זיך נאָך אַרום צענויפקלויבען די איבערנעלאָזענע סידורים אויף די סטענדערס, און יאַרמע דער שוהל־סטאַראָזש קריכט פערלעשען די לאָמפּען מיט'ן מויל און די ליכט מיט צוויי בעשפּינענע פינגער, און קוקט־אַרויס, אז עם זאל שוין זיין נאָך וועטשערע, בכדי ער זאל שוין קאָנען נעהן פערלעשען די ליכט ביי עטליכע בעלי־בתים און חאַפּען דערפאר א טרונק בראַנפען מיט א שטיקעל „שבת'קאַווע" קויל־עטש.

נישטא קיין צוג, נישטא קיין פּאַרשוינען, נישטא קיין העלדען. אפשר וועלען מיר זיך נאָך א מאל מיט זיי בענעגענען?

עם קאָן זיין.

דערוויי'ל לאָמיר זיך נעזענענען.

אויף וויעדערזעהן !

גרינע פעלדער פון ביידע זייטען און מיט די סטויפעס פון דעם טעלעגראף, גלייך צום וואקזאל, וואס מע זעהט ארויס פון דער ווייטען.

אויפ'ן וואקזאל, אין הויף, האבען אונזערע פארשוינען שוין געטראפען עטליבע דראשקעס מיט פאסאזשירען, און די זון האט זיך שוין אננעהויבען אראפלאזען נידעריגער און נידעריגער. אראפ־געשפרונגען פונ'ם וואגען, האט אסיפ נעחאפט די דאמען אונטער די הענד, ווי איין עכטער קאוואליער, און האט זיי אראפגעטראגען אויף דער פלאטפארמע, אויסגעשרינען אויף א קול: „נאסיל־שטשיק!", חאטש דער נאסיל־שטשיק (טרעגער) האט שוין נאר־נים געהאט וואס צו נעמען, מחמת חיים בלאנק האט אין זיינע בריטע ארעמס ארייננעחאפט אלע חפצים מיט די קינדער, אפילו די בולקעס מיט די בייגעל, וואס האבען בעראדפט פערנעמען איין ארט כמעט ווי א פאסאזשיר; נאר אונזער געהרטעסטער אסיפ זעמעל האט געהאט א „בריטען כארעקטער", און האט ליעב געהאט אין וועג אויסשטעלען זיך לייטיש, ווי א פיינער מענש, אזוי, אז אלע זאלען ארום איהם פערדיענען... ארויננעלאפען אין זאל ער־שטער קלאס, האט דער הערר זעמעל א געשריי געטהאן זעהר בריים: „עי, טשעלאוויעק! טשאיו!" — חאטש עס איז געווען צעהן מינוט צום צוג, און קיין טיי האט זיך לחלוטין קיינעם נית געלוסט. דער הערר זעמעל האט נישט נעקאנט לויידן, וואס דער בופעטשיק שטעהט צענויפגעלענט די הענד. קיין טיי האט ער אליין נישט געטרונקען, ווייל ער האט בעדארפט צוועקלויפען נאך בילעטען, און בדרך הליכה איז ער צוגעלאפען צום בופעט, האט גיך בע־טראכט דורך די אשקאלירענע בריליען און אויסגעשמעקט מיט דער נאז אלע גוטע זאכען, וואס אויפ'ן בופעט, האט אויסגעטרונקען (ווייטער אהן חשק) און פערביסען, זיך צעצאהלט ארענטליך, גע־נומען בילעטען, מיט א צווייי־דריי בעקאנטע זיך געווייטעט, שטארק געסקריפעט מיט די שטיוועל, געקוקט דורך די אשקאלירענע בריליען אויף א יונגע דאמע אזוי שטארק, אז די דאמע האט געמוזט אפ־

סטעמפעניו

ש אידישער ראמאן.

נעשריבען אין יאהר 1888

לכבוד מיין לייבהאַרצינען זיידען

רב מענדעלי מוכר־ספרים.

טייערער, געטרייער זיידע לעבען!

„סטעמפּעניו", מיין ערשטער אידישער ראַמאַן, וואָס איז אַנגעשריבען לכבוד אייער לייבען נאָמען, — איז אייערער; ער איז אייערער ניט נאָר דערפֿאַר אַליין, וואָס איך האָב איהם לכבוד אייך געשריבען, נאָר אויך דערפֿאַר, וואָס איהר האָט מיר אַרייניגענעבען א חשק אזא ראַמאַן צו שרייבען.

אין איינעם פון אייערע בריוו זאָגט איהר צו מיר:

„איך וואָלט אייך גערַאַטהען קיין ראַמאַנען נאָר ניט צו שרייבען, דען אייער גוסטע אייער זשאַנר איז נאָר עפּים אַנדערש; און איבערהויפּט, אויב עס איז נאָר רַא אין דעם לעבען פון אונזער פאַלק ראַמאַנען, זענען זיי עפּים נאָר אַנדערש, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער. מען מוז עס גוט פערשטיהן און נאָר אַנדערש שרייבען"...

אייערע ווערטער זענען מיר טיף אין מוח אַרין, און איך האָב אַנגעהויבען צו פערשטיהן אויך וויפיעל א אידישער ראַמאַן דאַרף זיין אַנדערש פון אַלע אַנדערע ראַמאַנען, מחמת דאָס אידישע לעבען בכלל און די אומשטענדען, ביי וועלכע דער איד קאָן לעבּ האָבען, זענען נאָר ניט גלייך, ווי ביי אַלע אַנדערע פעלקער. היינט אויסער דעם האָט דאָך דאָס אידישע פאַלק זיין אייגענעם כאַראַקטער, זיין

סטעמפעניו איז געווען, פון וואנען ער שטאמט און וואס איז מיט איהם דער יחוס.

נאר נישט סטעמפעניו אליין איז דאָ אינגאנצען דער מיוחס. מיין כונה איז געווען מיט דעם דאזיגען ראמאן צו בעשאפען דריי פערזאנען, אדער, ווי מע רופט עס אן, „הויפט־העלדען": דעם אידישען קינסטלער סטעמפעניו מיט זיין פיעדעלע, די אידישע־טאכטער רחל'ע די שענע מיט איהר אידישער עהרליכקייט און דאָס אידישע ווייבעל פרייד מיט איהר סוחר'ישען גייסט און מיט איהר צי־טערען איבער'ן קערבעל — יעדער מיט זיין בעזונדער וועלטעל. סטעמפעניו, רחל'ע און פרייד — דאָס זענען מיינע פאַרשוינען די מיוחסים, וואס זיצען אויבען־אן אין בויה, און די אלע איבעריגע זענען שוין גלאט אזוי זייטיגע פארשוינען, וואס חאפען זיך איבער, ווי עס איז, זיצען תמיד אקעגען. דערפאר בין איך אפגעקומען די איבעריגע חברה מיט א צווייי־דריי וועדטער, און מיין גאנצע האַרץ־וואניע האָב איך אוועקגעגעבען יענע דריי מיוחסים.

איך מיין, אז אידישע מוזיקאנטען, דאָס הייסט, אונזערע חברה כלי־זמר, זענען פאר זיך גאר א בעזונדערע וועלט, און ס'איז כדאי אריינצוקוקען אין זייער לעבען אריין פיעל טיעפער, אלס איך האָב עס געטהאן אינ'ם דאזיגען ראמאן. מע בעדארף דערצו האָבען אייער אויג, זיידע לעבען, אייער פעדער מיט אייער התמדה.

אך, וואו נעמט מען התמדה, ישוב־הדעת? נעדולד וואו נעמט מען?

„איבער א וועדק — זאגט איהר מיר אין אינדערען בריף — איבער א וועדק, ליעב אייניקעל, בעדארף מען שוויצען, מען בעדארף ארבייטען, פיילען איטליכס וואדט; נעדענקט, וואס איך זאג אייך — פיילען, פיילען!"

פיילען! אט דאס איז טאקי די צרה מיט אונז, יונגוואדג, וואס מיר האָבען קיינמאל קיין צייט ניט און חאפען־אפ דאס גאנצע וועדק, שטעהענדיג, ווי מע זאגט, על רגל אחת, טאקי אין איין

אייגענעם אידישען גייסט מיט בעוונדערע מנהגים און רגילות'ן, וואָס זענען גאָר פערענדערט ווי ביי אַנדערע אומות. אָט די נאַציאָנאַל־סימנים אונזערע, וואָס בלייבען תמיד עכט אידיש, מוזען זיך פֿאַרוויוויזען אין אַ אידישען רָאָמאַן, אויב ער איז נאָר באמת געמומען פון לעבען. דאָס האָב איך אָפּגעלעהרענט פון אייערע רער און דאָס האָב איך געוואָלט פֿאַרוויסזאָגען דורך דער אידישער טאַכטער, רחל'ע די שענע, וואָס שפּיעלט די גרעסטע רָאָלע אינ'ם דאָזיגען רָאָמאַן, און דורך אַלע אַנדערע פֿאַרשוינען, וואָס דרעהען זיך דאָ פֿאַרום איהר. אויף וויפיעל דאָס איז מיר געראָטען — דאָס איז אַ בעוונדערע שאלה; נאָר מיין רצון איז געווען צו געבען אַ אידישען רָאָמאַן, ווי איהר פּאַדערט עס מיט רעכט פון יעדען אידישען רָאָמאַן־שרייבער.

אויך דאָמיט איז סטעמפּעניו אייערער, לויבער זיידע, ווייל דער נאָמען איז אייערער און די אידעע איז אייערע: ביי אייך, זיידע לעבען, אין איינעם פון אייערע לעצטע ווערק, האָב איך בעגעגנט פערבייגעהענדיג דעם נאָמען סטעמפּעניו מיט אַ פּלעשעלע „ליבע־טראָפּען", וואָס אַלע משרתים און דיענסטמיידלעך קויפען עס ביי איהם אויף אָפּצוטהון... דאָס איז שוין געווען גענוג אויף אויפצוועקען אין מיין זכרון די אַלע וואונדערליכע מעשיות, וואָס איך האָב זיך אָנגעהערט יונגעלווייז אין חדר אויף סטעמפּעניו'ן — און מיין פאַנטאַזיע האָט מיר שוין אונטערגעהאָלפען צו בעשאפען דעם דאָזיגען רָאָמאַן.

עס קאָן זיין, אַז אין פיעל מקומות, ווי למשל אין דער ליטאַ, האָבען אידען פון קיין סטעמפּעניו גאָר ניט געהערט, און דעריבער וועט דער נאָמען אַליין עפּים אויסקומען ביי זיי משונה־ווילד; דער־פאַר אָבער איז דער דאָזיגער נאָמען זעהר גוט בעקאַנט ביי אונז, אין דער גאַנצער גלופּסקער סביבה פון מאַזעפּעווקע ביז יעהופּעץ, און וועט שמועסט דאָרט, אין אייערע שטעדטלעך, אין גנילאָפּיאַטסק, צוויאַטשיץ און טונעיאַדעווקע — דאָרט ווייסט אַ קינד אויך, וועט

I.

סטעמפּעניו'ס יחוס.

סטעמפּעניו — דאָס איז א מין צונעמעניש, וואָס איז איהם איבערגענאַנגען בירושה פון זיין טאַטען; זיין טאַטע, עליו השלום, איז געווען א כלי־זמר, האָט געהייסען בערעל באָס, אָדער „בערעל סטעמפּעניר", פון סטעמפּעני, אזא דאָרף אינ'ם געגענד פון מאזע־פּעווקע, געשפּיעלט אויפ'ן באָס און איז אויך געווען א גוטער בדחן, א שענער גראָס־זאָגער, א פערשלעפּטע קרענק, האָט זיך פערשטעלט אויף אלע חתונות פאַר א בעטלער, איבערגעקאָכט ווי א אידינע געהט צו קינד און שרייט: „באָבעניו, איך שוועהר אייך ביי א פּאָר תפלין, אז עס וועט מעהר אזוי נישט זיין!"... אָדער געלאָזט פּלוצים א וואָסער אין מיטען שטוב, אזוי אז אלע אידען האָבען פערקאַטשעט די פּאָלעס און די ווייבער האָבען אונטערגעהויבען די קלייד־לעך; אָדער נאָר אויפגעהאַנגען א לונג־און־לעבער דער מחותנת'ט אויפ'ן פּאַרטוך, און נאָך אזעלכע אַנשטעלען און קונצען לרוב.

כלי־זמריי איז ביי זיי געגאַנגען בירושה פון א סך דורות: בערעל באָס, אָדער בערעל סטעמפּעניר, ווי מיר ווייסען שוין, האָט געשפּיעלט אויפ'ן באָס; בערעל'ס טאַטע, רב שמואל'יק טראָמייט, האָט געשפּיעלט אויפ'ן טראָמייט; זיין זיידע, רב פייביש צימבלער, האָט געשפּיעלט אויפ'ן צימבעל, און זיין עלטער־זיידע, רב אפרים פאיאל... הכלל, סטעמפּעניו קומט־ארוים פון כלי־זמרים ביז צעהן דורות — און ער שעמט זיך דוקא ניט דערמיט, ווי ביי אידען, צווישען אונז רעדענדיג, שעמט זיך דער בעל־מלאכה מיט זיין גראָד; און עס איז גאָר קיין חידוש ניט: אזא נאָמען, ווי סטעמפּעניו האָט נעהאַט אין מאזעפּעווקע, אזא שם, ווי ער האָט זיך געקויפט אויף דער נאָנצער וועלט כמעט, איז ניט קיין קליינינקייט. א וועלט אויסצורעדען — סטעמפּעניו!

אטהעם, נישט אפנעשטעלט זיך אויף יערען נעראנק, אויף יערען וואָרט בעזונדער, צו ארבייטען און פיילען, ווי איהר טהוט. איך וויים, ליעבער זיידע, איך פיהל עס, ווי נויטיג עס איז געווען איבערצוליטערען „סטעמפעניו'ן" אין עטליכע וואסער־רען. אודאי ביי אייך וואלט סטעמפעניו בעקומען נאר איין אנדער פנים; פון אייערע הענד וואלט ער ארויס אנדערש, נאר אנדערש; ביי אייך, זיידעניו, וואלט שוין דאָ נעווען א „מעשה איבער א מעשה", א „מעשה אין א מעשה" און „די מעשה אליין".

„איך האָב ליעב, — זאגט איהר וויעדער אין א בריף — אז חוץ דעם שענעם פנימ'ל זאל אין א קארטינקע אויך זיין לעבען, שכל און נעדאנק, ווי אין א לעבעדיגען מענשען; א קארטינקע בעראָרף, חוץ שענע מליצה, אויך מיך לאזען עפים הערען"...

אט דער סוד איז אבער אנטפלעקט נאר אייך אליין און ווייטער קיינעם ניט; בעשאפען בילדער, וואס זאלען האבען אין זיך צוויי נעשטאלטען, א רעכטע זייט מיט א לינקער זייט, איין אויבערצייג מיט איין אונטערשלאג, אזוי אז אינ'ם אפענעם זאל ליגען בעהאל־טען א פערבארגענעם, א תוך־זאך — דערויף, זיידע לעבען, זענט איהר נאר אליין דער אייגצינער קינסטלער אין אונזער ליטעראטור, און ווער קאן זיך צו אייך גלייכען? מיר, יונגחאנדז, דאנקען נאט, וועז די מעשה אליין קומט ביי אונז אזוים בשלום, אהן א מום, מיט אלע אברים פון א ליטעראריש בעשעפענים.

נעמט זשע אויף, ליעבהארציגער זיידע לעבען, די מתנה — מיין ערשטען אידישען ראמאן, ויהי רצון, און ס'זאל זיין דער גוטער ווילען פון זיין ליעבען נאמען, אז מיין סטעמפעניו זאל נעפינען לייטזעלינקייט אין אייערע אויגען, און איהר זאלט האבען נחת, ווי איהר ווינשט זיך אליין, פון אייער איבערנעבענעם אייניקעל

דעם מחבר.

סיוון, 1886.

ביי די חתונה־לייט אין האַרצען און געפינט דאָרט אַ וויעדער־קול. דאָס האַרץ בכלל, און דאָס אידישע האַרץ בפרט, איז אַ פּיעדעלע: מע קוועטשט די סטרונעס און מע ציהט פון דעם אַרויס פערשיעדענע, און צום מיינסטען טרויעריגע, וויינענדיגע ליעדער... מע דאַרף נאָר האָבען דערצו אַ רעכטען מוזיקאַנט, אַ בריה, אַ כלי־זמר, אַזאַ בריה, ווי סטעמפּעניו איז געווען.

אוי, איז סטעמפּעניו געווען אַ בריה! ער פלעגט אַ חאַפּ טהון דאָס פּיעדעלע און אַ פּיהר טהון מיט'ן סמיק, איין פּיהר טהון, נישט מעהר, פלעגט דאָס שוין אָנהויבען ביי איהם צו רעדען. אָבער ווי אַזוי, מיינט איהר, רעדען? טאַקי מיט ווערטער, מיט אַ צונג, ווי, להבדיל, אַ לעבעדיגער מענש. רעדען, טענה'ן, זינגען מיט אַ געוויין, אויפ'ן אידישען שטייגער, מיט אַ גוואַלדערנישׂ, מיט אַיין אויסגעשרייַ פונ'ם טיעפען האַרצען, פון דער נשמה. דעם קאָפּ פלעגט סטעמפּעניו פערוואַרפען אויף אַ זייט, די לאַנגע שוואַרצע פאַטילע האָר צעוואַרפען אויף זייַנע בריייטע אַכסלען, די אויגען, די שוואַרצע ברענענדיגע אויגען, פערריסען אַרויף, און דאָס שענע ליבטיגע פּנים פלעגט ביי איהם ווערען מיט אַ מאָל בלייך, ווי דער טוידט; אָט נאָך איין מינוט — אוים סטעמפּעניו! מע זעהט נאָר, ווי אַ האַנד פליהט אַרויף און אַראָפּ, אַרויף און אַראָפּ, און עס הערען זיך פער־שיעדענע קולות, און עס גיסען זיך אַלערליי מיני נעזאַנגען, און אַלץ אַזעלבע אומעטיגע, טרויעריגע, אז עס נעמט־אָן ביי'ם האַרצען, עס ציהט ביי דער נשמה, עס נעמט־אַרוים דאָס נעזונד. דער עולם געהט־אויס מיט אַלע כחות, מע שטאַרבט, מע שטאַרבט מיט אַלע אברים. דאָס האַרץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען ווייגען. און סטעמפּעניו? — ווער סטעמפּעניו? וואָס סטעמפּעניו? פרענט איהם בחרם, וואו ער איז אין דער וועלט? ער טהוט זיך זיינם: „טיאַך־טיאַך־טיאַך" — און געגוג! און אז ער הערט־אויף צו שפּיעלען, טהוט עס אַ שמיץ דאָס פיעדעלע און נעמט זיך אָן ביי'ם האַרצען; די אויגען ברענען איהם דעמאָלט ווי צוויי הברלות,

א זכיה איז נעווען אומערום ביי אידען, אז מע האָט געהאָרכט ניסי בעלזער זינגען, גריק בדחן — זאָגען, און סטעמפּעניו'ן — שפּיעלען. דערפון קאָנט איהר זיך שוין מעלדען, אז סטעמפּעניו איז ניט געווען קיין פּשוט'ער כלי־זמר, קיין אַבי־ווער, און מסתמא האָט ער זיך פּערדיענט אזא שם צווישען אַלע גרויסע נישט אומ־זיסט. אידען האָבען ליעב מוזיק און פּערשטעהען נגינה — דאָס וועלען אונזערע שונאים אויך ניט אָפּלייקענען, און הגם, אז מע וויל שמועסען צוריק, קומט דאָך דעם אידען אויס צו הערען מוזיק עפּים ניט אזוי אָפּט, דען וואָס איז מיט אונז אזוי די שמחה, מיר זאָלען זיך פּלוצים פּערנעמען מיט שפּיעלען אַדער מאַנצען? דאָך, איהר מעגט אייך זאָגען וואָס איהר ווילט, זענען מיר פּאָרט מבינים, שארפּע מבינים הן אויף זינגען, הן אויף שפּיעלען, הן אויף אַלע אַנדערע זאכען. צו אונז אז עס קומט אַראָפּ א חזן, לויפען מיר אויף בילעטען איהם הערען, און כלי־זמר אויף א חתונה איז דאָך אודאי ביי אונז א חיוב. הערען וויי די „קאָפּעליע" שפּיעלט א „שטיקעל" צו דער גילדענער יוך, נעווהנליך, נישט קיין פּריי־ליכם (א פּריילעכם אויף שפּעטער) — דערפּאר וועלען מיר אווענ־נעבען א זאָק באָרשטש. דער עולם זיצט מיט נרויס דרך־ארץ, און די כלי־זמר שפּיעלען איין אומעטינס, א „מאַראַנע", א ווייענדיגס. דאָס פּיעדעלע ווייגט, פּערגעהט זיך אויף דער גראָבער סטרונע, און די איבעריגע חברה האַלט איהם אונטער אויך נאָנץ טרויעריג. עס פּאַלט־אָן אויפ'ן עולם א שטיקעל מרה־שחורה, און יעדער ווערד ווי פּערזאָרגט, אפילו נאָנץ אנגענעהם, נאָר פּערזאָרגט: יעדער פּערטראַכט זיך, לאָזט־אַראָפּ די נאָז, און רייבענדיג מיט'ן פינגער אין טעלער, אַדער קנעטענדיג קייקעלעך פון דער פּרישער חלה, פּערטיעפט זיך יעדער אין זיינע נעדאַנקען, אין זיינע טרויעריגע נעדאַנקען, דען יעדער האָט זיך מסתמא זיין זאָרג. און קיין צרות דאַרף א איד ניט נעהן לייהען. און אזוי ווערט צענויפּגענאָסען דאָס אומעטיגע שפּיעלען מיט די טרויעריגע מחשבות אינאיינעם, און יעדער קרעכץ פּונ'ם פּיעדעלע „טיאָך־טיאָך־טיאָך" רופט זיך אָפּ

II.

סטעמפעניו מיט זיין „קאפעליע".

דעם רעש, וואס סטעמפעניו האט אנגעמאכט, קומענדיג ערגיץ אין א שטעדטעל מיט זיין קאפעליע (אַרקעסטער), און דאס קאכענש, וואס עס האט זיך בשעת מעשה געקאכט, איז גאר נית צו בעשרייבען.

— שאט, אן שניידט זיך עפים א בויד פון הינטער די מיהלען מיט פיער פערד; דאס זענען אודאי די מחותנים, הא?

— ניין, דאס זענען די כלי־זמר. דאס פאהרט סטעמפעניו מיט זיין קאמפאניע.

— א? סטעמפעניו? סטעמפעניו איז שוין דא? אט דאס וועט עס זיין א פרייליכע חתונה ביי חיים־בנציון גלאק, א מכה איהם!

אי[illegible] וויבלעך וועלן רויטליך. די אידישע מיידלעך חאפען זיך צו פערקעמען און פערפלעכטען די לאנגע צעפ. יונגלעך פערקאטשען די הויזלעך אריבער די פולקעס און מע לויפט מקבל פנים זיין סטעמפעניו'ן. און אפילו אידען, בעווייבטע אידען, שוין מיט בערד, בעווייזען אויך מיט א שמייכעלע, אז עס טהוט זיי ווילד הנאה, וואס סטעמפעניו איז נעקומען שפיעלען די חתונה צו חיים־בנציון גלאק; מהיכא־תיתי, וואס אהרט דאס זיי? עס קאסט זיי נעלד?

ביז די בויד פאהרט־צו צו דער אכסניה וועלן דערווייל די נאס פול מיט מענשען; יעדער איז נייגיעריג א קוק טהון אויף סטעמפעניו'ן מיט זיין קאמפאניע און שטעלט זיך אפ אויף א רגע'לע.

— זעה נאר, ווי מע שפארט זיך! — שרייט יעדער בעזונדער, און שפארט זיך ארוים צום אויבען־אן, ווי דער שטייגער איז ביי אידען. — זעהר נאר זעה, ווי ער ארבייט מיט די עלענבויגענס און ווילּ דוקא זיין דער ערשטער! וואס האט איהר דא נית געזעהען? כלי־זמר ווי אלע כלי־זמר!

און זיין שען פנים שיינט, ווי די נאנצע וועלט. דער עולם חאפט זיך אויף ווי פון א שלאף, פון א טרויערינען נאר א זיסען שלאף, און אלע אידען הויבען־אן ארויסצוזאגען זייער התפעלות, אלע אין איין קול. מע אכקעט, מע אכקעט, מע לויבט, מע שמוצערט, מע וואונדערט זיך, מע קאן זיך נאר ניט אפלויבען.

— ננגו, סטעמפעניו! אי, סטעמפעניו!

און די ווייבער? פון די ווייבער איז נאר נישטא וואס צו רעדען. ס'איז א גרויסער ספק, אויב עס וועלט אין שוהל ערב יום־כפור צו קנויטלעך לעגען פערגאסען אזוי פיעל מרערען, ווי־פיעל מרערען עס פלענט דא אויסגעגאסען וועלען ביי סטעמפעניו'ס „שטיקלעך"; אויף חורבן בית־המקדש דארף מען אזוי פיעל ניט ווייגען, ווי די ווייבער האבען נעווייגט בשעת סטעמפעניו'ס שפיעלען.

— לאז מיך נאט בענטשען, אז אויף מיין קלענערער טאכטער'ס חתונה זאל איך קאנען אראפברענגען סטעמפעניו'ן, רבונו של עולם!

אויף אזא אופן האבען זיך נעווינשעוועט די ווייבער, אויסנע־ווישען זיך די פערשוואלענע רויטע אויגען און אויסגעשנייצט זיך דאס איבערינע ביסעל נאז, און דענסטמאל, בשעת ווינשעוועו, האבען זייערע העלזער פערעל מיט די גילדענע אויהערינגלעך, מיט די פינגערלעך, מיט די ברעשען, גארנעל־קייטען און מיט דער איבע־רינער אידישער ציערונג נעשיינט און נעבלישטשעט און נעפינקעלט מיט פייער.

און וועי שמועסט די מיידלעך, די „מאמזעלען", — די זענען נאר נעבליבען שטעהן צוגעקאוועט צו זייערע ערטער, ווי די טאקען, נעקוקט אויף סטעמפעניו'ן מיט זיין פיעדעלע, נישט נעריהרט מיט קיין אבר, נישט נעפינטעלט מיט קיין אויג; נאר וואו ניט וואו, דארט ערניץ אויף יענער זייט קארסעט, קלאפט דאס הערצעל: טיק־טיק־טיק, און עס חאפט זיך ארויס אפטליך פון דארט א פער־בארנענער זיפץ...

קאבען, דען דער חתן איז שוין אויך צריינגעפאהרען אין שטאדט צריין מיט א האלבער מאה בחורים, וואם זענען ארויסגעפאהרען אקעגען דעם חתן ביז צו יענער זייט מיהלען — והעיר יאמפּעלי, און דאם שטעדטעל יאמפּעלי, צהלה ושמחה, — קלינגט און פרעהט זיך נאר אויף איין אנדער אופן...

אזוי איז אין יאמפּעלי, אזוי איז אין סטריסטש, אזוי איז אין אלע שטעדטלעך, וועלכע האבען א זכיה ארפאצוברענגען סטעמפּעניו'ן אויף א חתונה, און אזוי איז אויך דא, אין מאזעפּעווקע, וואו סטעמפּעניו האט זיך בעזעצט אויף תמיד. הכלל, עס קאכט מיט סטעמפּעניו'ן די גאנצע וועלט!

III.

סטעמפּעניו'ס הכנות.

וואם איז אין מאזעפּעווקע אזוי גרויס די שמחה?

רב חיים־בנציון גלאק מאכט חתונה די קלענערע טאכטער, די מיזינקע רבקה'לע, — נו, פאר וואם זשע זאל מען זיך ניט משמח זיין מיט איהם? עס איז כדאי צו זיין אויף אזא חתונה: פארט, ווי זאגט מען, א נגיד אין שטעדטעל. אלע וועלען זיין אויף דער חתונה: וועד פאר גוט־פרייגדשאפט, וועד פאר קנאה, וועד פון יוצא וועגען, און וועד צו בעווייזען דעם ווייב'ס פערעל, די אויהע־רינגלעך, אדער די נייע גארנעל־קייט, וואם ער האט געברענגט דעם ווייב פון'ס יריד, און נאך מעהר — צוליעב סטעמפּעניו'ן. הכלל, אלע זענען דא אויף דער חתונה! גאנץ מאזעפּעווקע פרעהט זיך ביי חיים־בנציון גלאק אויף רבקה'לע'ס חתונה! און וועד שמועסט אייזיק־נפתלי מיט'ן ווייב און מיט די קינדער אודאי, דען אייזיק־נפתלי איז חיים־בנציון גלאק'ס א שותף אין קלייט, א שותף אין דער מיהל, און דערצו א שטיקעל קרוב אויך, סע הייסט, אייזיק־

אזוי טענה'ט איטליכער פאר זיך און שטופט זיך ארויס צו דער בויה, פון וועלכער די חברה כלי־זמר הויבען זיך אן ארויסצו־רופן איינציגווייז.

פריהער פון אלע קריכט־ארויס רב יאקעל קאנטרבאם (וואס שפיעלט אויפ'ן קאנטרבאס), א בייזער איד מיט א צעפלעצטער נאז און מיט שטיקלעך וואט אין די אויהערען. נאך איהם רוקט זיך רב לייביש מיט'ן קלארנעט, א שלעפעריג אידעל מיט א פאר גראבע ליפען. שפעטער בעווייזט זיך חייקעל הארבעטש, דער געוויסער חייקעל בדחן מיט'ן הארב. שפעטער — א שווארצער קאל־טענעוואטער איד, שרעקליך בעוואכסען, כמעט ווי א וויילדער מענש פון די מדבריות, מיט אזעלכע לאנגע ברעמען, אן עם פאלט־אן א פחד. דאס איז רב שניאור־מאיר דער אונטערהאלטער (סעקונדע). נאך איהם שפרינגען־ארויס א צוויי־דריי יונגען, משונה־ווילדע פער־זעהענישען מיט פערשוואלענע באקען, אונטערגעשלאגענע אויגען, מיט שרעקליכע צייהן, ווי די לאפעטעס. דאס זענען חברה לערענ־יונגלעך, וואס ארבייטען נאך דערווייל אומזיסט, און שפעטער, מיט דער צייט, קאן פון זיי ארויס ליטישע כלי־זמר. און נאר צו לעצט קאטשעט זיך ארויס מיט קרומע אויסגעבויגענע פיסלעך דער געלער מעכטשי פייקלער מיט א בראבאן, וואס איז גרעסער פון מעכטשי'ן א נוזמא. ביי מעכטשי'ן הויבט זיך אן אויסצושיטען א בערדעל, א געל בערדעל, נאר אויף איין זייט פנים, אין דער רעכטער זייט, און די אנדערע זייט, די לינקע זייט פנים, איז נאקעט, הויל ווי א סטעפ. ער, מעכטשי פייקלער, מוזט איהר וויסען זיין, האט חתונה געהאט צו דרייסיג יאהר און האט נענומען, ווי מע שמועסט, א ווייב איין אנדרוגינוס...וויסע־חברה'ניקעס שוויגען ניט מסתמא, אז סטעמפעניו קומט־אן מיט זיין קאפעליע. יעדעס מאל פער־גנב'עט זיך א חדר־יונגעל און טהוט א זעץ אין בראבאן, אדער א ציה די גראבע סטרונע פונ'ם קאנטרבאס. דער חברה־מאן בע־קומט א שנייד אין האלז און נאקען פון רב יאקעל קאנטרבאס דעם בייזען. און די גאס הויבט־אן ביסלעכווייז צו רודערען און צו

— האָסט דו געהערט, מע זאָל אַזוי לאַנג האַלטען הונגעריגע קינדער? — שרייט כלה'ס צד.

— וואָס לויפט מען ארום הין און צוריק?

— וואָס איז פּאַר א לויפען, וואָס מע לויפט?

— אַלע לויפען, אַלע פּילדערען און מע שטעהט אויף איין אָרט, — שענע פּאַראַדקעס!

— אַבי מע לויפט און מע פּילדערט — און טהון וויל קיינער פון דאַנען אַהין.

— טאָמער וואָלט שוין גענוג געווען צו רעדען? שוין צייט עפּיס טהון! עס מוז דאָך אמאָל האָבען איין עק!

— נו, גענוג שוין רעדען! לאָז מען שוין אָנהויבען טהון! איין עק לאָז דאָס האָבען!

— וואו זענען די כלי־זמר? — פרעגט חתנ'ס צד.

— די כלי־זמר וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און די כלי־זמר זענען זיך פערנומען מיט זייער ארבייט: מע שמירט די סמיטשקעס, מע שטעלט־אָן די כלים. רב יאָקעל באַם טראַגט א יונגעל פּאַר איין אויהער און טייליט איהם איין שטילער־הייד: „הער, ממזר, איך וועל דיר וווייזען וויי אַזוי צו ציהען סטרונעם!" מעכטשי פּייקלער קראַצט זיך דאָס בעוואַכסענע האַלבע פּנים, נישט קוקענדיג אויף קיינעם. רב חייקעל בדחן רעדט מיט א בעקאַנטען מלמד, נעמט ביי איהם א שמעק טאַבאַק מיט צוויי פינגער און שיט ווערטלעך, ווי פון א זאק. און די איבעריגע כלי־זמר, די פערשוואַלענע יונגען מיט די גרויסע צייהן ווי די לאָפּע־טעס, שטעהען ארום סטעמפּעניו'ן און שמועסען זיך מיט איהם אויס אויף זייער לשון וועגען א וויכטיגען ענין.

— ווער איז אָט די דאָזיגע שעכטע[1], וואָס שטעהט נעבען דער סמיסאַנקע[2]? — פרעגט סטעמפּעניו אויף כלי־זמר־לשון, אַנווויזענדיג מיט די אויגען אויף רחל'ע דער שענער. — גוטע נאָר,

---

[1] שעכטע — נקבה. [2] סמיסאַנקע — כלה.

כּפּתלי'ס ווייב קעהר זיך אָן א שטיקעל אייגענע מיט דער מחותנת'־טע. עפּעס א שטיקעל שני שבשלישי פון דער מאמע'ס צד.

דעריבער דרעהט זיך ארום אייזיק־נפּתלי'ס ווייב, דוואָסי־מלכה, אויסגעשלייערט, ווי איין אמת'ע מחותנת'טע. זי דרעהט זיך ארום און טהוט גאָר ניט, נאָר זי מאכט מיט די הענד און שרייט און פּילדערט, גלייך ווי זי טהוט עפּעס. און דוואָסי־מלכה'ס שנור, דחל'ע די שענע, שטעהט נעבען דער כלה אויסגעצוויקעלט, ווי א בת־מלכה, און איהרע גרויסע בלויע אויגען שיינען, ווי צוויי גרויסע בריליאנטען, און איהרע רויטע בעקלעך שפּיעלען איהר, ווי צוויי בליהענדיגע רויזען. מיט איין האַנד האלט זי דער כלה'ס צעלאָזטע האָר, וואָס די וויבער האָבען איהר צעפּלאָכטען פּאַר'ן „בערעקענם" מיט גרויס געווין, און מיט דער אַנדערער האַנד גלעט זי זיך איהר ווייסען האלז, גאָרנישט צו בעמערקען, ווי א פּאָר שוואַרצע ברעענדיגע אויגען קוקען אויף איהר די נאַנצע צייט גלייך אָהן איין אויפהער... די סאַרווערם מיט די סאַרווערקעס לויפען־ארום, ווי די פּערס'מ'טע מייז. די מחותנים ליאַרעמען: „אוי, גוואַלד! שוין צייט צו באַדעקען די כלה! ביז וואַנען איז דער שיעור צו מוטשען די קינדער, וואָס פּאַסטען נעבאַך אזא זומער־טאָג?" אלע שרייען: „שוין צייט! שוין צייט!" — נאָר טהון טהוט מען גאָרנישט. אייזיק־נפּתלי דרעהט זיך ארום מיט א סאַמעטען קאַשקעטעל, די הענד פּערלענט ארונטער, ווי א מגיה, און דוואָסי־מלכה פּילדערט אויף קולי־קולות. די איבעריגע מחותנים פון ביידע צדדים לויפען איינער איבער'ן אַנדערען מיט די הענד אויף־צו־פּריהער, גלייך ווי זיי וואָלטען געוואָלט טהון אזעלכעס, נאָר מע ניט זיי קיין ארבייט ניט.

— נו, פּאָר וואָס טהוט מען שוין עפּעס ניט? — פּרענט חתן'ס צד.

— פּאָר וואָס הויבט מען שוין עפּעס ניט אָן צו טהון? — ענטפּערט כלה'ס צד.

— האָסט דו נעזעהען, מע זאל האלטען אזוי לאַנג הונגעריגע קינדער? — שרייט חתן'ס צד.

IV.

סטעמפּעניו'ס פּיעדעלע.

בקיצור, גאָט האָט געהאָלפּען, און סטעמפּעניו האָט זיך גענומען בעזעצען די כלה.

אך, איך פּיהל, אז מיין פּערער איז שוואך צו בעשרייבען, ווי אזוי סטעמפּעניו האָט בעזעצט א כלה! דאָס איז ניט נעווען גלאָט אזוי געשפּיעלט, נערימפּעלט; דאָס איז נעווען א מין „עבודה", א נאָט'ס דינסט מיט עפּעס זעהר א הויכען געפּיהל. מיט עפּעס זעהר אַיין איידעלען גייסט! סטעמפּעניו האָט זיך אַוועקגעשטעלט אקענען דער כלה און האָט איהר געהאָלטען א דרשה אויפ'ן פּיעדעל, א שענע א לאַנגע דרשה, א ריהרענדיגע דרשה, איבער דעם פּריי און גליקליך לעבען פון דער כלה ביז אהער, פון איהר מיידעלשטאַנד, און איבער דעם פינסטערען ביטערען לעבען, וואָס ערווארט זי אויף שפּעטער, שפּעטער: — אויס מיידעל! איבערגעדעקט דעם קאָפּ, פערשטעלט די שענע לאַנגע האָר אויף אייביג... גיטא די פּרייליכקייט! זיי געזונד, יונענד. אָט ווערסט דו א אידינע!... עפּעס זעהר נישט פּרייליך, נאָט זאָל נישט שטראָפען פּאר די רעד!...

אָט אזעלכע ווערטער הערען זיך כמעט ארויס פון סטעמפּעניו'ס פּיעדעלע. אלע וויבער פערשטעהען גוט דעם פשט פון דער דאָזיגער שטאַמער דרשה, אלע וויבער פיהלען עס; זיי פיהלען דאָס, און ווייגען דערויף מיט ביטערע טרערען.

— ווי לאַנג בין א י ך אזוי געזעסען — קלערט זיך א יונג ווייבעל, שלינגענדיג די טרערען — ווי לאַנג בין א י ך אזוי געזעסען מיט צעלאָזטע צעפּלאָכטענע צעפּ און האָב נאָר געמיינט, אז מלאכים שפּיעלען זיך נאָר מיט מיר, אז איך בין איינע א גליקליכע? צום סוף... אך, צום סוף!...

— בעשער איהר, גאָט, — טהוט בעטען אַיין אלטע אידינע, א מוטער פון דערוואַכסענע טעכטער — בעשער איהר, גאָט, מיין על-

ירחמיאל, — זאָגט ער צו איינעם פון די געשוואָלענע כלי־זמר־יונגען, — געה נאָר און פראָבע־אויס[3] מהטאם[4], אָבער חידקע[5], ירחמיאל, חידקע!

ירחמיאל קומט ניך צוריק מיט א קלאָרער תשובה:

— דאָס איז ניט קיין שעכטעל[6], דאָס איז שוין א יאָלדאָווקע[7]. דאָס איז אייזיק־נפתלי'ס שנור, פון סקווירע איז זי, און אָט דאָס איז איהר יאָלד[8] — זעהט איהר? אָט דרעהט ער זיך אָרום מיט א סאָמעטענער קאָטערוכע[9].

— די כפרה זאָלסט דו ווערען, ירחמיאל! — זאָגט סטעמפעניו גאָנץ אויפגעלעגט. — אזוי ניך ביזט דו נעוואָהר געוואָרען? ע, זי איז דאָך טאקי גאָר א קליווע[10] יאָלדאָווקע! זע נאָר, זעה, ווי זי מאָטרעט[11] מיט די זיקרעס[12]!

— אויב איהר ווילט — פרעגט ירחמיאל דער פערשוואָלענער ביי סטעמפעניו'ן — אויב איהר ווילט, וועל איך געהן מיט איהר טירען[13]...

— ליג אין דער ערד! — ענטפערט איהם סטעמפעניו. — מע בעט דיך ניט פאָר קיין שילאָטען־שמש. איך וועל אליין טירען מיט צוזעניכע[14].

— אנו, ווארף נאָר ארויס פון דער פיערעל א פאָר שוואַרצע אויגען! — רופט זיך אָן שניאור־מאיר אויף זייער לשון. — שלעפּ נאָר ארויס פון דער פיערעל אידישע קישקעס!...

סטעמפעניו נעמט זיך צום פיערעלע, טהוט א וואונק צו דער חברה, און מע נעמט זיך אָנשטעלען די כלים.

---

[3] פראָבע אויס — ווער נעוואהר. [4] מהטאם — ווער איז זי. [5] חידקע — נעשווינד. [6] שעכטעל — מיידעל. [7] יאלדאווקע — ווייבעל. [8] יאלד — מאן. [9] קאָטערוכע — היטעל. [10] קליווע — שענע. [11] מאָטרעט — קוקט. [12] זיקרעס — אויגען. [13] טירען — שמועסען. [14] מיט צוזעניכע — מיט דער דאָזיגער.

האַרץ, עפּיס גלעט דאָס זי ביי דער נשמה, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט אויף די אויגען, אַהין, פון וואַנען עס גיסען זיך די זיסע קולות, און דערוועהט א פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, און נעמען זי דורך, ווי שפּיזען, ווי שאַרפע שפּיזען. די וואונדער־שענע שוואַרצע פייערדינע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר. רחל'ע ווייל אַראָפּלאָזען איהרע אויגען אַראָפּ — און קאָן ניט.

„אָט דאָס איז סטעמפּעניו?"

אַזוי קלערט זיך רחל'ע די שענע, וועלן דאָס „בעזעצען" האָט זיך שוין געענדיגט און די מחותנים הויבען אָן צו טראַכטען מכח פיהרען צו דער חופּה.

— וואו זענען ערגיץ די ליכט? — פרעגט חתן'ס צד.

— די ליכט וואו זענען? — ענטפערט כלה'ס צד.

און אַזוי וועדט וועדער דער אייגענער געפילדער, וואָס פרי־הער. אַלע לויפען און מע וועיסט ניט וואוהין. מע קוועטשט זיך, מע שטופּט זיך, מע טרעט־אָן אויף מאַזאָלים, מע צערייסט קלייד־לער, מע שוויצט, מע זידעלט די סאַרווערם מיט די שמשים, און זיי זידלען צוריק די מחותנים, און די מחותנים אַמפּערען זיך צווי־שען זיך — עס איז, ברוך השם, גאָנץ לעבעדיג!

אין דער מהומה, וואָס עס וועדט בשעת מע גיהט צוריק פון דער חופּה, חאַפּט זיך סטעמפּעניו אַרויס פון דער קאַפּעליע, און אָט איז ער שוין אויסגעוואכסען צווישען די וועיבער, אָט דא, נע־בען אייזיק־נפתלי'ס שנור, רחל'ע דער שענער. ער וואַרפט זיך איבער מיט איהר מיט א פּאָר וועדטער, צושמייכלענדיג און קרייז־לענדיג זיך זיינע שענע לאַנגע האָר. רחל'ע וועדט רויטליך, לאָוט־אַראָפּ די אויגען אויף דער ערד און ענטפערט איהם דאָס צעהנטע וואָרט. עס פּאַסט ניט עפּיס זיך שטעלען פּלוצים אויסשמועסען מיט א כלי־זמר, און נאָך פּאָר אזא עולם!...

טערער טאַכטער איהר זיווג אין גיכען, נאָר מיט מעהר מזל ווי מיר, נאָר מיט א שענערער דאָליע ווי איך האָב ביי מיין מאַן, נאָט זאָל מיך ניט שטראָפען פאַר די רעד!...

אָט אין אזעלכע מחשבות פאַלען־אריין די ווייבער, און סטעמפעניו טהוט זיך זיינס: ער ארבייט מיט אַלע כלים, און דאָס פיערעלע רעדט. דאָס שפיעלט סטעמפעניו א ווייענדינג, און די קאָפעליע האַלט איהם אונטער. עס ווערד שטיל, אויס ליאַרם, אויס געפילדער. אַלע, אַלע ווילען הערען סטעמפעניו'ן. אידען ווערען פערטראַכט, ווייבער ווערען אנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעטערן ארון ארויף אויף בענק און אויף טישען — יערער ווייל הערען סטעמפעניו'ן.

— ששש! שטילער! עולם, לאָז זיין שטיל!!

און סטעמפעניו צעגיסט זיך אויפ'ן פיערעלע און צעגעהט זיך, ווי א וואַכס: טיאָך־טיאָך־טיאָך — מעהר הערט מען נישט; א האַנר פליהט אויף און אַפּ — מעהר זעהט מען ניט. און עס הערען זיך אַלערליי קולות, און עס גיסען זיך פערשיעדענע מיני נעזאַנגען, און אַלץ אומעטיגע, טרויעריגע, אז עס נעמט אָן ביי'ם הארצען, עס ציהט די נשמה, עס נעמט ארויס דאָס חיות. דער עולם געהט־אויס מיט אַלע כחות, דער עולם שטארבט, שטארבט מיט אַלע אברים. דאָס הארץ ווערד עפּים אזוי פול, אזוי צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרערען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען ווייגען... און סטעמפעניו?—ווער סטעמפעניו? וואָס סטעמפעניו? מע זעהט איהם נאָרנישט, מע זעהט ניט קיין סטעמפעניו, מע זעהט ניט קיין פיערעלע; מע הערט נאָר זיסע קולות, געטליכע נעזאַנגען, וואָס פילען־אָן די נאַנצע שטוב... און רחל'ע די שענע. וואָס האָט נאָך ביז איצט נישט נעהערט קיינמאָל סטעמפעניו'ס שפּיעלען, רחל'ע, וואָס האָט נעהערט, אז ס'איז דא א סטעמפעניו. נאָר זי האָט נאָך נישט נעהערט אזא מין שפּיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דינע נעזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פערשטעהט ניט וואָס דאָס איז? עפּים ציהט דאָס איהר דאָס

וואָס האָט זי מורא? פֿאר וועמען דאַרף זי זיך בעהאַלטן? דער שוועהר, רב אייזיק־נפתלי, איז פערטראָגען מיט דער חתונה: ער געהט זיך אַרום פערלאַנגט די הענד אַרונטער און גיט אַכטונג אויף די סאַרווערם, אַז זיי זאָלען זיך ריהרען ניכער, און די שוויעגער, דוואָסי־מלכה, איז דאָך אַזוי פערפֿאַרעט, אַז מע זאָל ביי איהר אַראָפּנעמען דעם שלייער פונ'ם קאָפּ, וואָלט זי אויך ניט געפיהלט. פערבייַלויפענדיג, האָט זיך דוואָסי־מלכה אפילו יאָ אָפּגעשטעלט א קוק טהון, וואָס טהוט דאָ עפּים סטעמפּעניו נעבען איהר שנור? נאָר זי האָט זיך באַלד בעקלערט: „וויים איך וואָס, נאַרישקייטען, זייערע זאכען, נאָט אייך א גראָשען!"... און איז אוועקגעלאָפען וויטער קאָמאַנדעוון מיט די סאַרווערקעם, זיי זאָלען טהון גיכער. רב אייזיק־נפתלי מיט דוואָסי־מלכה'ן האָבען געקאָמאַנדעוועט אויסגעצייכענט. די סאַרווערם מיט די סאַרווערקעם זענען אַרום־געפֿלויגען, ווי די משוגעים, די מחותנים פון ביידע צדדים האָבען געפֿילדערט, ווי דער שטייגער איז, דער עולם האָט זיך געוואַשען און האָט אָננעהויבען צו פערחאָפּען ערטער אויף די לאַנגע בענק אַרום די לאַנגע טישען, אויף וועלכע עס זענען דערווייל געלעגען אָננעגרייט פרישע בולקעס א גאַנצע שורה, — פֿלוצים איז געוואָרען א גוואַלד: עס איז אויסגעגאַנגען וואָסער פון דער דייזשקע!

— וואו קריגט מען ערגיץ וואָסער? — האָט געפרעגט חתנ'ס צד.

— וואָסער וואו נעמט מען? — האָט נעענטפערט כלה'ס צד.

— וואָסער! — האָט געשריגען דוואָסי־מלכה, שוין אביסל הייזעריגליך.

— וואָסער, וואָסער! — האָט איהר אונטערגעהאַלפען שרייען אייזיק־נפתלי, פערקאָטשעט די פּאָלעס און געמיינט, אז ער טהוט עפּים.

אין דער דאָזיגער נייער מהומה האָט סטעמפּעניו געהאָט די גע־לעגנהייט צו שמועסען נאָך אביסל מיט רחל'ען, וואָס איז גע־וועז ערנסט און עפּים ווי פערטראָכט. איהרע שענע בלויע אויגען

V.

דאָס ערשטע בענעגעניש פון סטעמפּעניו׳ן מיט רחל׳ען.

דערצעהלען דערצעהלט מען פון סטעמפּעניו׳ן פיעל פּערשיע־דענע מעשיות. מע דערצעהלט פון איהם, אז ער קען זיך מיט אַלע מכשפים און מיט אַלע „גוטע לייט", אז קוים וויל ער אָפּרעדען א כלה פון א חתן — קאָן ער, אז ער קען אזא מין „שפּרוך", אז ער דאַרף נאָר א קוק טהון, א רעכטען קוק טהון אויף א מיידעל, — איז זי שוין אָפּגעקאָכט, — מע זאָל נאָר בעהיט ווערען! א סך מאַמעס וווייסען פון דעם סוד און היטען דעריבער זיי׳ערע קינדער, די כלה׳ס, אז וועז זיי דערען מיט סטעמפּעניו׳ן, שטעהט ביי דער זייט איין עלטערע שוועסטער, א מוהמע, א שוועגערין, אָדער אזוי א וויבעל, וואָס האָט א מאן... אמת, דאָס איז פּאַר אונזער העלד נישט אזא שענער קאָמפּלימענט, נאָר וואָס מאכט דאָס אויס? וואָס קאָהר זיך אָן שלום צו מחלוקת? דערפון ווערד סטעמפּעניו׳ס נאָר־מען חלילה נישט קלענער. אַלע וווייסען, אז סטעמפּעניו איז א גוטער „ימח־שמו׳ניק", — נו, בכן איז וואָס? קיין שידוך טהוט מען דאָך ניט מיט איהם, כלעבען, און סטעמפּעניו בלייבט סטעמ־פּעניו

געבענשט זענט איהר, אידישע וויבלעך, וואָס האָבען מאַנען, און געבענשט זאָלען זיין די מאַנסביל׳ען, וואָס האָבען אייך גע־שענקט אזא טייערע מתנה — פרייהייט — און וועה איז צו די מיידלעך נעבאָך, וואָס זענען געבונדען און געפּענטעט, געהיט און אָפּגעהיט, ביז מע דעקט צו דעם קאָפּ — און ערשט דאַן וועלען די מיידלעך אויך וווייבלעך, אויפּגעבונדענע, פּרייע, גליקליכע וווייב־לעך...

רחל׳ע, אלם וויבעל, האָט שוין ניט געהאט וואָס צו אָנט־לויפען פון סטעמפּעניו׳ן, וועז ער איז צוגעגאַנגען צו איהר מיט׳ן פּיעדעל אונטער דער האַנד און מיט א שמייכעלע אויף די ליפּען, —

לען הערען סטעמפּעניו'ן. אייזיק־נפתלי האלט דעם קאָפּ אויף א זייט און הערט זיך איין, ווי א גוטער מבין. דוואָסי־מלכה, ווי זי איז געשטאַנען מיט'ן זיידען טיכל פערבונדען ארונטער, מיט א טעלער אין דער האנד, אזוי איז זי געבליבען שטעהן אין דער פּאָזע. און אפילו די סארווערס מיט די פערקאטשעטע פּאָלעס און די סארווערינס מיט די אונטערגעשטעקטע קלייד־לעך זענען אויך נעבליבען, ווי פערגליווערט, אויף זייערע ערטער אין מיטען שטוב. און סטעמפּעניו האָט זיך צוגאָסען אויפ'ן פיעדעלע מיט אזעלכע טרויערינע אומעטיגע נעזאַנגען, אז דער עולם איז געבליבען אהן אָטהעם, נעשטאַרבענע, טאקי פשוט געשטאַרבענע, טוידטע מענ־שען !... דאָס האַרץ ווערד פול, צעווייקט, און עס שטעלען זיך טרע־רען אין די אויגען. אידען זיפצען, אידען קרעכצען, אידען וויי־נען... און סטעמפּעניו? — ווער סטעמפּעניו? וואָס סטעמפּעניו? מע זעהט איהם נאָרניט, מע זעהט ניט קיין סטעמפּעניו, מע זעהט ניט קיין פיעדעלע; מע הערט די זיסע קולות, געטליבע נעזאַנגען, וואָס פילען־אָן די שטוב... און רחל'ע די שענע, וואָס האָט נאָך ביז היינט ניט געהערט סטעמפּעניו'ס שפיעלען, שטעהט און הערט זיך צו צו די כשופ'דינע נעזאַנגען, צו די זעלטענע קולות — און פער־שטעהט נישט, וואָס דאָס איז? עפּעס ציהט דאָס איהר דאָס האַרץ, עפּעס נלעט דאָס זי, נאָר וואָס דאָס איז — פערשטעהט זי ניט. זי הויבט־אויף די אויגען און קוקט אהין, פון וואַנען עס ניסען זיך די וואונדערליכע מעלאָדיען, און דערזעהט א פּאָר וואונדערשענע שוואַרצע אויגען, וואָס קוקען גלייך אויף איהר, גלייך אויף איהר, וואָס נעמען זי דורך, ווי צוויי שארפע שפיזען; די וואונדערשע־נע שוואַרצע פייערדינע אויגען קוקען אויף איהר און ווינקען צו איהר און רעדען מיט איהר... רחל'ע לאָזט־אַראָפּ דעם קאָפּ און זעהט די וואונדערשענע שוואַרצע פייערדינע אויגען, רחל'ע קוקט אויף אלע זייטען — און זעהט אלץ אָט א יענע וואונדערשענע שוואַרצע פייערדינע אויגען...

האָבען געקוקט ווייט־ווייט, ניט אויף סטעמפּעניו'ן, און איהרע אויהערען האָבען אויסגעהערט פון איהם א גאַנץ לאַנגען שמועס.

און רעדען האָט סטעמפּעניו געקאָנט. ער האָט נערעדט גוט, דער כל־בו'ניק! מיט די רעד האָט ער ארומגענומען ארום און ארום, ווי א גוטער מזיק, געקוקט גלייך אין די אויגען אריין... וואָס זאָג איך? אין האַרצען אריין, טיף־טיף אין האַרצען אריין.

סטעמפּעניו האָט נערעדט, און רחל'ע האָט געהערט, און דער רעש פון די חתונה־לייט איז געווען אזוי גרויס, אז מע האָט ניט נעקאָנט הערען זייער שמועס, א חוץ די לעצטע עטליכע ווערטער:

— אָט דאָס איז אייער משה־מענדעל? — האָט זי סטעמפּעניו א פרעג געטהאָן, אָנגעווויזען מיט די אויגען אויף א יונגענמאַנטשיק, וואָס האָט געהאַלטען א לאַץ פון א אידישער קאַפאָטע און האָט נע'טענה'ט צו יענעמ'ס לאַץ מיט אַלע חושים, מיט אַלע אברים.

— דאָס איז ער... — האָט איהם רחל'ע געענטפערט און איז אָפּגעטראָטען אויף א זייט, ווי בעלעדיגט.

רחל'ע האָט זיך געפונען בעלעדיגט און האָט שוין מעהר נישט נעקוקט אפילו אין יענעם ווינקעל, וואו די כלי־זמר זענען געזעסען. סטעמפּעניו האָט נאָכדעם לאַנג ארומגעפאַדקעווענט ארום איהר, — נאָר עם האָט איהם גארנישט געהאַלפען. מע קאָן בפירוש זאָגען, אז ער איז איהר נמאס געוואָרען, נמאס ומאוס, אָט דער סטעמ־פּעניו מיט זיין עזות'דיגען קוק און מיט זייענ אַלע געגנ... „פּע, כ'איז א חרפה, א בושה, אז א אידישע טאָכטער זאָל נאָר שמעהן אין זייענ דל"ת אמות"...

אזוי קלערט זיך רחל'ע, צוגעהענדיג צוריק צו דער כלה, און איז שוין פּאַרטיג צו פערגעסען, אז ס'איז דאָ א סטעמפּעניו אויף דער וועלט. נאָר — שא! וואָס איז דאָרט פּאַר א געזעלער פּלו־צים? סטעמפּעניו שפּיעלט שוין וויערער א וויינענדיגס, און די קאַפּעליע האַלט איהם אונטער; אויס ליאַרעם, אויס געפּילדער! אידען וועלען פערטראַכט, וויבער וועלען אנשוויגען, יונגלעך, מיידלעך קלעטערען־ארויף אויף די בענק און אויף די טישען — אַלע ווי־

נעבאך מעכטשי פּייקלער: ער קאָכט אויפֿן פּויק, ווי א גזלן; זיין געלט קעפּט האָט ער בעהאלטען אין בראבאן אריין, און מע זעהט נאָר, ווי ער ארבייט מיט די פּלייצעס, צוטופּענדיג מיט די קרומע פּיסלעך. און סטעמפּעניו? סטעמפּעניו שאָרט זיך אָרום די יונגע ווייבלעך, און נאָך מעהר — אָרום רחל׳ען.

— שוויענער, קומט לאָמיר געהן אהיים! — זאָגט רחל׳ע צו דוואָסי־מלכה׳ן, וואָס שטעהט און בעטראכט אייזיק־נפתלי׳ן מיט די ווייסע ארבעט און מיט׳ן קאָפּעלייש.

— קום, טאָכטער, קום! מאָרגען איז א מארק, דארף מען זיך אָפּרוהען. זעה נאָר, ווי זיי האָבען זיך אביסעל צעהולייעט!

און דוואָסי־מלכה געהט מיט רחל׳ען אהיים.

דער טונקעלער־בלויער הימעל ווערד אין איין זייט אביסעל העלער, ליכטיגער. עס שאריעט אויף טאָג. עס טהוט א קרעה איין האָהן, און צעהן אנדערע האָהנען ענטפערען איהם. ווייט־ווייט לאָזט זיך הערען דאָס בילען פון א הונד. אלע שטיבעלעך, אפילו ביי די נויים, זענען נאָך צוגעמאכט, נאָר ביי איין הערש־בער דעם שוחט לייכט זיך: הערש־בער דער שוחט שטעהט־אויף א שעה פאר טאָג לערנען „פּאר זיך".

— וואָס זאָגסט דו, רחל׳ע, אויף גנעסי׳ס טאָכטער, ווי זי האָט זיך עס אביסעל אויסגעסטראָצעלט? ביזט א מבין אויף איהר?

נאָר רחל׳ע ענטפערט איהר ניט דערויף. רחל׳ע איז פערנומען מיט איהרע אייגענע גערענקען. ווער ווייסט, וואָס און וועגען וועמען זי טראכט אצינד?...

— שוויענער! — זאָגט רחל׳ע פּלוצים. — אָט דאָס הער איך דאָס ערשטע מאָל אויף מיין לעבען סטעמפּעניו׳ס שפּיעלעך.

— נעה שוין נעה, קינד, נא דיר נאָר דאָס ערשטע מאָל! — ענטפערט איהר די שוויענער. — נו, און ביי אייער נביר רב לייבצי אברהם־הערש׳ס? און ביי רב נחמיה ביק? און ביי שרה בן־ציונ׳ס? און ביי׳ם רבי׳ן אליין?

VI.

נאך דער „חופה־וועטשערע".

די „חופה־וועטשערע" האָט זיך שוין לאַנג געענדיגט, עס איז שוין נאָך אַלע „וויוואַטען", נאָך דעם „דרשה־געשאַנק", נאָך דעם „בשר־טאַנץ" — דער עולם הולעט, יעדער דינגט א טאַנץ, מע חאַפּט א פרייליכס; רב יאַנטל דער שוחט געהט א „קאַזאַקל", און אַקע־גען איהם צעלאַזט זיך מיט גרוים קוראַזש די מחותנת'טע אַליין מיט איהר גראַבען בויך, מחילה, און דער גאַנצער עולם פליעסקעט־אונטער רב יאַנטל'ען, וואָס זעהט נאָר ניט, אַז ער טאַנצט מיט א נקבה און מאַכט „פריסיאַדקעס", ווי א חוואָט, און אַקענען איהם העצקעט זיך די מחותנת'טע מיט די הענד „פאַדבאַקאַם" און שמיי־כעלט צו רב יאַנטל'ען מיט א בריטען שמייכעל איבער'ן גאַנצען בריטען פנים, ווי די לבנה אין האַלבען חודש... שפעטער ווערד נאָך פריילעכער. מע טאַנצט שוין, מחילה, אין איינע תחתונים. אייזיק־נפתלי שטעהט שוין אָהן א קאַפּאָטע, מיט די בריטע ווייסע ארבעל. מע האָט איהם לאַנג געשלאָגען, ביז ער האָט מסכים געווען אויסצוטהון די קאַפּאָטע, און אויפ'ן קאָפּ האָט איהם עמי־צער אָנגערוקט א קאַפּעליש ביז דער נאָז — און אַלע לאַכען פון איהם מיט פער'שכור'טע אויגען, אַפילו זיין איינענער זוהן משה־מענדעל (רחל'עם מאַן) שלעפט אויך דעם טאַטען פאַר איין ארבעל „אין קאָהן אריין".

— פולקעס, פולקעס! — שרייט משה־מענדעל, שפרינגט ביז דער סטעלי.

די כלי־זמר שפיעלען שוין אַליין, אָהן סטעמפּעניו'ן. צווישען דער דאָזיגער חברה איז געווארען נאָר הפקר. דאָס גאַנצע רעדעל פיהרט איינער פון די געשוואָלענע יונגען מיט די נרויסע צייהן. דער שווארצער קאַלטענעוואָטער רב שניאור־מאיר דער אונטער־האַלטער (סעקונדע) דרימעלט, רב יאָקעל קאַנטרבאַס שלאָפט. נאָר יונגווארג ארבייטען אויף אַלע כלים, און מעהר פון אַלע האַרעווטע

פֿייערדינע אויגען, ווי זיי קוקען גלייך צו איהר, ווי זיי ווינקען צו איהר, ווי זיי רופען זי צו זיך... „א, ניט געדאכט זאל ער ווערען!... משה־מענדעל זאל חאטש זיין!" — קלערט זי זיך. זי עפֿענט־אויף די אויגען און דערזעהט סטעמפֿעניו'ן מיט'ן פֿיערעלע, און עס מאהלט זיך איהר אויס, אז זי הערט נאך דאס שענע זעלטענע שפֿיעלען... „אך, א מין שפֿיעלען, נו, נו! ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אן וועגען איהם אזעלכע וואונדערליכע מעשיות"... און רחל'ע דערמאנט זיך אן אלע יענע שענע מעשיות, וואס זי האט זיך אנגעהערט וועגען איהם נאך בשעת זי איז געגאנגען אין חדר זיך לערנען שרייבען צו מאטעל שפֿרייז דעם מיידעלשען שרייבער, בשעת זיי זענען געזעסען אין סקווירע. אט דערט האט זי זיך דאס אנגעהערט פון איהרע חבר'טעס מעשיות, ווי אזוי סטעמפֿעניו האט אמאל אפֿגערעדט א כלה פון א חתן, און די כלה איז פֿאר בזיון געשטאנען, און מע האט געשטעלט אויף איהר א שווארצע חופה... ווי אזוי סטעמפֿעניו האט אמאל אפֿגעטהאן א מיידעל דערפֿאר, וואס זי האט איהם אנגערופען מיט'ן נאמען שארלאטאן... ווי אזוי סטעמפֿעניו האט אמאל געשפֿיעלט א חתונה ביי א גרויסען פֿריץ, א גראף; ווי דעם גראפ'ס טאכטער, די פֿאניענקע, א זעלטענע שענהייט, האט זיך אין איהם איינגעקאכט און האט געזאגט: איין מאל פֿאר אלע מאל — דער טוידט זאל איהר זיין און סטעמפֿעניו'ן ווייל זי... דער גראף, אז ער האט דערהערט אזא מעשה, האט ער מיט איהם איינגע'טענה'ס, פֿריהער מיט בייזען, דערנאך מיט נוטען, און לסוף האט ער איהם צוגעזאגט דריי דערפֿער, אבי ער זאל זיך איבערקעהרען און נעמען זיין טאכטער, די פֿאניענקע, פֿאר א ווייב. נאר סטעמפֿעניו האט איהם געענטפֿערט אויף פראנצויזיש (סטעמפֿעניו האט געקענט דייטש און פראנצויזיש), אז ער מעג איהם אנשיטען א פולע שטוב מיט רענדלעך, ווער ער זיין רענדל נישט אויסבייטען (און דערפֿאר איז ער געווען ביי אלע עהרליכע אידען, אפֿילו ביי'ם רבי'ן, אזא חשוב). און די פֿאניענקע, אז זי האט דאס דערהערט, האט זי זיך מיט'ן אנטהון אריינגעוואלפען אין טייך

— איך נערענק נישט, — ענטפערט רחל׳ע, — איך האָב נאָר נעהערט — סטעמפּעניו, סטעמפּעניו, און נעזעהען האָב איך איהם ניט.

— נו, ס׳פֿארשטעהט זיך, ביזט נאָך דעמאָלט נעווען... וואָס ביזט דו נעווען? א פּיסקליא ביזט דו נעווען, וועז סטעמפּעניו האָט נעשפּיעלט אין סקווירע ביי׳ם רבי׳ן די חתונה. א חתונה איז דאָס נעווען — אויף אַלע מיינע לעבע, רבונו של עולם! א היבש שטיקעל חתונה! קאָנסט זיך מעלדען, אז איך האָב דעמאָלט נעטראָגען, סאָמע מיט יאָסעל׳ען האָב איך נעטראָגען, און בין נעווען, הייסט דאָס, און בין נעווען, אזוי גרויס, ווי אין זעכסטען... הא? ניין, אין אכטען חודש טאקי... וואוהין נעהסט דו דאָס, רחל׳ע? אָט איז דאָך אונזער שטוב, און דו ביזט פֿארקראָכען נאָר צו גנעסי׳ן, — ס׳א גראָס, חע־חע!

— זעהט נאָר! — ענטפערט רחל׳ע, ארומקוקענדיג זיך אויף אַלע זייטען. — א שענע מעשה, כלעבען, חא־חא־חא!

און לאכענדיג זענען די שוויענער מיט דער שנור אריינגעקומען צו זיך אהיים, זיך צולעגען אויף א פּאָר שעה אָפּרוהען, דען מאָרגען פריה שטעלט זיך אויס א גרויסער מארק אין מאזעפעווקע, במעט א נאנצער ירידּ.

VII.

רחל׳ע קאָן ניט אנשלאָפען וועדען.

האָט איהר נעהערט איין אומגליק? — רחל׳ע קאָן ניט שלאָפען! זי קאָטשעט זיך אויף אַלע זייטען, זי דעקט זיך צו און דעקט זיך אָפּ — ניטאָ קיין שלאָף אויף איהר! וויפיעל זי פלייסט זיך, אשטייגער, נישט צו טראכטען וועגען איהם, וועגען סטעמפּעניו׳ן מיין איך, — און ער קריכט איהר אַלץ פּאָר די אויגען, דער גוטער יאָהר וייסט איהם וואָס און וועז! זי מאכט־צו די אויגען שטאָרק־שטארק — און דערזעהט איהם מיט זיינע וואונדערשענע שוואַרצע

און צום סוף? צום סוף זעהט זי, אז איהרע אלע חבר'טעס לעבען מאקי א נוטען טאג: די איז ערגיץ מיט איהר מאן אין א גרויסער שטאדט און שרייבט פון דארט אזעלכע בריוועלעך, וואס עס לאזט זיך אוים די וועלט, און יענע איז שוין אליין א בעל־הבית'טע; אפילו חנה־מירעל, וואס האט חתונה געהאט פאר איין אלמן מיט פינף קינדער און וואס האט אזוי אייגנגלעגט די וועלט, איז אויך גליקליך. און זי? און רחל'ע?... אך, ניטא וואס צו רעדען. א נאנצע וואך זיץ פערשפארט, ווי איין עוף אין א שטייג: עס, מרינק און שלאף! דער שוועהר און שוויעגער לאזען ניט אטהעמען: טאג און נאכט נאר רחל'ע און רחל'ע! און משה־מענדעל מיט זיינע נענג, מיט זיינע ווערטלעך, גלייך ווי זי וואלט געווען ביי איהם א וויים איך וואס... שא! אן קלאפט עמיצער אין דער טיר. דאס קעהר אוראי זיין משה־מענדעל. די שוויעגער נעהט איהם עפענען.

— משה־מענדעל!

— הא, וואס?

— ס'איז דו, משה־מענדעל? — פרענט איהם די מוטער.

— נו, א טענצעל, ימח שמו, בררר... — ענטפערט איהר דער זוהן.

— וואס לעפּעטשעסט דו, משה־מענדעל? — זאגט וויערער צו איהם די מוטער. — טהו זיך אוים און לעג זיך שלאפען.

— ימח שמו, גוט געטרונקען, בערעל־מנשה, חא־חא־חא!

— גאט איז מיט דיר, משה־מענדעל! וואס פלאפעלסט דו? — זאגט צו איהם דוואסי־מלכה, אויסרייבענדיג א שוועבעלע.

— איהר הערט דען ניט, שוויעגער, אז ער איז שכור־לוט? — זאגט צו איהר רחל'ע. — צינדט איהם דארט אן א ליכט, זייט מוחל, ער וועט זיך ברעכען רוק און לענד.

— חיללל... נאך א גלעזעל, ימח שמו!...

מיט די דאזינע האלבע ווערטער פאלט משה־מענדעל אנידער ביי זיך אין בעט און ווערד גיך אנשלאפען מיט א שרעקליך חראַ־

ארין... און נאָך פיעל וואונדערליכע מעשיות, וואָס עס נעמט־אָן א שרעק, נאָר אויסהערענדיג זיי...

נאָך האָט זיך רחל'ע דערמאָנט, וואָס זי האָט נעהערט פון איהרע חבר'טעס, אז סטעמפעניו האָט אזא מין פלעשעלע „ליעבע־טראָפען"... „ליעבע — ליובקע, קאָך לאָקשען! — האָט זיך רחל'ע געקלערט, דערמאָנט זיך אָן די אַלע שענע מעשיות. — נא דיר א גראָשען פאָר דער גאָנצער ליעבע! מיין משה־מענדעל, נישקשה, האָט מיך ליעב אָהן „ליעבע־טראָפען". און איך איהם? איך משה־מענדל'ען?"...

און רחל'ע קעהרט זיך איבער אויף דער אַנדערער זייט, מיט'ן פנים צו דער וואַנד, און טראַכט וועגען דעם גאַנץ שטאַרק. דאָס ערשטע מאָל איז איהר ארויפגעקומען אויפ'ן קאָפ אזא מחשבה: „אָט האָסט דו דיר די אַנדערע טעג יום־טוב! וואָס עפּים מיצקע־דרינען ליעב־שמיעב? פיינט געווים ניט!"...

און באמת טאקי, פאָר וואָס זאָל זי איהם פיינט האָבען? משה־מענדעל איז, חלילה, ניט קיין מיאוסער יונגערמאַן, אַביסעל פון דער נייער וועלט, די פאות פערשאַרט ארונטער, לייענט א בלאַט, מאַכט שען קידוש, האָט ליעב צו זאָגען א וועלטל, מיט יונגעלייט א שטיף טהון — גאָר א פיינער יונגערמאַן. אמת, צו איהר, צום ווייב, איז ער נאָך אַביסעל וויילד, רעדט מיט איהר קיינמאָל נישט קיין צוויי נאָנצע וועלטער, עפּים נאָר מיט א וועלטל און מיט א דרעה־זיך־אויס אָדער אין בית־המדרש, אָדער אין מארק. ער זאָל זיך עס א מאָל, אויף א ציקאַוועסט, אַנידערזעצען מיט'ן ווייב, ווי ביי לייטען פיהרט זיך, רעדען, שמועסען, גלאָט אזוי, — דאָס ניין. א וויילד ציעג!

אוי, ניט דאָס האָט רחל'ע געמיינט כלה'וויז! רחל'ע, אז זי איז א כלה נעווארען, האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז אַלע זענען איהר מקנא אויף איהר חתן; אז אזא משה־מענדעל (אך, איז ער נעווען שען חתן'וויז!) איז נאָר דא איינער ביי נאָט און דער אַנדערער ביי איהר — און זי וועט דאָס זיין איינע א גליקליכע...

אלע מחותנים האָבען נעלאָזט בעטען צום שלייער־וואַרמעס, איז שוין רחל'ע געווען אויסגעשלייערט און אָנגעטהאָן נאָך דער לעצ־טער מאָדע פון רב דור מעכאָניק דעם זשענסקי שניידער: א בלוי זיידען מלבוש, הימעל־קאָליר, מיט ווייסע קרוזשעווקעס און מיט גאַנץ ברייטע ארבעל, ווי מע האָט דעמאָלט געטראָגען אין מאָזע־פּעווקע, וואו די מאָדע האָט פערשפּעטיגט אויף עטליכע יאָהר; אויפ'ן קאָפּ א בלוי זיידען טיכעל, אזשורנע ארבייט, אזוי, אז מע האָט געקאָנט ארויסזעהן דעם גאַנצען שלייער מיט די צעפּ... נאָר פרעמדע צעפּ; די אייגענע בלאָנדע האָר זענען שוין ביי רחל'ען פון לאַנג בעהאַלטען, פערבאָרגען אויף תמיד, אויף אייביג! עט־ליכע שנירעלעך פּערעל אויפ'ן האַלז, אויפ'ן ווייסען, אויפ'ן שענעם האַלז, א גרויסע גאָלדענע קייט, א בראָש, בראָסליעטען, פינגערלעך, אויהערינגלעך — די גאַנצע אידישע ציערונג, דער גאַנצער אידי־שער מאָאַנטעק.

איין אויסגעשלייערטע איז רחל'ע געזעסען ביי זיך אין חדר, וואו משה־מענדעל איז נאָך געלעגען אין דער נעכטיגער פּאָזע, מיט'ן נאָרגעל אַרויף און מיט אַיין אָפּען מויל, און האָט געהאַלטען אין איין חראָפּען.

„אך, וואָס פּאַר א גרויסער חילוק עס איז צווישען די צוויי משה־מענדלען, דאָס היסט, צווישען משה־מענדעל דעם חתן און משה־מענדעל דעם מאן: יענער משה־מענדעל איז עפּים געווען מיט אזוי פיעל חן, זיינע אויגען האָבען געלייכט, ווי הבדלות, זיין קול איז געווען צוקער־זיס, זיינע אלע פּאָסטעמקעס זענען געווען אזוי אָנגענעהם, אזוי ליעבליך! און דער משה־מענדעל? עפּים אזוי משונה־לאַנג און שמאָל און סאָטולעוואָטע, און א געל בערדעל שיט זיך איהם. פון וואַנען האָט זיך צו איהם געקומען אזא צאָ־פּען־בערדעל?

און נישט ווילענדיג, שטעלט זי זיך פּאַר אלץ אָט א יענעם כל־בו'ניק, וואָס האָט זי א גאַנצע נאַכט ניט געלאָזט שלאָפען — א ריינער אומגליק! „איך בין אליין שולדיג — קלערט זיך רחל'ע —

פערי. דוואָס־מלכה וועלט אויך אנשלאָפען. די קליינע קינדער שלאָפען שוין לאַנג. עס סווישטשעט און עס פייפט אין אַלע ווינ־קעלעך. אַלע שלאָפען געשמאַק אינ'ם דאָזיגען שטיבעל, נאָר איין רחל'ע קאָן ניט אַנשלאָפען וועלן, חאָטש נעם טהו זיך אָן א מעשה — ניסאָ קיין שלאָף!... די לבנה שיינט־אַריין דורך א פענסטער, און א לאַנגע ווייסע פּאַסמע פון איהר ליכטיגקייט פאַלט אויפ'ן בעטעל, אויף וועלכען משה־מענדעל ליגט צעווואַרפען מיט'ן פּנים אַרויף, דאָס מויל אָפען, די אויגען פערגלאָצט, דער האַלז פערריסען, און א קנאָפּ, א שארפער קנאָפּ, שטעקט־אַרויס פון'ם גאָרגעל, אז עס איז א מיאוסע זאַך צו קוקען.

רחל'ע וויל נישט קוקען — און קוקט פּאַרט; קיינמאָל האָט איהר משה־מענדעל נישט אויסגעוויזען אזוי העסלין, ווי אַצינד, ווי אין דער דאָזיגער נאַכט. און, נישט ווילענדיג, האָט זי איהם פערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט א יענעם ימח־שמו'ניק סטעמ־פּענין... און דאָס איז דער אייגענער משה־מענדעל, וואָס פריהער? וואָס אמאָל, בשעת חתנ'ווייז, מיט זיין שען וויים פּנימ'על, מיט זיין זיס שמייכעלע, מיט זיינע פרייליכע אויגעלעך, מיט זיין גלייך שטעלטעל, מיט זיין געננעל און מיט אַלע זיינע בנעימות'דיגע פּאַ־סטעמקעס, מיט זיינע קלוגע גלייכווערטלעך? אָט דאָס איז יענער משה־מענדעל?...

און דאָ האָט איהם רחל'ע, ניט ווילענדיג, וויערער א מאָל פערגלייכט מיט איין אַנדערען, מיט סטעמפּעניו'ן...

אַוועקט, אַוועקט, פינסטערע מחשבות, פון א אידישער טאָכטער!

VIII.

צום „שליער־וואַרטעס".

אויף מאָרגען, אז חיענע די שמש'טע איז געקומען צו דוואָס־מלכה'ן זאָגען, אז די מחותנת'טע מיט'ן חתן, מיט דער כלה, מיט

דער עולם האָט זיך נעקליבען בים־לעבוויז, און די סארוועס מיט די סארוועקעס האָבען בעדעקט די טישען מיט כל־טוב: מיט לעקאך און מיט איינגעמאכטס, מיט קומיש־ברויט און מיט מאנדל־בייגעלעך און מיט שטרודלען אלערליי. די נעכטיגע שמשים מיט די נעכטיגע ארעמע לייט זענען שוין אויך דא. דער מחותן, חיים־בנציון, לויפט־ארום איין אויסגעצוואנגענער, מיט א סאמעטען קאש־קעטל, און די מחותנת'טע איז שוין הייזעריג, ווי די וואנד; דאך הערט זי ניט אויף צו פּאראדקעווען, טרייבט דעם אהער און דעם אהין און שרייט מיט די לעצטע כחות:

— איהר ווילט מיך אומגליקליך מאכען, שונאי־ציון! איהר נעמט און שטעלט־אוועק א בעקען מיט טארט און מיט איינגעמאכטס דארט, וואו עס דארף נאר שטעהן דאס פלעשעל ברענפען מיט די גלעזלעך, וואונד איז מיר און וועה איז מיר! געה צעריים זיך! נא דיר א חתונה! קאסט א גרודע גאלד, און צום סוף — נא דיר! אפילו די כלי־זמר זענען נאך אויך ניטא! טאקי נאר א מעשה קומט זיך אנצוטהון און נענוג!

— שא, לאז זיין שטיל! — שרייט חיים־בנציון דער מחותן. — וואס פילדערסט דו אזוי? מע ווערד פון דיר ניט גליקליך! זי טהוט גארניט און שרייט! וואס שרייסט דו וואס? א נאווינע ביי דיר א קינד חתונה מאכען? דאס ערשטע מאל, צי וואס? קוק זי אן, זי חריפעט אזש! צענויפנערופען נעסט מיט קרובים א גאנצע שטאדט און לויפט־ארום און שרייט! טאמער ווייסט דו וואס?

— ווער שרייט, משוגענער כהן? ווער שרייט?

— איך וויים ווער סע שרייט? ארדבה, זאג שוין אליין!

— איך שריי ניט; סע דו שרייסט.

— איך שריי שוין? אזוי? נאר פארקעהרט?

— אט שרייסט דו דאך, חיים־בנציון, וואס איז דאס דיר אנ־געקומען אזעלכס?

איך בין אליין שולדיג: פלוצים נא דיר נאר אזא שלים־מזל, א סטעמפעניו! וועד שטעלט זיך דאס אפ פלוצים רעדען מיט א כלי־זמר? פע, בזיונות! און וואס וואלט מען נעקאנט אויף מיר זאגען, וועז מע זאל מיך זעהן שטעהן און רעדען מיט איהם? א מערכה, וואס ס'איז געווען אזא געפילדער. און וואס וואלט משה־מענדעל געזאגט?"...

און מיט א שמייכעל איז רחל'ע צוגענאנגען צו משה־מענדעל'ס בעט און האט זיך איינגעבויגען איבער זיין קאפ און האט איהם אנגערופען ביי'ם נאמען. משה־מענדעל האט אויפגעעפענט די גרויע אויגען און האט לאנג געקוקט און האט ניט פערשטאנען וואס ער זעהט פאר זיך.

— משה־מענדעל! — האט איהם רחל'ע נעזאגט, אנגעבויגען זיך אינגאנצען צו איהם. — משה־מענדעל! דו דערקענסט מיך ניט, צי וואס? קוק איהם אן, ווי ער באטראכט מיך אביסעל! איך בין דיר, אפנים, געפעלען אין שלייער?

— אי, לאז צורוה, ווייל שלאפען!... — — און מיט די ווערטער דרעהט זיך משה־מענדעל אוים מיט'ן פנים צו דער וואנד און לאזט־אדזים א משונה־ווילד חראפערייי.

— די מחותנת'טע און חתן־כלה און אלע מחותנים האבען נע־לאזט בעטען אייך מיט אייער שוויענער און מיט אייער מאן אויפ'ן „שלייער־ווארמעם".

אזוי רופט־אוים חיענע די שמש'טע, אריינגעשטעקט דעם קאפ אין דער טיר אריין, נאר דערזעהען, ווי רחל'ע שטעהט איבער'ן מאנ'ס צוקאפענס, טהוט זי זיך א וואדף צוריק.

* * *

רחל'ע האט געטראפען די כלה נאך ניט קיין אויסגעשלייערטע. ביידע חבר'טעס האבען זיך צעקושט, און עס איז צווישען זיי גיך פערבונדען געוואדען א גאנץ וואדעמער שמועס, ווי עס דאדף צו זיין צווישען צוויי יונגע ווייבלעך.

און איז ארויסגעגאנגען פונ׳ם טיש, בעגעגענט זיך אויף יערען טריט מיט א סארווער אדער א סארווערקע, וואס האבען איהר אפגעטראַטען דעם וועג מיט גרויס כבוד. נישט אזוי צוליעב איהר, ווי צוליעב איהר זיידען מלבוש. נאר נישט אזוי גיך האט זי געטראפען צו דער טיר, דען, ערשטענס, האט זי בעדארפט דורכשפארען זיך דורך די כלי־זמר, וואס האבען זי בעטראכט „מיט אויגען" און האבען זיך דורכגעווארפען אויף זייער לשון: „קליווע יאלדאווקע, מע דארף טירען מיט צוזעניכע"... און אז זי האט זיך בעגעגענט מיט סטעמפעניו׳ס אויגען, האט זי דערפיהלט עפים א מין הארצקלאפענישן, וואס זי האט נאך ביז אהער קיינמאל נישט געפיהלט; דערפון איז זי נעווארען נאך רויטער און האט דערפיהלט א שרעקליכע היץ אין פנים, ווי א מענש, וואס געהט אויף א שרפה סאמע ביי׳ם רעכטען פייער. צו די צרות האט זי זיך נאך נעדארפט בעגעגענען מיט׳ן מחותן רב חיים־בנציון, שוין כמעט ביי דער טיר, און דא האט זיך אנגעהויבען א נייע חתונה: רב חיים־בנציון איז נעווען א איד א חסיד און האט געציטערט פאר א נקבה שרעקליך. אז ער האט זיך בעגעגענט פלוצים מיט רחל׳ען, האט זיך רב חיים־בנציון בעדארפט, אייגענטליך, א וואַרף טהון צוריק, ווי דער שטיינער איז. נאר, מעשה שטן, האט ער זיך גאר א נעם געטהאן רעכטס, און אזוי ווי זי, רחל׳ע, איז אויך נעגאנגען רעכטס, איז אפגעגאנגען א האר, זיי זאלען זיך צעבוצקען. לכן איז רב חיים־בנציון געפאלען אויף איין עצה און האט זיך באלד א חאפ געטהאן לינקס; צום אומגליק, איז זי אויך געפאלען אויף דער זעלבער עצה און האט אויך געגומען לינקס. דא האט רב חיים־בנציון באלד פערשטאנען, אז מע דארף זיך ראפטאם א לאז טהון טאקי נאר רעכטס, נאר ביז ער האט זיך א ריהר געטהאן, איז איהם שוין רחל׳ע געשטאנען אקעגען, ווי אויף צו־להכעים — און גאט וויסט ביז וואנען זיי וואלטען אזוי אוועקגעשטאנצט, וועז אויף זייער גליק זאל ניט געווען אנגעקומען די היי־זעריגע מחותנת׳טע און ניט שטעלען זיך אויס׳טענה׳ן מיט׳ן מחותן, אויף זייער געוועהנליכען שטייגער, און דערווייל האט זיך רחל׳ע

— א נוטער מאַרגען זאָל קומען אויפֿן מחותן מיט דער מחותנת'טע, אויפֿן חתן מיט דער כלה, אויף אַלע מחותנים פון בײדע צדדים און אויף אַלע לײַבע פרײַנד, ווײַבֿ — נאָנץ פֿיין אויסגעשפּיעלט!

מיט דעם הילכיגען אויסרוף פון חייקעל בדחן האָבען זיך די כלי־זמר גענומען צו די כלים, און די חתונה איז געוואָרען וויערער א חתונה! דער עולם האָט זיך גענומען אויסווישען די הענר אין די פּאָלעס, פערקאַטשען די ארבעל, און ערשט נאָכדעם זיך וואַשען, געזעצט זיך צום טיש פֿראָוען דעם „שליער־וואַרמעס" — און דאָ האָט זיך סטעמפּעניו גענומען דאָס פיערעלע און האָט איבער־א־נייעס געמאַכט אַלע נעכטיגע קונצען נאָך מיט עטליכע צוועצלעך און מיט א צוויי־דריי נייע שטיקלעך, פון וועלכע דער עולם האָט גענאַפּט אויף די נענעל און איז געווען אויסער זיך. אַלע אויגען האָבען געקוקט אויף איהם, אויף סטעמפּעניו'ן; נאָר איין רחל'ע האָט נישט געקוקט אין יענעם ווינקעל — און דאָך האָט זי איהם געזעהען, און דאָך האָט זי געפיהלט, אז ער קוקט אויף איהר... ערשט דעמאָלט, אז סטעמפּעניו האָט דאָס פיעדעלע אוועקגעלעגט, און צווישען עולם איז געוואָרען א הו־הא, — ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען און האָט דערזעהן... סטעמפּעניו'ן.

— וואָס זאָגט איהר אויף איהם? — האָט זיך צו איהר נע־וועגדט די כלה, וואָס האָט בײַ אַהער געשוויגען.

— אויף וועמען? — האָט זי רחל'ע געפרעגט בתמיהות.

— אויף סטעמפּעניו'ן; א שענער כל־בו'ניק?...

רחל'ע האָט איהר גאָרנישט געענטפערט דערויף. זי האָט דער־פיהלט, אז די פּאַרב קומט איהר צו אין פּנים אַריין. די כלה האָט דאָס בעמערקט און האָט זי א פּרעג געטהאָן:

— ס'איז אייך היים, רחל'ע? איאָ, ס'איז אייך היים?

— יאָ, היים, שרעקליך היים! איך וועל אַרויסגעהן אויף א מינוט אין דרויסען זיך אָפּקיהלען. — האָט איהר רחל'ע געענטפערט

בילד, מיט דער נאנצער נאטור, עפּיס ניט אהין, ניט אהער, ניט מארק־אידינע, ניט נראפינע — גלאט א אידיש קינד, א אידישע טאכטער, פטור פון אלץ. אט האט זי זיך א מאן, עסט זיך קעסט ביי די שוועהר־און־שוויעגער, טהוט נישט קיין האנד אין קאלטען וואסער, און דער מאן איז אדער אין בית־מדרש, אדער אין מארק, געהט־ארום מיט'ן שטעקעלע און זאגט וועלעך.

אצינד, שטעהענדיג אט דא, נאהענט צו דער נאטור, האט זי זיך כמעט דאס ערשטע מאל אויף איהר לעבען געטומען רעכט בעטראכטען, ווער זי איז, און עס איז איהר ארויפגעקומען אויפ'ן זינען א נייע מחשבה, אז עס פעהלט איהר עפּיס. וואס — ווייסט זי נישט, נאר עפּיס פעהלט איהר, עפּיס נעהט איהר אפּ...

רחל'ע איז געווען א פּשוט אידיש ווייבעל אהן אויבערקעפּלעך, אהן שפּיצלעך. מיט איינעם ווארט — דאס, וואס מע רופט־אן ביי אונז א א י ד י ש ע ט א כ ט ע ר. געוואכסען צווישען א סך קינדער, איז זי ביי פאטער און מוטער אין סקווירע געווען ניט אזא אנטיק: „וויים איך, א מיידעל, לאז זי זיך וואכסען גע־זונטערהייט"... און בכדי זי זאל זיך ניט ארומבלאנקעווען פאר די אויגען און עס זאל זיין ווינציגער מיט א קינד אין שטוב, האט מען זי אפּגעשיקט נלייך מיט אלע איהרע ברידערלעך אין חדר אריין. נאכדעם, אז זי איז שוין אביסעל אונטערגעוואכסען, האט מען זי אפּגענעבען לערנען זיך שרייבען צו מ א ט ע ל ש פ ר י י ז, דעם „מיידעלשען שרייבער". דארט, ביי מאטעל שפּרייז, דעם „מיי־דעלשען שרייבער", האט זיך רחל'ע געהאט, נעווענהנלייך, איהרע חבר'טעס, קליינע און גרויסע מיידלעך, נאר מעהר האט זי ליעב געהאט צו שארען זיך ארום די עלטערע מיידלעך, פון וועלכע זי האט ליעב געהאט צו הערען מעשיות, שענע וואונדערליכע מעשיות. די מיידלעך וויערער האבען ליעב געהאט רחל'ען פאר איהר זינגען, פאר איהר שען זינגען.

— זינג אונז, רחל'ע, האַרצעניו! זינג, נישקשה, אצינד איז ניטא קיין יונגלעך.

ארויסגעחאפט אין דרויסען ארוים. אביסעל אפקיהלען זיך פון דער שרעליכער היץ.

IX.

רחל'ע ביאגראפיע און חיה־עטעל'ס ראמאן.

אין דרויסען איז אבער געווען נאך הייסער. עס איז געווען א תמוז'דיגער טאג. די זון האט געהאלטען אין מיטען הימעל און האט געסמאלעט און געבראטען נאר אהן רחמנות. אויף די הילצערנע און שטרויענע דעכער פון די מאזעפעווקער הייזער האט זיך דער אפשיין פון דער זון צענאסען מיט טויזענדער פאסען, וואס ציטערען און שוועבען, ווי די חוואליעס פונ'ם טייך; חדר־יונגלעך רופען דאס אן: „די שכינה רוהט".

אקענען רחל'ען שטעהט דער מארק: ער איז בריט און פוסט. די קלייטען מיט די רויטע פארטיכלעך זענען אפען, און די וויבער זיצען אויף פיערעקעכיגע בענקלעך און ארבייטען א זאק מיט א שרעקליכער געשווינדקייט. ביי דער זייט שטעהען מולטערלעך מיט יאגעדעס, מיט קיכלעך און מיט קארושקלעך, און א ציגע גנבה'ט זיך אונטער און האט חשק צו מאכען א שטיקעל אומגליק, נאר מע דערלאזט זי נית. ווייט־ווייט געהען א פאר אכסען מיט א גרויסער פוהר סנאפעס קארן; די פוהר מאכט־אן א מורא'דיגען פאראך ארום זיך, און הינטען געהט־נאך א קליין שייגעצעל מיט א נרוים וואראם היטעל, מיט א טארבע, מיט א לאנגער בייטש און בארפים, און א גרויסער הונד לויפט איהם נאך מיט איין ארויסגעשטעלטער צונג.

רחל'ע שטעהט און בעטראכט דאס גאנצע וואכעדיגע אויסזיכט און פערגלייכט דאס מיט איהר בלוי־זיידען מלבוש, הימעל־קאליר, און מיט די פערעלעך, בראסליעטען, אויהערינגלעך, פינגערלעך — און זי פיהלט, אז זי איז עפים נאר ווילד־פרעמד מיט דעם דאזיגען

גאַנגען, די גאַנצע ירושה האָט ער זיך צוגענומען (א דריי טויזענד קערבלעך, זאָגט מען), און איהר, דער יתומה, האָט ער גענעבען, מחילה, א פּייג, און האָט זי חתונה געמאַכט פּאַר א חניאָק, א כלב שבכלבים, וואָס איז איהר דערגאַנגען די יאָהרען, און חיה־עטעל איז יונג, צו צוויי און צוואַנציג יאָהר, געגאַנגען פון דער וועלט.

אָט מיט דער חיה־עטעל איז אונזער רחל׳ע געווען א לייבליכע חבר׳טע, און זיי האָבען זיך ביידע זעהר ליעב געהאַט. און אָט מיט דער חיה־עטעל איז אמאל גענעסען רחל׳ע שבת ביי־טאָג ביי׳ם פענסטער, נאָענט פיין אויסגעקעמט און אָנגעטהאָן שבת׳דיג, ווי עס גע־הער צו זיין. ווי דער שטייגער איז, האָט רחל׳ע געזונגען איהרע ליעדעלעך, און חיה־עטעל האָט געהערט. רחל׳ע האָט געזונגען:

אוי, דו פאַהרסט אַוועק,
אוי, דו פאַהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו איבער!...

— רחל׳ע, האַרצעניו, נשמה׳ניו! — זאָגט חיה־עטעל. — זינג דאָס נאָך א מאל!

— איבערזינגען דאָס נאָך א מאל? — פרענט זי רחל׳ע פערווואונדערט. — נו, איך קאָן דאָס דיר אָנהויבען נאָך א מאל פון אָנהויב:

אוי, דו פאַהרסט אַוועק,
אוי, דו פאַהרסט אַוועק,
און מיך לאָזט דו אי־אי־בער!...

פלוצים דערזעהט רחל׳ע, ווי חיה־עטעל די יתומה ליגט מיט׳ן פנים אויף דער האַנד און איהר קאָפּ מיט די פלייצעס ווארפען זיך. רחל׳ע בלייבט שטיל און הערט, ווי חיה־עטעל חליפּעט.

— נאָט איז מיט דיר, חיה־עטעל, דו ווייניסט? וואָס עפּים אין מיטען דרינען געווייניגט? זאָג מיר, וואָס איז דיר, חיה־עטעל, אזעלכעם געשעהן? פלוצים נאָר, נא דיר א געוויין!

פֿאר יונגלעך און פֿאר עלטערע האָט זיך רחל׳ע געשעמט צו זינגען, בפרט נאָך פֿאר גרויסע יונגלעך האָבען איהר די חבר׳טעס אליין געזאָגט, אז ס׳איז ניט שען, מע טאָר ניט...

— נו, זינג שוין, רחל׳ע. קוק זי אָן, מע דאַרף זי בעטען.

און רחל׳ע פֿאָלגט די גרויסע מיידלעך און פֿערציהט אויף איהר דינער, ווייכער שטימע א לידעלע, א אידיש לידעלע.

אויפֿן בארג שטעהט א טויב,
און טהוט זיך טרויערינ ברומען,
ערגיץ האָב איך א ליעבען פֿריינד — ׳
און קאָן צו איהם נישט קומען...

רחל׳ע זינגט דאָס דאָזיגע ליעבע לידעלע מיט גרויס געפיהל, גלייך ווי זי וואָלט פֿערשטאַנען דאָס וואָרט „ליעבע". יענע אָבער, איך מיין די עלטערע מיידלעך, האָבען דאָס, אפֿנים, יא פֿערשטאַנען, מחמת זיי פֿלעגען זיך דערביי פֿערזאָרגען, זיפֿצען, און אמאָל לאָזען א טרער אויך...

מעהר פון אלע האָט ליעב געהאַט צו הערען די דאָזיגע לידעלעך, וואָס רחל׳ע האָט געזונגען פֿאר איהרע חבר׳טעס, איינע פון זיי מיט׳ן נאָמען חיה־עטעל, זעהר א שען מיידעל, א יתומה. חיה־עטעל איז געווען איינע פון א סך מיידלעך. איהר ביאָגראַפֿיע איז די ביאָגראַפֿיע יעדע פֿיעלע אידישע טעכטער און קאָן דערצעהלט ווערען אזוי קורץ און אזוי גיך, ווי מאַכען א ברכה „שהכל נהיה בדברו". אָט האָט איהר זי איננאַנצען:

אמאָל (נישט זעהר לאַנג) זענען געווען צוויי ברידער אין דער שטאָדט סקווירע, איינער האָט געהייסען אהרן און דער אַנדערער האָט געהייסען לייב. אהרן איז יונג געשטאָרבען און נאָך איהם איז נאָכגעשטאָרבען זיין ווייב, און עס איז פון זיי איבערגעבליבען א טאָכטער חיה־עטעל. האָט זיך אויף איהר דערבאַרעמט דער פעטער לייב און האָט זי צוגענומען צו זיך מיט איהר ירושה. דער פעטער לייב האָט זיך אפֿילו מיט דער יתומה נישט אזוי שען בע־

מעהר ווי איין אייגענער, זאָג איך דיר! אז איך האָב געוואהן פּאַר זיך בנימינ׳ען, איז מיר געווען א ליכט אין די אויגען, און אז ער איז אוועקגעפּאָהרען...

— בנימין האָט דאָך געמוזט אוועקפּאָהרען, חיה־עטעל, ער האָט דאָך חתונה געהאַט.

— אוי, רחל׳ע־קרוין, זאָג עם מיר ניט, איך קאָן דאָס ניט הערען! דאָס וואָרט „חתונה־געהאַט" נעמט ביי מיר אַרויס מיין נאַנץ חיות! וועו איך דערהער, אז מע זאָגט: „בנימין האָט חתונה געהאַט", עקט זיך מיר דאָס לעבען. דו וויסט דאָס ניט, רחל׳ע, הלואי זאָלסט דו דערפון נישט וויסען אייביג... וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי? בנימין האָט מיר צוגעזאָגט, געשוואָרען, אז ער וועט מיך נעמען.

— נו, למאי זשע האָט ער דיך ניט גענומען, חיה־עטעל?

— דו פרעגסט, ווי א קינד, רחל׳ע. מסתמא איז מיר ניט באַשערט. מסתמא איז דאָר א י ה ר מזל.

— ער האָט דאָך דיר אָבער געשוואָרען, אז ער וועט דיך יאָ נעמען.

— נו, מילא. האָט ער געשוואָרען! ער האָט זיך אליץ געקליבען זאָגען דעם פּעטער, אָפּגעלעגט פון טאָג אויף טאָג: ער האָט מורא געהאַט פּאַר איהם (דו קענסט דאָך מיין פּעטער לייב), ביז ער איז א חתן געוואָרען פּאַר איהר. און אז איך האָב געמאַכט מיט איהם א שמועס מכח דעם, האָט ער מיר געזאָגט, אז ביז דער חתונה איז נאָך וויט, ער וועט נאָך קאָנען רעדען — און אזוי זענען אוועקגענאַנגען די טעג מיט די יאָהרען, ביז ס׳איז געקומען די צייט, אַט א יענע פינסטערע צייט, אויף מיין שלים־מזל... איך בין אליין נעווען ביי דער חופּה, איך האָב אלסדינג געזעהן מיט מיינע אויגען, אלסדינג, ווי אזוי ער האָט איהר אָננעטהאָן דאָס פינגערעל, געזאָגט וואָס מע באַדאַרף... דער חזן מיט די משוררים האָבען געזונגען, און בנימין האָט אראָפּגעלאָזט די אויגען אויף דער ערד, ער זאָל

— אוי, רחל'ע! — ענטפערט זי איהר מיט א נעווין. — אוי, רחל'ע, דאָס לעבן, דאָס לעבן דיינס!

— דאָס לעבן? וואָס זשע איז דאָרט אזעלכעס? וואָס דאָרף מען וויינען דערוויף?

— אוי, רחל'ע, פרעג מיך נישט, פרעג נישט קיין פֿאַרביטערט האַרץ! א פייער ברענט אין מיר! עס ברענט אין מיר א העלישׂ פייער אָט דאָ, זעהסט דו, אָט דאָ־אָ!

און חיה־עטעל ווייזט איהר אָן ביי זיך אויפֿן האַרצען. רחל'ע קוקט אויף איהר פֿערוואונדערט און צעמישט.

— וואָס קוקסט דו אויף מיר אזוי, רחל'ע? דו פֿאַרשטעהסט ניט, דו קאַנסט ניט פיהלען וואָס מיר איז; מיין האַרץ איז מיר אזוי שווער, איך בין אזוי עלענד, אזוי פֿאַרווייסט, איך'ס טראָג אזעלכע מכות, אז איך מוז דיר אלסדינג דערצעהלען — אלסדינג!

און חיה־עטעל דערצעהלט רחל'ען א גאַנצע געשיכטע, א טרויעריגע מעשה, אפילו א געוועהנליכע, וואָס טרעפט זיך נאָך אפט ביי אידען, נאָר זעהר א טרויעריגע מעשה, ווי אזוי איהר פעטער לייב האָט זיך מיט איהר מיאום בעגאַנגען, און צומיינסטען — זי, די מרשעת, די מוהמע, און וועלן ניט דעם פעטער לייב'ס יונגער זוהן בנימין, וואָלט זי שוין לאַנג אנטלאָפען אין דער וועלט אריין, אָדער אין טייך אריינגעוואָרפען זיך. אָט דער בנימין איז געווען איהר איינציגע נחמה אויף דער וועלט; מיט איהם איז זי דאָס אויפגעוואַכסען אינאיינעם; ער איז צו איהר געווען ווי א ברודער, ווי אַיין איינעער ברודער — און צום סוף איז ער אוועקגעפֿאָהרען, האָט זי איבערגעלאָזט אויף צרות, ווי א פרעמדער, גאָר ווי א ווילד־פרעמדער.

— איך פֿאַרשטעה ניט, חיה־עטעל, וואָס באַדאַרף מען דאָ אזוי אַיינלעגען די וועלט, וועלן אפילו אין איינעער ברודער פֿאָהרט־אוועק, בפרט נאָך ניט קיין איינעער!

— אוי, רחל'ע, דו ווייסט נישט, ווי היימיש ער איז מיר געווען, ווי איינגעבאַקען אין הארצען, טאַקי נאָר ווי אַיין איינעער, נאָך

נישט פּריילעך... נאָר נישקשה, עס מאַכט ניט אויס: א כּלה דאַרף אַזוי זיין. וואָס זשע? טאַנצען זאָל זי געהן?...

וואר וווייסט, וואָס ביי חיה־עטל'ען איז געווען אויף דער מחשבה, אויפ'ן האַרצען? דאָס האַרץ פון א אידישער טאָכטער איז א סוד, א גרויסער סוד. א קאָסטען, א פערשלאָסענער קאָסטען, און דערצו פּאָסט טאַקי ניט פּאַר קיין מאַנסביל אַריינצוקוקען אהין — עס איז עפּעס נישט קיין דרך־ארץ...

X.

אוּן וויִיטער א מאָל רחל'ע.

אויף דער שאלה: „וואָס טהוט זיך ביי חיה־עטל'ען אינוועניג אין האַרצען?" — אויף דער שאלה האָט זיך רחל'ע פערטראַכט ביי חיה־עטל'ען אויף דער חתונה. רחל'ע האָט וועגען דעם מיט קיינעם נישט גערעדט; דאָך האָט זי פערשטאַנען מיט'ן שכל אוּן אַביסל געפיהלט מיט'ן האַרצען, אז חיה־עטל'ען דאַרף אַצינד זיין ניט אין בעסטען, זיצענדיג מיט איהר בעשערטען, א ווילד־פרעמדען בחור, אוּן וועָן איהר אייגענער בנימין איז דאָרט ערגיץ מיט זיין ווייב... רחל'ען האָט זיך אפילו שטאַרק נענומען א פרעג טהון אַצינד חיה־עטל'ען, וואָס הערט זיך מיט בנימינ'ען, וואָס מאַכט ער, צי שרייבט ער בריוולעך? נאָר, צוגענאַנגען נאָהענט צו חיה־עטל'ען אוּן אַריינ־געקוקט איהר אין איהר בלייך פּנים אַריין אוּן דערהערט, ווי זי זיפצט נאָנץ אָפּטליך, — האָט איהר דאָס האַרץ נישט פערטראָגען צו רעדען מיט איהר פון אזעלכע זאכען.

מיר קאָנען דענקען, אז דאָס איז געווען דאָס ערשטע מאָל אויף איהר לעבען, וואָס זי, רחל'ע, האָט זיך פערטראַכט וועגען אזעלכע ענינים. עס קאָן זיין, אז איין רעכטער פאָקט פונ'ם לעבען זאָל אַרויסרופען א סך מעהר מחשבות אוּן אויפוועקען א סך מעהר געפיהלען, ווי צעהן גוטע ביכער. אמת, רחל'ע איז געווען א פּשוט אידיש מיידעל, אָהן חכמות, נאָר קיין נאַריש מיידעל איז זי ניט

מיך ניט זעהן — נאָר איך וויים, אז ער האָט מיך נעזעהן... אך, רחל'ע, ווי אזוי לעב איך? ווי אזוי האלט איך דאָס אויס?

— ווי באלד אזוי, חיה־עטעל, איז דאָך בנימין א גרויסער ליגנער און איז ניט וועדטה, וואָס די ערד טראָגט איהם.

— ניין, זאָג דאָס ניט, רחל'ע, דו קענסט ניט בנימין'ן; דו וויסט ניט, וואָס פאר א דימענט דאָס איז, וואָס פאר א טייער האַרץ ער האָט!... דאָס איז ער אינגאנצען שולדיג, דער פעטער לייב, דער רוצח, מיין טאטענ'ס בלוט זאל איהם נאָר אקענען קומען, רבונו של עולם!

— איך זעה ארויס, חיה־עטעל, אז ער טהוט דיר, אפנים, גוט באנג.

— באנג, זאָגסט דו? איך שמארב, איך נעה־אויס מיט די כחות — און זי זאָגט נאָר באנג־שמאנג!

— נו, און זי, חיה־עטעל, זי איז עפים א שען ווייבעל?

— ווער זי?

— זי, בנימין'ס ווייב מיין איך.

ביי די ווערטער האָט רחל'ע דערזעהן, ווי חיה־עטעל ווערד רויט און נאכדעם בלייך, אלערליי פארבען. רחל'ע האָט נאָך נישט געקאָנט פערשטעהן, פאר וואָס חיה־עטעל ווילּ איהר דערוויף ניט ענטפערען; נאָר פיהל'ען האָט זי געפיהלט, אז נאָך א מאל איבער־פרענגען זי דארף מען ניט. „מסתמא פאסט איהר ניט, אז זי מאכט א שווייג; מסתמא טהוט איהר וועה, אז זי ווילּ דערפון ניט רעדען"...

אין א ציים ארום האָט זיך רחל'ע בעגענענט מיט חיה־עטל'ען אויף א חתונה, טאקי ביי חיה־עטל'ען אויף דער חתונה. חיה־עטעל איז געווען א כלה, ווי אלע כלות; נעזעסען, ווי א כלה דארף זיצען, געשווייגען, נעגאנגען צו דער חופה, אויף מארגען אויסגעשלייערט זיך, געווען אפילו בלייכליך אויפ'ן פנים, אביסעל ווי פערטראכט.

אי דאָס — נאָר א צוויי שעה, אי דאָס — פּאַר א נאָנצען מנין אידען, אי דאָס — איז דער חתן געווען אין איין חדר און די כלה — אינ׳ם אַנדערען חדר. דערפּאַר אָבער האָבען זיי זיך איבערגעשריבען מיט בריוולעך כמעט אלע וואָך, א קיילעכיג יאָהר כסדר, ביז דער חתונה. אמת, אין דעם איבערשרייבעכטס — וואָס דאַרף מען דאָ לייקענען? — האָט מאָטעל שפּריז געהאָט א נרויסען חלק, דען אזוי ווי דעם חתן׳ס בריוולעך זענען געווען נעשריבען אין דריי שפּראַך: העברעאיש, רוסיש און דייטש, דערום האָט מאָטעל שפּריז נעמוזט זיהן, אז זי, די כלה, זאָל אויך עפּעס ניט פּערשעמט ווערען. און בכדי צו בעווייזען בעשיינפּערלעך, אז פּון מאָטעל שפּריז׳ס חדר געהען ניט ארויס קיין מיידלעך נלאָט אזוי, ווי ביי אַנדערע שרייבערס, האָט ער זיך נעפּלייסט, אז אין דער כלה׳ס בריוולעך זאָל זיין צונעזעצט נאָך פּראַנצויזיש אויך, דאָס הייסט, פּראַנצויזישע אותיות, אין וועלכע מאָטעל שפּריז איז געווען נאָר א נרויסער בקי. בכלל קאָן מען זאָנען, אז א נאָנץ יאָהר כסדר האָבען זיך חתן־כלה נעשפּיעלט אין כתבים, און נאָר דעמאָלט האָבען זיי אויפּנעהערט דאָס דאָזיגע שפּיעל, ווען מען האָט זיך שוין אָנגעהויבען רעכט גרייטען צו דער חתונה.

די חתונה איז אָפּנעלאָפּען, ווי אלע אידישע חתונות; אָביסעל האָט כלה׳ס צד ניט יוצא נעווען, נישט לייטיש זיך אויסגעשטעלט, נאָנץ אידישלעך... און אָביסעל האָט זיך חתן׳ס צד נעבלאָזען, נעווערטעלט און שטילערהייד אָנגערופען דעם מחותן מיט׳ן נאָמען „דבר־אחר", ווי ער האָט דאָס ארענטלעך פערדיענט. נאָר נאָר־נישט, עס מאָכט ניט אוים: מע מאכט, ווי דער שטייגער, א כוסה, מע בעט זיך איבער, די כלה נעזעגענט זיך אָפּ מיט אלע איהרע לייבע, מע בענלייט זי ביז ארויס דער שטאָדט, מע קושט זיך, מע ווייגט, מע פּטר׳ט ארויס א טאָכטער — און מע פיהרט זי אַוועק אהין, צו די שוועהר־און־שוויעגער אויף קעסט.

געווען; פאר וואס זשע זאל זי נישט בענעמען א זאך מיט איהר איינענעם געבאָרענעם שכל? אמת, רחל'ע האָט נישט געוואוסט פון קיין העלדען, פון קיין ראָמאַנען, אבער א ריין האַרץ, א ריין אידיש האַרץ האָט זי געהאַט; פאר וואס זשע זאל זי ניט פיהלען קיין פרעמדע צרות, נישט פערשטעהן קיין פרעמדע יסורים? אין דעם פּרט, קאָן מען זאָגען, איז רחל'ע מיט א מאל עלטער געוואָרען אויף עטליכע יאָהר, א דאנק חיה־עטל'ען מיט איהר אידישען ראָמאַן.

אין יענער צייט איז שוין רחל'ע אויך געווען א כלה, און פון איהר חתן משה־מענדל'ען האָט זי זיך אָנגעהערט צוצלבע שבחים מיט אזוי פיעל מעלות, אז זי האָט געקוקט אויף זיך, ווי אויף איינע א גליקליכע אין דער וועלט.

— קיין עין־הרע, אזא גליק! — האָט זי געהערט פון אלע זייטען.

— א שמאלץ־נרוב! איין אָנקומעניש! רב אייזיק־נפתלי איז א איד א בעל־הבית, דער פיינסטער פון אלע מאזעפעווקער בעלי־בתים, און האָט איין זוהן, איין־איינציגען זוהן, און נאָך וואס פאר א זוהן. נו, א מזל!

און באמת איז משה־מענדל טאקי געווען א פיין בחור'על און האָט געקאָנט נעפעלען יעדען: א וואהלס, א לעבעדיגס, א נמרא־קעפּעל, א שענער בעל־תנ"ך, דערצו נאָך א כתבא־רבה אויף עטליכע הענד, אזוי, אז מיט זיינע כתבים האָט זיך גאנץ מאזעפעווקע ארומ־געטראָגען, און אפילו מאטעל שפּריין אליין, דער „מיידעלשער שריי־בער" אין סקווירע, האָט אָנגעזאָטעלט זיין רויטע נאָז מיט א פאר שפּאקולען, האָט עטליכע מאל בעטראכט דעם חתן'ס כתב, ווי איין עכטער מבין, און האָט מודה געווען, אז דער חתן האָט א גאלדען הענטעל, און אז ער וועט זיך מיט דער צייט אויסשרייבען די האנד, וועט ער, אם ירצה השם, קאָנען שרייבען.

געדרעט האָט רחל'ע מיט איהר חתן זעהר ווינציג, דען וואו איז ער געווען און וואו איז זי געווען? פון מאזעפעווקע קיין סקווירע איז גאנץ ווייטליך, און געזעהען האָבען זיי זיך בסך־הכל איין מאל,

בייגעל, איך וועל ביי קיין אנדער אידינע ניט נעמען, מע זאל מיר אנשיטען א פולע שטוב מיט גאלד — גאט מעג איהר טאקי העלפען! וויפיעל זי קומט נעבאך אפ פון איהר מאן דעם שכור! ווי אזוי טראגט די ערד אויף זיך אזא נפש — פארשטעה איך נישט, נאר א בזיון דארט דעם טאטען אויף יענער וועלט... יא, וואם האב איך נעוואלט זאגען? משטיינס נעזאגט, דער קאפ איז מיר אזוי פארשלאגען... שא, אן נעהט זי שוין, די יפהפיה. מויד! וואו ביזט דו שוין נעווען, מויד?

און דא נעהט אוועק א ניי צעטעל פון קללות מיט גוואלדען פאר דער מילך פון רחל'עם וועגען, פאר דער ציקאריע פון רחל'עם וועגען, פאר דעם אנבייסען פון רחל'עם וועגען — הכלל, מיט רחל'ען האלט אין איין קאכען די גאנצע שטוב. אפילו דער שוועהר, וואם איז תמיד נעווען פערנומען מיט זיך און מיט זיינע נעשעפטען, האט אויך שטענדיג נאכגעקוקט נאך איהר, נאכגעפרעגט אויף איהר.

דאם נאנצע ארומפארקעווען מיט'ן ארומטאנצען ארום איהר איז רחל'ען, אייגענטליך, נעווען אביסעל פריקרע, טאקי אריבער דער טבע; און דעם אמת מוז מען זאגען, אז רחל'ע איז נעווען א סך וויניגער צוגעלאזט צו זיי, אלס זיי צו איהר.

אז מיר זאגען „זיי", מיינען מיר דאם די שוועהר־און־שוויעגער, און משה־מענדל'ען, דעם רעכטען פארשוין, וואס רפאל איז נעווען אזעלכע מחזקות, וואם מע קאן זיי נישט אנרופען ניט גוט, ניט שלעכט. זיי, דאם פארפאלק, האבען צוויישען זיך קיין סך נישט נערעדט, און טאקי נישט נעקאנט רעדען: אזא יונגערמאן, ווי משה־מענדל, וועט זיך ניט נעמען אנידערוועצען אין מיטען בייטאג אין דער היים רעדען מיט'ן ווייב, און אויף דער נאכט, קוים זענען זיי שוין יא נעבליבען א מינוט אליין, האט דאם אבער טאקי מעהר נישט נע־דויערט, ווי איין רגע: באלד איז נעקומען אדער רב אייזיק־נפתלי און האט אריינגעקוקט צו די קינדער, אדער עם האט אנגעטראנען

XI.

און ווידער א מאל רחל'ע.

דאָרט, ביי שוועהר־און־שוויעגער, האָט זיך אָננעהויבען פּאר רחל'ען א נייע וועלט. ווי א שנור, און איין־איינציגע שנור, און א נעראָטענע שנור, האָבען זי אלע גיך ליעב געקריגען און מע האָט זי אָפּגעהיט, געפּאָנקעווועט, געבלאָזען דאָס אָרט פּאר איהר. און ווער שמועסט די שוויעגער, דוואָסי־מלכה, וואָס האָט קוים דערלעבט אזא נחת, האָט פּשוט דאָס לעבען אוועקגעלעגט צוליעב איהר: נאָר „רחל'ע און רחל'ע!" וואו ערגיץ א פּעט שטיקעל פּליש, א מאר־כעדינ ביינדעל, א געשמאקע זאך — אלץ רחל'ען. נאָנץ פּריה, רחל'ע האָט נאָר־וואָס געעפּענט די אויגען — אהא, דאָס קריגעל ציקאָריע שטעהט שוין אויפ'ן טיש, און דוואָסי־מלכה, וואָס איז, אייגענטליך, א פּערנומענע, א מארק־אידינע, דרעהט זיך ארום און זעהט, אז די שנור זאָל האָבען אלץ צו דער צייט.

— וואָס דאָרפט איהר זיך מטריח זיין, שוויעגער?

— נישקשה, טרינק, רחל'ע, עס, רחל'ע!

איין אָנדערס מאָל זעהט רחל'ע, ווי די שוויעגער לויפט פון מארק אהן א נשמה און פּאלט־אריין אין קיך מיט קולי־קולות אויף די מענשען, שעלט און קאָרעניעט, גלייך ווי מע וואלט זי דאָרט נעקוילעט.

— וואָס איז, שוויעגער? — פּרעגט זי רחל'ע.

— איך האָב נעמיינט, דו ביזט שוין לאַנג אויפגעשטאַנען, און די מילך שטעהט און זידט און זידט — זידען זאָל, רבונו של עולם, מיין מויד'ס פּארע — און איך לויף, איך וויים וואו איך בין אין דער וועלט? אין קלייט איז, קיין עין־הרע, איין ענגשאפט — מע זאָל נאָר באָהיט ווערען, און ער, מיין דאָליע, שטעהט די הענט פּארלעגט ארונטער, ווי א מחותן! איך בעט איהם רחמים: נעם טראָג־אוועק אהיים אט א צווויי פּרישע בייגעל! טאָמער וויל־סט דו עסען — עס, רחל'ע, גוטע בייגעל, איך קויף תמיד ביי לייציכען

הנאה האָבען, אז מע זאָל איהם נאָכגעהן כסדר, אומעדום, פּיס־טריט, אָפּבלאָזען יעדען אָרט, וואו ער שטעלט א פּוס, צעהלען זיינע טריט, אכטונג געבען אויף יעדען ביסען, אויף יעדען שלונג, העננען איבער איהם, וועז ער זיצט, זיצען איבער איהם, וועז ער שלאָפט — מיט איינעם וואָרט, מע זאָל האלטען זיין לעבען איי־נאנצען אין פּרעמדע הענד און איהם ניט איבערלאָזען גאָרנישט...

אין אזא טרויעריגער לאָגע האָט זיך געפונען רחל'ע אין יענער צייט, וואָס עס קומט־פּאָר די דאָזיגע געשיכטע. רחל'ע האָט נישט געהאָט אפילו פּאָר וועמען זיך צו קלאָנען. איהרע פּאָטער און מוטער האָבען זי געהאלטען פּאָר אייגע א גליקליכע, און זייערע בריף צו איהר זענען תמיד געווען פול מיט נחת, מיט תענוג און מיט ברכות צו גאָט ברוך־הוא, וואָס ער האָט זיי אזוי בעגליקט. און איהרע בריף צו זיי זענען אויך געווען אָננעפילט מיט „ברכה והצלחה", מיט „נחת און פּערגענינגען", מיט „ברוך־השם" און מיט „הלואי אויף וווייטער ניט ערנער", און האָבען זיך שטענדיג אויס־געלאָזט מיט „גליק און פּריידען" און „פּרייליכע הערצער אָמן סלה".

טיף אין הארצען האָט זי געטראָגען א פּערדראָס אויף משה־מענדל'ען, למאי ער האָט זיך געהאלטען וווייטליך פון איהר און עפּים אזוי ווי העכער פון איהר, עפּים ניט איהר גלייכען, ווי דער שטייגער איז פון א אידישען יונגעמאנטשיק א תכשיט; ער קאָן זיך ניט אראָפּלאָזען אזוי נידעריג צום ווייב, עם קומט ביי איהם אוים עפּים נישט גלאָט, זעהר פּריקרע... אינוועניג אין הארצען אָבער האָט זי משה־מענדל'ען נאָר נישט פּיינט געהאָט; פּערקעהרט, ער איז איהר געווען געטריי, זעהר געטריי, טאקי מיט איין אמת, נאָנץ בתמימות. איינמאָל איז רחל'ע עפּים חרוב געוואָרען און איז געלעגען א פּאָר טאָג צו בעט; דעמאָלט איז משה־מענדל נישט אָפּגעטראָטען פון איהר די גאנצע צייט, נעזיפצט, נעהאָט יסורים, אויסגענאנגען באמת מיט אלע כחות.

— א צער־בעלי־חיים! — האָט ער געזאָגט צו דער מוטער און אויף זיינע אויגען זענען געווען טרערען. — מע דארף רופען דעם

דוואָסי־מלכה'ן מיט א קרינעל, מיט א טעפּל, מיט א נלאָז, אָדער מיט א שאָל.

— אָט נעם אויף א ציקאָוועסט, רחל'ע, און פּארזוך אָט דעם איינגעמאכטס.

— וועה איז מיר! איך האָב דאָך שוין א מאָל הונדערט פּאר־זוכט אָט דעם איינגעמאכטס, שוויעגער!

— ס'א גראַם! גענ שוין גענ, קינד, וואָס דו רעדסט! אָט דעם איינגעמאכטס האָסט דו נאָך אפילו נישט אָנגעקוקט אין די אויגן.

און רחל'ע נעמט וויעדער א מאָל פערזוכען דעם איינגעמאכטס, וואָס קריכט איהר שוין פון האַלז.

— א דונער איז מיר, רחל'ע, ביזט דאָך פּארחלישאָנעט גע־וואָרען! טהו א קוק אביסעל, ווי א מענטש עסט! פון וואָס דו לעבסט — וויים איך נישט. כלעבען, מע וועט דיך דערזעהן עמיצער פון סקווירע, וועט מען דאָס מיך א קאַפּ אָנשעלטען: א שענע שוויי־גער — א געשווויר איהר אין דער לעבער! — וועט מען זאָגען. — פיין אויסגעהאָדעוועט א שנור — א שטריק איהר אויפ'ן האַלז! וועה איז מיר, עס חאָטש עפּים פון יוצא וועגען!

— לאָזט מיך, איך בעט אייך, צורוה, שוויעגער! איך בין זאָט, חלואי ביז מיין לעבען.

— נו, טהו מיר צוליעב, טאָכטער! מע טהוט צוליעב א מאָל א שוויעגער אויך; עלעהיי איך בין א מאָמע. נעם חאָטש איין פּיצל און טהו מיר נישט אָן קיין יסורים!

און רחל'ע וואַרגט זיך מיט נאָך א שטיקעל און מיט נאָך א שטיקעל, און עס וועדר איהר נמאס אזא לעבען, חאָטש זי וויסט נאָנץ גוט, אז מע איז איהר געטרייי, איבערגענעבען ביז לעצט, און לאָז זי זאָגען, אז זי וויל דאָס טעלערעל פונ'ם הימעל, בעקומט זי דאָס: וואָס הייסט, ס'איז א תירוץ? רחל'ע וויל — דארף עס זיין!

נאָר א מענש איז ניט קיין אָכס, ניט קיין גאָנז, וואָס זאָל צו־פריערען זיין נאָר מיט גוט האַדעוועז. א מענש קאָן ווינציג־וואָס

— איך קוק?
— ווער דען קוקט?...

רחל'ע דרעהט זיך אוים מיט דעם פנים צו דער וואנד, און משה־מענדעל נעמט דאָס בערדעל אין די צייהן אריין און קוקט אויף רחל'ען לאנג־לאנג און זיפצט, ביז זי דרעהט־אוים דעם קאָפּ צו איהם און חאָפּט איהם, ווי ער קוקט אויף איהר און זיפצט.

— וואָס איז, משה־מענדעל?
— וואָס „וואָס איז"?
— וואָס זיפצסט דו אזוי?
— ווער זיפצט?
— דו זיפצסט.
— איך זיפץ?
— ווען דען זיפצט?...

און דאָס פּאַרפּאַלק ווערד וויעדער אנשוויגען. משה־מענדעל רוקט זיך צו נאָך נעהענטער, הוסט זיך אוים און ווי'ל עפּים אָנ־הויבען צו רעדען.

— הערסט דו, רחל'ע, איך מיין עס אקעגען דעם, וואָס דו זאָגסט...

פּלוצים עפענט זיך די טיר און דוואָסי־מלכה לויפט אריין מיט א ליאַרם:

— וואָס זשע? איך האָב נישט געוואוסט פריהער, אז די אינדיקעס וועלען צעברעכען וואו ס'איז דאָ ערגיץ א שאָל אדער א טעלער? אינדיקעס האָט זיך איהם פאַרגלוסט אין מיטען דרי־נען!... וואָס מאכסט דו עפּים, רחל'ע? דו ווייסט, וואָס איך וועל דיר זאָגען? מיר דאכט, אז ביי דיר איז די „סיניע" (קרחת); איך זעה, אז ס'איז ביי דיר א מין „סיניע". איך האָב דיר נע־זאָגט — שטעה ניט אין דרויסען אָהן א שאָל! שטעה ניט אין דרויסען אָהן א שאָל! איך האָב וויעדער געשיקט צו יקותיאל'ע דעם רופא. אייזיק־נפתלי אליין איז זיך דורכגענאַנגען צו יקותיאל'ען.

רופא אַדער דעם פעלדשער. איך קאָן דאָס נאָר נישט צוזעהן, ווי זי לינט נעבאָך אין אַ העליש פייער — אַ צער־בעלי־חיים!

אויפ'ן דריטען טאָג איז רחל'ן גרינגער געוואָרען. משה־מענדעל איז דאָך ניט אָפּגעטרעטען פון איהר, און אָט דאָ, זיצענדיג ביי איהר צוקאָפּענס, האָט משה־מענדעל געהאַט אַ גוטע געלעגענהייט אַביסעל צו פערברענגען און שמועסען מיט זיין שענער ליע־בער רחל'ען. דערצו האָבען זיי ביידע חשק געהאַט — מע מוז דעם אמת זאָגען. משה־מענדעל האָט זיך צוגעזעצט צו איהר גאַנץ נאָהענט, אזוי נאָהענט, אז איהר שענער קאָפּ, וואָס איז געווען נאָר האַלב צוגעדעקט מיט אַ וויים טיכעלע, איז געווען כמעט ביי איהם אויף די הענד... רחל'ע האָט אויפגעהויבען איהרע בלויע אויגען אויף משה־מענדל'ען און האָט געוואָרט, טאָמער וועט ער איהר עפּים זאָגען. משה־מענדעל האָט אַראָפּגעלאָזט די אויגען אַראָפּ. נאָר אז זי האָט אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צום פענסטער, האָט ער אויף איהר געקוקט, און אז זי האָט אויף איהם אַ קוק געטהאָן, האָט ער אויסגעדרעהט דעם קאָפּ צום פענסטער. און אזוי האָבען זיי זיך איבערגעוואָרפען מיט אויגען אַ היבש שטיקעל צייט אָהן וועדטער. אינ'ם גאַנצען יאָהר נאָך דער חתונה האָט דאָס דאָזיגע פּאָרפאָלק געהאַט אַצינד אַ געלעגענהייט צו שמועסען צווישען זיך, נאָר זיי האָבען זיך נישט געקאָנט איינשטעלען און האָבען נישט געוואוסט, ווי אזוי אָנצוהויבען עפּים אַ שמועס. רחל'ע, אַלס ווייבעל, האָט געהאַט רעכט צו וואַרטען, ביז ער וועט עפּים זאָגען, און ער, משה־מענדעל, אַלס פיינער יונגערמאַן, האָט נעוואַרט, ביז זי וועט עפּים זאָגען — און דערווייל האָבען זיי ביידע געשווייגען, דורכוואַרפענדיג זיך מיט די אויגען.

— וואָס איז, משה־מענדעל?

— וואָס „וואָס איז"?

— וואָס קוקסט דו?

— ווער קוקט?

— דו קוקסט.

רחל׳ע אבער לעבט נאָרניט: זי עסט און טרינקט, פערזוכט צוואנציג מאל א טאָג דער שוויעגער׳ס אייגנעמאכטס, טהוט נישט קיין האנד אין קאלט וואסער, גיהט זיך נישט צענויף מיט קיינעם, מחמת רב אייזיק־נפתלי׳ס שנור קאָן זיך נישט צענויפקומען „אבי־מיט־וועמען", און „אבי־וועד" וועט זיך נישט צענויפקומען מיט אייזיק־נפתלי׳ס שנור, וואָרום דער אבי־וועד האלט זיך פיעל לויטישער און רייבער און שענער פון אייזיק־נפתלי׳ן, און אייזיק־נפתלי האלט זיך לייטישער און רייבער פון אלע מאוספעווקער בעלי־בתים — און אזוי ציהט זיך רחל׳ע איהרע יאהר און טעג, ווי אין געפענגעניש: וויעדער נענעסטן, וויעדער נעשלאָפען, וויעדער דער דאָם קרינגעל קאווע, וויעדער די ליבע שוויעגער מיט׳ן אייגענעמאכטס, און אזוי ווייטער, א נאנץ יאהר כסדר.

XII.

רחל׳ע זינגט ליעדלעך.

אט אין דער לאנג האט זיך נעפונגען אונזער רחל׳ע אין יענער צייט, וועו מיר האבען זי נעזעהן ביי חיים־בנציון׳ס טאכטער אויף דער חתונה, צום שלייער־וואַרמעס, שטעהענדיג אין דרויסען ביי דער טיר און בעטראכטענדיג דעם מאוספעווקער מארק מיט די קלייטען, מיט די סעריכעס, מיט דעם וואנען, מיט די אומגעלומפערטע אכסען און מיט׳ן שיינעצעל מיט דעם גרויסען היטעל.

אט אין דער לאנג האט זיך נעפונגען אונזער שענע רחל׳ע אין יענער צייט, וועו זי האט צום ערשטען מאל דערהערט דאם זעלטענע שפיעלען פונ׳ם נעווייסען סטעמפענ׳ו.

הערען שפיעלען האט רחל׳ע ליעב נעהאט — אוי, האט זי דאם ליעב נעהאט! כלי־זמר איז פון תמיד אן נעווען ביי איהר דאם חיות; האט זי נעהערט ערגיץ זינגען אדער שפיעלען א נייעס, האט זי דאם תיכף איבערגענומען און איבערגעזונגען אויף איהר שענער, גלאטער שטימע. דערפון האבען איהרע עלטערען גענוג

— למאי, שוויעגער? עס וועט איבערגעהן; עס איז ביי מיר אזא איבערגאנג.

— ביי דיר איז אלסדינג איין איבערגאנג. א שען איבערגאנג! גאה שוין גאה, קינד, וואס דו רעדסט! מע דארף זיך אביסעל צוזעצען...

און דוואסי־מלכה רוקט זיך צו א בענקעל צום בעט און זעצט זיך אנידער.

— ווייסט דו וואס, מאמע? — רופט זיך אן פלוצים משה־מענדעל. — ווייסט דו וואס? דו גאה בעסער אין קלייט אריין און איך וועל שוין זיצען אט דא.

און זיינע אויגען האבען זיך בעגעגענט מיט רחל'עס אויגען, און ער האט איבערגעלייענט אין זיי: „אוי, האסט דו, משה־מענדעל, צוגעטראפען!"...

— ווייס איך וואס דו רעדסט! — ענטפערט איהם דוואסי־מלכה און רוקט זיך צו נאך נאהענטער צום בעט. — נא דיר נאר אין קלייט! וואס האב איך דארט אנגעווארען? די נרויסע פרויות די היינטיגע, משטיינס נעזאגט! איך פארגין זיי אלע מיינע שונאים מיט'ן גאנצען הארצען!... גאה דו בעסער, משה־מענדעל, צו מיר אין ספאלנע און לעג זיך צו אויפ'ן טאטענ'ס בעטעל שלאפען. דו ביזט דאך א נאנצע נאכט ניט געשלאפען!

און אט אזוי לעבט זיך אף דאס גליקליכע, נאר דאס געפענ־טעטע פארפאלק, אויף אלעם גרייטען, נאר אהן א פרייער מינוט, אונטער דער בעשטענדינער אפעקע פון גוטע פאטער־און־מוטער, פון נעטרייע שוועהר־און־שוויעגער — און נישט דער מאן און נישט דאס ווייב מאכען דערפון איין עסק; נישט ער און נישט זי זענען דאס מזכיר איינס פאר'ן אנדערען. נאר משה־מענדל'ען איז נאך ווי עס איז: ער קוקט־ארײן אין א ספר, מישט זיך אריין אין דעם פאטער'ס געשעפטען, האט זיך זיינע יונגעלייט, מיט וועלכע ער טהוט אמאל א שטיף אין שוהל אדער אין מארק; מיט אייגעם וואס, משה־מענדעל לעבט ווי עס איז.

נעמאכט, אז זי האָט זיך נאָר פערגעסען, וואָס זי איז, און האָט זיך צעזונגען, ווי אמאָל, צעלאָזט נאָר אויפ'ן אלטען שטיינער, ווי מיידעלווייז. רחל'ע האָט נאָר פערגעסען, אז די שוויענער איז דאָ אין שטוב און הערט יעדעס וואָרט, ווי אזוי זי זינגט:

אוי, אָט דאָרט, אָט דאָרט,
אוי, אויף יענעם אָרט
שטעהען טייבעלעך צוויי — צוויי!
זיי שמועסען זיך, זיי קושען זיך...
נאָר וואָס פאר א טענה האָבען זיי?
זיי קושען זיך און שמועסען זיך...

— אוי, א דונער איז מיר! נא דיר נאָך! — האָט רחל'ע אויס־נעשרינען און האָט זיך א חאַפּ געטהאָן, דערזעהען פֿלוצים די שוויענער.

— נישקשה, נישקשה, וויים איך! — האָט זי די שוויענער בערוהיגט און האָט זיך נעמאכט תמ'עוואָטע, שמאָרענדיג מיט הער נאָז און אריינקוקענדיג אין א סלאָי איינגעמאכטס. — זעהסט דו, רחל'ע, איך האָב מורא, אז די אנרעסען אונזערע זאָלען ניט אָנ־הויבען צוקערען; איך האָב שוין פאר־א־יאָהרען געהאט אזא פסק: העכער א האלבער פוד איינגעמאכטס איז פארפאלען געוואָרען אָט אזוי...

און ווער רעדט, פאר משה־מענדל'ען וואָלט זי ניט געזונגען פאר קיין נעלד: עס קומט אויס עפּים משונה־נאריש אן ... פֿריקרע — נעמען עפּענען א מויל פאר'ן מאן אין די אויגען אן זינגען... עס קאָן זיין, אז משה־מענדעל וואָלט זיך ניט אָפּגעאָגט און וואָלט אפשר א נרויסער בעלן נעווען דערויף. ער האָט זי נע־הערט א פּאָר מאָל א זינג טהון אן וויסט, אז איהר קול איז צוקער־זים. נאָר וואָס פאר א פּנים וואָלט ער געהאט פאר זיך אליין, אז ער זאָל זיך פֿלוצים אנידערזעצען אין דער הויז — הערען דאָס וויב זינגען ליעדלעך? א שענע עסקנ'ע פאר א לייטישען וויבעגע־

אָנגעקוועלט און געזאָגט: „א מאנסביל׳שער קאָפּ אויף איהר; א מערכה, וואָס זי איז נעבאָרען געוואָרען א נקבה, וועט ניט — וואָלט זי נעסמאָלעט א וועלט"...

עס ווייזט אוים, אז איהרע עלטערען האָבען דוקא יאָ פער־שטאָנען, אז עס ליגט אין זייער טאָכטער עפּים א כח, עפּים אזא מין זאָך, וואָס מיר אין היינטיגע צייטען רופען־אָן טאָלאַנט; נאָר זיי, רחל׳עם עלטערען, אין יענער צייט, האָט זיך אויסגעוויזען, אז דער כח איהרער פון איבערנעמען א זאָך און איבערזיינגען דאָס — ליגט ביי איהר אין קאָפּ, ווייל זי האָט א מאנסביל׳שען קאָפּ. דער קאָפּ שפּיעלט ביי אונז, אידען, די נרעסטע ראָלע, מעהר אלס אלע צווייי־הונדערט־אַכט־און־פערציג אברים. א קאָפּ, א קעפּעלע! — אָט דאָס איז ביי אונז דער עיקר אנטיק. נאָר ווי אזוי די מעשה איז, ביז פופצעהן־זעכצעהן יאָהר האָט רחל׳ע געזונגען, ווי א פריי פויגעלע: וואו ערגיץ א חזן׳יש שטיקעל, א „נקדישך", א „כבקרת", אזוי אויך א חסיד׳ישער ניגון, כלי־זמר־שטיק אלערליי, — האָט רחל׳ע אויסגעזונגען אויף איהר ציכטיג קול, וואָס איז געווען א מחיה נפשות צו הערען. נאָר קוים איז זי א כלה געוואָרען, אזוי האָט איהר די מאַמע געזאָגט:

— פע, נענוג, טאָכטער, דיר צו טערעלייקען. וועסט קומען צום שוועהר־און־שוויענער אויף קעסט און וועסט זיך נאָר פּלוצים אנידערזעצען ברימבלען — א שענעם פּנים פּאר לייטען!

רחל׳ע, פערשטעהט זיך, האָט פערשטאַנען, אז ס׳איז ניט לייטיש, האָט זי געפּאָלגט און האָט אויפּגעהערט צו זינגען... נאָר לחלוטין אויפּהערען צו זינגען האָט זי ניט אויפּגעהערט, דען עס פלעגט זיך ביי איהר אלץ, אהן איהר ווילען, ארויסחאַפּען א נע־זאָנג, פון רגילות, אפּנים, און וואָס איז זי שולדיג, אז עס זינגט זיך פּאָרט?... אז מע זעהט, פון וואַנען דאָס וואָסער לויפט, קאָן מען דאָס נאָך פערשטעלען, אָבער אז מע זעהט ניט, מע ווייסט ניט, פון וואַנען עס נעמט זיך — וואָס קאָן מען טהון?... ניט נאָר כלה׳ווייז, אפילו שוין נאָך דער חתונה האָט זיך איהר עטליכע מאָל

— וואָס איז דיר, רחל׳ע, דו בענגסט אַהיים?
— אַך, ניין, שוויעגער! גלאַט אזוי... — ענטפערט רחל׳ע שמייכלענדיג און וויש־טוים די טרערן.

XIII.

רחל׳ע האָט שוין דאָס גוטע בריוועל.

מיר האָבען איבערגעלאָזט רחל׳ען בשעת דעם „שלייער־וואַר־מעס" שטעהן ביי דער טיר און קוקען אויפ׳ן גרויסען מארק־פּלאַץ פון דער שטאָדט מאזעפּעווקע, פערטיעפט אין איהרע מחשבות, פון וועלכע טיר האָבען אויבען געשמועסט. די מחשבות איהרע זענען אָבער גיך איבערגעריסען געוואָרען דורך אונזער וואַהלען יונג — סטעמפּעניו׳ן.

דער דאָזיגער פיינער בחור, וואָס האָט געוואָרפען איין אויג אויף רחל׳ען, האָט גוט בעמערקט, ווי זי איז ארויסגענאַנגען פונ׳ם טיש, האָט ער אָביסעל צוגעווארט און איז אויך ארויסגענאַנגען, און האָט זיך געשטעלט אין דרויסען ביי דער טיר, און האָט תיכף פערבונדען מיט רחל׳ען א שמועס וועגען זיין שטאָדט מאזעפּעווקע און וועגען איהר שטאָדט סקווירע, וועלכע ער האָט גוט געקענט מיט אַלע בריקלעך, מיט אַלע איהרע אַנטיקלעך, אויסגעטונקען, ווי מע זאָגט; און פון דער שטאָדט יהופּעץ האָט ער מיט איהר נע־רעדט; ער האָט געהערט, אז זי איז אמאָל געווען אין יהופּעץ. רחל׳ע האָט איהם געענטפערט איין וואָרט איבער צעהן.

— וואָס איז די מעשה — האָט זי סטעמפּעניו א פּרעג געטהאָן — וואָס איז די מעשה, וואָס מע זעהט אייך קיינמאָל ניט געהן אויפ׳ן שפּאַציער, ניט שבת, ניט יום־טוב? איהר זענט שוין דאָ כמעט א יאָהר, העכער א יאָהר, און מע זעהט אייך נאָך ניט

מאנטשיק! עס זאל זיך מאכען על פי מקרה זי הערען — מהיכי־תיתי... און עס פלעגט זיך אמאל מאכען, נאר זעהר זעלטען; דע־מאלט פלעגט משה־מענדעל בלייבען שטעהן, זיך גוט אנהערען און נאכדעם נעבען א הוסט, צו בעווייזען, אז ער קומט כלומרשט ערשט אן, און זיך אריינקומען אין שטוב אריין כלא ידע...

אט אזוי האט זיך אפגעלעבט רחל'ע א קיילעביג יאהר, איינע אליין, צווישען גוטע געטרייע לייט, איבערגעבענע ביז לעצט, און מע קאן ניט זאגען, אז ס'איז איהר געווען גוט, און מע קאן ניט זאגען, אז ס'איז איהר געווען שלעכט. זי האט זיך געפיהלט צווישען אייגענע פרעמד, צווישען אייגענע עלענד, צווישען גוטע, טרייע — פערלאזט. זיצענדיג אזוי פערזאנגט איבער איין ארבייט, איין אויסנייהעבטס, פלעגט זיך רחל'ע, ווי איהר שטייגער איז, אונטערזינגען, און פלוצים פלעגט זי אנגענעמען א האַרצקלעמעניש און עס האט זי געצוינגען אהין, דאָרט, וואו זי האט פערבראכט איהרע קינדער־יאהרען.

נעפלויגען, געפלויגען
די גילדענע פויגעל
איבער אלע ימ'ען;
לאזט זשע גערוסען,
גילדענע פויגעל,
מיין ליעבער, האַרציגער מאמען!
נעפלויגען, געפלויגען
די גילדענע פויגעל
איבער אלע טייכען;
לאזט זשע גערוסען,
גילדענע פויגעל,
מיין ליעבען, האַרציגען טאטען...

דוואסי־מלכה האט ליעב געהאט גאנץ אפט אונטער'ננבה'נען זיך אויף די שפיץ־פינגער און אונטערהערען זיך וועגען וואס זינגט די שנור.

רערט, און רחל׳ע האָט זיך דערווייל ארויסגעדרעהט און איז אריינ־
געקומען צוריק אין שטוב אריין צו דער כלה. מיר האָבען נאָך
אויבען נעזאָגט, אז סטעמפּעניו האָט געקאָנט רעדען; מיר דאר־
פען דערצעהלען נאָך א מעלה פון איהם, היינו: אויף צו רעדען
מיט אַלטע ווייבער, פּלאַפּלען, פערדרעהן זיי די צייהן, ווען מע
בעדאַרף, האָט מען איהם אויך ניט בעדאַרפט פּיקען די צונג; ער
האָט נעקאָנט די מלאכה גוט. „א געלערנטע מכשפה — זאָגט די
וועלט — איז ערגער, ווי א נעבאָרענע". סטעמפּעניו איז אין זיין
ארבייט נעווען א חריף; ער איז דורכגעגאַנגען א גוטען חדר, ווי
מיר וועלען זעהן ווייטער.

„א העזה אביסעל! — האָט זיך רחל׳ע געטראַכט אין האַרצען.—
זאָגען מיר, אז איך זאָל למען השם, זיין שבת בייטאָג אויף דער
בארדיטשעווער גאַס! למען השם? אַנדערש וויל ער ניט? א
השגה אביסעל! דאָס קאָן נאָר א כלי־זמר!"...

מיט אזעלבע בייזע מחשבות איז רחל׳ע געקומען צוריק פון
דער חתונה, און אז עס איז געקומען דער ליעבער שבת־קודש, אז
דער שוועהר און די שוויעגער און אויך משה־מענדעל האָבען זיך
נעלעגט רוהען און קלויבען אביסעל עונג־שבת פונ׳ם זיסען שלאָף,
פון וועלכען אידען האָלטען נאָר א וועלט פון כמה וכמה יאָהרען, —
דעמאָלט האָט זיך רחל׳ע, ווי איהר שטייגער איז, נעוועצט איינע
אליין ביי׳ם פענסטער און האָט געקוקט אויף דער גאַס ארויס, צו־
ברומענדיג זיך א ליעדעלע אונטער דער נאָז. דאָרט, אויף דער גאַס,
האָט זי דערזעהן, ווי אלע שבת, אויסגעצוואָגענע מיידלעך, מיט
רויטע און מיט בלויע סטייגנעלעך אין די צעפ, מיט רויטע, געלע,
גרינע, מאָדנע קליידלעך און מיט הענטשקעלעך און מיט נייע גלאַנ־
צענדיגע שיך אויף סקריפּקעס. דאָס נעהען זיי אהין, „אויפ׳ן שפּאַ־
ציער", אויף דער בארדיטשעווער גאַס. דאָרט וועלען זיי ווייזען,
איינע די אַנדערע, זייערע רויטע, בלויע סטייגנעלעך, מיט זייערע
רויטע, געלע, גרינע קליידלעך. דאָרט וועלען זיי חאָפּען א קוק פון
דער ווייטענס, פערבייגעהענדיג, ווי דער מנהג איז ביי אונז, אויף

אויף דער בארדיטשעווער גאס! און פארקלויבען האט איהר זיך אזוי ווייט, אין עק שטאדט, און איך האב נאר ניט געוואוסט, אז איהר זענט היע... ערשט נעכטען בין איך געווארהר געוואָרען, ווען איך האב אייך דערזעהן... איך האב נאך נעכטען געוואלט מיט אייך אביסעל רעדען, קאן מען ניט... איהר ווייסט דען נישט אונזערע אידישע שטעדטלעך? באלד הויבט מען אן צו רעדען, מע נעמט אין די מיילער אריין... געהט זיך דורך, פאלגט מיך, שבת בייטאג אויף דער בארדיטשעווער גאס... דארט איז די נאנצע שטאדט... למען השם, הערט איהר? למען השם, שבת בייטאג אויף דער בארדיטשעווער גאס!

רחל'ע האט איהם קיין צייט ניט געהאט צו ענטפערען, דען איהר געטרייע שוויעגער דוואסי־מלכה האט בעמערקט, אז די שנור איז ניטא ביי'ם טיש, איז זי געלאפען זי זוכען, און אז זי האט זי נעטראפען שטעהן אין דרויסען ביי דער טיר מיט סטעמפעניו'ן, האט זי זיך אין פלוג אביסעלע פערוואונדערט: „וואס עפּים אין מיטען דרינען אט דא מיט איהם?" נאר סטעמפעניו, וואס איז בכלל נעווען א מזיק און א גרויסער בריה אין אזעלבע ענינים, האט זיך תיכף נענומען צו דוואסי־מלכה'ן מיט די דאזיגע ווערטער:

— מיר שמועסען דא מכח דער חתונה, מכח דעם רבינ'ס חתונה אין סקווירע... אייער שנור איז נאך דעמאלט נעווען א קינד, ווען איך האב נעשפּיעלט אויף דעם רבינ'ס חתונה. זי נעדענקט ניט דעם רבינ'ס חתונה...

— עס פארשטעהט זיך, ווי קומט צו איהר דאס נעדענקען? — האט איהם דוואסי־מלכה געענטפערט. — איך נעדענק אבער גוט. איך בין דעמאלט נעווען מיט מיין מאן, און האבען נענעכטיגט אין פעלד, — אזא איין ענגשאפט איז דעמאלט נעווען אין שטעדטלעך.

— וואס ווייסט איהר דאס ענגשאפט דעמאלט! איך ווילט אייך דערצעהלען שענערס... — האט איהר סטעמפעניו געענטפערט און האט פערבונדען מיט דוואסי־מלכה'ן א לאננען שמועס מכח פיעל פערשיעדענע ענינים, און אזוי האט ער זיך מיט איהר פער־

— איהר האָט מיך ניט געפּאַלגט און זענט נישט אַרויסגע־
גאַנגען אויף דער באַרדיטשעווער גאַס? איך האָב אויף אייך אומ־
זיסט אַרויסגעקוקט... איך האָב... איך בין... נאָט לייענט!...

און סטעמפּעניו האָט איבערגעגעבען רחל'ען א צעניפּגעלעג־
טען בויגען פּאַפּיער און איז גיך פערשוואונדען געוואָרען פון איהרע
אויגען.

רחל'ע האָט לאַנג, לאַנג נעהאַלטען דעם בויגען פּאַפּיער אין
איהרע הענד, ניט געוואוסט, וואָס צו טהון דערמיט, און ניט פער־
שטאַנען, וואָס דאָס בעדייט, „מיט וואָס עסט מען דאָס?"... אז די
ערשטע איבערראשונג איז איבערגעגאַנגען, האָט זי צענומען א גרוי־
סען בויגען נאָטען־פּאַפּיער און האָט דערזעהן גרויסע אותיות, אויף
פּשוט אידיש געשריבען, מיט א סך גרייזען.

„מיין ליבשטיר אייניגל פּין הומיל וועז איהּ האָב דיין
„לעחטיק שטאַלד דערזוהין איז מער געוואָרין לעחטיק אַן
„מיינע ביידה עיינין אין א לעחטיק פייאר טיט מיין האַרץ
„פּרענין פּין גריית ליבשעווט צי דיר מיין נעשאָמע וואָת דיי־
„נע הומיל עיינין האָבין מעה מיד דיין שיין לעחטיק שטאַלד
„צי זעה גוצויגען פּין דער אורשטיר שאָ ביסד מיין לייבין פּין
„מיין לייבין פּין מיין האַרץ מיין זייליי אין טי ניט שלאָפען אין
„חאָלים דיך זייהין אַן דיר דאָה די לעחטיקי זין פּינסטיר אין
„מיינע עיינין אָב דעה ליב ווי מיין זים לייבין אין חשטאַרב
„מיד אַלי עייוועריס דעה טאָמיד זייהין פּאַר מייני עיינין
„אין דעה טאָמיד ליבין אין מיד דיר טאָמיד לייבין דען דעה
„אויף אימער ליבענדיר וואָת גייט אוית נאָה דייני טרייט אין
„מיט דעה פּין ווייטין קישין דייני שייני עיגין

סטעמפּעניו".

די בחורים'לעך, אויף די שענע בחורים'לעך מיט די קאַרטענע קאַפּאטקעלעך, מיט די לאַנגע הויזלעך און מיט די גלאַנצענדיגע דאַשקעס (קאַויראַקלעך) פון די שבת'דיגע קאַרטוזלעך. דאַרט וועלען זיי מיט גרויס צניעות אַראָפּלאָזען די אויגען, און די בעקלעך וועלען ביי זיי וועלען רויטליך פּאַר חרפּה, און די הערצלעך... מיט איינעם וואַרט, דאָרט וועט זיין חי־גע־לעבט!

רחל'ע ווייסט דאָס גאַנץ גוט. פּאַר וואָס זאָל זי דאָס ניט ווי־סען? זי איז דאָך אויך אַמאָל געווען א מיידעל מיט רויטע און בלויע סטיינגעלעך אין די צעפּ, און האָט אויך געשפּאַציערט מיט א סך מיידלעך שבת בייטאָג אויף דער גאַס. אָבער איצט?

רחל'ע קוקט זיך ארום. אַלע שלאָפען און חראָפען געשמאַק. אַלע! נאָר זי אַליין זיצט דאָ, ווי צוויישען טוידטע, ווי צווישען אמת'ע מתים. זי שפּאַרט אָן איהר קאָפּ אויף די הענד און פער־טראַכט זיך און דערמאָנט זיך אַיין אַלט ליעדעלע, וואָס זי האָט געזונגען אַמאָל, מיידעלווייז:

איינע אַליין,
עלענד, ווי א שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען,
נאָר צו זיך אַליין.
עלענד, ווי א שטיין,
איך האָב צו קיינעם צו רעדען...

— גוט שבת!...

רחל'ע האָט אויפגעהויבען דעם קאָפּ און האָט דערזעהן... סטעמפּעניו'ן.

— א גוט שבת! זאָג איך.

„וואָס איז דאָס?! ווי קומט ער אַהער?" — האָט רחל'ע גע־וואַלט פרעגען און אָפּטרעטען פונ'ם פענסטער.

— גוט שבת, גוט יאָהר! — האָט זי איהם געענטפערט און איז געוואָרען רויט, ווי א צוויק.

גדלות, האלב אויף כלי־זמר־לשון: „זעהט איהר, ממזרים, אַט דער פּיטיוקעל וועט מיר געבען פּאפּע אויף דער עלטער. נישקשה, איך מעג זיך אויף איהם פּאר־לאָזען".

דעם אלטען בערעל באם איז אָבער ניט בעשערט געווען אויף דער עלטער צו זעהן ביי זיך זיין געליעבטען זוהן. סטעמפּעניו האָט זיך צו פּופּצעהן יאָהר אַוועקגעלאָזט, מיט א דרייערעל אין בייטעלע און מיט איין אלטער, צעבראָכענער פיערעל אונטער'ן פּאָרעלעק, וואַנדערען אויף דער וועלט. ער האָט זיך אויסגעוואַלגערט וואו איהר ווילט, אין א סך שטעדט און שטעדטלעך, צווישען פּיעל פּער־שיעדענע קאָמפּאניעס כלי־זמר. מעהר ווי א האלב יאָהר האָט זיך סטעמפּעניו ניט געקאָנט האלטען אויף איין אָרט. עס האָט איהם אלץ געצויגען ווייטער און ווייטער: פּון מאזעפּעווקע קיין סטעפּעווקע, פּון סטעפּעווקע קיין קאָרעץ, פּון קאָרעץ קיין באלטע, פּון באלטע קיין אלט־קאָנסטאַנטין און פּון דאָרטען קיין באָרדי־טשעוו, און אַזוי ווייטער און ווייטער, ביז אַדעם. און פּון אַדעם האָט ער זיך אַוועקגעלאָזט צוריק — ווידער וואַנדערען איבער קליינע שטעדטלעך, וואו מע קאָן זיך לאָזען הערען, האָבען א נאָ־מען, זיך קונה שם זיין. און עס איז טאקי אזוי געווען: אין יעדען אָרט, וואוהין סטעמפּעניו איז געקומען, האָט מען שוין געהערט פּון איהם פּריהער. אידען האָבען געהערט, אז עס פּאָהרט אָרום אויף דער וועלט א געוויסער סטעמפּעניו, וואָם מיט זיין שפּיעלען לאָוט זיך אוים די וועלט. דעריבער איז גרינג צו פּערשטעהן דעם רעש, וואָם עס איז געוואָרען אין יעדער שטאָדט, וואוהין סטעמפּעניו איז געקומען מיט זיין קאָפּעליע. דען סטעמפּעניו, פּערשטעהט איהר, האָט צו אכצעהן יאָהר שוין נעהאָט איין אייגענע קאָמפּאניע, און איז ארומגעפּאָהרען און האָט געשפּיעלט נאָר אויף געוויסע, רייכע חתונות, און אַזוי מיט דער צייט האָט סטעמפּעניו אַוועקגעלאָזט אלע אַנדערע קאָמפּאניעס, ווי, למשל, די „ק א נ א ט א פ ע ר כ ל י ־ ז מ ר", וואָם האָבען אויך געהאט גע'שמ'ט, די „ס מ י ־ לער", די „וויניצער", די „שארא־גראדער" און

XIV.

פון דער „בת־מלכה" צוריק צום „בן־מלך".

לאמיר איבערלאזען די „בת־מלכה" און זיך אומקעהרען צום „בן־מלך". מיר וועלען פערבויגען רחל'ען און שמועסען מכח סטעמפעניו'ן.

אמת, דאס דאזיגע בריוועל פון סטעמפעניו'ן, וואס איז אויבען נעקאפירט אות באות, איז נישט אזוי קונציג, נאר וואס קאן מען העלפען? סטעמפעניו איז אודאי געווען א העלד, א שענער יונ־נאטש, א ימח־שמו'ניק א גוטער, נאר קיין שרייבער איז ער ניט געווען. נעהט מאכט עפים! זיין תאטער, עליו השלום, בערעל באס, אז ער האט דערזעהן, ווי סטעמפעניו האט חשק צו שפיעלען און לערנען וויל ער ניט קיין וואכט, חאטש ברעט איהם, חאטש ברעט איהם, האט ער איהם גיך געגומען צו דער מלאכה און האט איהם פריהער אויסגעפרובט אויף אלע כלים, ביז ער איז געבליבען שטעהן מיט דער פיעדעל, און בערעל באס, וואס האט נעהאט חוץ סטעמפעניו'ן נאך קיינדער מוזיקאנטען, האט נעזאגט בפירוש, אז אין איהם, אין סטעמפעניו'ן, געפינט זיך איין אדער פונ'ם זיידען, רב שמואל'קע טראמייט (וואס האט זיך פערזענליך געקענט מיט'ן נרויסען פיעדלער פאגאניני), אזוי, אז צו צוועלף יאהר האט שוין סטעמפעניו געקאנט „בעוצען" א כלה און טאקי אפשפיעלען א גאנצע חתונה. דערפאר האט איהם בערעל באס בעסער ליעב געהאט פון אלע קינדער, וואס זענען געגאנגען ביי איהם אפגעריסען, אפגעשלייסען, אדער פשוט נאקעט און בארפים. און חאטש בערעל באס איז נעווען א שטרענגער קאמאנדיר און פלעגט שלעפען סטעמ־פעניו'ן פאר'ן אויהער, אדער אזוי הרג'ענען, שלאגען, ממית'ן, ברעכען די ביינער, דאך איז סטעמפעניו נעווען ביי איהם דער אנטיק, א ציערונג, א גאנצער מאיאנטעק אויף דער עלטער. בערעל האט אלעמען אנגעוויזען אויף סטעמפעניו'ן און האט נעזאגט מיט

מתנות. מיט איינעם ווּאַרט, ער האָט זיך אויסגעשטעלט מעשה־מענש, נאָר לייטיש.

— הערט איהר? — האָבען די כלי־זמר'קעס נאָכדעם נערעדט צווישען זיך. — הערט איהר? א אידישע נשמה טאָר מען ניט שאַצען.

נאָר מעהר ווי ביי אַלע האָט סטעמפּעניו געפונען חן אין די שוואַרצע אָרער בלויע אויגען פון די כלי־זמר'ס טעכטער, די מיידלעך, צו וועלכע ער האָט זיך אומעדום נע'שרכנ'ט. און וועו ער האָט נעשוואַרען דעם כלי־זמר'ס טאָכטער, אז ער איז אין איהר איינגעליבט ביז לעצט, האָט איהר איהם געמענט גלויבען: בשעת מעשה איז ער באמת געווען אין איהר איינגעליבט (צום מיינסטען, זענען ביי די כלי־זמר שענע טעכטער), נאָר קוים איז סטעמפּעניו אריבערגעפאָהרען איבער דער רָאגאטקע, אזוי איז ויין ליבע פערשוואונדען געוואָרען מיט'ן ווינד און מיט'ן רויך. און נעקומען אין דער צווייטער שטאָדט, האָט ער זיך וויעדער באַלד איינגעליבט אין א דאָרטיגען כלי־זמר'ס טאָכטער; וויעדער געשוואָרען, נעחאפט די ערד, אז ער ליעבט זי, אז ער עקט זיך, געשענקט מתנות, אָפּגעזענענט זיך, אוועקגעפאָהרען — און וויעדער די איינע מעשה...

מע קאָן ניט זאָגען, אז אזעלכע ליעבעם האָבען זיך אויסגעלאָזט תמיד אָהן א וויסטען סוף, — געווענליך, פאַר איהר, פאַר דער כלה... דאָס איז אמת, אז פיעל פון זיינע נעליעבטע האָבען גיך פערגעסען אין סטעמפּעניו'ן מיט זיין נעביין און האָבען חתונה געהאט פאַר אנדערע כלי־זמר. נאָר עטליכע, זעהר אייגנעשפּאַרטע מיידלעך, האָבען זיך אזוי אייגענגליבט אין דעם רָאזיגען ימח־שמו'ניק, אז ער וועט קומען, ניט היינט — איז מאָרגען, ניט מאָרגען — איז איבערמאָרגען, ביז זיי האָבען אָנגעהויבען צו טרייסטענען און אויסגעהן, וויי א ליכט. אין דער צייט, וועו סטעמפּעניו האָט ערגיץ בסוד, אין א פינסטער הייזעל, זיך נעקושט מיט א כלי־זמר'ס טאָכטער, אין דער אייגענער מינוט איז נעלעגען נישט איינע פון

נאָך פיעל בעריהמטע קאָמפּאַניעס, וואָס האָבען זיך נעלאָזט הערען אויף דער וועלט.

עס פערשטעהט זיך, אז קיין גוטע פריינד האָט זיך סטעמפּעניו ניט נעקויפט, דערפאַר, וואָס ער האָט אַרויסגעריסען דעם בעסטען ביסען פון די כלי־זמר'ס מויל, און מע פלעגט אָנווינשעווען נענוג צרות מיט שלעק אויף זיין קאָפּ. נאָר אין די אויגען האָט מען איהם גע'חנפ'עט, און אין האַרצען האָט מען אויך נעהאַט נענוג אָפּשיי פאַר איהם. יעדער כלי־זמר האָט נעוואוסט אינוועניג, ביי זיך אין האַרצען, אז קוים נעמט סטעמפּעניו דאָס פיעדעלע אין האַנד אַריין, אזוי מעגען שוין אַלע כלי־זמר זיך לעגען שלאָפען.

די חברה כלי־זמר, דאַרפט איהר וויסען, האָבען פון תמיד אַן ליעב גוזמאות. ביי זיי געפינט איהר ספורי־מעשיות, וואונדערליכע ערצעהלונגען, לעגענדעס אָהן אַ שיעור. אויף סטעמפּעניו'ן האָבען זיי דערצעהלט אין יעדען אָרט שרעקליכע גוזמאות, און אויף זיין פיעדעלע האָט מען געזאָגט, אז עס וואכסט פון פאַנאַניי'ן אליין. אז מע האָט דערהערט, אז סטעמפּעניו דאַרף אָנקומען מיט זיין „קאָפּעליע", האָבען איהם די שטאָדט־כלי־זמר, געוועהנליך, נענוג אָנגעשאָלטען, און ווער שמועסט זייערע וועייבער האָבען פּשוט נעדרעגענט מיט קללות, מע זאָל נאָר בעהיט ווערען.

— א גאַנץ קיילעביג יאָהר, מע דאַרט, מע קוואַרט, מע באַרגט מע משכונ'ט, מע עסט פון זיך די הויט. וואָס איז? ראש־חודש אלול וועט זיין א חתונה ביי'ם נגיד. צום סוף קומט א רוח, א שלים־מזל פון אלדי שוואַרצע יאָהר, א סטעמפּעניו, און רייסט־אַרויס דעם ביסען פון די צייהן, פּאַרחאָפט זאָל ער נאָר ווערען!...

נאָר קיין אמת'ע שונאים האָט זיך סטעמפּעניו ניט נעקויפט אין ערנסט. ער איז נעווען א גוט ברודערעל ביז גאָר: אָפּגעשפּיעלט די חתונה, האָט ער זיך צעניוּפּנעקאָמפּאַניעט מיט דער חברה שטאָדט־כלי־זמר און גלאָזט מאכען א וואַרעמעס מיט דער ברייטער האַנד, נישט נעקאַרגט קיין שנאַפּס, פיין אונטערגעלעבט, זיך שען צעצאָהלט, און פאַר'ן אוועקפאָהרען צעטיילט דעם קליינוואַרג

חתן, און אז עס איז נעקומען די צייט פון אוועקפאָהרען, האָט איהם דאָס שוואַרצע מיידעל (פּריידעל האָט מען זי גערופען) געזאָגט, אז ער זאָל ניט מאַכען קיין שהיות און שרייבען תנאים, ווי דער מנהג איז. סטעמפּעניו, וואָס איז דערצו נאָך נישט געוואָהנט נע־ווארען, האָט זיך אביסעל געקווייענקעלט, געדרעהט מיט דער צונג אהין — אהער, נאָר עס האָט איהם נישט געהאָלפען קיין רבונו־של־עולם. פריידעל איז געווען א מיידעל א קאָזאָק און האָט איהם געזומען אין די הענד אריין נאָר קיין מעשה ניט, אזוי, אז ער האָט זיך ניט געקאָנט אויסדרעהען פון איהר, און עס איז געווען דאָס קנס־מאָל אין א מזל־דינער שעה. חברה כלי־זמר האָבען לכבוד דעם נעריהמטען חתן געמאַכט א היבשען קנאַק, און ביי׳ם פיערלער אין שטוב איז געווען ששון ושמחה דריי טאָג כסדר, ביז דער ליעבער חתן מיט אלע ליעבע געסט זענען זיך אוועקגעפאָהרען אין דער אנ־דערער שטאָדט, אין דער דריטער, און אזוי ווייטער.

נעווענהליך, האָט סטעמפּעניו באלד פערגעסען אין דער נאַנ־צער חתונה מיט די תנאים, מיט דעם שוואַרצען מיידעל, מיט אלע מיט אין אנדער, און האָט זיך געטהאָן זיינס, דאָס הייסט, נע־פיהרט זיינע ליעבעס אין אלע שטעדט, ווי ער איז געווענהנט נע־ווען. און אזוי איז ער זיך געפאָהרען פון שטאָדט צו שטאָדט מיט זיין קאָפּעליע — חתונות שפּיעלען, און האָט זיך געלעבט א גוטען טאָג. נאָר פלוצים... עס איז ניטא קיין אייביגע זאך אויף דער וועלט! אלץ איז ביז א צייט. אויף סטעמפּעניו׳ן איז אויך נע־קומען די ציט. א בייזער שלאָק האָט איהם געטראָפען און א צרה. א משולחת האָט זיך אויף זיינע יונגע יאָהרען נענומען! הערט איין אומגליק:

נעשפּיעלט אזוי איינמאָל א חתונה אין א קליין שטעדטעל, ערגיץ אין מאלאראסיע, און געהאלטען סאָמע אין מיטען א ליעבע מיט הערשקע דעם פליטער׳ס מאכטער (א גאנץ שען מיידעל), און סטעמפּעניו האָט איהר צוגעזאָגט, אז ער וועט זי נעווים נעמען, — איז אריינגעקומען מעכטשי פּייקלער מיט׳ן שלעפּעריגען פּנים אוו

זיינע כלות מיט'ן פנים אראפ, בעווייגענדיג זייער פינסטער מזל, וואס זייער „גליעבטער האט זיי פערגעסען, פערלאזט און טהום זיי גאר ניט דערמאנען"...

אט אזעלכע אומגליקליכע כלות האט סטעמפעניו גלאזט כמעט אין יעדער שטאדט, וואו ער איז דורכגעפאהרען מיט זיין קאמפאניע. נאר ניט שטענדיג גילט די הצלחה; עס מאכט זיך אמאל — מע טרעפט אן אויף א שלאק, האט מען דעמאלט צו זינגען און צו זאגען. סטעמפעניו'ן האט געטראפען איין אומגליק, וואס ער האט ניט גאר אויף אזעלכעם ניט גערייכט: ער האט נעמוזט חתונה האבען, חאטש עס האט זיך איהם שטארק ניט נעווזלט חתונה האבען!

XV.

סטעמפעניו פערשליערט זיך גאר אומגערוכט.

ויהי היום איז סטעמפעניו געקומען מיט זיין קאפעליע קיין מאזעפעווקע און האט אפגעשפיעלט דריי חתונות מיט א מאל, בשותפות מיט די שטאדט־כלי־זמר, וואס זענען צוגעשטאנען צו איהם מיט חזקה־טענות און האבען איהם פערשווארען, אז באם לאו, וועט איהם חברה ברעכען די ביינער. און זיי וואלטען עס זעהר שען מקיים נעווען, וועז סטעמפעניו, וואס האט געהאט בכלל א גוט הארץ, זאל ניט נעווען מרוצה וועלען אויף שותפות.

אזוי ווי פון איין חתונה ביז דער אנדערער האט נעדויערט א פאר טאג, און סטעמפעניו האט דערווייל ניט געהאט וואס צו טהון, האט ער זיך דערווייל בעקענט מיט ישעיה'קע דעם פיערלער'ס טאכטער, א פיין מיידעל פון א יאהר צוויי און צוואנציג, א שווארצע און א גראבע, און ער האט זיך אין איהר רעכט אייגנגעליעבט, ווי דער שטיינער איז ביי איהם נעווען: נעקושט, נעהאלזט, גלליובעט, געקויפט מתנות, קוצעניו־מוצעניו, גאר מעשה־

— פון מיינעטוועגען, לאָמיר נעהן, — האָט איהם פּריידעל געענטפערט.

און סטעמפּעניו האָט געחאַפּט אויף זיך דעם אויבערשטן מיט'ן שטעקעלע אין דער האַנד און האָט זיך געמאַכט א שפּאַציער מיט פּריידעל דער שוואַרצער איבער דער שטאָדט. סטעמפּעניו האָט זיך אַרומגעקוקט, צי קיינער הערט ניט זייער שמועס, און האָט זיך געוועגדט צו איהר שוין מיט מעהר שטאַרקייט:

— זאָג מיר נאָר, איך בעט דיך, וואָס הייסט דאָס?

— וואָס הייסט „וואָס הייסט דאָס"?

— אָט דאָס, וואָס דו ביזט אַהער געקומען.

— ס'א נראָס! קוק איהם אָן, קלאָמפּערשט ווייסט ער ניט, מאַכט זיך גע'פֿגר'ט.

— הערסט דו, פּריידעל? — האָט איהר סטעמפּעניו שוין מיט האַרץ געזאָגט. — הערסט דו, פּריידעל? איך האָב פּיינט, אז מע מאַכט מיט מיר אזעלכע מחזקות! איך פּרעג דיך, וואָס טהוסט דו דאָ, און דו טרייבסט מיט מיר קאַטאַווועסלעך?

פּריידעל האָט א נלאַנץ נעטהאָן מיט'ן פּייערעל פון איהרע גרי־נע אויגען אויף סטעמפּעניו'ן, און פּערוואַרפען מיט די הענד איהרע לאַנגע שוואַרצע צעפּ אַרונטער, האָט זי זיך געוועגדט צו סטעמ־פּעניו'ן אויך ערנסט:

— וואָס איך טהו דאָ, ווילסט דו וויסען? איך בין געקומען צו דיר, סטעמפּעניו! האָסט אונז ביי'ם קנס־מאָל געזאָגט, אז נישט מעהר ווי אין צוויי וואָכען אַרום שרייבסט דו אונז אַריין א בריוועל מכח דער חתונה אָפּשטעלען; מיר האָבען געוואַרט און געוואַרט העבער צוויי חדשים און האָבען דערזעהן, אז פון דיר איז ניטא קיין שום ידיעה, האָבען מיר זיך מיישב געווען און האָ־בען זיך געלאָזט אויף דער וועלט צו זוכען דעם נעכטיגען טאָג, און אזוי זענען מיר אויסגעווען וואו די וועלט האָט איין עק, ביז קוים, קוים מיט צרות, נאָט האָט אונז געהאָלפען און מיר...

האָט א וואונק געטהאָן אויף סטעמפּעניו'ן און א מורקע געטהאָן אונטער דער נאָז אויף כלי־זמר־לשון:

— געהט, סטעמפּעניו, דאָרט אין הויז וואָרט אויף אייך א שעכטעל.

— א מיידעל? וואָסער א מיידעל?

— א שווארץ מיידעל מיט גרינע אויגען.

און סטעמפּעניו האָט זיך געלאָזט אין הויז אריין און האָט דערזעהן דאָס שווארצע מיידעל, ישעיה'קע דעם פיערדלער'ס טאָכטער, זיין כלה פרעידעל!

— וואָס קוקסט דו מיך אָן, סטעמפּעניו? האָסט מיך נישט דערקענט? אַיאָ? זעה נאָר, ווי ער פינטעלט מיט די אויגען און קוקט זיך צו! דאָס בין איך, סטעמפּעניו, איך, פרעידעל, דיין כלה פרעידעל, ישעיה'קע דעם פיערדלער'ס טאָכטער.

— האָ? איך וויים, וואָס דען? איך וויים ניט? איך וויים! איך וויים! נאָר ווי קומסט דו אהער? פון וואַנען?

— ווי קום איך אהער? מיט די פים, סטעמפּעניו, מיט די פים. קוים דערפרעגט אהער, צו הערשקע דעם פליטיסט. פון וואַנען, פרעגסט דו? פון דער היים קום איך אָן.

— נו, וואָס הערט זיך? וועז ביזט דו פון דער היים?

— וואָס זאָל זיך הערען, סטעמפּעניו? ניטא קיין נייעס. וועז בין איך פון דער היים? פון דער היים בין איך, אפּנים, אזוי גרוים, ווי א וואָך זעכס אָדער זיעבען. מיר זענען אויסגעווען וואו דו ווילסט. וואוהין מיר קומען צו פאָהרען, זאָגט מען אונז: געוועז און אוועקגעפאָהרען ווייטער. קוים, קוים מיט צרות געטראָפען אויפ'ן אמת'ען וועג... נו, וואָס מאַכסט דו עפּים, סטעמפּעניו?

— האָ? איך? גאָרניט! וואָס זאָל איך מאַכען? קום, פריידעל, וואָס שטעהען מיר דאָ? — האָט ער איהר געזאָגט, דערזעהען, אז חברה כלי־זמר הויבען זיך אָן קלויבען ארום זיי און בעטראַכטען דאָס שווארצע מיידעל מיט די גרויסע שווארצע צעפּען מיט די גרינע אויגען.

א גוטער בטבע, האָסט א ווייך האַרץ, ביזט א פֿאַרשוין אייַנער צווישען צעהן טויזענד, שפּיעלסט אויסגעצייכענט אויפֿן פּיעדעל און קאָנסט געבען א וויַיב ברויט, — דערפֿאַר ווילּ איך דיך, און דער־כּאַר וועל איך פֿאַר דיר חתונה האָבען, און טאָקי גיך! און דאָס, וואָס דו שפּאַרסט זיך, איז אומזיסט, ארויסגעוואָרפֿען דיין טרחה, סטעמפּעניו, גלויב מיר, בויג זיך אָן צו מיר אַהער, איך וועל דיר זאָגען א סוד...

און פּריידעל׳ס שוואַרצע האָט איינגערוימט סטעמפּעניו׳ן א סוד אין אויהער, און סטעמפּעניו איז פּערציטערט געוואָרען מיט אַלע אברים. ער איז געבליבען שטעהן, ווי א לעהמענער גולם, אין מיטען וועג, נישט געקאָנט עפּענען קיין מויל א וואָרט אויסצורע־דען. און דאָ איז אָנגעקומען מעכטשי פֿייקלער מיט דעם רויטען קאָפּ און האָט איהם געזאָגט, אז מע רופט איהם צום נגיד פּונ׳ם שטערטעל בעשטעלען א חתונה. סטעמפּעניו האָט זיך מיט א וואונק אָפּגעזעגענט מיט פּריידל׳ען און האָט אויסגערעדט מיט א זיפֿץ:

— מיר וועלען זיך נאָך זעהן, פּריידעל!

— ס׳א שאלה אביסעל, אויב מיר וועלען זיך זעהן! — האָט איהם פּריידעל נעענטפּערט און האָט זיך גאַנץ צופּריעדען אָפּגע־שיידט פון איהר לעבען חתן סטעמפּעניו.

די אַלע, וואָס האָבען אין יענער צייט נעזעהן סטעמפּעניו׳ן אויף דער חתונה, האָבען זיך שטאַרק פערוואונדערט אויף זיין בלאָס פּנים מיט זיין אָפּגעלאָזטקייט: נאָר ניט דער סטעמפּעניו, וואָס פּריהער, א שענערען לעבט מען אין אין דער ערד אריין! עס איז אָפּ־גענומען נעוואָרען זיין פּרייליכקייט מיט זיין ברען, ווי מיט די הענד. יאָ, סטעמפּעניו האָט געפּיהלט, אז דאָס איז אין עק צו זיין זיס לעבען פון א פּריי פוינעלע, אז דאָס נעמט ער אויף זיך א יאָך אויפֿן האַלז אויף תמיד, אויף אייבינ. אריע, ליכטיגער זומער־אָבענד מיט א וויַיטען שפּאַציער הינטער דער שטאָדט מיט׳ן כלי־

— זאג מיר נאָר, פריידעלֿ, וועָר זענען די „מיר“? עפּעס זאָגסט דו אַלץ מ י ר זענען געפֿאָהרען, מ י ר זענען נעקומען...

— מיר ביידע. דאָס הייסט: איך און מיין מאַמע.

— דיין מאַמע? ! — האָט סטעמפּעניו אויסגעשריגען און האָט זיך אָפּגעשטעלט א דערשלאָגענער. — דיין מאַמע? וואָס האָט זי דאָ צו טהון?

— שא, וואָס שרייסט דו אזוי, סטעמפּעניו? וואָס דען, אַליין האָסט דו געמיינט? א מיידעלֿ פֿאָהרט ניט אַליין. א שענע זאַך, כּלעבּן!

— יאָ, אָבער וואָס קעהר זי זיך אָן מיט מיר, די מאַמע דייַנע? — האָט זי סטעמפּעניו געפֿרעגט, אומקעהרענדיג זיך צוריק מיט איהר.

— א מחותנת'טע, סטעמפּעניו, א מחותנת'טע קעהר זי זיך מיט דיר אָן, און שפּעטער וועט זי זיך דיר אָנקעהרען א שוויעגער.

— דו מיינסט טאקי, אפּנים, איין אמת, פריידעלֿ, חתונה האָבּען פֿאַר מיר?

— נו, און דו, סטעמפּעניו, מיינסט דאָס אויף קאַטאָווים?

— נאָרישקייטען!

— פֿאַר וואָס נאָרישקייטען?

— אָט אזוי. איך האָב עס אפּילו נישט אין זינען אין דער לינקער פּיאָטע.

פריידעלֿ איז געבליבען שטעהן א מינוט און האָט א קוק געטהאָן סטעמפּעניו'ן אין די אויגען אַריין. נאָכדעם האָט זי זיך אַרומגעקוקט אויף אַלע זייטען און האָט זיך שטילֿערהייַרט געוועגדט צו סטעמפּעניו'ן מיט די וועָרטער:

— הער נאָר אויס, סטעמפּעניו! מיין ניט, אז דו האָסט אָנגעטראָפֿען אויף א ניונקעלֿע, וואָס ווייסט ניט, וועָר עס האָט זי געשלייערט. איך קען דיך נאָנץ גוט, סטעמפּעניו! איך ווייס, אז דו ביזט א היבשער שארלאַטאַן, האָסט ליעב כּלות אַלע וואָך א נייע. נאָר עס מאַכט ניט אויס, אַלץ ביז א צייט, נישקשה... ביזט

אוֹן סטעמפּעניו האָט זיך דאָ בעזעצט מיט זיין קאָמפּאַניע, ווי א שטענדיגער, אויף איין אָרט.

— שוין, אוים, אוים אַרומשלעפּען זיך! געגוג, סטעמפּעניו, גע־רייזט איבער דער וועלט, גענוג! — אזוי האָט פּריידל געזאָגט צו איהר מאַן, וואָס איז אינגאַנצען געווען איהרער, אוֹן וואָס זי האָט געוואָלט האָט זי מיט איהם אויסגעפּיהרט, אוֹן דוקא מיט גוטען.

נאָך דער חתונה האָט זיך אָנגעהויבען ביי סטעמפּעניו'ן א נייַ לעבען, נאָר א שפּאָגל־נייַ לעבען. גייציג איז ביי זיך סטעמפּעניו געווען נאָר בחור'ווייז; קוים אָבער האָט ער נאָר חתונה געהאָט אוֹן איז אַריין צו פּריידל'ען אין די הענד, אזוי האָט ער אָנגעווואָ־רען אינגאַנצען זיין שטאַרקייט, אינגאַנצען זיין מוטה, דעם גאַנ־צען נלאַנץ. ביי זיך אין שטוב האָט סטעמפּעניו ניט געהאָט קיין ברעקעל דעה.

— דו האָב אין זינען דיינם, דיין עסק איז די קאָפּעליע מיט די חתונות, צו וואָס טויג דיר געלט, נאַרעלע? — אזוי האָט צו איהם פּריידל געזאָגט, צוגענוכטן ביי איהם וואו ער האָט פערדינט ערגיץ א נראָשען.

אויף נעלד איז פּריידל געווען זעהר זשערנע. זי איז אויסגע־וואַכסען ביי זעהר אַרעמע עלטערען אוֹן האָט כמעט קיינמאָל ניט געזעהען קיין גראָשען אין די אויגען. מיידעלווייז פלעגט איהר אָנקומען א סטיינגעלע אָדער א קעמעלע זעהר שוועֶר, מיט ביטערע טרערען. ביז פופצעהן יאָהר איז פּריידל געגאַנגען באָרפּים, גע־וועז א נייַאנקע דער מוטער ביי די קלענערע קינדער, געהאַפט קלעפּ געגוג אי פון דער מוטער, אי פון דעם פאָטער, ישעיה'קע דעם פּיער־לער, וואָס האָט ליעב געהאַט דעם טרונק. געגעסען האָט זי קרחת. מלובש איז זי געווען, ווי עס איז אָנגעשטאַנען צו די באָרפּיסע פּים, אוֹן נאָר פוֹרים פלעגט איהר אַריינפאַלען עטליכע קאָפּיקעס פונ'ם שלח־מנות, וואָס זי פלעגט טראָגען אין פּרעמדע הייזער; די עט־ליכע נראָשען פלעגט זי בעהאַלטען ווייט־ווייט אין בוזעם, בכדי די מאַמע זאָל ביי איהר ניט אויסנארען, אוֹן אזוי פלעגט זי שלאָפען

זמר׳ם טעכטערע! אריע, לאנגע שמעקענדיגע צעפּ, צעלאָזטע האָר, גרויסע קאַרע אויגען! אריע, זילבערנע לבנה!...

אמת, סטעמפּעניו האָט זיך נאָך אביסל געאמפּערט, געוואָר־פען, ווי א פּיש אין דער נעץ, מיט די לעצטע כוחות, געפּרובט אלע מיטלען, נאָר עס האָט איהם געהאָלפּען, ווי א טוידטען באנקעם. פּרויידע מיט איהר מוטער זענען געשטאַנען אקעגען איהם, ווי אט יענע כיתים, וואָס קומען צו אונז ביינאכט אין חלום און שלע־פּען אונז צום בית־דין של מעלה אָפּגעבען דין וחשבון... און איבער־הויפּט האָט ער געציטערט פּאר איהר, פּאר דער מחותנת׳טע, וואָס האָט צענויפּגעשנירעוועט דאָס שווארצע פּיסקעלע, ווי מיט א בענדעלע, נאָר דאָס פּנים האָט איהר אזוי געפּייערט, אז זי איז געווען גרייט אלע מינוט ארויפחאָפּען זיך אויף סטעמפּעניו׳ן, ווי א ווילדע קאַץ, און ארויסרייסען איהם ביידע אויגען, וועו ניט פּרויידע, וואָס האָט זי די גאנצע צייט איינגעהאלטען.

— טשעפּע ניט, מאָמע, וועסט נאָך קאָלי מאכען. דו קוק נאָר און שוויג, דו היט איהם נאָר די טריט, ער זאָל זיך ניט אויסרוי־סען פון אונזערע הענט. עס וועט זיין רעכט, מאָמע, סטעמפּעניו איז מיינער, ער איז מיינער!...

XVI.

שמשון הגבור ביי דלילה׳ן אויפ׳ן שוים.

פּרויידע האָט זיך פער׳עקשנ׳ט און האָט אויסגעפּיהרט איהרם: זי האָט חתונה געהאט פּאר סטעמפּעניו׳ן כדת משה וישראל און האָט איהם גיך אריינגענומען אין די לאָפּקעס אריין נאָר אויף איין אנדער אופן. אביסל האָט איהר צוגעהאָלפּען די מאָמע איהרע. וואָס זי האָט קוים דערלעבט דעם נחת צו ווערען א שוויעגער, און סטעמפּעניו האָט פערזוכט דעם טעם פון גיהנם און האָט זיך נישט גענארט. דאָס פּאָר־פּאָלק איז אריבערגעפּאָהרען קיין מאוענטע,

— וואָס פֿראָטעסט דו אַזוי? — האָט זי סטעמפּעניו געפֿרעגט, בעמערקט איהרע תנועות.

— וועסט אַלץ וועלען וויסען, וועסט דו גיך אַלט ווערען. לאָז דיך ניט אהרען, סטעמפּעניו! — האָט איהם פֿריידל געענטפֿערט מיט א שמייכעלע, און האָט זיך געטהאָן איהרם, אָפּגעשפּאָרט. אָפּגעריכטן פּונ׳ם מאַרק, פּונ׳ם קלייטעל און פון דער יאַטקע, מיט׳ן וואַרמעם אויסגעקומטען, ווי מיט קרעפּעל־פּלייש, אָפּטמאָל ניט דערגעטען, ניט דערטרונקען, און זיך אַלץ צענויפּגעשלאָגען א קערבעל אום א קערבעל. ביסלעכווייז, אז עס האָט זיך צענויפּגעשלאָגען היבשע עטליכע גילדען, האָט זי אָנגעהויבען צו מאַכען הלואות אויף א משכון און נעמען פֿראָצענט; דאָס ערשטע מאָל גלאָט אזוי, דורך א צופֿאַל, וואָס א שכנה האָט ביי איהר געבעטען א גמילות־חסד און פֿריידל האָט איהר א טובה געטהאָן — פֿאר וואָס דען ניט? — און נאָכדעם, אז פֿריידל האָט דערזעהן, אז דאָס געלד וואכסט גאָר. אז פון איין קערבעל וועלד מיט דער צייט צוויי, האָט זי אָנגעהויבען מיט איהר ביסעל קאַפּיטאַל צו מאַכען עסקים, אזוי לאַנג, אזוי ברייט, ביז זי איז געוואָרען פּשוט א „וואַכערניצע" מיט אַלע חן־נריבעלעך פון דער דאָזיגער פֿראָפעסיע, מיט וועלכער א גרויסער טייל פון אונזערע נגידים, צווישען אונז רעדענדיג, פערנעמען זיך און האָבען דאָס גאָר ניט פיינט...

מערקווירדיג! ווי קומט עס צו פֿריידלען אזא חשק צו קלויבען געלד? נישט ביי איהר טאַטען, ישעיה׳קע פיערלער, נישט ביי קיינעם פון אַלע בעקאַנטע כלי־זמר, האָט זי דאָס געקאָנט זעהן. וואו וועט איהר דען געפינען א גלייכען צו דער חברה כלי־זמר, מע זאָל זיך אזוי נישט אומקוקען אויף קיין גראָשען, עס זאָל אזוי זיין א קערבעל הפקר, פּשוט ווי די בלאָטע? די אידישע כלי־זמר — און וואר שמועסט אין יענע יאָהרען — קאָן מען גלייכען צו א מין ציגייַנער, א בעזונדערע פּאַלק, מיט א בעזונדערען זשארגאָן, מיט גאָר בעזונדערע נענג; די דאָזיגע חברה האָט שטענדיג געלעכט א גוטע שעה, תמיד איז געווען פֿורים, פרייליך, לעבעריג, תמיד נע־

מיט'ן ביסעל מינץ ביז פסח, און אויף יום־טוב קויפען זיך פאר דעם א סטיינגעלע אדער א קעמעלע. און אזוי איז פריידעל נע־ווארסען ביז אכצעהן יאהר, ביז זי איז פלוצים אויסגעווארסען א הויבע, א שענע, א געזונדע מויד — א כלה־מויד! אז פריידעל איז א כלה געווארען פאר סטעמפעניו'ן, האט זי אליין ניט גע־וואוסט וואס פאר א גליק עס האט זי געטראפען. נאר די מאמע, וואס האט דאס דוקא יא פערשטאנען, האט מיט איהר וועגען דעם נע־נוג איינגע'טענה'ט, אז זי זאל וויסען, אז איהר חתן איז א גאלד־שפינער, נאר א גרויסער שארלאטאן, וואס דאס־קערבעל איז ביי איהם א ממזר, לכן זאל זי זיך ניט לאזען שפייען אין דער קאשע און זאל האבען ביי איהם א דעה אין אלץ, אזוי ווי זי, די מאמע. האט א דעה ביי'ם טאטען, ישעיה'קע דעם פיערלער...

אז פריידעל האט התונה געהאט פאר סטעמפעניו'ן, האט זי ניט פערגעסען, וואס די מאמע האט איהר אנגעזאגט, און האט ביסלעכווייז, מיט שכל, אנגעהויבען לעהרנען מיט'ן מאן הלכות „ווייב", אז א ווייב דארף וויסען אלץ, וואס ביי'ם מאן טהום זיך, אז א ווייב איז ניט קיין פרעמדע, אז א אידישע טאכטער איז ניט קיין „פאליובאווניצע", — ניין, עס איז זיין בלוט און פלייש, זי איז ער און ער איז זי. הכלל, ער דארף וויסען, ער דארף פ י ה־ל ע ן, אז ער האט א ווייב...

אז פריידעל איז געווארען אליין א בעל־הבית'טע פאר זיך און האט דערזעהן אלע מאל א ניי קערבעל, וואס סטעמפעניו פער־דינט אזוי אפט, האט זי זיך א וואהרף געטהאן אויף די קערבלער, ווי א הונגעריגער, אז ער דערזעהט עפים א מאכל. נאר עס איז איהר אבער דאס נעלר ניט איינגענאנגען. פריידעל האט זיך אליין נעזארנט, טאמער וועט מארגען ניט זיין, טאמער וועט דער מאן שפעטער חלילה ניט פערדינען, האט זי זיך נעמאכט איין קניפעל און דאס אנדערע, און האט אנגעהויבען צו קלויבען א גראשען צו א גראשען.

א קאַרנע נשמה מגולגל געוואָרען אין דער כליזמר'שער משפּחה און עס איז אויסגעוואַכסען אזא פּריידעל.

ווי די זאַך איז שוין, נאָר פּריידעל'ס האָט געמאַכט משונה תנועות, געשוויצט און געפּינעט, ווען זי האָט נאָר נערעדט אפילו מכת געלר.

אויף איהר דאָליע האָבען איהר מקנא געווען אלע כליזמר'קעס. „אָט א מזל!" — האָבען אויף איהר אלע אין איין קול געזאָגט.

נאָר אין אין זאַך האָט נאָט פּריידל'ען פערזעהן: ער האָט איהר קיין קינדער ניט געגעבען. און ווער וויסט, עס קאָן זיין, אויך דערביבער איז זי געווען אזוי אָפּגענעבען מיט לייב און לעבען צום געלר, ווייל דאָס בעסטע פערגעניגען, פערגעניגען פון קינדער, איז פאַר איהר געווען פערבאָרגען. בכלל זעהט מען, אז די וויבער, וואָס נאָט האָט זיי נישט געבענשט מיט קינדער, זענען מיינסטענס בייזע וויבער; עפּיס פעהלט זיי די גוטסקייט, די וויבקייט פון דעם דאָזיגען מין; אזעלכע וויבער קאָנען ליעב האָבען נאָר זיך אליין.

פּריידעל איז געווען פונקט אזא סחורה. נאָר מע קאָן ניט זאָגען, אז זי האָט איהם, סטעמפּעניו'ן, פיינט געהאַט: פאַר וואָס קומט דאָס איהם? א פּאַרשוין, א בילד, א זעלטענהייט, א שפּיעלער איינער צווישען טויזענד און (אָט דאָס איז דער עיקר!) א פערדיענער, א גאָלדשפּינער!

— מיין סטעמפּעניו — האָט זיך פּריידעל בעריהמט פאַר איהרע בעקאַנטע וויבער — מיין סטעמפּעניו, אז ער טהוט א פּיהר מיט'ן סמיק איבער'ן פּיעדעל — איז א קערבעל, צוויי פּיהר — איז צוויי קערבלעך, דריי פּיהר — איז דריי קערבלעך. פּאַרשטעהט איהר מיך?

אין דעם ענין פון „קערבעל" איז סטעמפּעניו געווען פונקט דער היפּך: דאָס קערבעל האָט ביי איהם ניט געשפּיעלט קיין ראָלע. אָט האָט ער אָפּגעשפּיעלט א התונה און אָנגעשטאָפּט פולע קישענעם מיט געלר, און אָט — פּרפּא, ניטא א שילינגער! האָט

דימפּעלט, געווערטעלט זיך, געשטיעפט, געאַרבייט, זיך לוסטיג געמאכט, איבערגעקעהרט וועלטען, געשמועסט מכח פרייליכע זאכען... נעקומען אהיים צום ווייב, געטריבען קאטאַווע, געחלעפּטשעט טיגלעך מיט פּאסאַלים, אדער גאָר געגעסען מכות, נאָר פרייליך, מיט א טענצעל, מיט א ליצנות, הונגעריג זיך געלעגט שלאָפען, אויף מאָרגען געבאָרגט, געליהען, די קישעלעך פערזעצט, נאָכדעם אויסגעקויפט און וויעדער א כּאָל דאָם אייגענע. די כּלי־זמרשע טעכטער זענען אויך געווען, מיינסטענס, לופטיגע פרייליכע נשמות; זייער לעבען, אַזוי ווי די האָר זייערע, איז נישט געווען פערדעקט מיט קיין שלייער... מיט איינעם וואָרט: ביי די כּלי־זמר איז געווען א גן־עדן, מיט אַלע מעלות און חסרונות פון א גן־עדן... היינט אין אזא גן־עדן וועמען קאָן אַרויף אויף דער מחשבה צו זאָרגען — וואָס וועט זיין מאָרגען?

פרייד'ל'ס טאַטע, פערשטעהט זיך, איז אויך נית געווען קיין פערווויינטע נשמה. ישעיה'קע פיערלער איז זיך געווען א רעכטער קבצן, נאָר א לעבעדיגער, א פרייליכער קבצן, און אז ער האָט פערדיענט דאָס קערבעל, האָט ער דאָס גאָר גיך פערלעבט, טאַקי, ווי מע זאָגט, אין איין אָטהעם. און זי, פרייד'ל'ס מאַמע, האָט אויך ליעב געהאַט צו לעבען, דאָס הייסט, גוט עסען. עס איז כמעט קיין העמר נישט געווען אויפ'ן לייב, נאָר געגעסען האָט מען כל זמן ס'איז נאָך געווען א שטיקעל קישעלע צו פערזעצען. „דאָס גאַנצע דאָברע־מזל געהט אין דער קישקע אַריין", „ווי זאָגט מען: בעסער דעם בעקער אידער דעם „רופא", „וואָס זשע דען איז דעם מענטשענס לעבען?" — אזוי פלעגט זאָגען פרייד'ל'ס מאַמע, וואָס איז, אייגענטליך, געווען אפילו צווישען כּלי־זמר'קעס א אויסברענגערין.

וויזשע קומט עס פאָרט צו פרייד'ל'ען אזא גוסט? פון וואַנען נעמט זיך צו איהר אזא קאַרנשאַפט? עס קאָן זיין, אז די דאָזינע מעלה איז נעקומען צו איהר מחמת זשערנאַסט, מחמת זי איז תמיד געווען ביי די עלטערען הונגעריג אויף א גראָשען. אָדער ס'איז אפשר געווען ביי איהר נאָר א טבע־זאָך: עפּים על־פּי טעות איז

א מענש מיט געפיהל, מיט א נשמה, האָט זיך אין אויפֿלכע מי־נוטען זאָט נישט געקאָנט אָנהערען די דאָזיגע פרייע מוזיק, וואָס לאָזט זיך נאָר ניט איבערגעבען אויף נאָטען, און עס האָט זיך איהם אויסגעווייזען, אז ער הערט א בקשה צום רבונו־של־עולם פון א פערביטערט האַרץ, עפּים א מין תפלה צו זיין ליעבען נאָ־מען אויף רחמים, אויף לייטזעליגקייט, אזא מין תפלה, וואָס דאַרף און מוז אָננעמען וועלען אויבען, דאָרט פאַר גאָט'ס שטוהל... מע דערצעהלט, אז דער ר י ז ש י נ ע ר האָט געהאָט אין אייגענעם אָרקעסטער, וואָס פלעגט שפּיעלען בשעת ער האָט אָפּגעגעבען א שבח צו דעם וואָס לעבט אייביג. אודאי איז דאָס א געדאַנק דוקא פון א גרויסען מענשען, א השגה גאָר פון א הויכער פּאָעטישער נשמה.

— קיילע די גראָבע, מיינע צרות אויף איהר קאָפּ, האָט מיר אָפּגעבראָכט דאָס פּראָצענט פאַר יענער וואָך; און פאַר היינטי־גער וואָך, זאָגט זי, לאָז זיין נאָך שבת!

מיט אזא מין געשפּרעך, למשל, האָט פּריידעל מכבד געווען סטעמפּענ'ן, וועז ער פלעגט אַרויסגעהן נאָכ'ן שפּיעלען פון זיין חדר'ל, אַביסל צוגעפלאַמט, מיט א גלאַנץ אין זיינע שוואַרצע אויגען. דאָס איז געווען דאָס פּייערעל פון זיינע אויגען, וואָס האָט אזוי נעצוינגען צו זיך. דאָס פּייערעל פלעגט זיך בעווייזען זעלטען, און בעגענענט זיך מיט פּריידעל'ס אויגעלעך, האָט זיך דאָס פּיי־ערעל ניך בעהאַלטען, פערשוואונדען געוואָרען.

אז סטעמפּענ'ס האָט אָפּגעשפּיעלט א חתונה און איז נעקומען אהיים, פלעגט איהם פּריידעל בעגענענען מיט א שמייכעלע, זיך לאשטשען, חי א קעצעלע:

— צו וואָס טויג דיר נעלט, סטעמפּענ'ס? — פלעגט איהם פּריידעל זאָגען און אויסטרייסלען איהם אלע קעשענעס. — אויף וואָס דאַרפסט דו נעלט? וואָס פעהלט דיר? האָסט אלסדינג, וואָס דו דאַרפסט, ביסט ניט הונגעריג, חלילה, און נאקעט נעהסט דו אויך ניט, און אז דו דאַרפסט אזוי עטליכע גראשען, נעב איך דיר

ער נעהאט — האָט ער נענעבען, נעטיילט, אנטליהען; האָט ער ניט נעהאט — האָט ער נעליהען ביי יענעם. אין דעם אופן איז סטעמפּעניו נעווען איין אַרטיסט. זיין עסק איז נעווען נאָר די „קאָפּעלין" — אויסשטעלען עפּיס א נייע זאַך, פּונאַנדערשפּיעלען איין אָפּער־שטיק, בעשטעלען א חתונה און אָפּשפּיעלען זי, ווי נאָט האָט נעבאָטען, אידען זאָלען לעקען די פּינגער, ניט גלאָט ריפּ־קאָרפּ.

סטעמפּעניו האָט ליעב נעהאט מעהר פון אַלץ אין דער וועלט צוויי זאכען: זיך און דאָס פּיערעלע. מיט זיך האָט ער נעהאט צו טהון כמעט שטענדיג, זיך נעפּוצט, געשטשאָנגלט, נעגרייזעלט די האָר, מיט איינעם וואָרט — זיך „גע'בחור'ט", ווי פּרייַדעל האָט דאָס מיט א שטאָך נערופען, און דעמאָלט האָט ער פערגעסען אין דעם פּיערעלע; האָט ער אָבער נענומען דאָס פּיערעלע, האָט ער פערגעסען אין זיך אין אין דער גאַנצער וועלט. אז עס איז אָנגע־פאַלען אויף איהם א „מרה־שחורה", האָט ער זיך נענומען דאָס פּיערעלע, פערקייטעלט די טיר און האָט נעקאָנט אוועקשפּיעלען דריי שעה כסדר אייגענע פאַנטאַזיעס; וואָס עס איז איהם אַרויף אויף דער מחשבה, דאָס האָט ער געשפּיעלט. אָט האָט ער זיך צעגאָסען מיט א קלאָג, אזוי יאָמערליך, אזוי טרויעריג, אַלע מאָל שטיל־ער און שטיל־ער, און אָט האָט ער זיך פּלוצים צעבייזערט און איז אוועק אַלץ שטאַרקער און שטאַרקער, ביז עס האָט זיך וויעדער אָנגעהויבען אַרויסחאָפּען ווי א זיפּץ פונ'ם טיעפּען האַרצען, און דאָס פּייער איז איהם אַביסל אָפּגעטראָטען, אָפּגענאָנגען דער כעס, און ווייכע מעלאָדיעס, ליעבע זיסע געזאָננען, וואָס ווייטער אַלץ טרויעריגער, האָבען זיך וויעדער ווי געגאָסען אָהן איין עק, און נאָכ־דעם וויעדער א ביסל לעבעדיגער, פרייליכער... אמת, דאָס איז נע־וועז נישט אָפּט, ניט אַלע מאָל האָט זיך איהם געשפּיעלט; נאָר קוים האָט ער זיך צעשפּיעלט, איז געווען אונטערגליך איהם אָפּ־צורייסען. סטעמפּעניו'ס פאַנטאַזיע האָט זיך צעקאָכט און נעזעצט, ווי פון א קוואַל, וואָס ווייטער מיט מעהר פּרישקייט.

א קרענק, אין ווי׳ל נישט נעהן צו דער חופּה, ביז מע וועט איהם אָט דאָ אויפ׳ן אָרט ניט אָפּצאָהלען דעם נדן אחת ואחת, „קלאָפּ און צעהל״; דאָרט האָט די כלה נע׳חלש׳ט פּאָר גרויס נעווייַן און מע האָט זי קוים אָפּגעמינטערט (און דערבי זאָגט אָפּ דער ברכן אָביסע׳ל ליצנות); אין א דריטען אָרט האָט זיך נעטראָפּען נאָך א שענערע מעשה: נאָך דער וועטשערע, זו ס׳איז נעקומען די צייט, וואָס מע דאַרף טאַנצען... און חברה שיסט־אויס א נעלעכטער, ווי פון א הארמאָט.

— וואָס איז ביי אייך פּאָר זאָך נעלעכטער דאָרט? זעה נאָר, ווי מע ראָהאָטשעט זיך! — שרייט פּריידע׳ל פון איהר חדר.

— לאָז דיך ניט אָהרן! — ענטפערט איהר סטעמפּעניו מיט נדלות. — אין אונזערע ענינים זאָלסט דו זיך ניט מישען, האָב איך דיר שוין הונדערט מאָל געזאָגט!

און סטעמפּעניו׳ן ווייזט זיך אויס אין דער מינוט, זו ער איז דאָ א בעל־הבית, א גאנצער סולטאַן ביי זיך.

די איבעריגע צייט האָט סטעמפּעניו פערברַאכט אויף אָנטהון זיך, אויספּוצען זיך, די מלבושים און די שטיוועל, זיי זאָלען נלאָנ־צען, ווי א שפּיעגעל, פערקעמען זיך גאנץ שיקאָזנע, אונטערבוינען זיך די שענע שוואַרצע לאָקען, אויסגלעטען די ווייסע מאַנישקע פון דעם העמד, און נאָכדעם האָט ער זיך גענומען דאָס שטעקעלע אין דער האַנד, א שטעקעלע מיט א גאלקע, אויסגעשניצט א פּייג פון עלפענבין, און מיט א בריטען שוואַרצען קאָשקעט אויפ׳ן קאָפּ מיט א גלאַנצענדיגען קאָזירקאָק, אָנגערוקט ביז די אויגען. דעם קאָפּ פערריסען ארויף, אזוי, זו די לאָקענס ליגען צעוואַרפען אויף די אכסלען, גענט זיך סטעמפּעניו און שפּאַציערט איבער דער שטאָדט. דאָרט האָט ער זיך שוין זיינע בעקאַנטע, מיט וועלכע ער בעגעגענט זיך, און נעהענדיג פערביי די קלייטען, גריסט ער די יונגע וויבלעך, די קרעמערקעס. די וויבלעך וועלן רויטליך; זיי דערמאַנען זיך, זו זיי זענען אמאל געווען מיידלעך און דעמאלט

דען ניט? נעב עם בעסער אף מיר, נשמה מיינע, ביי מיר וועט דאָס זיין גאנץ. נעב שוין. נעב!

און סטעמפּעניו שטעהט, ווי א בעשטראָפט קינד, און פּריידעל טהוט מיט איהם, וואָס זי ווייל. ער איז אינגאנצען ביי דער דאָזיגער שווארצער פּרייד'ל'ען אין די הענד. אך, וואָס איז דאָס מיט דיר נעשעהן, סטעמפּעניו? אזא גאַרנישט, ווי פּריידעל, זאָל דיר טאַנצען אויפ'ן קאָפּ, און דו לאָזט זיך פיהרען ביי דער נאָז, פונקט ווי שמשון הגבור ביי זיין נעליעבטער דלילה אויפ'ן שוים?... פּע, סטעמפּעניו, א בזיון, כלעבען!

XVII.

סטעמפּעניו ריהרט נאָך מיט איין אבר.

א רחמנות אויף סטעמפּעניו'ן!...

נאָר עס איז ניט אזוי די מעשה, ווי איהר מיינט. לעצט ניט אזוי דעם רחמנות אויף אונער העלד. אז סטעמפּעניו האָט ניט נעהאט קיין גרויסע דעה ביי זיך אין דער היים און איז נעווען עפּים נאָר מעשה אידינע, האָט ער אבער דערפאר זיך נעהאט זיין וועלטעל, זיין אייגענע וועלט, וואָס האָט זיך שוין מיט פּרייד'ל'ען ניט אָנגעקעהרט לחלוטין. דאָרט, אין זיין וועלטעל, איז זיך סטעמפּעניו נעווען א פּריץ פּאר זיך און איז נעווען, ווי מיר וועלען באלד זעהן, גאנץ צופּריעדען.

קודם כל איז ביי איהם אוועקגענגען א האלבער טאָג אויף „רעפּעטיציע", דאָס הייסט, אויף איבערשפּיעלען מיט דער נאנצער חברה כלי־זמר אלע נייע שטיק, דערביי טרייבען אביסעל קאָטאָווע, אויסהערען דעם בדחן'ס וועלטלעך און לאבען פון מעכטשי פּייקלער. וואָס דער בדחן האָט אויף איהם ליעב נעהאט צו וועלטלעך זיך, און נאָכדעם גלאט דערצעהלען מעשיות פון דער אָדער יענער חתונה. וואָרום יעדע חתונה ביי אידען האָט זיך איהר מעשה: דאָ האָט זיך דער חתן אייננעשפּאָרט, חאָטש נעב איהם

איהר נעמאכט א שמועס וועגען דעם. אויך עבירה, למשל איך ארויסלאזען אזא חתונה פון די הענט?

— וואס איז איהם עפעס ארויסגעפאלען יעהופעץ, דעם משוגע־נעם כהן? — פרעגט פרוידעל, און אין איהרע גרינע אויגעלעך בע־ווייזט זיך אט א יענם פייערעל, וואס בעווייזט זיך ביי איהר שטענדיג, וועז זי דערשמעקט נאר געלד...

— פרעגסט קשיות אויף א משוגענעם? — ענטפערט איהר סטעמפעניו, געהט־ארוים טרוקען פון דער דאזיגער מעשה.

און אזוי וועדר צעריבען די מעשה, יענע מעשה און אלע מעשיות. סטעמפעניו איז א גרויסער בריה און ווייסט, מיט וואס מע קאן פרוידל'ען נעמען.

אין דער פרעמד, אז סטעמפעניו איז ארויסגעפאהרען מיט זיין קאפעליע אין דער פרעמד, האט איהם, נעווהנליך, נאך מהר נע־גאלטען. דאדט איז ביי איהם נעווען, ווי זאגט מען, א כשר'ער טאפ מיט א כשר'ען לעפעל, און אז סטעמפעניו איז געקומען ערנייז אין א שטעדטעל שפיעלען א חתונה, האט זיך איהם שוין ניט נע־גלוסט אוועקצופאהרען. דאדט זענען נעווען מעשיות מיט מעשיות, פרייליכע און טרויעריגע גאר אהן א שיעור. הכלל, דאס איז זיך נעווען ביי סטעמפעניו'ן א בעזונדערע וועלט, זיין איינען וועלטעל, וואוהין ער האט פרוידל'ען ניט אריינגעלאזט בשום אופן, חאטש זי האט דערויף זהר חשק נעהאט. זי האט אפילו שוין נעפרובט אונטערקיפען מעכטשי פייקלער, נאר עס איז נישט גענאנגען. דא, אין זיין וועלטעל, איז סטעמפעניו נעווען גאר איין אנדער מענש, א גרויסער אונטערשיעד פון יענעם סטעמפעניו'ן, וואס איז נעווען ביי פרוידל'ען אין שטוב...

זענען זיי מיט סטעמפּעניו'ן געווען בעקענט... דעמאָלט איז געווען א וועלט... און היינט? וואָר האָט דאָס היינט אין זינען?...

דאָך נעפּינען זיך נאָך אזעלכע יונגע ווייבלעך, און איבער־הויפּט מיידלעך, וואָס שטעהען־אַוועק מיט סטעמפּעניו'ן אין דרוי־סען ביי דער טיר א היבשע צייט; מע רעדט, מע שמועסט פון דעם און פון יענעם, מע לאַכט...

אודאי געהען אזעלכע זאכען ניט אָפּ גלאַט; דאָס דערזעהט א שכנה און טראַגט עס אָפּ ניך דער אַנדערער, דער דריטער, און אזוי הויבט זיך אָן א רעדעניש, און צו אידישער מיילער אז מע חאָפּט זיך אריין, נאָרט מען זיך ניט...

— וואָס איז שוין וויעדער, סטעמפּעניו, פּאַר א רעדערייי אין שטאָדט? שוין וויעדער א מעשה?

— וואָס פּאַר א מעשה, פּרייִדעל?

— דיינע מעשיות... ער פּרענט נאָך! וואו צוויי, איז ער דער דריטער! די גאַנצע שטאָדט האָט מיט אונז צו טהון.

— איך וויים ניט וואָס דו ווילסט האָבען פון מיר, פּרייִדעל.

— וואָס איך וויל האָבען? איך וויל, זאָלסט אַוועקווארפען דיינע אַמאָלינע נענג... שוין צייט! וואו ערגיץ א ווייבעל אַדער א מיידעל אין שטאָדט, דאַרף ער מיט איהר זיין בעקאַנט, און אַוועק־שטעלען זיך מיט איהר אויף דריי זיינער שעה — ער קאָן זיך נאָר ניט אַנרעדען און נענוג!

— א? דו קעהרסט אודאי מיינען, וואָס איך האָב נערעדט מיט אסתר אברהם־יענקעל'ס?

— נו, און אז מיט אסתר אברהם־יענקעל'ס, איז וואָס? וואָס איז זי, א שמויליגע, צי וואָס?

— איך האָב דאָך געשמועסט מיט איהר מכח איין עסק.

— דיינע עסקים... איך קען דיך, סטעמפּעניו!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען! אברהם־יענקעל'ס האָט חשק ארויסצופיהרען די חתונה סיין יעהופּעץ, אזוי איז איהם אַנגענע־מען דאָס משוגעת. נו, איך האָב דערזעהן אסתר'ען, האָב איך מיט

ווי אלע שבת, צו מאכען א שפּאציערנאנג, נערעכענט, אז מסתמא וועט רחל'ע אויך זיין דארט. נאר אומזיסט: אלע ווייבלעך, אלע מיידלעך דרעהען זיך ארום, חאפּען א קוק אויף סטעמפּעניו'ן, טהוען א שמייכעל און ווערען רויטליך — אלע זענען דא, נאר איין רחל'ע איז ניטא! דאס אנגעשריבענע בריוועלע האט איהם נישט געלאזט רוהען. עס האט איהם געצויגען צו איהר וואס ווייטער אלץ שטארקער.

„מע דארף זיך פרובען דורכגעהן אהין, אויף יענער גאס, וואו רב אייזיק־נפתלי וואהנט, טאמער וועל איך זי בעגעגענען"... — אזוי האט זיך סטעמפּעניו געטראכט און איז אזוי פאוואלינקע צו־געגאנגען צום פענסטער, וואו רחל'ע איז געזעסען פערטיעפט אין איהרע געדאנקען און האט זיך נעזונגען דאס בעקאנטע ליעדעל:

אייגע אליין,
עלענד, ווי א שטיין,
איך האב צו קיינעם צו רערען,
נאר צו זיך אליין.
עלענד, ווי א שטיין,
איך האב צו קיינעם צו רערען...

תחילת, אז זי האט דערהערט פלוצים דעם „גוט־שבת" און דערזעהן פאר זיך שטעהן סטעמפּעניו'ן, האט זיך איהר אויסגע־דאכט, אז דאס איז א מין חלום (זי האט סטעמפּעניו'ן שוין עט־ליכע מאל געזעהען אין חלום...). נאר אז זי האט צענומען דאס שטיקעל נאטען־פּאפּיער און האט איבערגעלייענט סטעמפּעניו'ס בריוועלע, האט זי זיך אויפגעהויבען פונ'ם ארט, א קוק געטהאן אין פענסטער און נעזאגט צו זיך אליין:

— זיין גליק, וואס ער איז אוועקגעגאנגען: איך וואלט איהם אפּגעשפּיעלט... נא דיר נאר א סטעמפּעניו!...

זי האט נעהאפט דאס בריוועל און האט דאס נעוואלט ארויס־שמיצען דורך דעם פענסטער אין דרויסען ארויס, נאר זי האט זיך

XVIII.

סטעמפּעניו הויבט אָן זיך איינצולייענען.

אינ׳ם דאָזיגען וועלטעל האָט ביי איהם איצט רחל׳ע אָנגעהויבען שפּיעלען א גרויסע ראָלע, די גרעסטע ראָלע אין זיין לעבען. מע מעג איהם גלויבען, אז זיין בריוועל צו איהר, וואָס מיר האָבען אויבען געזעהען, איז געווען געשריבען גאַנץ ערנסט, מיט איין אמת, דען ער האָט זיך אין רחל׳ען איינגעליעבט פון דער ערשטער שעה, וואָס ער האָט זי דערזעהען ביי חיים־בנציון׳ס אויף דער חתונה.

נישט באַלד האָט סטעמפּעניו איהר דאָס בריוועלע אָנגעשריבען. עס האָט געדויערט עטליכע טעג, ביז דאָס פייערל, וואָס רחל׳עס בליץ אויגען האָבען אָנגעצונדען אין זיין האַרצען, האָט זיך רעכט צעברענט, צעפלאַקערט, אזוי, אז ער האָט זיך שוין מעהר ניט געקאָנט איינהאַלטען, האָט ער זיך פערשלאָסען ביי זיך אין חדר׳ל, און דאָרט, וואו ער האָט געשריבען די נאָטען, און טאָקי מיט דער אייגענער פּען און אויף דעם זעלבען פּאַפּיער מיט די פּאָסען, אויף וועלכע ער האָט געשריבען זיינע נאָטען, האָט ער אויך דאָס נעווייסע בריוועלע געשריבען.

סטעמפּעניו האָט אביסעל געשוויצט אויפ׳ן בריוועל. דאָס שרייבען איז איהם אָנגעקומען שווערליך. ער האָט זיך נישט געלערענט שרייבען אין ערגיץ, נאָר פון זיך אליין. אודאי איז קיין חידוש ניט, וואָס ער איז געווען שטומפּיג אויף דער פּען.

עטליכע טאָג האָט סטעמפּעניו ארומגעטראָגען דאָס בריוועל ביי זיך און האָט נישט געקאָנט געפינען קיין מיטל איבערצוגעבען עס רחל׳ען. מעכטשי פייקלער איז געווען א גוטער שליח אויף אזעלכע בריוועלעך נאָר אין דער פרעמד, אָבער דא, וואו עס געפינט זיך א פריידעל, איז מעכטשי אויך א געפערליכער בריעפטרעגער. סטעמפּעניו האָט קוים דערלעבט שבת, האָט זיך אויסגעפוצט, ווי א מויד, אָנגעטהאָן א הויכען קאַפּעליש נאָך דער לעצטער דעמאָדנער מאָדע, און איז ארויסגעגאַנגען אויף באַרדיטשעווער גאס,

מיט צו האַנדלען אויף איין אמת מיט אַלע בארדיטשעווער און מיט אַלע בראָדער. נאָנץ מאָזעפֿעווסקע האָט שוין געוואוסט, אז א רעכטע בייטש קאַרעלען קריגט מען ביי פרויד'ל'ען, ביי פרויידעל סטעפּפּעניו'ס.

א וואונדערליכע זאך! ווי קומט צו פרויד'ל'ען אזא פעהינקייט צום מסחר, אזא בענעמונג מיט די קונים, אזוי קאָנען איינרעדען? אז דוואָסי־מלכה מיט דער שנור זענען אריינגעקומען צו איהר אין שטוב אריין, האָט זיי פרויידעל אָפּגענעבען א בריטען ברוך־הבא:

— סקאָצעל קומט! וואָס מאכט איהר, דוואָסי־מלכה? איהר ווייסט, אז איך האָב שוין אויף אייך איין אויג פון לאַנג אָן?

— וואָס זשע איז אזעלכעס, פרויידעל?

— וואָס איז, פרענט איהר? שוין א יאָהר, אז איהר האָט נעבראכט אזא ציערונג צו זיך אין שטוב אריין — און נאָרנים! איהר זאָלט דאָס אמאל אריינגעהן מיט אייער שנור זיך אויסקלויבען עפּיס אזעלכעס, וואָס איהר פּאסט. פּע, כלעבען, דוואָסי־מלכה, עס איז אזש מיר א בזיון!

— איהר זענט אודאי נערעכט, פרויידעל־סערדצע, נאָר וואָס בין איך שולדיג, זאָגט שוין אליין, אז מיין שנור וויל ניט קיין קאַרעלען, וויפיעל איך בעט זי?

— נאָט אייך גאָר א נייעס! וואָס הייסט, זי וויל ניט? דאָס איז ביי אייך וויל מען ניט; ביי מיר, נישקשה, וויל מען!

און פרויידעל האָט אין דער ניך נעעפענט א נאָנץ נרויסען קאַסטען, נרין נעפּאַרבט, און האָט אָנגעהויבען אַרויסציהען פון דאָרטען איין בינטעל קאַרעלען נאָכ'ן אנדערען און פּאַרלענען פּאָר די קונים, מיט פּיעל פערשיעדענע דבורים דערביי און מיט וויניגשענישען, נאָר ווי א רעכטע סוחר'טע.

— זעהט איהר, דוואָסי־מלכה, אז איהר זאָלט מיך פּאַלנען, וואָלט איך אייער שנור נעהייסען נעמען אָט די בייטש קאַרעלען, איך זאָל אזוי ריין זיין פון שלעכטס מיט אייך אינאיינעם, ווי מע דאַרף נאָר האָבען נאָך אזא בייטש קאַרעלען „אַרליאַנער" פּערעל!

פערהאפט, האָט דאָס נאָך א מאָל איבערנעלייענט, צענויפגענאָמ־ טשעט, ווי מע קאָטשעט צענויף א מגילה, און אריינגענלעגט צו זיך אין קעשעני אריין.

רחל'עם כעס איז געוואָרען אלע מאָל גרעסער און שטאַרקער, און איהר האָט זיך געוואָלט נאָר זעהן איהם אליין, און פרענען איהם אונטער פיער אויגען: וואָס הייסט דאָס? ווי אזוי רופט מען דאָס? מיט וואָס פאָר א העזה שרייבט ער איהר אזא קווי־ טעלע? ווער איז ער און ווער איז ז י?... זי האָט נענומען צו־קלערען מיטלען, ווי אזוי בעגענעט מען זיך מיט איהם ערגיץ אין אזא אָרט, וואו קיינער זאָל ניט קאָנען הערען וואָס זיי ווילען צווישען זיך רעדען, און איז געפאלען אויף א המצאה.

XIX.

א ב ייטש קארעלען ביי פרוידעל סטעמפענוי'ס.

— הערט איהר, שוויעגער, ווען עס זאָל נישט קאָסטען טייער, וואָלט איך א בעל'נ'טע געוואָלן אויף א בייטש קארעלען, גוטע שווערע קארעלען.

— נו, איך האָב דאָך דיר שוין וויפיעל מאָל נעזאָגט: געה זיך דורך צו פרוידעל סטעמפענוי'ס, וועסט דו דיר אויסקלויבען וואָס דיין הארץ גלוסט. אויב דו ווילסט, קום מיט מיר באלד. צוליעב מיר וועט זי דיר אפנעבען ניט טייער.

אונזער שוואַרצע פרוידעל, וואָס האָט זיך פערנומען מיט פּרָא־ צענט און מיט משכונות, מיינסטענס קארעלען, האָט ביסלעכווייז, אזוי, אויף א געלעכטער, אנגעהויבען אונטערצוהאנדלען מיט דער דאָזיגער סחורה, וואָס זי האָט נעהאָט ביר גאנץ ביליג אפצוקויפען ביי איהרע בעלי־חובות און נאָכדעם דאָס אראפּברענגען אויך בי־ ליגער, ווי אלע קאראלניצעס (ווייבער וואָס האנדלען מיט קארע־ לען), אזוי לאנג, אזוי בריים, ביז זי האָט טאקי אנגעהויבען דער־

ביי דער טיר, ניט אהין, ניט אהער. און רחל׳ע האָט געקוקט אויף איהם, נעזאָגט בשעת מעשה דער שוויעגער, אז עס איז שוין צייט צו נעהן אהיים. דוואָסי־מלכה האָט זיך א חאַפּ געטהאָן מיט א ברעך אין די הענד:

— אוי, א דונער איז מיר! זעהט נאָר, ווי מיר האָבען זיך פּאַררעדט! נו, וואָס וועט איהר ביי מיר נעמען, פריידעל, פּאַר די קאַרעלען? ביי מיר טאָרט איהר ניט נעמען טייער, פריידעל, מיט מיר דאַרפט איהר האַנדלען אויף נאמנות!

— אויף ריינע נאמנות! הערט איהר, דוואָסי־מלכה, איך זאָל זיך דערוואַרנען מיט׳ן ערשטען ביסען, אויב איך זאָג אייך א ליגען! סאָסי האָט מיר געטיקעט פּאַר די קאַרעלען אבצוהאַנדלען קערבעלעך, איך זאָל אזוי זיין געזונט, רבונו של עולם, מיט מיין מאָן! נאָר גאָר־ניט. איך בין זיך מיישב — סאָסי איז סאָסי, און איהר זענט דוואָסי־מלכה. איך נעב אייך זיי אָפּ פּאַר פּופּצעהן קערבעלעך, און איך זאָל עס ניט פּאַרמאָגען אויף מיין אייגענעם, אויב איך פּאַר־דיען דערביי עפּים, נאָטענויו!

— פּופּצעהן יאָק פּופּצעהן, צוועלף וועל איך אייך נעבען, פריידעל. צוועלף קערבעלעך מזומן נעלט.

— אוי, נעזונט זאָל איהר מיר זיין, דוואָסי־מלכה, רינגט זיך נישט! — האָט פריידעל אויסגעשריגען מיט גרויס היץ און האָט אַנגענומען דוואָסי־מלכה׳ן פּאַר ביידע הענד אויף דעם אופן, ווי צוויי ווייבער נעמען זיך פּאַר די הענד בשעת זיי נעהען טאַנצען א פריילעכס.

אין דער מינוט האָבען זיך דערוויי׳ל רחל׳ע מיט סטעמפּעניו׳ן נעקאָנט בחפּזון איבערוואַרפען מיט א פּאַר וועדטער.

— איך האָב אייך נעוואָלט עפּים זאָגען, סטעמפּעניו.

— איך האָב אייך אויך נעוואָלט זאָגען, רחל׳ע.

— איהר האָט מיך שוין נעזאָגט.

— וועז?

— אינ׳ם בריוועל.

איהר טהוט זיי נאָר אָן, זייט מוחל, אויפ'ן האלט, אָט אזוי אַ — אזא יאָהר זאָל איך האָבען, ווי זיי פאסען אייך צו אייער ווייסען האלז! טראָגט זיי געזונטערהייט און לאָז גאָט געבען, אז אייער שוויעגער זאָל אייך קאָנען קויפען איבער א יאָהר אין דער צייט חאָטש אזעלכע גרויסע פערעל עפיס א פינף שנירלעך. אָך, ווי זיי קלייידען אייך צום פנים! זאָגט שוין איהר, דוואָסי־מלכה, איהר זענט דאָך יאָ א מבינ'טע אויף קאָרעלען, לאָם איך האָבען אזא יאָהר, רבונו של עולם!

ביי די ווערטער האָט פרעידעל ארויסגעהאפט א שפיעגעלע פונ'ם קאסטען און האָט זיך געשטעלט אקעגען רחל'ען, און די גרינע אויגעלעך האָבען געבלישטשעט ביי פרעידל'ען פאר גרויס נחת, און א שוויים איז איהר ארויסגעטראָטען פון פיעל רעדעניש מיט שבועות און מיט ווינשענישׁ.

— און אייער סטעמפעניו טהוט זיך זיינס? — האָט איהר דוואָסי־מלכה געזאָגט, אָנגעוויזען מיט'ן פינגער אויף דעם חדר, פון וואָנען עם האָבען זיך גאלאָזט הערען זעלטענע זיסע קולות.

— יאָ, ער שפיעלט דאָרטען, — האָט פרעידעל געענטפערט און האָט נענומען בעווייזען נאָך אנדערע מינים קאָרעלען, אזוינע און אזוינע, און דערווייל האָט זיך צווישען פרעידל'ען מיט דוואָסי־מלכה'ן פערקניפט א לאָנגער שמועס, ווי עס געהער צו זיין צווישען צוויי קרעמערקעס, אז מע צערעדט זיך וועגען געשעפט.

רחל'ע איז געזעסען אין א זייט און האָט דעם שמועס פון דער שוויעגער מיט פרעידל'ען נישט געהערט. רחל'ע האָט געהערט איין אנדער שמועס, איין אנדער קול, גאָר אנדערע ווערטער, וואָס האָבען זיך גאלאָזט הערען פון סטעמפעניו'ס פיעדעלע, אזעלכע ווערטער, וואָס זענען איהר נעגאָנגען גלייך אין הארצען אריין, און זי איז ערשט דעמאָלט אויפגעשטאָנען פונ'ם אָרט, אז דאָס פיעדעלע האָט אויפגעהערט צו שפיעלען און סטעמפעניו האָט זיך בעוויזען אויף דער טהיר. זייערע אויגען האָבען זיך בעגעגענט און זיי זענען כיידע רויט געוואָרען, ווי פייער... סטעמפעניו איז געבליבען שטעהן

צוגעמאכט נאָך זיי די טיר. — און זי, די שנור, די ווייסע מע־
לעצע, זיצט זיך און שוויינט. עס פּאסט איהר אזוי די קאַרעלען,
ווי א חזיר פּאַטשערקעס...

XX.

נאָך א מאָל קאַרעלען.

אז רחל'ע איז געקומען אהיים מיט דער בייטש קאַרעלען, האָט
זי די שוויעגער צוגעפּיהרט צום שוועהר מיט אזא גליקליכען שמיי־
כעל, גלייך ווי זי וואָלט דאָ געוואונען מי יודע ווּאס.

— ווּאס זאָגסט דו, אייזיק־נפתלי, אויף די קאַרעלען? א
מציאה, טאקי א כשר'ע מציאה!

אייזיק־נפתלי איז צוגענאַנגען נאָהענט צו רחל'ען, האָט זיך
שטאַרק אויפגעקוקט, ווי א רעכטער מבין, האָט א שמאַרע געטהאַן
מיט דער נאָז און א פּרעג געטהאַן:

— ווּאס האָסט דו באַצאָהלט פּאר זיי, וויפיעל?

— נו, טרעף, ביזט דאָך עפּיס א סוחר. נו, אַרבה, טרעף? —
האָט איהם דוואָס־מלכה געזאָגט מיט א שמייכעלע.

— איך ווייס ניט, צי טייער, צי וואָלוועל?

— אז איך זאָג דיר א מציאה, שוטה, א מציאה, ווי ביי א
גנב! מאָהל דיר, איך האָב זיך געגוג אָנגעהאַריקעט, אויסגעקאָכט
דאָס וואַסער מיט דער דאָזיגער מאַכליאַרקע, די כלי־זמר'קע, א
סיפע איהר אין פּנים! נו־נו, זי קאָן זיך גוט רינגען, איין אמת'ע
סעריכע! דער רוח ווייסט זי, ווּאו און ווען זי האָט זיך עס אזוי
אויסגעלערנט! א פּיסקעלע ביי איהר — טאקי נאָר אויף שרייפ־
לעך, פּעך און שוועבעל אויס איהר מויל, און אז זי רעדט מיט א
קונה, פּינעט זי, ווי א העכט, א מיתה משונה זאָל אויף איהר
קומען, אויף דער סטעמפּעניובע!... נו, וואָס שווייגסט דו, אייזיק־
נפתלי? זאָג שוין, לאָמיר הערען דיין מבינות, וואָס, אשטייגער,
דאַרפען קאַסטען אָט די קאַרעלען?

— נאָך ווינציג.
— שוין צו־פיעל.
— ניין, קיין הונדערט־חלק אפילו.
— איהר האָט א טעות.
— איך שווער אייך ביי מיין לעבן, איך שטאַרב! וואו קאָן איך זיך מיט אייך זעהן?
— איך וויים ניט, וואו מיר קאָנען זיך זעהן.
— סיידען פאַרנאַכט?
— וואו?
— אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס.
— וועז?
— שבת־צו־נאַכטס. איהר וועט ארויסגעהן פון ישעער זייט צום מאַנאַסטירסקען גאַרטען.
— איך קאָן ניט, איך וויל ניט.
— איהר מוזט, רחל'ע. איך בעט אייך, נעהמט־ארויס אויף איין סינוט! זייט דאַרטען, איך וועל שוין וואַרטען, שבת־צו־נאַכטס, למען השם, רחל'ע...
— איך וועל ניט זיין.
— איהר וועט זיין, רחל'ע, איהר וועט זיין!...
— נו, טאַכטער, — האָט זיך אַנגערופען דוואָסי־מלכה, — קום, לאָמיר געהן אהיים. קוים אויסגערונגען פאר פערצעהן קאר־בען. א, איך האָב נאָר ניט געוואוסט, פריידעל, אז איהר זענט אזא בריה א סוחר'טע!
— ע, דוואָסי־מלכה לעבן, געזונט זאָלט איהר מיר זיין, איהר קאָנט זיך גוט רינגען, נישקשה, א גוטען טאָג, געהט געזונט! טראָגט געזונט! פאַרניצט געזונט! צעריסט געזונט!

— אויף קוליעס זאָל זי געהן, ווי זי האָט דאָס מיר אויסגע־קאָכט דאָס וואַסער! — האָט פריידעל געזאָגט צו סטעפענוי'ן,

— דערפּאר, וואָס זיי זענען מעהר ניט ווערטה, דערפּאר, וואָס די קאַרעלען זענען זעהר פּשוט'ע קאַרעלען. איך האָב אויך געזעהן אַמאָל קאַרעלען, מאַמע. לאָז זיך דיר דאַכטען, אז איך האָב שוין געזעהן אַמאָל א רעכטע בייטש קאַרעלען...

דעם גאַנצען טאָג האָבען זיך אַלע דריי געקריעגט אוּן געיאַרעט פּאַר די קאַרעלען.

— ער זאָל מיר בעסער געבען מיט א פּיסטויל אין האַרצען, — האָט דוואָסי־מלכה געזאָגט — וואָלט ביי מיר פּיעל מעהר ניחא געווען, אַיידער הערען פּון איהם דאָס וואָרט „זעכסטהאַלבען"! מילא, לאָז זיין די מאַכלייאַרקע, די חלירע זאָל זי באַקומען הייכטיגען טאָג, האָט מיך אָפּגענאַרט (מיך האָט נאָך קיינער ניט אָפּגענאַרט!). — מילא, חאַפּט זי דער שוואַרץ־פּינסטער־ביטער יאָהר מיט איהר סטעמפּעניו'ן אינאיינעם! אָבער צו וואָס טויג נאָך זאָלצען יענעם אויף די וואונדען אוּן ארויספּאָהרען מיט א מקח „זעכסטהאַלבען"? נא דיר נאָר „זעכסטהאַלבען"! זעכסטהאַלבען טוץ מכות איהר אויפ'ן לייב אוּן זעכסטהאַלבען קרחת'ען איהר אין דער לעבער! איך וועל, מאָהל דיר, ביי איהר מיין נעלט, מיין בלוט, ארויסרייסען, ווי ביי א הונט פּון די צייהן, מאָהל דיר! אָבער פּאַרגינען זיך זאָגען „זעכסטהאַלבען"?!

די גאַנצע סצענע איז אונזער רחל'ען אזוי נמאס געווָארען, אז זי האָט די קאַרעלען פּאַר'ן שלאָף אויסגעטהאָן אוּן בעהאַלטען ביי זיך טיעף־טיעף אין קאַסטען, מיט דער דעה, אז זי זאָל זיי שוין מעהר ניט אָנטהון ווייל זי וועט לעבען. מעהר פּון אַלץ האָט אונזער רחל'ען פּערדראָסען, וואָס משה־מענדעל האָט זיך פּערנומען אָפּקריענען מיט דער מוטער פּאַר די קאַרעלען אוּן איז אָפּילו נישט צוגענאַנגען צו איהר, ווי עס דאַרף צו זיין, ווי עס פּיהרט זיך, זאָגען „פּארניץ נעזונט". מע האָט זי דעם גאַנצען טאָג ארומגעפּיהרט פּאַר די הענד, געקוקט אויף איהרע קאַרעלען, פּונקט ווי מע בעטראַכט

— אט די קאַרעלען וואָס דאַרפען קאָסטען? — **הָאט אייזיק־נפתלי געענטפערט, אָנגענומען זיך ביי דער בּאָרד.** — אט די קאַרעלען דאַרפען קאָסטען אזוי גרויס, אזוי גרויס, — שא נאָר, לאָם איך דיר זאָגען אקוראט, איך זאל מיך ניט אָפּנאַרען, — א מציאה, זאָגסט דו, א מציאה? אויב זיי זענען א מציאה, האָסט דו באַדאַרפט פּאַר זיי באַצאָהלען נישט ווינציגער ווי זעכסטהאַלבען קערבלעך, נאָר ווערטה זענען זיי אלע זיעבען.

— לאָקש!!! — האָט דוואָסי־מלכה אויסגעשאָסען, ווי פון א האַרמאַט, און אייזיק־נפתלי האָט אזש א ציטער געטהאָן און אָפּגעטראַטען אין א זייט. — לאָקש איינער! בהמה בצורת פערד! אזא בייטש קאַרעלען — זעכסטהאַלבען קערבלעך? ! משוגענע לעמעשקע! א שטומער וואלט דאָך עס ניט אויסגערעדט אין א יאָהר! האָסט אויגען, צי ניין? נא, קוק זיך צו, דו אָפּגעריסענער נאָר!

און דוואָסי־מלכה האָט אָנגענומען רחל'ען פּאַר א האַנד, האָט זי צונעפּיהרט צום שוועהר, איהר אויפּגעהויבען דעם קאָפּ און בעי־ווייזען אייזיק־נפתלי'ן די מציאה, געשאָטען מיט שטעכווערטלעך און מיט קללות. אייזיק־נפתלי נעבאָך האָט נעשמאַרעט מיט דער נאָז, געפּינטעלט מיט די אויגען און מורא געהאָט שוין אויסרעדען א וואָרט. ביז גאָט האָט זיך אויף איהם דערבאַרעמט און ס'איז אָנגעקומען משה־מענדעל מיט'ן שטעקעלע פונ'ם מארק — האָט שוין משה־מענדעל גענומען שאַצען די קאַרעלען ביי רחל'ען אויפ'ן שענעם, ווייסען האַלז, און האָט געטראָפען, אז זיי דאַרפען קאָסטען, בלי גוזמא, א דרייערעל... דאָ האָט זיך דוואָסי־מלכה אזוי צעפּלאָמט, אז זי האָט זיך אזש צעווייניט, ווי א קליין קינד, פּאַר גרויס דאָסאַרע, וואָס קיינער האָט נישט פערשטאַנען, וואָס פּאַר א גרויסע מציאה זי האָט געהאַנדעלט, און אפשר פּאַר האַרצוועהטיג, וואָס סטעמפּענויכע האָט זי אזוי גראָב אָפּגענאַרט.

— דץ א סוחר! — האָט זי געזאָגט צו משה־מענדל'ען. — פונקט אזא מבין, ווי דער טאַטע זיינער! וואָס עפּים א דרייערעל, זוהנא? פּאַר וואָס ניט וועניגער?

זאָגט, אז זי איז עלענד, אז עס נעהט איהר עפּים אָפּ, אז עס פעהלט איהר עפּים, נאָר וואָס פעהלט איהר — דאָס האָט זי ניט געוואוסט און ניט נעקאָנט וויסען. רחל'ע האָט נאָנץ גוט געוואוסט, אז איהרע עלטערען האָבען זי התונה געמאכט און האָבען זי גע'פּטר'ט. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט" איז שוין געגוג אויף צו פיהלען, ווי ווייט מע ווערד אָפּגעריסען: קינדער פון עלטערען און עלטערען פון קינדער. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט" קומט־אויס זעהר אָפּט צו הערען ביי אונז, אידען, כמעט אין יעדער משפּחה. דאָס וואָרט „גע'פּטר'ט" איז א נרויסער בזיון, א בעלעדיגונג פאַר אונזער נאָנצער אומה, וואָס פיינט זיך אוים מיט איהר בארעמהערציגקייט... מעהר פון אלע איז איהר דערנאָנגען משה־מענדעל מיט זיינע געגג, מיט זיין פיהרעכטם קענען איהר. רחל'ע האָט פערשטאָנען, וואָס פאַר א ראָלע זי שפּיעלט מיט איהר שענקייט און מיט איהר גוטסקייט, מיט איהר עהרליכקייט און מיט איהר נעטרייושאפט ביי איהר מאן דעם תכשיט. רחל'ע האָט ארויסגעזעהן, וואָס זי איז ביי איהם...

ועל כולם איז רחל'ע גלאָט נעווען צעשרויפט, צערודערט און פערטומעלט די לעצטע צייט. א קליינינקייט, וואָס זי האָט איבערנעטראָגען פון סטעמפּעניו'ן? רחל'ע, די פרומע רחל'ע, וואָס האָט ניט דורכגעלאָזט אויף איהר לעבען קיין האָר פון אידישקייט, נישט איבערנעטראָטען קיין מינדסטען דין פון די אלע דינים, וואָס זענען שייך צו דער אידינע, — רחל'ע, א אידיש ווייבעל פון טייטש־חומש, האָט אין זינען א פרעמדען, בעקומט פון איהם בריוולעך, בעגענענט זיך מיט איהם — און נאָרנישט! אדרבה, זי פיהלט, ווי עס ציהט זי צו איהם, נישט מיט עפּים א שלעכטער מחשבה, חלילה! נאָר גלאָט אזוי, זעהען איהם און הערען, ווי ער שפּיעלט אויפ'ן פיערעל.

אך, זיין שפּיעלען, זיין שפּיעלען! רחל'ע וואָלט אייביג ניט נענעסען, ניט נעשלאָפען נאָר הערען סטעמפּעניו'ן, הערען איהם און... זעהען איהם! זיינע אויגען, אז זיי קוקען, וואַרעמען זיי, גלעטען זיי, ניעושען זיי... אך, זיינע אויגען!

א קוה; איטליכער איז צוגעגאנגען און האָט איהר אויפגעהויבען דעם קאָפּ, נעטאָפּט די קאַרעלען — און אָן איהר האָט מען נאָר פערגעסען... רחל'ע, וואָס איז בטבע ניט נעווען קיין בייזע, קיין בעסע'טע, האָט דעם גאנצען טאָג געפייערט אויף אלעמען, און נאָך מעהר אויף משה־מענדל'ען. דער דאָזיגער חברה־מאן האָט זיך גאָר פיין אָפּגעגעסען מיטאָג און איז זיך אַוועק אין בית־מדרש אריין. און אזוי ווי עס איז נעווען יענעם אָבענד אין בית־המדרש א שטיקעל שמחה, א סיום, לכן איז שוין משה־מענדעל איבערגעבליבען דאָרט פון נאָך מעריב ביז'ן ווייסען טאָג אריין, ווי ער פלעגט עס טהון נאָר אָפּטליך.

רחל'ע איז נאָר איננאָנצען נעווען לא־עליכם'דיג, שטאַרק צעקאָכט. דאָס פּנים האָט איהר געפלאָמט, ווי א העליש פייער, דער קאָפּ האָט איהר געטרישטשעט און אין די אויהערען האָט איהר געקלונגען און געפייפט. זי האָט נאָר ניט געוואוסט, וואָס מיט איהר טהוט זיך... קיין וועטשערע האָט זי ניט געקאָנט עסען. געוועהנליך, האָט איהר דוואָסי־מלכה גענוג געפיקט אין קאָפּ אריין, פאָר וואָס זי עסט ניט, פאָר וואָס זי טרינקט ניט — נאָר אומזיסט: רחל'ע איז אַוועק מיט רויטע אויגען צו זיך, האָט זיך ניך אויסגעטאָן, אריינגעלעגט אין בעט אריין, און פון איהרע אויגען האָבען זיך מיט א מאָל א גאָס געטאָן טרערען, — וואַרעמע, הייסע טרערען, און א סך, א סך.

XXI.

א שוועכע נאכט.

וואָס האָט רחל'ע געוויינט? זי האָט אליין נישט גשוואוסט, וואָס זי וויינט, און האָט אפילו נישט געפיהלט, אז זי וויינט. דאָס האַרץ איז איהר שוין פון א צייט געווען שווער, זעהר שווער, נאָר פלוצים האָט זיך עס צעווייקט, צענאָסען און אויסגענאָסען זיך דורך טרערען. רחל'ע האָט געפיהלט, ווי מיר האָבען שוין אויבען גע־

מאנאסטירסקען גאַרטען, שטעהען אויסגעצוינגען, ווי סאָלדאטען אויף דער וואַך. קיין בלעטל ריהרט זיך נישט. נאָר זעלטען־זעלטען טהוט עס א טראָג פוג'ם מאנאסטירסקען גאַרטען א שענעם ריח פון שמעקענדיגע גראָזען, ווי בשמים, וואָס איז אין מאָזע־פֿעווקע שטאַרק אָנגעלעגט, מחמת בייטאָג הערט זיך דאָרט איין אנדער ריח...

צו דער דאָזיגער אויסגעצייכענטער נאכט פאסט אקוראט אונ־דער רחל'ע די שענע, — די שענע, די ריינע, די עהרליכע רחל'ע מיט איהר גרויסען וויסען האלז, אויף וועלכען עס ליגען צעשאָטען איהרע רייכע בלאָנדע האָר (אך, רחל'ע האָט דען געקאָנט אין אזא צייט נערענקען, אז די לבנה און דער מחבר פוג'ם ראָמאָן קאָנען זעהען איהרע אייגענע האָר?). איהרע אויגען זענען נעוועז ניט ווינציגער בלוי און לויטער, ווי דער בלויער לויטערער הימעל, און איהר שען ליכטיג פנים איז ניט נעוועז מיאוס'ער פון דער שענער ליכטיגער נאכט. נאָר רחל'ע האָט ווינציג־וואָס געטראכט וועגען דעם: איהר קאָפּ איז געוועז דאָרטען, וואו עס האָט זיך געהערט דאָס זעלטענע שפיעלען, און איהר האַרץ איז נעוועז דאָרט, וואו סטעמפעניו'ס פיערעלע.

די כלי־זמר שפיעלען עפּעס אזוי טרויעריג, גלייך ווי זיי וואָלטען אָט־ערשט עמיצען בעהאלטען, אין דער ערד ארויסגעלעגט. ביי אונז א שמחה בעווייזט זיך ארויס דורך א געווין, און מחמת גרויס פרייד מיט פערנענינגען פערגיסען מיר טרערען... נאָר אומעטיגער ווייזט־אויס דאָס שפיעלען אים האלבע נאכט, וועו די גאנצע וועלט האלט אין איין שלאָפען, נאָר איין ביסעל אידען זענען זיך משמח מיט א ווייענדינס, געהענדיג צוריק פון דער חופה־וועטשערע מיט אראָפּ־געלאָזטע קעפּ: וואָס איז? מע האָט ג'פטר'ט א קינד, פערשטעהט איהר מיך, פערזאָרגט, הייסט דאָס, ברוך השם, — נו, מהכתיתי... אין דער דאָזיגער שטיל־ער שענער זומער־נאכט הערט זיך סטעמ־פעניו'ס פיעדעלע נאָך מעהר, ווי אלע מאל; עס קלעהמט דאָס האַרץ, ציהט די נשמה, נעמט־ארויס דאָס חיות — אוו רחל'ע

רחל'ע חאפט זיך אן מיט ביידע הענד פאר'ן קאפ און הערט זיך צו, ווי די שלייפען קלאפען, ווי דאס האַרץ קלאפט, און די נשמה ציהט, ציהט. זי ווייסט ניט, וואס מיט איהר טהוט זיך. זי דעקט זיך איבער מיט דער קאלדרע איבער'ן קאפ און דערוועהט איהר אמאליגע חבר'טע, חיה־עטל'ען מיט בנימין'ן, און עס נעהט איהר איבער א פראסט איבער'ן לייב. זי דעקט פון זיך אפ די קאלדרע און דערהערט פלוצים זעהר א בעקאנט געזאנג, א בעקאנט שפיעלען פון א בעקאנט פיערעלע. רחל'ע האט געמיינט, אז עס ווייזט זיך איהר אוים, נאר ווייטער־ווייטער האט זי אלץ נעהענטער נעהערט דאס שפיעלען, וואס מע שפיעלט, געוועהנליך, ביי'ם אפ־פיהרען פון דער חתונה די מחותנים אהיים. רחל'ע האט שוין דערהערט און דערקענט אקוראט, וואס מע שפיעלט; רחל'ע האט אויך צערקענט סטעמפענוי'ס פערגעהן זיך אויפ'ן פיערעלע, און עס איז נוין פאר איהר ניט נעווען קיין ספק, אז דאס פיהרט־אפ סטעמ־פענוי די מחותנים אהיים נאך דער חופה־וועטשערע. נאר ווי קומט ער אהער? אויף דער גאס איז היינט נישט געווען קיין חופה און דא זענען נישטא קיין מחותנים! וואס קען דאס בעדייטען? די פויק מיט די טאצען לאזען זיך אבער הערען אלץ נעהענטער און נעהענטער. די גאנצע חברה שפיעלען נעשמאק; נאר מעהר פון אלץ לאזט זיך הערען סטעמפענוי'ס פיערעלע, וואס פערדעקט מיט'ן זיסען שפיעלען, מיט דעם ווייבען געזאנג אלץ אנדערע כלים.

רחל'ע קען ניט איינליגען. זי שפרינגט־אראפ פונ'ם בעט, נעהט־צו צום פענסטער, עפענט עס אויף און בוינט זיך איבער העכער האלב אין דרויסען ארוים.

רחל'ע האט שוין לאנג אזא נאכט נישט נעזעהען. די לבנה שפאציערט אין מיטען הימעל, און ארום איהר האבען זיך אויסגע־שאטען אלפי אלפים שטערען — בריליאנטען, וואס שעמעריערען אין די אויגען. די לופט איז וואַרעם, נרינג און פרישׁ. קיין שום ווינ־טעל, אזוי, אז די הויכע טאפּאלים, וואס זעהען זיך פונ'ם גרויסען

אויך די קוה, דוואָסי־מלכה'ס בורע בהמה ביי דער שטוב, האָט אויפגעהערט צו מעלה־גרה'ן, האָט אויפגעשטעלט די אויהערען, ארויסגעלאָזט פונ'ם בויך א טיעפען קרעכץ, ווי א זינדיגער מענש. און דעם שכנ'ס צוויי ציעגען האָבען זיך פון גרויס התפּעלות מיט א מאל אויפגעהויבען פון דער ערד, זיך געביטען מיט די ערטער, בעוויזען דערווייל איינס דאָם אַנדערע, אז זיי האָבען הערנער. הכלל, אלץ האָט אויפגעלעבט, בעוויזען, אז עס הערט דאָס שפּיעלען אין דער דאָזיגער שטילער, לימטינער, וואַרעמער כישופ'דינער זומער־נאכט.

אין דער זעלבער צייט איז אויך אונזער עהרליכע רחל'ע נעשטאַנען ביי'ם פענסטער, ווי צוגעקאָוועט מיט אייזענס. זי שטעהט, ווי שטאַרק פערוואונדערט, ריהרט זיך ניט מיט קיין אבר, ווי צונעשרויפט, און ווייסט נאָר ניט אויף וואָס פאַר א וועלט זי איז. „נו, א נאכט! אי, א נאכט! טאַטעניו!"... זי שטעהט און הערט זיך איין מיט אלע חושים. זי שלינגט די פרישע לופט מיט'ן פולען מויל. זי איז אינגאַנצען פער'כישופ'ט. זי קוקט אין בלויען הימעל אַריין און דערמאַנט זיך אַן יענע זומער־נעכט, וועו זי פלעגט מיידעלווייז זיצען אין דער היים אויף דער פריזבע (זאוואלענקע), קוקען־אַרויף, אויף די ווייסע פּאַסען, געשפּיעלט בשעת מעשה אין צייכענס (מייליעשקעס) און געזונגען דאָס בעקאַנטע ליערל:

די לבנה שיינט אין מיטען דער נאכט,
און פערלע זיצט ביי דער טיר,
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז שוין פערטראַכט —
אוי, א וועהטיג איז איהר!
זי זיפצט, זי קרעכצט, זי איז דאָך פערטראַכט —
אוי, א וועהטיג איז איהר!...

דאָס ליערל האָט זי דעמאלט געזונגען, נאָר זי האָט דאָס ניט פערשטאַנען; אַצינד פערשטעהט זי דאָס יא, אפילו נישט אינ־

שטעהט א האלב־נאקעטע ביי׳ם פענסטער און הערט זיך צו. זי וויל אנטלויפען פון דאנען, צומאכען דאס פענסטער און אנטלויפען, נאר עס האלט זי צו, ווי מיט אייזענס, ווי א מאגניט ציהט עס זי. זי קוקט זיך איין און הערט זיך צו אזוי ערנסט, גלייך ווי זי וואלט הערען ניט זיין פיערעלע, גלייך ווי זי וואלט הערען, ווי ער רערט צו איהר, ווי ער טענה׳ט, ווי ער בעט, ווי ער וויינט... און ניט נאר רחל׳ע אליין הערט זיך איין אין די דאזיגע שענע מעלאדיען פון סטעמפעניו׳ם פיערעלע אין דער דאזיגער ליכטיגער זומער־נאכט: די לבנה מיט די שטערען, די וועכע, פרישע לופט, די גאנצע נאטור מיט אלע איהרע בעשעפענישען האבען ווי אויפגעמאכט פון זייער דרימלען, זיך אויפגעשטעלט אויף א רגע׳לע, בכדי צו הערען, וואס איז דאס פאר א מין געזאנג אים האלבע נאכט? וואס איז דאס פאר קולות אים האלבע נאכט? דער נאכט־משורר, דער פערשפע־טינטער סאלאווייי אינ׳ם מאנאסטירסקען גארטען, דערהערט אזא מין מוזיק, האט זיך נעפרובירט פערקאטשען אויפ׳ן הלזלע, בע־וויזען זיינע שטיקלעך, ווי זיין שטייגער איז; נאר עס איז איהם אציגה, אין סוף תמוז, נישט נעראטען איבערשטשעגאליאיען סטעמ־פעניו׳ם פיערעלע, מחמת באלד נאך וועסנע האט ער נעבאך, ווי אלע מאל, אנגעוואהרען די כלי, און פון זיין זים קול איז איהם נאר געבליבען א קוויטש, ווי ביי א חזן נאך ימים נוראים, להבדיל... דער האהן, דער שרייער, דערהערט דאס שפיעלען פון די כלי־זמר און נערעכענט, אז ס׳איז שוין טאג, איז אראפ פון דער סידעלע, האט א פאטש געטהאן מיט די פליגעל, האט נעזאגט דעם פסוק, אויסגעלאזט דעם נעוועהנליכען „קוקוריקו" מיט א „מונח־את־נחתא" און איז זיך אוועק צוריק אין זיין רוה אריין א ברוגז׳ער, וואס מע האט איהם מטריח געווען אומזיסט און אומנישט... אפילו די הינה, די כלבים, פון ווייטענס, פון דער מאנאסטירסקער גאס, דערהערט די אידישע כלי־זמר אין מיטען נאכט, האבען אנגעהויבען לכתחילה, ווי זייער מנהג איז, צו בילען און צו וואיען, און זענען אויך אנ־שוויגען נעווארען, נעזוכט זיך איין ארט וואו צו לענען זיך אפרוהען.

פּעניו האָט זיך פֿונקט נעבען זייער שטוב, נראָדע אָקעגען איהר פענסטער, אָפּגעשטעלט און האָט אָנגעהויבען צו שפּיעלען נאָך מיט מעהר פּרישקייט, מיט מעהר חשק. ערשט דעמאָלט האָט רחל'ע פערשטאַנען, וואָס סטעמפּעניו האָט דאָ אויפגעטהאָן: ער האָט געשלעפּט מיט זיך די נאַנצע חברה, אַלע מחותנים מיט'ן נאַנצען עולם, פון דער צעהנטער גאַס אַהער, פּאַרביי זייער שטוב, און צוליעב וועמען? — לכתחילה איז דאָס איהר אפילו געווען זעהר אָנגענעהם, און דאָס הארץ האָט זיך איהר אזוי געפּרייַדט, אז עס איז שיער נישט אַרויסגעשפּרונגען פון דער ברוסט. און נישט ווילענדיג, האָט זיך רחל'ע צעלאַכט צו זיך אליין מיט אזא פּרייליך געלעכטער, אז זי האָט זיך איבערגעשראָקען פּאר איהר קול, האָט א קוק געטהאָן אויף זיך, ווי זי שטעהט דאָ האלב־נאקעט, מיט'ן האלז אין דרויסען, מיט די אייגענע הארֿ, — און איז נעשווינד אָפּגעשפּרונגען פונ'ם פענסטער, אין דער גיך עס צוגעמאכט, און האָט זיך אַריינגעווארפען אין בעט אַריין.

„וועה איז מיר, וואונד איז מיר! — האָט זיך רחל'ע געטראכט. — צו וואָס מע קאָן קומען, אז מע בעקלערט זיך ניט פריהער, וואו מען איז אין דער וועלט! שטעלען זיך אין מיטען נאכט א נאקעטע אין פענסטער פּאר אזא־נ־עולם מאנסביליען; אין זינען האָבען אזעלכע פּוסטע נארישע זאכען, ארומגעהן מיט אזעלכע מיאוס'ע מחשבות וועגען א סטעמפּעניו... און סטעמפּעניו — מע דארף זיין א בעלן פיהרען א גאַנצע עדה אידען איבער צעהן גאַסען — צוליעב וואָס? צוליעב וועמען? מע דארף האָבען, פון דעסטוועגען, איין עזות אזעלכעם צו טהון! פון וואָגען נעמט זיך עס ביי איהם אזא...? איך מוז עס איהם פרענגען. מע דארף זעהן, ס'זאל האָבען אמאל א סוף. ער ווילֿ מיך אומגליקליך מאכען!... איין מאל פּאר אלע מאל, מע דארף זיך מיט איהם אויסשמועסען, ווי זאגט מען: „בעסער דער ערשטער רוגז"... ער דערצעהלט דיר א מעשה: „ליעב־שמיעב"! נאַנץ לייטיש, כלעבען... שבת־צו־נאכטס, זאָגט ער, אויף דער מאַנאַסטירסקער גאס, דארט וועט ער

גאנצען, דאך פערשטעהט זי דאָס, זי פיהלט עס. זי פיהלט, אז עס ציהט זי עפּעס אהין, אין דרויסען ארויס, אויף דער פרייער לופט. זי פיהלט, אז ס'איז איהר דאָ ענג, היים און נמאס, נמאס!... רחל'ע דערמאָנט זיך נאָך א ליערל פון יענע ליערלעך, וואָס זי פלענט זינגען מיידעלווייז, זומער־לעבען, אין דרויסען ביי דער טיר.

ביי'ם ברעג וואסער טהו איך שטעהן,
און קאָן צו דיר ניט קומען;
אוי, פון ווייטענם רופסט דו מיך —
איך קאָן אבער נישט שווימען!
אוי, פון ווייטענם רופסט דו מיך —
איך קאָן צו דיר ניט שווימען!...

„פון ווייטענם?" — ער איז דאָך שוין נאָר נאָהענט! אָט איז ער, סטעמפּעניו, מיט זיין פיערעלע, מיט זיינע לאַנגע האָר, מיט זיינע שוואַרצע, ברענענדיגע פייערדיגע אויגען, וואָס קוקען אויף איהר תמיד און וואַרעמען זי מיט זייער גלאַנץ, מיט זייער פייער. און עס ווילט זיך איהר אין דער מינוט אייביג שטעהן נאָהענט נעבען איהם, שטעהן און אייביג הערען זיין שפּיעלען, און אייביג זעהן זיינע שענע אויגען... נאָר איין זאָך קאָן רחל'ע נישט פערשטעהן: ווי קומט ער אהער, סטעמפּעניו, אים האַלבע נאַכט, מיט זיין פיערעלע?

ווי ארום קומט אהער סטעמפּעניו מיט די מחותנים? — אָט דאָס האָט זי בשום אופן נישט געקאָנט פערשטעהן, וויפיעל זי האָט זיך ניט געבראָכען דעם מוח. רחל'ע האָט זיך דערמאָנט, אז ערגיץ אויף דער שוהלגאָס איז היינט נעווען א חופה. ווי זשע קומען אהער די מחותנים? ערשט דעמאָלט האָט זי פערשטאַנען דעם סוד, אז זי האָט דערזעהען שוין נאָר נאָהענט, טאַקי כמעט נעבען זייער שטוב, די כלי־זמר מיט די מחותנים. ערשט דעמאָלט האָט זי געטראָפען דאָס רעטעניש, אז זי האָט דערזעהען, ווי סטעמ־

רחל'ע אויגען ווערען ביסלעכווייז צוגעשלאָסען, און איהרע ליפּען שעפּטשען נאָך, קוים־קוים וואָס מע הערט:

„לישועתך . . . . . .
קויתי . . . . לישועתך
. . . קויתי . . . "

און רחל'ע ווערד אנשלאָפען.

* * *

רחל'ע ווערד אנשלאָפען, און עס חלומ'ט זיך איהר, אז סטעמפּעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעלען... אין איין זייט שטעהט דער שוועהר אין טלית־ותפילין, און פרייד'עלע שלאָגט איהם, פּאַטשט איהם אויף וואָס די וועלט שטעהט... משה־מענדעל איז טוידט־שכור, פּאָהרט רייטענדיג אויף א קאַטשערע, מאַכט משוגענע העויות, און סטעמפּעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעלען... אין דער אַנדערער זייט שטעהט חיה־עטעלע, אָנגעטהאָן שבת'דיג, אויסגעציערט, ווי א בת־מלכה, שמייכעלט אזוי פריינדליך, אזוי ליעבליך, און צינדט־אָן א סך ליכט.

„וואָס טהוסט דו, חיה־עטעלע? — פּרענט זי רחל'ע. — למאי צינדסט דו אָן אזוי פיעל ליכט?"

„וואָס פּאַר א שאלה? — ענטפערט איהר חיה־עטעלע מיט א נעלעכטער. — עס איז דאָך ערב שבת: שוין צייט ליכט בענטשען!"...

רחל'ע קוקט אויף די ליכט, ווי העלע זיי ברענען און זיי לייכטען, און סטעמפּעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעלען... ער שטעהט נעבען איהר אזוי נאָהענט, אז זי הערט, ווי ער אָטהעמט. ער שטעהט און קוקט איהר גלייך אין די אויגען אריין און ווערמט זי מיט זיין קוקען אויף איהר. רחל'ע קוועלט, לאַכט און זינגט, און סטעמפּעניו טהוט איהר אָן א בייטש קאַרעלען...

מיר שוין קלאָר מאכען אינגאַנצען זיין מיין... איך וואָלט שוין נעהרען, דעם ליעבער שבת־צו־נאכטס זאָל שוין קומען גיכער, לאָם מיר שוין הערען וואָם און וועז? איך וועל געווים ארויסגעהן, וואָם האָב איך מורא? פאָר וועמען? מורא דארף מען האָבען נאָר פאָר נאָט!... עס איז דיר נאָר איין אַנשיקעניש, איין אַפּגעטהאַנענע זאַך, און גענוג!... ניט אומזיסט דערצעהלט מען זיך אַן אַזוי פיעל מעשיות... נאָר וואָם האָט ער צו מיר? צו מיינע יונגע יאָהרען?... און וועד איז שולדיג, וועז ניט איך אליין? מע טאָר ניט ווייזען יענעם קיין וועג... משה־מענדעל זאָל אַצינד זיין, וואָלט איך איהם אַלסדינג דערצעהלט. נאָר וואו איז ער? ער תּערט מיך זעהר? וואָם געהט דאָם איהם אַן, וואָם איך מוטשע מיך, ווי איינער פאָר'ן טוידט?... אָך, מע דארף ליענען קריאת־שמע. נישט גוט, אז מע ליענט נישט קיין קריאת־שמע!"...

„לישועתך קויתי ד',
קויתי ד' לישועתך,
ד' לישועתך קויתי"...

רחל'ע בעהאָלט זיך טיעף־טיעף אין די קישענס אַריין, דעקט זיך איבער שטאַרק מיט דער קאַלדרע, זי זאָל נישט הערען דאָם שפּיעלען פון די כלי־זמר, און ליענט קריאת־שמע אויף א קול: „לישועתך קויתי ד'"... נאָר דורכ'ן פענסטער גנבה'נען זיך אריין די זיסע געזאַנגען פון סטעמפּעניו'ס פיערעלע, וואָם ווערען אַלע מינוט שטילער, זעלטענער און ווייטער. און רחל'ע ליענט קריאת־שמע:

„לישועתך קויתי ד',
קויתי ד' לישועתך,
ד' לישועתך קויתי"...

און סטעמפּעניו'ס פיערעלע קוים־קוים וואָם עס הערט זיך שוין פון ווייטען, און די לעצטע קולות ווערען ווי פערשטאַרבען. און

XXII

עס צינדט זיך אָן אַ פּייער.

אין דער שטאָדט מאוּעפּעווקע איז דאָ אַ מאַנאַסטיר, וואָס איז געבויט, ווי מע דערצעהלט, נאָך פּון מאוּעפּע'ן. אַ הויכע, אַ ווייסע געמויערטע וואַנד רינגעלט אַרום דעם מאַנאַסטיר פּון אַלע פּייער זייטען אוּן פּערנעמט דריי חלקים פּון דער שטאָדט. אין איהר, אין דער וואַנד, פּון איין זייט געפּינען זיך די געוועלבען (די נרעס־טע קלייטען), פּון דער אַנדערער זייט — טיעפּע קעלערס, וואו עס איז אמאָל געווען בעהאַלטען, ווי מע זאָגט, דאָס נאַנצע געוואַר (כלי־זין) פּון די הייראַמאַקעס, אוּן אַצינד לעגט מען דאָרט אָפּ עפּעל אוּן אַנדערע מינים סחורות. די דריטע וואַנד איז בעוואַכטען מיט דערנער אוּן בעשיצט מיט די הויכע טאָפּאָלים אוּן אַנדערע בוימער, וואָס געפּינען זיך פּון יענער זייט וואַנד אינ'ם גרויסען מאַנאַסטירסקען נאָרטען. די פּיערטע וואַנד איז הויל אוּן גלאַט, אין פּיעל ערטער אָפּגעקאַלופּעט אוּן אָפּגעפּאַלען די לעהם מיט די ציגעל, אַזוי אַז עס בעט זיך פּערדעכטען שוין לאַנגע יאָהרען. אָקעגען געפּינען זיך הייזער מיט הייזלעך, הויפּען מיט הויפּעלעך, אידישע אוּן נויישע, אוּן די שמאָלע גאַס, וואָס איז צווישען דער הויל־ער מאַנאַסטירסקער וואַנד אוּן צווישען די הייזלעך, ווערד אָנ־גערופּען די מאַנאַסטירסקע גאַס.

דאָרט, אויף דער מאַנאַסטירסקער גאַס, אין ווינקעל, וואו עס הויבען זיך אָן די בוימער, איז פּאַרנעקומען דאָס ערשטע זעהענוש פּון אונזערע לייבענדע — רחל'ע אוּן סטעמפּעניו.

די לעזער, וואָס זענען געווואָרען צו די „העכסט־איי־טערעסאַנטע ראַמאַנען", האָבען נעבאַך נענוג אָנגעלייטען זיך ביז אַהער פּונ'ם דאָזיגען ראַמאַן, וואָס ס'איז נישטאָ אין איהם קיין שום ריהרענדיגע סצענעס אוּן טרעפּענישען. קיינער שיסט זיך

פלוצים ווערען די ליכט פערלאשען. חיה־עטעל און אלע ארום און ארום ווערד פערשוואונדען. עס ווערד פינסטער־חושך און שטארק קאלט, ווי אין א קעלער, ווי אין א קבר... דער ווינד בלאזט און פייפט, און עס הערט זיך א געזאנג, א טרויעריג געזאנג: עס הערט זיך, ווי א פיערעל שפיעלט, שוין וויעדער א בעקאנט פיעדעלע, סטעמפעניו'ס פיעדעלע. סטעמפעניו אליין איז שוין ניטא, נאר זיין פיעדעלע לאזט זיך הערען, אבער אזוי טרויעריג, אזוי אומעטיג, ווי דער נוסח פון „נעילה". און עס הערט זיך עפיס, ווי עמיצער ווייניט, חליפעט. דאס ווייניט חיה־עטעל אויף איהרע יונגע יאהרען, ווען זענען איבערגעלאפען, ווי א חלום, אויף איהר ליעבהארצינגען בנימין'ן, ווען ער האט זי פערביטען אויף איין אנדערע, פערנעסטן חיה־עטל'ן, פערגעסטן...

„אוי, מאמעניו!" — שרייט־אוים רחל'ע און חאפט זיך אויף, קעהרט זיך איבער אויף דער אנדערער זייט, ווערד אנשלאפען און זעהט וויעדער אלערליי חלומות. א גאנצע נאכט פלאנטעט זיך איהר, און עס דאכט זיך איהר, אז זי פיהלט, ווי סטעמפעניו שטעהט נעבען איהר און טהוט איהר אן א בייטש קארעלען... נאכדעם קומט וויעדער חיה־עטעל מיט שווארצע ליכט, ווייניט, טרויערט, לייענט אויף א קול תחינות פון מענה־לשון: „אלמעכטיגער פאטער אין הימעל, דו שטארקער גאט! הערר איבער אלע העררען, דו מלך איבער אלע מלכים, וואס פון אייביג ביז אייביג ביזט דו נאר גאט! צו דיר זאל קומען און פון דיר זאל בעווילינט ווערען אונזער היים געבעט. דו זאלסט פערנעמען די תפלות פון די ריינע נשמות, וואס טהוען שטעהן פאר דיין כסא־הכבוד און בעטען רחמים פון פאר דיר פאר אונז, און פאר די לעבעדינע, וואס אויף דער ערד, וואס זענען פול מיט זינד, ווי א מילגראם, און די אבות אבותינו..."

חיה־עטעל זאגט די תחינות הויך. זי ווייניט, זי יאמערט, זי קלאגט — און ווערד פערשוואונדען.

אָבער אַ ווייבל, און אַ פֿרום ווייבל פֿון שענעם נראָר. פֿון הויל'ע יחום! זי איז געווען אויף זיך אַליין להרוג ולאבד, פּלאָם־פּייער. און האָט זיך קיין אָרט ניט נעקאָנט געפֿינען. אָט האָט זי זיך צו־נעלענט ביי זיך אויפֿ'ן בעט, אָט האָט דאָס זי אויפֿנעטראָגען, ווי איינעם, וואָס לינט אויף אַ היצינער שלאָפֿקייט, עס ווערד איהם „מלאָסנע" אויפֿ'ן הארצען און עס נודעט איהם אַרויס די נשמה, — ער וואָלט נאָר נעלאָפֿען אין דער וועלט אַריין... רחל'ע חאָפּט זיך אויף און נעמט זיך גאָר צום טייטש? חומש. זי עפֿענט? אויף די סדרה „וישלח", און — מערקווירדיג! איהרע אויגען שטעלען זיך אָפּ אויפֿ'ן פּסוק: „ותצא דינה בת לאה, איז דינה די טאָכטער פון לאה אַרויסגענאַנגען זעהן די טעכטער פון'ם לאַנד. האָט זי שכם דער זוהן פון חמור געטומען מיט גוואַלד. ותדבק נפשו בדינה, און שכם האָט זיך בעהעפט אין דינה. דער בחיי שרייבט: שכם האָט איהר אַיינגערעדט..."

אַזוי האָט רחל'ע אַריינגעקוקט אין איהר טייטש־חומש, וואָס די שוויענער האָט איהר נעשענקט נאָך בשעת זי איז נעווען אַ כלה. און ביסלעכווייז האָט זי אָננעהויבען צו פֿערגעסען, אַז זי זיצט איבער'ן טייטש־חומש, און איהרע נעדאַנקען האָבען זי פֿערטראָגען אַהין, צו סטעמפּעניו'ן, אויף דער מאַנאַסטירסקער נאַס, אונטער די בוימער. וואו ער האָט איהר צוגעזאָגט וואַרטען — און ער וועט אוראי דאָרטען וואַרטען... נאָר קוים איז סטעמפּעניו נעקומען איהר אויף דער מחשבה, אַזוי האָט עס זי נעצוינען צו איהם, ווי אַ מאַנניט, און זי האָט נישט פֿערשטאַנען וואָס דאָס איז.

„איך וואָלט איהם נאָר נעוואָלט פֿרענען, וואָס האָט ער צו מיר און וואָס וויל ער פון מיין לעבען האָבען?"...

און דאָ דערמאָנט זיך רחל'ע אין איהר חבר'טע חיה־עטל, עליה השלום, ווי זי האָט נעבאַך נעליטען אויבער איהר בנימינ'ען... נאָר חיה־עטל איז אָבער נעווען בנימינ'ס איין איינענע און איז נעווען אַ מיידל; אָבער זי, רחל'ע, איז דאָך איין „אשת־איש" (אוי־אוי, וואָס פֿאַר אַ הארב וואָרט דאָס איז פֿאַר אַ אידישער

ניט. קיינער סמ'ט זיך ניט. מע בענענעט זיך ניט מיט קיין נראפעז און מיט מארקיזען. מע זעהט זיך אלץ מיט פראסטע מענשלעך, מיט כלי־זמר נאר און מיט געוועהנלעכע אידישע ווייב־לעך. די דאזיגע לעזער קוקען שוין אודאי ארויס אויף דעם שבת־צו־נאכטס; זיי ווארטען אויף א ציקאוווע־פיקאנטע סצענע אויף דער מאנאסטירסקער גאס... איך מוז אבער פאראויס זאגען, אז זייער ארויסקוקען איז אומזיסט: קיין שום ציקאוווע־פיקאנטע סצענעס וועט דא נישט זיין, ווארום אונזער רחל'ע איז נעקומען אהער נישט חלילה ווי א בעל־עבירה'ניצע, נישט ווי איין אויסנע־לאסענע וואס לויפט זיך קושען אין דער פינסטער מיט איהר ליעבענדען... חס ושלום! רחל'ע האט נאר נעוואלט פרענען ביי איהם, ווי אזוי האט ער, סטעמפענינו כלי־זמר, נעהאט א העזה, אזא עזות, צו שרייבען איהר רב אייזיק־נפתלי'ס שנור, משה־טענדעל'ס ווייב, א בריוועל, און נאך אזא בריוועל?!...

„איך מוז דאס איהם פירהאלטען! — האט זי נעטראכט. — איך מוז דאס איהם זאגען אין מאל פאר אלע מאל! ווי זאגט מען: „עס איז בעסער דער ערשטער רונד"...

דער דאזיגער נעראנק איז איהר ניט נעקומען פלוצים. רחל'ע האט נעהאט צייט א נאנצע וואך, און נאך מעהר — דעם נאנצען מאל שבת. אויף צו קלערען ווענען דעם, און אויסוועה, וואס זי האט איבערנעלעבט אינ'ם דאזיגען איינעם טאג! וואס פאר א שרעק־ליכע מלחמה האט זי אויסנעהאלטען מיט'ן יצר־הרע... ניין, דאס ווארט „יצר־הרע" פאסט לחלוטין נישט אהער: ווי קומט דאס צו איהר, צו אזא אידיש ווייבל, צו אזא עהרליך ווייבל, וואס האט קיינמאל נישט נעלעזען קיין ראמאנען און האט נישט נעווואוסט פון קיין ליעבעס, חוץ די מעשה מיט איהר חבר'טע חיה־עטעל, עליה השלום, וואס מיר האבען ווענען איהר אויבען נעשמועסט. — ווי קומט דאס צו איהר יצר־הרע, ליעבע? — נארישקייטען! זי זאל האטש זיין א מיידעל, איז עפעס אנדערש. פארט, ווי זאגט מען, א פריי פוינעלע, נישט צונעדעקט דעם קאפ, א מענשעל פאר זיך.

מאנאסטירסקען גאַרטען, נאָר סטעמפּעניו'ן מיט זיינע פלאַם־פייער־דינע אויגען. זי הערט קיין זאַך נישט, א חוץ דאָס שענע זינגען פון די פויגעל, וואָס דאָרט אין גאַרטען, און דאָס נעטליכע שפּיעלען — סטעמפּעניו'ס. אין דער מינוט איז רחל'ע אינגאַנצען איבער־געגעבען צו איין געדאַנק — אַהין, צו סטעמפּעניו'ן, מיט סטעמ־פּעניו'ן, און קיין זאַך אין דער וועלט איז נישט אימשטאַנד זי אייגצוהאַלטען אין דער דאָזיגער צייט...

XXIII.

דאָס פּייער ברענט און ווערד באַלד פערלאָשען.

און סטעמפּעניו, קוים איז געוואָרען נאַכט, אזוי האָט ער די חברה כלי־זמר אַרויסגע'משלח'ט אויף א „זמירות",* האָט קלאָמ־פערשט געזומען דאָס פיעדעלע אונטער'ן אָרעם, בכדי פריידעל זאָל מיינען, אז ער איז אויך אויף דער חתונה. נאָר אַרויסגאַנגען פון שטוב, האָט ער דאָס פיעדעלע איבערגעגעבען מעכטשי'ן, און אליין האָט עם איהם אַוועקגעטראָגען אין דער מאַנאַסטירסקער גאַס אַריין, און אַרומגעגאַנגען הין און צוריק אונטער דעם שאָטען פון די בוי־מער, האָט ער זיך אלע מינוט אָפּגעשטעלט, געקוקט אַהין, פון וואַ־נען עס האָט בעדאַרפט אָנקומען רחל'ע די שענע. אז זי וועט זיין — דאָס איז פּאַר איהם קיין ספק ניט געווען. דאָס האַרץ האָט איהם געזאָגט, אז יאָ. ער האָט עס גוט אַרויסגעזעהן נאָך איהרע

---

* דעם שבת־צו־נאַכטס, וואָס פּאַר דער חופּה, קלויבען זיך צענויף מיידלעך צו דער כלה טאַנצען — און דאָס הייסט „זמירות"; איז אַנדערע ערטער הייסט עס נאָר „שבת־צו־נאַכטס".

מאכטער!). און ער — ווער איז ער? א כלי־זמר! וואָס קאָר ער זיך מיט איהר אָן? וואָס פאר א שמעלקע איז ער מיט איהר, וואָס ער שרייבט צו איהר בריוולעך? א פאטעפאלנאסט פון א כלי־זמר'וק, א העזה אביסעל פון א יונגאטש!

„די וועלט זאָל זיך קאָהרען — האָט זי ביי זיך אפגע'פסק'עט — די וועלט זאָל זיך קאָהרען, מוז איך דאָס איהם זאגען! וואָס האָב איך מורא פאר איהם? איך וועל זיך זעהן מיט איהם, איך וועל דאָרטען זיין. נישקשה, קיינער וועט מיך נישט זעהן. איך וועל זיך ארויסחאפען אויף א מינוט, ס'איז נישט ווייט, אט באלד אט דא אקעגען"...

און רחל'ע קוקט דורך דעם אפענעם פענסטער אויף דער מא־נאסטירסקער גאס ארויס און זעהט די בוימער, די הויכע מאפאלים, ווי זיי שטעהען שטאלץ, און זי הערט די פוינעל, ווי שען זיי זינגען פונ'ם גאָרטען ארויס. און איהרע מחשבות טראָגען זיך אינגאנצען איבער אהין, וואו שפעטער מיט א שעה, אדער נאָך ווינציגער, וועט זי זיך זעהן מיט איהם און וועט רעדען מיט איהם אוי אויף אוי. און זי פיהלט, ווי דאָס הארץ הויבט איהר אָן צו קלאפען און צו צאפלען, און (דעם אמת, דעם אמת מוז מען זאָגען!) עס איז איהר גרויס די מינוטען — זי וואלט שוין געהרען, עס זאָל שוין זיין נאכט. דער שוועהר מיט'ן מאן וועלען קומען פון שוהל און וועלען אפ־מאכען הבדלה, די שוויעגער וועט זיך נעמען איבערטהון און ליא־רעמען מכח דעם סאמאוואר און מכח דעם באָרשט צו דער מלוה־מלכה — און אט דעמאלט וועט זי האפען אויף זיך די שאל און ארויסגעהן פאמעליך, אויף דער טיר, אביסעל אויף דער גאס, אזוי, מעשה שפאציער, — ווער וועט זיך דאָס ארומקוקען אויף איהר? ביז זי וועט קומען אהין, וואו... אך, עס ציטערט אויף איהר דאָס לייב, די בעקלעך פלאמען איהר, און דאָס הארץ — אוי, דאָס הארץ! עס פאלט איהר אקערשט נישט ארויס, און וואָס ווייטער ציהט דאָס זי אלץ מעהר אהין, אזוי, אז זי האָט שוין מעהר קיין זאך נישט אין זינען. זי זעהט פאר זיך קיין זאך נישט, נאָר די בוימער פונ'ם

נאָרנישט קיין אידישע זאַכען... נאָר דער בלויער הימל, די העלע שטערען, וואָס קוקען־אַראָפּ מיט זייער גלאַנץ, נאָר די הויכע מאַנאַס־טירסקע מאָפּאָלים, נאָר די נאַכט־פּוינקלען אינ'ם נרויסען מאַנאַס־טירסקען נאָרטען, וואָס רופען זיך איבער אויף זייער לשון, — נאָר זיי הערען און זעהן דאָס אַלץ צו; נאָר זיי ווייסען, אז אין דער דאָזיגער שענער צויבערליכער נאַכט, אונטער די מאַנאַסטירסקע בוימער, אויף דער גוויישער גאַס, און אָט דאָ נעבען סטעמפּעניו'ן, האָט זיך רחל'ע נעפונען אין אזא מין נייער לאַנע, אז זי האָט זיך נאָר פֿערנעסען, וואָר זי איז און וואָס זי איז. דאָ, אויף דער שענער פֿרעכטיגער נאַטור, האָט זיך רחל'ע נעפּיהלט אזוי, ווי נאָך קיינ־מאָל ניט אין איהר לעבען. דער פּחד, וואָס איז אויף איהר נעפּא־לען בשעת זי איז אהער געגאַנגען, האָט פּלוצים אָפּגענאָראָטשן פון איהר, און עס האָט זיך איהר אויסגעוויזען, אז עס זענען ביי איהר אויסגעוואַכסען פליגעל און זי איז פריי, ווי א פויגעלע, און קאָן פליהען, פליהען... סטעמפּעניו האָט זיך צוגעקוקט צו איהר נשהענ־טער און האָט אַנידערגעלאָזט זיינע הענד ביי איהר אויף די אַכסלען. רחל'ע האָט א ציטער געטהאָן. זי האָט געוואָלט אָפּטרעטען פון איהם, נאָר זי האָט דאָס ניט געטהאָן. זי האָט נאָר א קוק געטהאָן אויף סטעמפּעניו'ן, און פון איהרע ליכטיגע בלויע אויגען האָבען אַראָפּגערונען צוויי טרערען.

— וואָס וויינסט דו, רחל'ע? — האָט סטעמפּעניו א פּרעג ג־טהאָן, אָפּווישענדיג איהר די טרערען מיט זיינע הענד.

— אך, סטעמפּעניו, עס איז מיר אזוי גוט אָט דאָ, נעבען... אייך... נעבען... דיר, סטעמפּעניו! פֿאַר וואָס בין איך... פֿאַר וואָס בין איך ניט...

— מיינע, ווילסט דו זאָגען? ביזט מיינע, רחל'ע, ביזט מיינע!

— וואָס הייסט, איך בין דיינע, סטעמפּעניו? ווי אזוי קאָן דאָס זיין?

אוינען דעמאָלט, אַז זיי האָבען זיך נעזעהן ביי פּריידל׳ען בעת מעסטען די קאַרעלען.

און סטעמפּעניו האָט נישט נעהאַט קיין טעות: עס איז ניט אַוועקנעגאַנגען קיין פּופּצעהן מינוט, האָט ער דערזעהען פּון יענער זייט גאַס שוועבט איינע מיט א ווייס טיכעל אויפֿן קאָפּ. זי נעהט נעשווינד און קוקט זיך אַרום אין אַלע זייטען. דאָס ווייסע טיכעל איז איהר אָנגעוואָקט ביז כמעט איבער די אויגען, און עס ציטערען איהר די הענד, די צייהן אין מויל, דאָס האַרץ אין דער ברוסט און דאָס נאָנצע לייב. זי קוקט זיך גוט אַיין, זי בליבט שטעהן, זי דערזעהט סטעמפּעניו׳ן און טהוט זיך אַ לאָז צו איהם מיט די ווערטער:

— מיט וואָס פֿאַר א העזה, פּרעג איך אייך...

— זאָג מיר ניט „איהר", רחל׳ע, זאָג מיר „דו"... — האָט איהר סטעמפּעניו נעענטפֿערט און האָט זי אָנגענומען ביי ביידע הענד און האָט איהר אַריינגעקוקט גלייך אין די אויגען אַריין. רחל׳ע האָט דערזעהן אין זיינע אויגען פונקט דעם זעלבען נלאָנץ פון די שטערען, וואָס האָבען אַראָפּגעקוקט אין דער דאָזיגער שענער זומער־נאַכט פונ׳ם טונקעל־בלויען הימעל... אלע מאָזעפּעווקער אידען האָבען אָפּגעמאַכט הבדלה און האָבען געזונגען, ווי דער שטייגער איז, די „אליהו׳ם", געזיפּצט און געטראַכט, נעדאַרט דעם מוח אויף דער וויסטער פּרנסה, זיך געווינשעוועט דעם זכות פון יענעם חסיד, וואָס האָט נעטראָפּען דאָס גליק צו בעגענענען זיך מיט אליהו הנביא און אָפּגעבען איהם שלום און אָפּנעמען ביי איהם שלום. די מאָזעפּעווקער ווייבער וואַרפען־אַראָפּ די שליערם פונ׳ם קאָפּ, טהוען־אוים די שבת׳דיגע קליידער, די ציערונג, און נעמען זיך צו דער וואָכעדיגער אַרבייט. מיט איינעם וואַרט, מאָזעפּעווקע איז פּערנומען אַרויסצובגלייטען דעם ליעבען שבת־קודש — און קיינעם קומט גאָר ניט אויף די נעדאַנקען, אַז אין דער צייט שטעהט רחל׳ע דוואָסי־מלכה׳ס שנור מיט סטעמפּעניו דעם כלי־זמר אויף דער מאַנאָסטירסקער גאַס און האָבען צווישען זיך א שמועס מכח עפּים

אריבער אהער און ווינקט צו איהר, אָנווייזענדיג איהר אויף סטעמפּעניו'ן און שאָקלענדיג מיט'ן קאָפּ, ווי איינער רעדט: „וואָס טהוסט דו דאָ?"...

— צו וואָס טויג עס דיר, רחל'ע מיין לעבען, צו וואָס טויג דיר רעדען, דערמאָנען אזעלכע זאכען, און נאָך אקענען נאכט? טהו בעסער א קוק אויף מיר מיט דיינע שענע ליכטיגע אויגען, וואָס לייכטען און בלישטשען, ווי צוויי שענע בריליאַנטן...

סטעמפּעניו האָט נאָך ניט אויסגערעדט דאָס לעצטע וואָרט, האָט זיך רחל'ע ארויסגעריסען פון זיינע הענד מיט אזא שטאַרקייט, אז סטעמפּעניו האָט זיך איבערגעשראָקען פאַר איהר.

— נאָט איז מיט דיר, רחל'ע, וואָס איז דיר אזוינס געשעהן?

ער האָט זי געוואָלט האָפּען וויעדער א מאָל, נאָר זי האָט זיך ניט געלאָזט. זי האָט געציטערט און געשעפּטשעט: „דו זעהסט? אן איז זי!... אן שטעהט זי!... אן קוקט זי אהער, אהער"...

— ווער שטעהט? ווואו שטעהט? וואָס רעדסט דו דאָס, רחל'ע? נשמה מי נע, קום צו מיר, נא דיר א האנד...

— אי! לאָז מיך, לאָז מיך, סטעמפּעניו, לאָזט מיך! איהר זעהט, אן שטעהט עפּים א ווייס? אך, ס'איז זי, ס'איז חיה־עטעל! חיה־עטעל!... אוי, לאָזט מיך, לאָזט מיך!... מיט וואָס פאַר א העזה פרעג איך אייך... א גוטע נאכט! א גוטע...

און רחל'ע איז פערשוואונדען געוואָרען אינ'ם שאָטען פון די בוימער. סטעמפּעניו האָט נאָר געקאָנט זעהן, ווי צוויי עקען פון דער ווייסער שאָל, וואָס האָבען זיך צעלאָזט פונ'ם ווינד, האָבען אויסגעווייזען, ווי צוויי ווייסע פליגעל. אָט אזוי ווערד אָנטרונען א גוטער מלאך, אָט אזוי ווערד פערשוואונדען א גוטער חלום...

א, אידישע טאָכטער! אָט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין עהרליכקייט, מיט אינאָנצען דיין רייגקייט. א, אידישע פרוי! אָט דאָ האָסט דו זיך בעוויזען מיט דיין גאָנצער געטרייישאפט, מיט דיין גאָנצער איבערגעבענהייט!...

— דו ביזט מיינע, פֿארשטעהסט דו מיך, האַרץ מיינס, ווייל איך בין דיינער אויף תמיד, אויף אייביג, ביז'ן פינסטערן גרוב, ביז'ן קבר אריין בין איך דיינער, לעבן מיינס!

— בנימין האָט אויך אזוי געזאָגט, האָט זיך געשוואָרען — און צום סוף...

— וואָסער בנימין? — האָט זי סטעמפּעניו פערוואונדערט א פּרעג געטהאָן, נעקוקט רחל'ען אין די אויגען אריין, ווי מע קוקט אויף א קליין קינד, וועו עס זאָגט א וויצדע נאַרישקייט. — פון וואָס פּאַר א בנימין רעדסט דו, נשמה מיינע?

— בנימין, חיה־עטעל'ס געשוועסטער־קינד. מיין חבר'טע חיה־עטעל די יתומה האָט געהאָט א געשוועסטער־קינד, וואָס האָט געהייסען בנימין, האָבען זיי אָפּגערעדט פון לאַנג, אז זיי זאָלען זיך נעמען; ער האָט איהר צוגעזאָגט, געשוואָרען ביי זייער הייליגע נאָמנות — און צום סוף... אך, האָט זי געהאָט א מיאוס'ען סוף, חיה־עטעל נעבאָך, זי איז שוין לאַנג געשטאָרבען, עליה־השלום, לאָז זי מיר מוחל זיין... נאָר בנימין איז ביי איהר געווען דאָס חיות, זי איז אויסגענאַנגען נאָך זייער טריט. זי האָט דאָס מיר אַליין דערצאָהלט... זי שטעהט מיר פּאַר די אויגען, און עס ווייזט זיך מיר אוים, אז אָט זיצט זי ביי'ם פענסטער, איך זינג איהר לידעלעך, און זי ווייגט און זאָגט אַלץ: „אי, גלויב זיי ניט, מע טאָר זיי ניט גלויבען, די מאַנסביליען!"...

רחל'ע דערצאָהלט פון איהר חבר'טע חיה־עטעל די יתומה, און סטעמפּעניו קושט רחל'ען די הענד, גלעט זי, האַלזט זי, קוקט איהר אין די אויגען אריין — און רחל'ע דערצאָהלט אַלץ פון חיה־עטעל'ען, ווי אזוי זי איז שטיל־ערהייט אויסגענאַנגען, ווי א ליכט, נאָך איהר לעבען טייערען בנימין'ען...

חיה־עטעל איז שוין געווען פון עטליכע יאָהר טוידט, נאָר רחל'ע האָט זי גוט געדענקט. חיה־עטעל איז איהר אָפּטמאָל געקומען צו חלום. אַצינד האָט זיך איהר אויסגעדאַכט, אז חיה־עטעל שטעהט פון יענער זייט וואַנד, אָננעטהאָן אין תכריכים, און קוקט־

— אָט דאָס איז טאקי די מעשה, — זאָגט יודעל — אז איהר ווילט ניט גלויבען יענעם. ביי אייך, אז מע דערזעהט צעהן ערלעך נעהען זיך צענויף און מע צעטראָגט מיר שיער די קראָם, הייסט דאָס שוין געלייזט נעלט, און מע פּארנינט שוין נישט.

— ווייסט איהר וואָס, רב יודעל? — רופט זיך אָן א יונגער־מאן, א קאסאקער אויף ביידע אויגען. — לאָמיר אוועקוואַרפען דעם יריד, עס איז נאָך דאָ מארגען א גוטער טאָג, און מע וועט זיך נאָך מיט איהם גוט אָנעסען; לאָמיר בעסער שמועסען פון עפּים אַנדערש.

און דער עולם הויבט אָן צו שמועסען וועגען וועלט־זאכען, וועגען אתרוגים, וועגען בית־המדרש־ענינים, געוועהנליך, אויך וועגען מלחמה. אלע רעדען, אלע רויכערען, דער סאמאָוואר זידט און פּאַרעט און די שטוב איז פול מיט רויך. אין אויוועז הייצט זיך: עס קאָכט זיך א באַרשט מיט געזונע פּרייד־קעס צו דער מלוה־מלכה.

— וואו ביזט דו געווען, רחל׳ע? — האָט זיך דוואָס־מלכה געוועגדט צו דער שנור.

— אָט דאָ... אויף דער מאָנאסטירסקער גאס...

— ווי אזוי איז אין דרויסען? שען? גאָט זאל העלפען, עס זאל חאָטש האלטען ביז נאָך אלע ירידים... וואָס איז דיר, טאכטער, דער קאָפּ טהוט דיר וועה, וואָס דו ביזט אזוי בלייך? טאָמער וואלסט דו זיך אביסעל צוגעלעגט ביי זיך אויפ׳ן בעט?

ביי די וועטער האָבען זיך אלע אומגערעהט און א קוק נעטהאָן אויף רחל׳עס בלייך פּנים און האָבען אלע אין איין קול בעשלאָסען, אז זי איז פערטשאדעט נעוואָרען פונ׳ם סאמאָוואר. רחל׳ע איז אוועקגענאנגען צו זיך אין חדר אריין זיך צולעגען אויפ׳ן בעט, און דאָ האָט דער עולם נעמאכט א שמועס וועגען טשאד, וואָס א טשאד, אזא קליינינקייט, א נאָרניט, דאכט זיך, — וואָס, משטיינס נעזאָגט? א רויך! — קאָן קוילען א מענשען אויף טוידט. און איינער האָט דערצעהלט, אז ביי זיין זיידען עליו השלום איז אמאל שיער דאָס נאנצע הויזגעזינד פון דער וועלט נישט געגאנגען

נעקומען אהיים, האָט רחל'ע געוואָלט פאר אלע אויסזאָגען, אויסשרייען, וואו זי איז געווען און מיט וועמען זי האָט זיך נע־זעהן. נאָר זי האָט געטראָפען דאָס נאנצע הויזגעזינד זיצען ארום טיש מיט נאָך עטליכע נעסט בייַ א נרויסען סאמאָווער, פערטיעפט אין א וויכטיגען שמועס פון גענשעפט, ווי דער שטייגער איז שבת־צו־נאכטס בייַ אידען צענויפקלויבען זיך ערגיץ, און נאָך דעם נאנ־צען סעת־לעת, וואָס מע האָט נערוהט, שמועסען אביסעל וועגען מסחר, וועגען מאָרגענדיגען יריד, און גלאָט אזוי וועגען וועלט־זאכען.

— איך וועל זיך ניט „טאשען".* — האָט נעזאָגט א נראָב אידעל, א שניט־קרעמער. — לאָז דאָס געהן אין׳ דער ערד אריין! איך בין קלאָר אין די ירידים נאָנץ נענוג! נאָר נרויאָטע מיט הארצ־וועהטיג קאָן מען פון אזעלכע ירידים האָבען!

— פאר וואָס? — רופט זיך אָן דוואָסי־מלכה, האלטענדיג די הענד צענויפנעלעגט אונטער׳ן הארצען. — איך וויים ניט פאר וואָס, רב יודעל, איהר זענט אזוי ברוגז אויפ׳ן יריד? פאראכטאָגען האָב איך ביי אייך נעזוהען, קיין עין־הרע, א שפע, אויף אלע אידען נע־זאָגט נעוואָרען! איהר האָט, דאכט זיך, א נאנצען טאָג נעלייזט נעלט?

— ביי דיר הייסט אלסדינג נעלייזט נעלט! — האָט זיך אָפ־נערופען אייזיק־נפתלי, נישט קוקענדיג אויפ׳ן ווייב און וואַרפענ־דיג אויף ביינדלעך פון די „שטשאָטעס".

— און איך וואָלט זיך נעוואונשען ניט קיין ערנערען יריד, ווי פאראכטאָגען זונטאָג. — האָט זיך אָנגערופען משה־מענדעל, נעקוקט אין די חשבונות אריין. — וואָס דאַרף מען דא לייקענען, פאר־שטעה איך ניט?

---

* „טששען" הייסט אויף קרעמער־לשון — זיך שמעלצען אויפ׳ן יריד מיט א קשה.

— אוי, א מכה דער מאַמען! — האָט דוואָסי־מלכה אויסגע־שרינען און האָט געבראַכט א קוואַרט וואַסער, אַננעמען אין מויל אַריין און בעשפּריצט רחל'ען דאָס פּנים, וואָס איז געווען טוידט, ווי די וואַנד.

— לאָז מען רופען דעם דאָקטאָר! — האָט משה־מענדל נע־שרינען ניט מיט זיין קול.

— דעם דאָקטאָר! דעם דאָקטאָר! — האָבען וויערער אַלע אידען געשריגען, געקוקט איינער אויפ'ן אַנדערען.

— מע באַדאַרף איהר בינדען די הענד מיט א פּאַטשיילע און קוועטשען די נאָז!

— די נאָז! די נאָז! — האָבען אַלע אידען געשריגען און נע־שטאַנען אויף איין אָרט.

— אָט אַזוי, דוואָסי־מלכה, שטאַרקער, שטאַרקער! — האָבע־די געסט אונטערגעגעבען חשק דער בעל־הבית'טע, וואָס האָט נע־ארבייט מיט אַלע כלים: געריבען, געקוועטשט, געגאָסען וואַסער־געריסען די אויגען — אַזוי לאַנג, ביז מע האָט די פער'חלש'טע רחל'ע אָפּגעמינטערט און אויפגעזעצט. רחל'ע האָט זיך אַרומגע־קוקט אויף אַלע זייטען, ווי א פערשלאָפענע, און האָט געפרענט: „וואו בין איך? עס איז מיר היים, היים!"...

— צענעהט זיך אַביסעל, עולם! צענעהט זיך! — האָט דוואָ־סי־מלכה געזאָגט און האָט משלח געווען דעם גאַנצען עולם אין זאַל אַריין און איז אַליין מיט משה־מענדל'ען איבערגעבליבען נעבען רחל'ען, וואָס האָט ניט אַראָפּגעלאָזט קיין אויג פון משה־מענדל'ען.

— וואָס איז דיר, טאַכטער, געשעהן? — האָט די שוויענער געפרענט.

— וואָס איז דיר, רחל'ע? — האָט זי משה־מענדל געפרענט, אַננעבוינען זיך שטאַרק איבער איהר קאָפּ.

— לאָז די מאַמע אַרויסגעהן פון דאַנען, — האָט איהם רחל'ע געענטפערט שטילערהייט.

פון א טשאד. דער אנדערער האָט דערצעהלט נאָך א שענערע מעשה, ווי אזוי ביי זיין פעטער האָט זיך דאָס גאנצע הויזגעזינד שיער גע'סמ'ט פון א מין פיש, וואָס הייסט „מארינקע", אזוי, אז מע האָט זיי קוים מציל געווען פונ'ם טוידט. דער דריטער האָט דערצעהלט אויך זעהר א שענע מעשה פון א לץ, פון א דאָמאָוויק, פון א עולם־התוהו'ניק... אזוי לאנג, ביז מען איז ארויף אויף דעם טוידט.

— וואָס מע זאָל ניט רעדען, אויפ'ן טוידט מוז מען דאָך ארויפ־קומען! — האָט זיך אָנגערופען איינער.

— אליהו הנביא, מע דארף א קוק טהון, אליהו התשבי, וואָס טהוט עפּיס מיין פּלוניתי'טע? אליהו הגלעדי... — האָט זיך משה־מענדעל פּלוצים שטיל א זאָג געטהאָן, צוגעזונגען די אליהו'ס פון שבת־צו־נאכטס. ער איז אויפגעשטאנען פון טיש און איז נע־גאנגען נעווען הערען צו רחל'ען.

XXIV.

רחל'ע קעהרט זיך אום אויפ'ן גלייכען וועג.

— גוואלד, אידען, ראטעוועט! — האָט דער עולם דערהערט א קול פונ'ם זייטיגען חדר, און אלע האָבען זיך געלאָזט לויפען אהין, אין חדר ארײַן, וואו רחל'ע איז געלעגען אויסגעצויגען אויפ'ן בעט, דעם קאָפּ פערוואָרפען ארויף, און נעבען איהר איז געשטא־נען משה־מענדעל האלב־טוידט.

— וואָס איז? ווער איז? גע'חל'ש'ט? וואסער! גיכער!

— וואסער! וואסער! — האָבען אלע אידען געשריגען און קיינער האָט זיך נישט געריהרט פונ'ם אָרט.

— א שאלה אַביסעל? — ענטפערט איהר משה־מענדעל. — ביזט ביי מיר איינגעבאַקען אין האַרצען, ווי א... איך ווייס אַליין ניט וואָס...

אויף איין אַנדער אופן האָט משה־מענדעל ניט געקאָנט אַרויס־זאָגען זיין ליעבע צו רחל'ען. נאָר מע מעג איהם גלויבען, אז ער האָט עס נעמיינט־מיט'ן גאַנצען האַרצען, אַווי ערנסט (און אפשר נאָך ערנסטער), ווי דער פיינער בחור, וואָס האָט פיעל מעהר שטאַף אויף אַרויסצוגעבען זיינע געפיהלען דורך ווערטער.

נאָר לאָמיר זיי לאָזען, דאָס גליקליכע פּאַרפּאַלק, אָט דאָ אינ'ם האַלב־פינסטערען חדר, וואו אין א יאָהר אַרום נאָך דער התונה האָבען זיי דאָס ערשטע מאָל געהאַט די געלעגענהייט אויסצורעדען זיך אַביסעל דאָס האַרץ איינער פאַר דעם אַנדערען, זיצען ווי די טייבעלעך. דאָס, וואָס איז א גאַנץ קיילעביג יאָהר געווען פער־באַרגען טיף אין האַרצען, איז פלוצים אַרויסגעשוואומען אַרויף, ווי בויסעל אויפ'ן וואַסער.

* * *

אבי רחל'ען איז געוואָרען אַביסעל גרינגער, זיצט זיך משה־מענדעל נעבען איהר און זינגט זיך שטילערהייד, אונטער רעד נאָז, די „אליהו'ס", ווי פריהער:

— אליהו הנביא... אליהו התשבי... אליהו הגלעדי...

און רחל'ע רופט זיך אַן צו איהם:

— איך האָב צו דיר א בקשה, משה־מענדעל. זאָג, איך וועל ביי דיר פּועל'ען, צי ניין?

— דהיינו? וואָסער א בקשה? זאָג, רחל'ע, וועסט אַלץ ביי מיר פּועל'ען. אפילו דאָס טעלערעל פּונ'ם הימעל וועסט דו ביי מיר פּועל'ען.

— נענוג שוין, משה־מענדעל, צו זיצען אויף קעסט. קיין בית־המדרש'ניק ביזט דו ניט, עטליכע קערבלעך האָבען מיר, דאַנקען

— מאמע, נעה, זיי מוחל, ארויס פון דאנען, — האָט איהר משה־מענדעל געזאָגט. ער האָט בעגלייט די מוטער פונ'ם חדר און צוגענאנגען צוריק צו רחל'עם בעט.

— זאָג מיר, וואָס איז דיר? — האָט זיך צו איהר משה־מענדעל נעוועגדט דאָס ערשטע מאָל מיט גרויס ליעבשאפט.

— אוי, משה־מענדעל, שווער מיר, אז דו וועסט קיינעם ניט זאָגען... שווער מיר, אז צווישען אונז וועט דאָס בליבען... זאָג מיר צו, אז דו וועסט מיר מוחל זיין, וואָס איך האָב זיך אקעגען דיר... וועז ניט חיה־עטעל, עליה השלום, זאָל מיך דערמאנען... אך, וועז ניט חיה־עטעל... אך, משה־מענדעל, טייערער מיינער!

— באטראכט זיך, רחל'ע, וואָס דו זאָגסט. דו רעדסט פון היץ! וואָסער חיה־עטעל?

— מיינע א חבר'טע, חיה־עטעל, עליה השלום, חיה־עטעל די יתומה, זי איז שוין לאנג אויף דער אמת'ער וועלט! זי איז מיר שוין עטליכע מאָל געקומען צו חלום. נאָר היינט, נאָר איצט... אך, משה־מענדעל, בויג זיך צו מיר צו נאָהענט, נאָהענט... אָט אזוי... איך האָב מורא... איך האָב חרטה... אוי, איך האָב חרטה!

און רחל'ע האָט זיך וואָס וויטער אלם נעהענטער צוגערוקט צו משה־מענדל'ען ביז זי איז אינגאנצען נעלעגען ביי איהם אויף די הענר. אין חדר איז געווען פינסטער. נאָר איין ליכטינער פֿאָס האָט זיך אריינגעצוינען דורך דער טיר פון זאָל, און רחל'ע מיט משה־מענדל'ען האָבען קוים־קוים נעקאָנט זעהן איינם דאָס אנדערע. זיי־ערע אויגען האָבען זיך בעגעגנט, און א פייערל האָט זיך אין זיי אננעצונדען, אָט דאָס פייערל, וואָס איהר קאָנט זעהן נאָר ביי די גליקליכע נעליעבטע צום ערשטען מאָל, וועז דאָס האָרץ רעדט, נישט דאָס מויל, וועז מיט די אויגען שמועסט מען זיך דורך, ניט מיט'ן מויל.

— זאָג מיר, משה־מענדעל נעטרייהער, בין איך טאקי ביי דיר אזוי טייער?

דוואָסי־מלכה, מזל־טוב אייך! אייער שנור — נו־נו, מהכתיתי!... וואָס שעהמט איהר זיך דאָ אווי, דוואָסי־מלכה? נישקשה, ס'איז אַ אידישע זאַך...

דוואָסי־מלכה שמעלצט זיך פון גרויס פערגעניגען; זי קוקט שוין לאַנג דערויף ארויס.

— נו־נו! — זאָגט זי כלומרשט מיט אַ בייזער. — נעהט שוין נעהט מיט אייערע קאַטאָוועסלעך! מע דאַרף בעסער אַ קוק טהון, וואָס הערט זיך מיט'ן באַרשט? עפּיס נערויערט ער היינט ביי איהר מעהר ווי אַלע שבת־צו־נאַכטס!...

XXV.

א י ן א י א ה ר א ר ו ם.

„א שטילע וועטשערע!" — זאָגט דער לעזער, אַפּנים, שטאַרק ניט צופריעדען, מחמת ער איז דערצוינגען געוואָרען אויף יענע „העכסט־אינטערעסאַנטע" ראַמאַנען, וואו מע הענגט זיך און מע מרינקט זיך, וואו מע סמ'ט זיך און מע שיסט זיך, אַדער וואו פון אַ מלמד וועהרט אַ גראַף, פון אַ דיענסטמיידעל — אַ בת־מלכה, און פון אַ בעהעלפער — אַ פּיפּערנאַטער... וואָס זאָל איך טהון, אַז ביי אונז איז נישטאָ קיין גראַפען מיט קיין בת־מלכה'ס? ביי אונז זענען פאַרהאַן פּראָסטע אידען, פּראָסטע וויבלעך, אידישע טעכטער און אידישע כלי־זמר... נאָר צו וואָס טויג דאָס פערגעטפערען זיך? אַצינד מעג שוין דער לעזער זאָגען וואָס ער וויל; קוים האָב איך איהם שוין צוגעפיהרט ביז אַהער, וועט ער שוין נעהן מיט מיר וויטער און וועט וועלען וויסען דעם סוף, וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט רחל'ען? וואָס האָט זיך אויסגעלאָזט מיט סטעמפּעניו'ן?

מיר לאָזען איבער אַ נאַנץ יאָהר (וואָס איז אַ יאָהר אינ'ם מענשענ'ס לעבען?) און מיר קומען צו אייזיק־נפתלי'ן שבת־צו־נאַכטס

נאָט, — לאָמיר אַרויספאָהרען אין א נרויסער שטאָדט אַריין, סיין יעהופּעץ. דאָרטען, צווישען מיינע פרייַנד, מיין משפּחה, און מיט דיר — וועט מיר זיין גוט ווי די וועלט. מיר וועלען שוין זיין אַליין. נענוג שוין עסען קעסט, כלעבען, ס'איז מיר שוין אזוי נמאס, אזוי טריף, אז סע נעהט מיר ניט אַיין נאָרניט... מיר זענען דאָ צווישען דייניגע עפּים ווי פרעמדע, ווי ווילד־פרעמדע...

משה־מענדעל בלייבט זיצען און בעטראַכט אַביסעל רחל'ען פערוואונדערט. נאָכדעם צעשאָקעלט ער זיך, ווי פריהער, און זינגט זיך ווייטער די אליהו'ס.

— אָך, זעהר פיין, איש זעף, פון מיינעטוועגען? אליהו הנביא... אפילו נאָך־שבת'דינע וואָך!

— אַלסדינג פיהר איך ביי דיר אוים, משה־מענדעל, אַלס־דינג! — זאָגט צו איהם רחל'ע מיט גרויס ליעבשאַפט. — איצ? מיר וועלען זיך זיצען אַליין, איך וועל מיר זיין א בעל־הבית'טע און וועל דיך אָפהיטען, ווי דאָס שווארצאפּעל פונ'ם אויג... אָך, משה־מענדעל, ביזט אזא צעטראָגענער, אז מע הערט פון דיר קיינ־מאָל פיין גוט וואָרט! נאָר היינט ביזט דו עפּים נאָר אַנדערש, נאָר אַנדערש...

— אליהו הנביא... — זינגט משה־מענדעל שטילערהייד. — אליהו התשבי... אליהו הגלעדי...

און דאָרט, אין זאָל, צווישען די מאַנסביל־לען, נעהט אַיין אַנדער שמועס: דער עולם פאַלט אויף פערשיעדענע המצאות. פאָר וואָס האָט דאָס אייזיק־נפתלי'ס שנור פלוצים נעקאָנט חלש'ען? אייגער זאָגט, אז דאָס איז פון א גוט אויג; דער אַנדערער דרינגט פער־קעהרט, אז ס'איז א מין ווינטעל נעחאָפט; און דער דריטער, א בעטאָנטער איד, וואָס האָט שוין אויסגעבענע קינדער, זאָגט זיך זיין המצאה:

— פאָלנט זשע מיך, איך האָב אַליין דריי שניר, בין איך שוין קלאָר אין דעם ענין; איך זאָג אייך, ס'איז „פאָסטעווקעס". אייזיק־נפתלי, נרייט זיך אויף א לעקאַך־און־בראָנפען, אָדער א ברית...

וואל־צייג איז דאָ ביוקר, טאקי מיט גאָלד נלייך. צוקער, קמח וקלייען איז דאָ גם כן א מסחר, עס נעהט לזאנראניצע, און אידען פערדיענען דערבי׳ א שען קערבעל. הכלל, יעהופּעץ איז איין ארץ מבורכת, די שטאָדט גופא איז מורא׳דיג נרויס, ס׳איז כדאי זי אָנצוקוקען. עס איז כלל איין אנדער וועלט בפּה יעהופּעץ, איהר קאָנט בפּה בעגעגענען אזא אידען, וואָס איהר וועט אין לעבען ניט זאָגען, אז ס׳איז א איד. גם איז דאָ א מסחר פאָפּיער. פּה איז אלם־דינג א מסחר. און אידען דרעהן זיך דאָ אויף דער בערזע, קויפען און פערקויפען אלערליי אקציעס, און מעקלערס פערדינען נעלד לרוב. גם זוגתי מרת רחל׳ע לאזט אייך אלעמען גריסען גאָר פריינד־ליך. זי שרייבט אייך בעצמה. יעזור השי״ת, מיר זאלען הערען פון אייך גם כן בשורות טובות — אָמן. גם אודיעבם, אז הקלייט, וואָס איך האָב נעדוננען, איז אין סאָמע פראָנט באלעכסנדראָווסקי אולי־צא, און הפדיון איז, ברוך השם, נאָר ניט שלעכט. זוגתי מרת רחל׳ע שתחיה האָט זיך שוין אויסגעלערענט די מלאכה און קאָן שוין רעדען עם הקונה. רק על ירידים איינקויפען פאָהר איך בעצמי, איך האָב קרעדיט אצל הסוחרים במאָסקווע ובלאָדז. מיט מאָסקווע איז ניט שלעכט צו האַנדלען, מאָסקווע פערקויפט על סאָווסט און האָט ליעב א אידישען קונה. אפילו אז עס מאכט זיך איין אנ־זעץ, האלט מאָסקווע אונטער און לאזט ניט פאלען. דירות איז פּה ביוקר נדול. פאר צווי אלקערס מיט א קיך צאהל איך דאָ הונדערט פינף און זיעבעציג רובעל א משך, חוץ האלץ און וואסער, און דאָ איז אלסדינג טייער מיט נאָלד נלייך. און צום מיינסטענס פערנעמען זיך דאָ אידען מיט מעקלעריי און אידישע מעקלערס זענען בפּה פאראהן לרוב, און א איד האָט דערפון א קערבעל בכבוד. הכלל, יעהופּעץ איז א מקום פרנסה. נעב נאָט נעזונד און שטאר־קייט און צו הערען דאָם נעמליכע פון אייך, ווי עס ווינשט אייך

ממני בנכם דורש שלומכם והצלחתכם כל הימים משה־מענדעל בלא״א מוהר״ר אייזיק־נפתלי ממאזעפּעווקע.

נריסען לדודי היקר ולדודתי היקרה עכב״ב.

אויף מלוה־מלכה און טרעפען דאָרטען די אייגענע פּאַרשוינען, וואָס פּאַר א יאָהרען, און הערען די זעלבע שמועסען, וואָס פּאַר א יאָהרען, נישט געמינערט א האָר. מע רעדט אזוי לאַנג וושען יריה, פּרנסה, פּדיון, קינדער, — ביז מע קומט אַרויף אויף משה־מענדל'ען מיט רחל'ען, וואָס זיצען איצט אין יעהופּעץ.

— ווייז נאָר אַהער, דוואָס־מלכה, דאָס בריוועל, וואָס די קינדער שרייבען פון יעהופּעץ? — רופט זיך אָן אייזיק־נפתלי צום ווייב. — נאָט, לייענט, רב יודל.

— לאָז ער לייענען! — זאָגט יודל, אָנווייזענדיג אויפ'ן קאָסאָקען יונגענמאַן.

דער קאָסאָקער נעמט דאָס בריוועל און לייענט עס, ווי א וואָסער:

„שלום וכל טוב סלה לאהובי אבי החכם המפורסם המופלג מופלא מוהר"ר אייזיק־נפתלי ב"ר משה יוסף ז"ל, ולאמי הצנועה החסידה והמפורסמת אשת חיל כאסתר וכאביגיל כש"ת מרת דוואָסי־מלכה בת משה־מענדל ז"ל, עם כל ב"ב שלום...

„כזוהר השמש בערפלי חושך בתכלת הרקיע, שם בעליונים בגבהי שחקים מבין מחרכי אור יקרות וקפאון לטוהר..."

— ניין! — שרייען אלע. — ניין, ניט דאָס! דאָס איז גלאָט אזוי, וויים איך, מליצה, יונגעלשע זאכען. זייערע נאַרישקייטען! לייענט ווייטער, אויף יענער זייט.

דער קאָסאָקער קעהרט־איבער דאָס בריוועל און לייענט:

„און אודות, וואָס דו פּרעגסט מיך, אבי היקר, איך זאָל דיר שרייבען מכח פּרנסה והמסחרים דפה יעהופּעץ, בין איך דיר מודיע..."

— א, אט דאָס מיינט דער פּסוק! — זאָגט דער עולם צופּריעדן. — לייענט, לייענט ווייטער!

„...בין איך דיר מודיע, אז ביותר נעהט דא אן שניט־סחורה, נם צעלניק, רק צעלניק נישט אזוי, כמו שניט־סחורה. גם באָקאָליע איז גם כן ניט שלעכט, נישט ערגער ווי אצליכם במאזעפּעווקע.

בלייב אייער גליקווינשענדע און איבערגעבענסטע שוויעגער־טאָכ־טער כ ל ת כ ם ד ח ל".

— נו? — זאָגט בערעל דער גראָבער. — הלואי אויף מיינע קינ־דער נעזאָגט געוואָרען נישט ערגער!

— איהר זינדיגט, דוואָסי־מלכה, איהר זינדיגט! — זאָגט יו־דעל. — כלעבען, איהר זינדיגט!

— אודאי, א דאנק זיין ליעבען נאָמען, וואָם ס'איז זיי, קיין עין־הרע, גוט. נאָר זי טהוט מיר באַנג — איך קאָן זי ניט פאַר־געסען, רב יודעל, איך קאָן זי ניט פאַרגעסען!

און דוואָסי־מלכה רעבענט־אויס יודל'ען אַלע מעלות פון איהר שנור מיט אַלע איהרע פאָסטעמקעס און בעווייזט איהם, פאַר וואָם זי קאָן זי נישט פערגעסען. דער גאַנצער עולם רעדט, שמועסט מכח יהופּעץ און מכח יהופּעצער מסחרים. נאָכדעם נעמט מען צו קאָפּעלעך, מע טרינקט לחיים, האַלטענדיג דאָם קעלישעקעל אין דער האַנד גאַנץ לאַנג, און מע ווינשעוועט איינער דעם אַנדערען אַלדאָם גוט'ס, און אויף דעם כלל ישראל בשורות טובות מיט ישועות ונחמות. ביז דער בּאָרשט קומט אַרויף אויפ'ן טיש און צעשפּרייט א מחיה'דיגען ריח איבער דער גאַנצער שטוב, און דער עולם ווערד פרייליך. מע פערדעדט זיך און מע פערגעסט זיך אָן משה־מענדל'ען, מיט רחל'ען, מיט דער שטאָדט יהופּעץ און מיט אַלע מיט איין אַנדער.

XXVI.

סטעמפּעניו פערזוכט דעם אמת'ען טעם פון גיהנם.

נאָר איין מענש קאָן ניט פערגעסען די שענע רחל'ע.

דער לעזער שטויסט זיך, אז דא שמועסט מען מכח סטעמ־פּעניו'ן.

גריסען לְהנגיד ר' יודעל עכב"כ.
גריסען לְהנגיד ר' שמחה הערש עכב"כ.
גריסען לְהנגיד ר' דובער עכב"כ.
גריסען לְהנגידה מרת סטיסי־בייליע עכב"כ.
גם בני יוסף נ"י גריסט אייך אַלעמען גאָר פריינדליך.

הנ"ל".

„אויך איך לאָז גריסען מיין האָכגעשעצטען שוועהר און מיי־נער לְיעבער שוויעגער, לְעבט וואָהל! איך מעלד אייך פון מיין געזונט, געב גאָט אויף וויטער ניט ערגער. אויך מיין יוסעלע לאָזט אייך גריסען און דאנקט דער שוויעגער לְעבען, פאר'ן העמדעל פיעל מאָל. ער זאָגט אייך צו דערפאר, אז גאָט וועט שענקען דאָס לְעבען און ער וועט, אם ירצה השם, אין דריי־פיער יאָהר אַרום אַנהויבען צו געהן אין חדר. וועט ער, אם ירצה השם, לְערנען מיט חשק און וועט זיין, אם ירצה השם, אַיין עהרליכער איד, גיב גאָט מיט לאַנגע יאָהר, אָמן. שוויעגער לְעבען, אויב איהר קאָנט אַצינד אויסארבייטען פון יוסעלע'ס וועגען א יארמעלקעלע מיט א פאָר שי־כעלעך פון בליטשקע, וואָלט איך אייך זעהר געדאנקט, מחמת איך בין זעהר פערנומען אין געשעפט, און קיין אם וויל איך ניט צונעמען צו יוסעלע'ן, עס איז נישט כדאי. איך האָב נאָר געדונגען א מיי־דעל און צאָהל איהר פיער קערבלעך אויף מיין נאַנג, וויעגט זי מיר דאָס קינד און טרייבט די קוה אין טשערעדע — איהר וואָלט נע־דארפט זעהן וואָס פאָר א קוה איך האָב געקויפט! זי גיט נאַנצע פיער קוואָרט מילך, זעהר טייערע מילך, און איך האָב, ברוך־השם, פון איהר קעז און פוטער. נאָר משה־מענדעל לְעבען האָט פלוצים פיינט בעקומען מילכיגס. שטראָפט איהם אויס, איך בעט אייך, ער היט זיך כלל נישט אָפּ! יוסעלע רייסט זיך איצט אויף א קול, ער וויל נעבאך עסען, מיר זאָל זיין פאָר איהם! איך שלים מיין ברעף און לאָז גריסען אַלע אונזערע פריינד און לְיעבע פריינד נאָר הערצליך, און בעט אָפּשרייבען ענטפער, למען השם, אז בער־

נישט געקאָנט אָנקומען פּאַר איהר קאַרנשאַפּט, פּאַר איהר זשערנע־קייט צום נעלד און פּאַר אַלע איהרע מיאוסע תנועות.

— כל־זמן ער איז געווען א בחור, — האָבען חברה געשמועסט צווישען זיך, — איז א סמאָליער[1] נעווען ביי איהם הפקר, און מע האָט זיך נעקאָנט ארום איהם פּאָזשיוועז, אַמאָל חאַפּען אויף אייבינ א נמילות־חסד א סטראָמערע[2], צי א שפּענערע[3], און אַמאָל אַזוי א מתנה. אַצינד, זינט די מרשעת, ימח־שמה, האָט איהם צוגענומען צו זיך אין די לאַפּקעס אריין, פּגר'ט ער אַליין נאָך א גראָשען, חאָטש הענג איהם אויף. ניטא אַמאָליגע יאָהרען מיט די אַמאָליגע וועטשערעס ביי סטעמפּעניו'ן, מיט די ארומפּאָה־רעכצען! היינט לויג אין דער קרענק, דאָר און קוואָר און וועד גע־שוואָלען ווי א בארג פּאָר הונגער. דאָס נאָנצע יאָהר זיץ אָהן א שטיקעל קרעל[4] און קוק־ארויס אויפ'ן ראש־חודש אלול! זאָלסט זאָגען, זי זאָל עס פון יוצא וועגען מכבד זיין א נאָש־בראָט מיט א גלעזעל טיי, רופען אַמאָל פון דרך־ארץ וועגען עסען — עסען זאָלען וועדעם איהר לייב!

— גלויבט מיר, עס מאָכען זיך איצט אָפּט צייטען, וועו עס דאָקטערעט זיך בעריען[5], אז ס'איז א שרעק, נאָר זי זאָל מיר אני־דערלעגען נאָלה, וואָלט איך ביי אַזא שלאָק נישט פּארוכט קיין שטיקעל קרעל.

— ווי אַזוי לעבט ער מיט איהר, מיט אַזא יאָשטשערקע, מיט אַזא נבלה? איך וואָלט שוין לאָנג אַזעלכעם גע'סמ'ט אַרשׁ גע־האָנגען, צו אַלדי שווארצע יאָהר, ווי איהר זעהט מיך לעבען!

— אי, סטעמפּעניו, סטעמפּעניו, לינסט דו נעבאָך אין דער ערד, ווי א בארג, און באָקסט ביינעל!...

---

[1] סמאָליער — קערבעל. — [2] סטראָמערע — דרייערע. — [3] שפּענערע — פינפערעל. — [4] קרעל — ברויט. — [5] דאָקטערעט זיך בעריען — עס ווילט זיך עסען.

יא, מכח סטעמפעניו'ן שמועסט מען. וועי איז אימשטאנד איבערצוגעבען זיינע גרויסע יסורים? וועי קאן פיהלען זיין הארץ און פערשטעהן זיין גרויס פערדראס?

„סטייטש, פערדראס! סטייטש, דאסאדע! — טראכט זיך סטעמפעניו. — אפילו ניט מזכיר געווען, נישט איבערגעקעהרט די צונג, קיין צוויי צעבראכענע וועי־טער נישט אויפגעשריבען, חאטש פון יוצא וועגען: נא, וויים חאטש, אז איך פאהר אוועק — פע, בזיונות!"...

סטעמפעניו'ן האט זיך נאך אזעלכעס קיינמאל ניט געטראפען, חאטש טרעפען האבען זיך איהם געטראפען פערשיעדענע טרעפ־נישען, און אמאל — נאך זעהר מיאוסע, מיט א בייזען סוף, ווי מיר האבען שוין אויבען דערמאנט. נאר אזא שלאק, אזא מפלה, ווי מיט רחל'ען, האט זיך איהם אפילו ניט גע'חלומ'ט. סטעמ־פעניו, וואס איז געווען אזא חשוב ביי'ם רבי'ן אין הויף, אז אפילו דעם רבינ'ס טעכטער האבען מיט איהם געטריבען קאטאווע, סטעמפעניו, וואס אפילו די גראפינע ברעושעזשקא מיט אלע „פאנעס" זענען געווען נאך איהם די כפרה, ארויסגעשיקט נאך איהם די קארעטע, געריעדט מיט איהם אויף פראנצויזיש, — הכלל, סטעמפעניו זאל האבען אזא נאז, און נאך אזוי מיאוס, פון א פשוט אידיש ווייבעל!

— זי טהוט מיר הארציג באנג! — האט זיך סטעמפעניו מודה געווען פאר זיין קאמפאניע כלי־זמר. — זי טהוט מיר הארציג באנג, אט דאס ווייבעל, און איך וואלט איהר נאכגעפאהרען ביז יעהופעץ, וועז ניט... וועז ניט... — סטעמפעניו קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען, און חברה ווייסען שוין, ווען ער זוכט דא מיט די אויגען.

די נאנצע חברה כלי־זמר האבען ליעב געהאט סטעמפעניו'ן, ווי דאס לעבען, און זענען קאפאבל צו געהן פון זיינעטוועגען אין פייער און וואסער. און ווי ליעב זיי האבען געהאט סטעמ־פעניו'ן, אזוי האבען זיי פיינט געהאט פרייהל'ען. זיי האבען זי

— איך וואָלט א בעלן זיין וויסען, פּרויִדעל־סערדצע, וואָס פֿראָטעסט דו אַווי? וואָס קאָרנסט דו? די קינדער דיינע האָבען דיך באָפאַלען?

— קוק איהם נאָר אָן אַביסעל, איך בעט דיך, א נעבאָכעל! ער וווייסט נישט, מע דאַרף איהם פּיקען די צונג דאַרף מען איהם, איך זאָג דיר! מסתמא טראָג איך דאָך דאָס אָפּ דער מאַמע מיינער, — איאָ, סטעמפּעניו? אַדער איך עס דאָס אַליין אויף, אזא פּרעסערין, א זויפערין, ווי דיין ווייב איז, מע זאָל גאָר באָהיט און באַוואָהרענט ווערען, — איאָ, סטעמפּעניו? אָנו, קוק מיר נלייך אין די אויגען אריין, סטעמפּעניו, איאָ?

— איך זאָג דען, אז דו עסט־אויף? אַדרבה, איך זאָג פּאַרקעהרט. איך זאָג...

— דו זאָגסט, דו זאָגסט — איך וויים וואָס דו זאָגסט! דו האָסט נאָך צו זאָגען, איאָ, סטעמפּעניו? דו דאַרפסט נאָך האָבען טענות צו גאָט, וואָס האָט דיר צוגעשיקט אזא אויסבּרענגערין, ווי איך, וואָס איך קאָן דיר מאַכען פּון א גראָשען צוויי און דיך אין זינען האָבען טאָג ווי נאַכט, אַדרבה, זאָג, וואָס פּעהלט דיר, וואָס געהט דיר אָפּ? דו שווייגסט? איך וואָלט נאָר געוואָלט וויסען, וואָו וואָלסט דו שוין אצינד אַנגעשפּאַרט מיט דיין פּיעדעלע, וועו דו זאָלסט מיך ניט האָבען, סטעמפּעניו, פּאַר א ווייב?

— או — וואָ!

— זאָלסט דו טאַקי וויסען, אז „או — וואָ!" עס וויזט־אויס, אז דו האָסט פֿאַרגעסען, וואָס פּאַר א פּנים דו האָסט נעהאַט צו דער חתונה — אָהן א העמד אויפ'ן לייב, קיין גאַנצע פּאָר זאָקען, קיין קישעלע, קיין ציכעלע, קיין לייב און לעבען, און פּאַרדיענט האָסט דו שטיקער נאָלד — וואָו איז דאָס אַהינגעקומען?

— אָט פּליה איך דיר אָפּגעבען דין וחשבון פּון מיינע פּאַרדיענסטען בחור'וויז.'

— א! אָט דאָס איז דאָך די מעשה מיט דיר, סטעמפּעניו! דו קאָנסט ניט לוידען, אז מע זאָגט דיר דעם ריינעם אמת, און

אט אזוי שמועסען זיך אויס וועגען סטעמפּעניו'ן זיין קאָמ־פּאניע כלי־זמר, וואָס זעהען זיינע צרות, פיהלען זיינע וועהטיגען, חאָטש ער רעדט מיט זיי ניט וועגען דעם.

אז פריידעל איז אין מארק, אדער זי איז פערנומען מיט איהרע משכונות און מיט איהרע קונים, איז נאָך ווי עס איז: סטעמפּעניו איז מכבד די חברה מיט פּאָפּיראָסען, מע זיצט, מע לצ'עוועט, מע דערצעהלט מעשיות פון אמאל און מע רייבט די פּאָפּיראָסען אויף וואָס די וועלט שטעהט. נאָר אט קומט־אריין פריידעל, וועדר אלעמען קאלעמוטנע אויפ'ן האַרצען, און חברה הויבט זיך אן ארויסרוקען איינצינווייז.

— זעהט נאָר זעהט, ווי מע האָט דאָ אָנגעקוּרעט, ווי אין א קרעטשמע! — זאָגט פריידעל, שמאָרענדיג מיט דער נאָז און קו־קענדיג אויף דעם פּעקעל טאבאק, וואָס טאָנט שוין. — נאָר נע־רויכערט, נאָר געקורעט און גענוג! עס טהוט מיר שוין וועה מיין קאָפּ פון אייערע צינגערען, איהר וועט מיך קראנק מאכען! דו מיינסט, סטעמפּעניו, ס'איז א מעלה, וואָס דו רויכערסט אזוי פיעל? פּאָלג מיך, סטעמפּעניו, הער־אויף צו רויכערען, נשמה מיינע! גלויב מיר, עס שאדט דיר צום געזונט.

— וואָס טויג דיר, פריידעל, געזונט־געשמונט? זאָג בעסער, אז דו זשאלעווועסט מיר א גילדען אויף פּאָפּיראָסען — אוּן גענוג. צו וואָס טויג דיר אָנשטעלען?

— וואָס זאָגסט דו אויף זיין טאטען? נא דיר נאָר אָנשטע־לען! איך מיין זיין טובה, און ער קומט דיר מיט זיינע אָנשטעלען! נא דיר נאָך, טאָמער איז קארג צום שענעם פריהמארגען, וואָס איך האָב הויינט געהאט, זיך אָנגעהאריקעט, אויסגעקאָכט דאָם וואָסער, אָפּגענעסען דאָם הארץ, נישט געלייזט א גראָשען, און דערצו נאָך געזידעלט געוואָרען. ווי א דיענסט, ערגער ווי א דיענסט, געשוואָרצט דאָם פּנים, נעמאכט מיט בלאָטע גלייך — און סחורה לינם און פּוילט...

אַנגעוואָרען אויף אייביג, אויף אייביג! פיעל פערשיעדענע פאַר־שוינען רופט איהם ארויס דאָס געזאַנג פון זיין פיערעלע; פיעל שענע, ליכטיגע, פרייליכע בילדער פון אמאל שטעלען זיך איהם פאָר, וועו ער הויבט־אָן צו שפיעלען; זיי בעווייזען זיך — און אַנטלויפען!...

צווישען די־אלע אמאלינע בילדער ריהרט איהם אָן מעהר פון אלע איין בילד, וואָס ער קאָן נאָר נישט פערגעסען: דאָס שענע ליעבע בילד פון רחל'ען מיט איהר ליכטיג פנים, מיט איהרע בלויע אויגען, מיט די לאַנגע ברעמען, מיט איהר ווייסען האלז און מיט איהר זיס, גוט שמייכעלע, פאַר וועלכעם ער איז גרייט אלץ, אלץ אַוועקצוגעבען!

סטעמפעניו שפיעלט און שפיעלט; ער שפיעלט לאַנג, כדי־דער שאָטען פון רחל'ען זאָל ניט פערשוואונדען וועהרען, ווי תמיד. ער ווייל חאָטש זעהן איהר שאָטען. די מחשבה אפילו וועגען רחל'ען איז ביי איהם טייער, זעהר טייער.

* * *

אין יענער צייט האָט סטעמפעניו געשפיעלט אזוי, ווי ער האָט נאָך קיינמאָל נישט געשפיעלט. אין יענער צייט, קאָן מע זאָגען, האָט ער געגרויבט אין זיין שפיעלען ביז דער העכסטער מדרגה. וועהר עס האָט איהם אין יענער צייט נישט געהערט שפיעלען, דער האָט נאָך קיין נוטס נישט געהערט.

אזוי קוועלען מיר אָן, וועו דאָס פוינעלע זינגט זיך אין שטיי־געלע: עס חלומ'ט זיך דעם פוינעלע גרינע בלעטלעך, בליהענדיגע קווייטען, פרייע לופט, א פרייע וועלט, איין אפענע וועלט, א גרויסע בריייטע וועלט, אוו עס בעקומט חשק צו זינגען, אויסצוגיסען דאָס ביטערע האַרץ — אוו עס זינגט, עס ווייגט, עס צענגיסט זיך! אוו מיר קוועלען־אָן, קלויבען דערפון תענוג, האָבען אמת פערגעניגען.

— זי מהוט מיר האַרציג באַנג! — זאָגט סטעמפעניו צום הוי־דערטען מאָל פאַר זיין קאָמפאַניע כלי־זמר. — איך בענג נאָך איהר

האָסט נאָך טענות צו יענעם, דערפאַר, וואָס יענער שלאָגט זיך קאָפּ אין וואַנט פאַר דיר, האַרעווטס, קריכט אין דער ערד, פאַרגינט זיך ניט קיין שטיקעל ברויט אויף צו עסן, פאַראומערט זיך דאָס לעבן, און אַלץ צוליעב וועמען? צוליעב איהם! אַלץ פון זיינעטוועגן, טאָמער ווייסט דו, פאַר וואָסערע מעשים טובים? ער וועט מסתמא שטעלען א גילדענע מצבה נאָך מיין קאָפּ — אז אָך און וועה איז מיר...

— וואָס האָב איך דיר געטהאָן? און ווער טשעפעט דיך?

— וואָס זאָלסט דו מיר טהון? האָסט מיר געגנג געטהאָן! האָסט מיר פאַרווייסט מיין וועלט! האָסט געגומען א יונג קינד, א מיידעל א ניונקעלע, און האָסט מיט דיין צינגעלע מיך איבערגערעדט, צוגעזאָגט גאָלדענע בערג, אָפּגעליגנערט פונ׳ם קאָפּ ביז די פיס. וואָס וואָלט מיר שלעכט געווען, איך זאָל דיך נישט געווען קענען? איך וואָלט מיר אָפּגעזוכט מיין גלייכען און וואָלט נישט געווען סטעמפּעניו׳ס ווייב — א גליק האָט מיך נעטראָפען!

— נו, אפשר האָסט דו חרטה אויפ׳ן שידוך, פרייִדעל? ס׳איז דאָ א רב אין מאזעפעווקע, און א טייך, און מע קאָן שרייבען גט...

— אַ־אַ־אַ? אָט דאָס איז דיין מיין? קוים א מאָל זיך אויס־געקוועטשט! דו מיינסט, איך וויים ניט, אז דו קוקסט דערויף ארויס? דו ווילסט פון מיר פטור ווערן! איך וויים, סטעמפּעניו, איך וויים, מיך וועסט דו ניט נאָרען! איך בין דיר נרויס אין די אויגען! נאָר פאַר וואָס קומט דאָס מיר, סטעמפּעניו? איך פרענ דיך, אַדרבה, זאָג מיר, פאַר וואָס קומט דאָס מיר? לאָם איך אויך ווייסען!

— עט! — ענטפערט איהר סטעמפּעניו, טהוט א מאָך מיט דער האַנד, געהט־אַוועק צו זיך אין חדר אַריין און נעמט זיך אראָפּ דאָס פיעדעלע פון דער וואַנד.

דאָס פיעדעלע — דאָס איז אינגאַנצען זיין טרייסט, זיין אייניציגער חבר אויף דער וועלט. מיט׳ן פיעדעלע קאָן ער פערנעסען זיינע יסורים, דערמאָנען זיין יוגענד, זיין פרייהייט, וואָס ער האָט

— ס'איז נישט דיין עסק! — זאָגט צו איהם פּריידעל. — דו האָב נאָר קיין יסורים ניט. איך וועל מיין מאַמען דיין ירושה ניט אַוועקגעבען. זיי רוהיג, סטעמפּעניו!

— א שענער געניידעם! — זאָגט די שוויעגער פון איהר זייט מיט א שטאָך. — איין אָכס האָט א לאַנגע צונג און קאָן קיין שופּר ניט בלאָזען! ביי לייטען א שוויעגער האָט כבוד גלייך ווי איין איינענע מאַמע. ער זעהט, דאָכט זיך, גאַנץ גוט, וואָס פּאַר א כבוד איך האָב פון מיין טעכטערעל, ווי זאָגט מען: שנייץ די נאָז און שמיר דאָס פּנים, — און ער זאָל עס איהר אַפּילו איבערקעהרען די צונג. אויך מיר א מאַן, משטיינס נעזאָגט, אַבי געריכטפּעלט אויפ'ן פּיעדעל. איך פּאַרשטעה דאָס גאָר ניט, ווי אַזוי ווערד דאָס איהם ניט נמאס, טאַטעניו! וואָס מיין טאַכטער נעמט זיך אַזוי איבער — וויים איך ניט: אַז דאָס מזל געהט, קעלבט זיך איין אָכס אויך. מע האָט שוין נעזעהן אַזעלכע בריות, ווי דו! דיין שוועהר איז אמאָל נעווען אַזא שענער פּיעדעלער, ווי דו, נאָר נאָר ניט, ווי זאָגט מען: א נייער בעזעם קעהרט רייַן. צו אַלסדינג דאַרף מען האָבען מזל, אוז אַז נאָט ווילּ, שיסט א בעזעם. ברוגז, סטעמפּעניו, דאַרפסט דו אויף מיר ניט זיין, וואָס איך זאָג דיר דעם רייַנעם אמת, און חאָטש יעדער הונט איז אודאי א בעל־הבית אויף זיין שוועל, נאָר קיין פּרעמדע בין איך דיר ניט, פּאַרט א שוויעגער, און אַז מע שפּיעלט זיך מיט דער קאַץ, נעמט מען פּאַר ליעב איהר קראַץ...

און צפּורה שיט מיט ווערטלעך, ווי פון א זאַק, ווי איהר שטייגער איז, אַז זי צערעדט זיך. נאָר סטעמפּעניו הערט נישט אויס ביז'ן סוף: ער נעמט זיך צו דער פּיעדעל, ווי תמיד, ווי אלע מאָל, וועז ס'איז איהם שוין גוט אָנגעוואָלעט אויפ'ן האַרצען — און דעמאָלט פּערגעסט ער דאָס ווייב מיט דער שוויעגער מיט אלע צרות. און עס שטעלט זיך איהם פּאַר אלע יענע רחל'ע מיט די בלויע אויגען...

באמת, ווי נאך איין אויגענער. איך וואלט איהר נאכגעפאהרען ביז יעהופעץ, וועז ניט...

און סטעמפעניו קוקט זיך ארום אויף אלע זייטען און דערזעהט פרייד'ל'ען, ווי זי שטעהט און טענה'ט איבער א קונה'טע פון קאר־עלען, פון זיידענע טיכלעך און פון בליטשקע...

אונזער פריידעל האט ביסלעכווייז איינגעפיהרט א נאנצע קראם ביי זיך אין שטוב און איז געוואָרען א רעכטע סוחר'טע, גלייך מיט אלע מאזעפעווקער קרעמערקעס.

גאנץ אפטליך קומט צו איהר צו־גאסט איהר מוטער, צפורה די גראבע. זי זאנט, אז ישעיה'קע בענגט זעהר נאך דער טאכטער און שיקט זי געוואָהר ווערען, וואס פריידעל מאכט. נאר פריידעל ווייסט, אז ס'איז א ליגען; זי ווייסט גאנץ גוט, אז די מאמע איז זשעדנע אין דער היים א שטיקעל ברויט, קומט זי אהער אביסעל זיך אפפאסטען און מאכט זיך דא נאר א גאנצען קימפעט.

— ווייסט דו וואס, טאכטער? מאך אזעלכע פוטערבולקעס, ווי איך פלעג אמאל מאכען, געפלאכטענע און גוט אויסגעטריקענט. דאס מיט ציקאריע איז זעהר נעזונט, און ווער עס קאן פארדייען מיט א סך פוטער — איז נאר גוט. און אויף אנבייסען היים צו־פרענלען די פלאסטערען פון די נענז מיט א ציבעלקע. דער טאטע, אויב דו נעדענקסט, האט דאס ליעב פון תמיד אן. נעזונט, טאכ־טער, זאל מען זוכען אין שיסעל...

און צפורה בעלעקט זיך אזש און טראכט־צו אלע טאג א נייעם אנבייסען מיט א נייעם ווארעם מיט א מיטאג און מיט א וועג־טשערע, — און מע קאן נישט זאגען, אז פריידעל איז דערפון שטארק צופריעדען. די ערשטע וואך טראגט זי דאס ווי עס איז איבער, נאר אויף דער אנדערער וואך הויבט זי זיך אן צו בלאזען אויף דער מאמע'ן, די מאמע — אויף איהר, ביז מע צעאמפערט זיך און מע לאזט־אויס דעם גאנצען כעס צו סטעמפעניו'ן, וואס ווי זיך איינמישען און מאכען שלום צווישען ווייב מיט דער שוויענער.

„זי טהוט מיר האַרציג, האַרצעריג באַנג!" — טראַכט זיך סטעמפּעניו און קלערט אַלץ תחבולות, ווי אַרום קומט מען צו איהר, ווי אַזוי און וואו קאָן מען זי זעהן נאָך א מאָל...

פּוסטע מחשבות! ער ווייסט ניט, אז זיין ליעדעל האָט ער שוין אָט באַלד־באַלד אָפּגעזונגען, אז זיין וועלטל האָט ער שוין כמעט אָפּגעקומען: ער זעהט ניט, ווי זיינע שענע שוואַרצע לאָקענס ווערען וואָס ווייטער שיטערער, ווי זיינע פייערדיגע אויגען ווערען־אַן ביסלעכווייז דעם גלאַנץ, אַזוי ווי אויף זיין ווייסען שטערן לעגען זיך שוין קנייטשען.

נאַרישער גבור! פערגעס זיך נישט. זעה, ווי־ביי דער זייט שטעהט דיין דלילה, דיין ווייב פריידעל. די דאָזיגע דלילה האָט דיך פערוויעגט, פערשלעפערט ביי זיך אויפ'ן שויס, שטילערהייד אָפּגעשוירען דיינע לאַנגע האָר און צוגענומען ביי דיר דעם כח, איננאַנצען דיין כח, ווי יענע דלילה ביי שמשון הגבור... דיר איז געבליבען איצטער איין טרייסט אויף דער וועלט — די פיעדעל.

שפּיעל, סטעמפּעניו, שפּיעל אויפ'ן פיעדעל! שפּיעל, און מיר וועלען האַרכען...